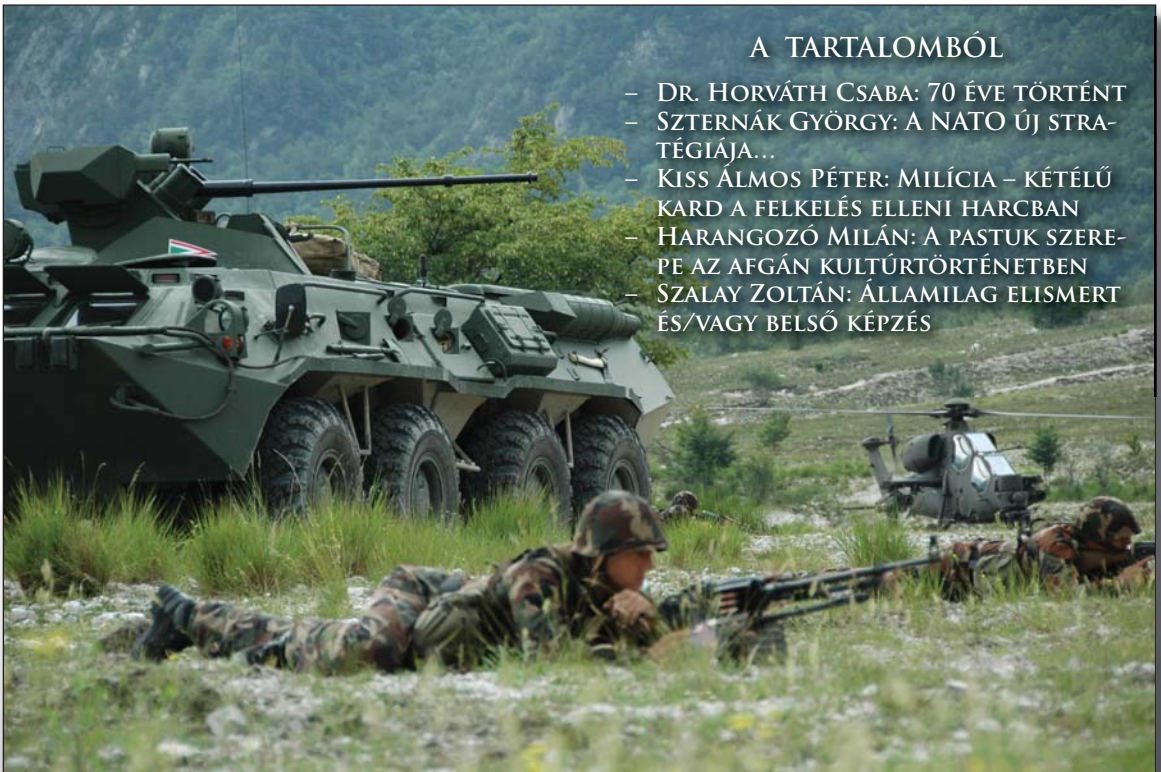

A MAGYAR HONVÉDSÉG
ÖSSZHADERŐNEMI PARANCSNOKSÁG
SZAKMAI-TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

SEREG SZEMLE

„FEGYVER, FEGYVER, FEGYVER KÉVÁNTATIK,
ÉS JÓ VITÉZI RESOLUTIO!”

(ZRÍNYI MIKLÓS)

A TARTALOMBÓL

- DR. HORVÁTH CSABA: 70 ÉVE TÖRTÉNT
- SZTERNÁK GYÖRGY: A NATO ÚJ STRATÉGIÁJA...
- KISS ÁLMOS PÉTER: MILÍCIA – KÉTÉLŰ KARD A FELKELÉS ELLENI HARCBAN
- HARANGOZÓ MILÁN: A PASTUK SZEREPE AZ AFGÁN KULTÚRTÖRTÉNETBEN
- SZALAY ZOLTÁN: ÁLLAMILAG ELISMERT ÉS/VAGY BELSŐ KÉPZÉS

**AZ MH ÖSSZHADERŐNEMI PARANCSNOKSÁG
SZAKMAI-TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA**

**AZ MH ÖSSZHADERŐNEMI
PARANCSNOKSÁG
SZAKMAI-TUDOMÁNYOS
FOLYÓIRATA**

AZ MH ÖSSZHADERŐNEMI PARANCSNOKSÁG SZAKMAI-TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

Megjelenik negyedévente
IX. évfolyam, 1. szám, 2011. január-március

Felelős kiadó:

Kovács József vezérőrnagy
az MH Összhaderőnemi Parancsnokság
parancsnoka

Szerkesztőség:

Postacím: 8000 Székesfehérvár,
Zámolyi út 2-6,
8001. Pf 151
Telefon: 22-542-811
Fax: 22-542-836
E-mail: seregszemle@regiment.hu
On-line: www.hm.gov.hu/seregszemle

Szerkesztőbizottság:

Elnök: Fucsku Sándor dandártábornok
Elnökhelyettes: Siposs Ernő Péter ezredes

Lapzárta: 2011. február 15.

HU ISSN: 2060-3924
Készült: 500 példányban

Tagok:

Dr. Böröndi Gábor dandártábornok
Dr. Görög István ezredes
Dr. Révész Gyula mk. ezredes
Szombati Zoltán mk. ezredes
Dr. Horváth Zoltán mk. ezredes
Horváth Tamás alezredes
Koller József ezredes
Nagy Sándor mk. alezredes
Peszt Lajos alezredes
Sári Gábor alezredes
Dr. Torma Géza alezredes

Titkár:

Nagy Norbert őrnagy

Szerkesztőség:

Főszerkesztő: Berena Béla alezredes
Felelős szerkesztő: Dr. Földesi Ferenc

Nyomdai előkészítés, nyomás:

OOK-Press Kft., Veszprém
Fv.: Szathmáry Attila

A folyóirat az MH ÖHP alaprendeltetéséből adódó kérdések katonai-szakmai fóruma. A szerzők szakmai véleményét a lap hűen közli, azok tartalmáért a szerző felel! A szerkesztőség azonban fenntartja magának a jogot a cikkek rövidítésére, a szükséges nyelvi és formai javítások végrehajtására.

Kéziratokat a szerkesztőség nem őrizz meg és nem küld vissza. A megrendelés nélkül beküldött kéziratokat a lehetőségeink szerint gondozzuk.

A közölt tanulmányokban megjelenő vélemények nem feltétlenül azonosak az MH Összhaderőnemi Parancsnokság hivatalos véleményével.

TARTALOM

DR. HORVÁTH CSABA ALEZREDES:

... és Magyarország visszavonhatatlanul belekeveredett a második világháborúba.....7

SZTERNÁK GYÖRGY:

A NATO új stratégiája és a fegyveres erő feladatai, fejlesztése közötti kapcsolat 21

Az egészségfejlesztés alapelvei, népegészségügyi prioritása – a munkahelyi egészségfejlesztés helyzete és stratégiai kihívásai a magyar honvédségben.....36

BENE VIKTÓRIA FŐHADNAGY:

Katasztrófavédelmi tervek/válságtervek kidolgozásának jelentősége és a katasztrófák során folytatott krízis kommunikáció.....58

KISS ÁLMOS PÉTER:

Milícia – kétélű kard a felkelés elleni harcban 68

HARANGOZÓ MILÁN HADNAGY:

A pastuk szerepe az afgán kultúrtörténetben 89

FA ÁRPÁD HALLGATÓ – NAGY IMRE HALLGATÓ:

A szovjet-orosz városi hadviselés fejlődése az ötnapos háború tükrében – (1. Rész)..... 111

SUAV tapasztalatok Afganisztán felett 129

SÁRI GÁBOR ALEZREDES:

A műveleti területen végrehajtott logisztikai mentorálásra történő felkészítés befolyásoló tényezői 134

LISZNYAI LAJOS SZÁZADOS:

Békefenntartó/békekikényszerítő műveletek végrehajtása egy „bukott államiságú” területen. Az US erők tapasztalatai Szomáliában (1992-94)..... 137

SZALAY ZOLTÁN EZREDES:

Államilag elismert és/vagy belső képzés 149

VARGA ANDRÁS:

Kitörési pont? A Magyar Honvédség külső kommunikációjának lehetséges szinterei..... 162

BESENYŐ JÁNOS ÓRNAGY:

Recenzió J. Nagy László: Az algériai háború 1954-1962 című könyvéről..... 173

70 ÉVE TÖRTÉNT DR. HORVÁTH CSABA ALEZREDES: ... ÉS MAGYARORSZÁG VISSZAVONHATATLANUL BELEKEVEREDETT A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBA...

1941 tavaszára jelentősen megváltoztak a nagyhatalmi viszonyok Európában. Hitler, miután Ausztria bekebelezésével megteremtette a harmadik birodalmat, hozzálátott világméretű terveinek megvalósításához. Feldarabolta Csehszlovákiát, lerohanta Lengyelországot, megszállta Dániát és Norvégiát, majd súlyos vereséget mért a francia-, brit-, holland- és belga haderőkre Nyugat Európában. Bár Nagy Britanniát nem tudta légierőjével térdre kényszeríteni, de nyugodt lehetett, hiszen a szigetország nem rendelkezett olyan szárazföldi haderővel, amely rövid időn belül képes lett volna válaszcspást mérni.

A BALKÁN STRATÉGIAI SZEREPÉNEK FELÉRTÉKELŐDÉSE

Ezek után nem lehet csodálkozni azon, hogy Nyugat- és Közép Európa német befolyási övezetté vált, s a térség országai kiszolgáltatott helyzetbe kerültek. Ebből a sorból csupán Jugoszlávia és Görögország lógott ki. A német politikai- és katonai vezetés – amely már megkezdte a Szovjetunió elleni támadás előkészítését – nem hagyhatta figyelmen kívül a „nyitott” déli szárny okozta veszélyeket. Különösen azok után, hogy Olaszország 1940 őszén Albániából indított támadása Görögország ellen teljes kudarccal végződött. A görög csapatok ellentámadásba mentek át és elfoglalták Albánia jelentős részét is. Ráadásul az angolok megjelenése a Peloponnészosz félszigeten már Németország számára is új és egyre jelentékenyebb kockázati tényezőt jelentett. Északi irányú előretörésük

pedig egyértelműen komoly veszélyt jelentett azokra az olajmezőkre, amelyek létfontosságúak voltak a német hadsereg számára. Igaz, Romániában és Bulgáriában a Háromhatalmi Egyezményhez való csatlakozással párhuzamosan német csapatok jelentek meg, de a kialakult helyzet egyre jobban sürgette a jugoszláv és a görög kérdés gyors rendezését.

Az 1940/41-es év fordulóján már nyilvánvalóvá vált, hogy Németország és a Szovjetunió közötti nagyhatalmi és ideológiai ellentétek miatt a fegyveres összecsapás elkerülhetetlen. A kérdés csupán az volt, hogy mikor és közülük melyik lesz taktikusabb és gyorsabb.

Ebben a versenyfutásban az egyik szűk keresztmetszetet a Balkán jelentette, mivel sem a németeknek, sem a szovjeteknek nem volt jelentősebb befolyásuk ebben a régióban. A „nyitott szárny” megléte a kezdeményezést felvállaló Németország számára jelentett nagyobb veszélyt. Ezt még növelte az a tény is, hogy az olaszok 1940. október 2-án indított támadása Görögország ellen teljes kudarccal végződött. A görög kérdés megoldására a német vezérkar kidolgozta a „Marita” fedőnevű támadó tervet.

Hitler, hogy megelőzze a konfliktus kiszélesedését és biztosítsa a Wehrmacht zavartalan felvonulását a szovjet határra, Jugoszláviát diplomáciai úton kívánta a tengelyhez csatolni.

A német elképzelésekbe azonban hiba csúszott, annak ellenére, hogy kezdetben minden jól alakult számukra. 1941. március 4-5-én Pál herceg, Jugoszlávia régense Berghofban megígérte Hitlernek, hogy a kormány képviselői alá fogják írni a háromhatalmi szerző-

déshez való csatlakozást. Erre 25-én került sor Bécsben, miután Dragarisa Čvetković miniszterelnök és Alekszander Cincar-Markovič külügyminiszter kézjegyével látta el a németek által megfogalmazott és előterjesztett okmányt.

Hiábavaló volt azonban a nagy óvatosság és a titoktartás, a kormány magánakciójára hamar fény derült. Március 27-ére virradó éjszaka a légielő néhány tisztje által vezetett népfelkelés – amelyhez a hadsereg is csatlakozott – megdöntötte a kormányt. Az új vezetés, Péter trónörökös és Dusan Simovič tábornok katonai rezsimje elhatárolódott a csatlakozástól, csupán meg nem támadási szerződés aláírására lettek volna hajlandók.

Hitler – nem először és nem utoljára – dührohamot kapott és felindultságában elrendelte, hogy a vezérkar a már meglévő Marita-tervet dolgozza át és terjessze ki Jugoszláviára is. A március 27-én összehívott vezetői értekezleten arra utasította a diplomáciai és a katonai vezetőket, hogy a Jugoszlávia feldarabolásában érdekelt országokat, mindenek előtt Olaszországot, Bulgáriát, Romániát és Magyarországot területi ígéretekkel nyerjék meg az ügynek. Kijelentette, hogy ennek a háborúnak nagyon népszerűnek kell lennie az említett országokban. Ribbentrop utasította; győzze meg őket arról, hogy egy kisebb horvát bábállam kivételével minden területet felosztanak közöttük.

A KIBŐVÍTETT MARITA-TERV

Az 1941. március 27-én Hitler által kiadott 25. számú hadműveleti utasítás részletes tervét az OKW (Oberkommando der Wehrmacht = Véderő Főparancsnokság) öntötte formába, amely a lényegét tekintve a következőket tartalmazta:

- a légielő megelőző csapással – lehetőleg még a földön – semmisítse meg a jugoszláv repülőgépeket és támadja Belgrá-

dot. A Luftwaffe vegye igénybe a társult országok repülőtereit, nyújtson segítséget a szárazföldi erők támadó hadműveleteihez;

- a főcsapást a Bulgáriában elhelyezkedő 12., és Dél-Németországból (a mai Ausztria területéről) részben közvetlenül, részben Nyugat-Magyarországon felvonulva a 2. hadsereggel kell mérni;
- az erők északi és déli szárnyra osztandók. Az északi szárnyat a 2. hadsereg zöme és a 12. hadsereg fele képezi. Fő feladatuk, hogy Nyugatról és Délkeletről támadva összetartó irányú csapást mérjenek Jugoszlávia fővárosára. Belgrád elfoglalása után a felszabaduló erőkkel el kell foglalni a déli területeket és támogatást nyújtani a déli szárnyon harcolóknak. Az északi szárnyhoz csatlakozik a 2. olasz és a Duna-Tisza közén egy magyar hadsereg is;
- Görögország lerohanására a 12. hadsereg második fele, a 2. német hadsereg kijelölt erői, valamint az Albániában állomásozó olasz erők jelölendők ki. Feladatuk, hogy az északi szárnyon tevékenykedő csapatokkal együtt két irányból lépjék át a görög határt és foglalják el az egész országot.

Hitler csak azért, hogy bosszúját kitölttesse egy kis balkáni államon (amely dacolni mert vele) kockáztatta a Szovjetunió elleni támadást. Ugyanis a Fall-Barbarossa megindításának kezdetét, amelyet eredetileg május 15-ére tűztek ki, négy héttel elhalasztotta. Azt viszont el kell ismerni, hogy a Führer igen ügyes diplomáciai fogásokkal hozta helyzetbe a konkrét katonai fellépéstől még mindig vonatkozó térségbeli országokat. Így mindenek előtt Magyarországot és Bulgáriát, valamint Romániát. Határozott fellépésével pedig jelezte Mussolini felé, hogy neki csak a másodhegedűs szerepe jut, a karmesteri pálcát az ő kezében van.

A kiadott direktíva a Magyarország számára, a Luftwaffe aktív támogatása mellett, a következő feladatokat szabta meg

- tegyék lehetővé a XXXVI. gépesített hadtest felvonulását a Dunántúlon;
- biztosítsák a XXXXI. gépesített hadtest átszállítását Temesvár térségébe;
- mozgósítsák a támadáshoz szükséges erőket, hogy Horvátországban és a Bánátban támadó német csapatokkal együttműködve a Duna-Tisza közt elfoglalhassák;
- bocsássák rendelkezésre a megjelölt repü-

lőtereket a kiszolgáló állománnyal együtt;

- Romániához hasonlóan biztosítsák a szovjet határt.

Egy újabb Trianon előtti magyar terület visszaszerzésének lehetősége - amelyet Sztójay Döme berlini rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter közvetített a Hitlerrel történt 27-i gyors találkozója után - Horthy részéről már 28-án pozitív válasszal realizálódott.

A válasz még jóformán meg sem érkezett Berlinbe, amikor 28-án már Budapestre

érkezett Kinzel ezredes, a német szárazföldi vezérkar kelet-európai ügyekkel foglalkozó osztályának vezetője, és megkezdte a hadsereg vezetőivel a tárgyalásokat. Őt a német felvonulás részleteiért felelős német tábornok, Friedrich Paulus altábornagy, az OKH (Oberkommando des Heer) főszállásmestere követte. Kertelés nélkül a magyar vezérkar tudomására hozta a német igényt: öt magyar hadtest részvételére számítanak a Jugoszlávia elleni hadműveletekben. „*Március 30-án reggel érkeztem Budapestre, és azonnal tárgyalásokat kezdtem Werth tábornok, magyar vezérkari főnökkel és László ezredessel, a vezérkar hadműveleti osztályának vezetőjével. A megbeszélések akadály nélkül folytak, és gyorsan a kívánt eredményre vezettek.*”

A magyar-jugoszláv viszonyt ekkor az 1940 decemberében megkötött „örök barátsági” szerződés határozta meg. A Čvetkovič-kormány elmozdítása azonban azonnal érezte hatását a két ország teljes határszakaszán. Március 27-én a madarasi, 28-án pedig a katymári őr s már a fedezékek elfoglalását és a vonatforgalom leállítását figyelte meg. Ezzel a jugoszláv határzár március 28-án a déli órától teljessé vált.

A JUGOSZLÁV HADSEREG

A jugoszláv hadsereg a harmincas évek végére a térség egyik meghatározó haderejévé vált. Élén békében és háborúban egyaránt a legfelsőbb hadúr, a király állt.

Az egyes konkrét ügyek előkészítésében és a döntések meghozatalában segítségére volt két politikai és katonai szervezet is.

A legjelentősebb szerepet a *Legfelsőbb Honvédelmi Tanács* töltötte be, amelyben a király elnökölt és ő mondta ki a végső szót! Állandó tagja volt a miniszterelnök, a külügyminiszter és a hadügyminiszter. Azonban egyes, nagyobb horderejű kérdések megvitatásánál részt vettek az érintett miniszterek, illetve szükség esetén

katonai szakértők is. Ez utóbbiak azonban nem rendelkeztek szavazati joggal.

A *Hadi (Nemzetvédelmi) Tanács* elnöki posztját a mindenkori miniszterelnök töltötte be. A tagok sorába tartozott lényegében minden miniszter, de a döntések általában itt is viszonylag szűk körben születtek meg. A hadsereg vezetői az üléseken csupán, mint tanácsadók vettek részt. Háború esetén a Haditanács megszűnt, így minden döntés meghozatala a Legfelsőbb Honvédelmi Tanácsra várt.

A király után a legmagasabb szintű katonai vezető a *hadügyminiszter* volt. Döntő szava volt a Nemzeti Tanácsban és a Legfelsőbb Hadi Tanácsban is. Általában katona töltötte be ezt a funkciót, de volt arra is példa, hogy polgári politikus került ebbe a beosztásba.

A *vezérkari főnök* — mint a hadügyminiszter katonai helyettese — felelt a hadsereg kiképzéséért, mozgósításáért és a hadműveleti tervek előkészítéséért. Közvetlenül a hadügyminiszternek volt alárendelve, de a király is bármikor beszámoltathatta. Ezt a beosztást csak katona láthatta el, aki háborúban mindenkor a király mellett tevékenykedett, mint első számú katonai tanácsadó és a hadműveletek irányítója.

A *Nagyvezérkar* a hadügyminiszterből, a Hadügyminisztérium magasabb parancsnokságaiból, a vasúti vezető szervek igazgatóságából és különleges osztályokból állt. A Nagyvezérkar, amelynek élén a már említett vezérkari főnök állt két helyettesével, a hadügyminisztériumba volt integrálva.

A Jugoszláv Királyi Hadsereg a két világháború között az általános védkötelezettségen alapult. A katonai kötelezettség 21 éves kortól az 50. életév betöltéséig tartott. A tényleges szolgálati idő a szárazföldi erőknél 18, a haditengerészetnél 24, míg a légierőnél 36 hónap volt. A három haderőnem (szárazföldi, légi és haditengerészeti) békelelétszáma 130 000 fő volt, de ezt teljes mozgósítással közel két millió főre is fel tudták duzzasztani.

A szárazföldi haderő hét hadseregből, ezen belül összesen hetvenkét gyalog-, tizenkét lovashadosztályból, továbbá harminchat tüzérezredből és egyéb fegyvernemi közvetlen alakulatokból és szakcsapatokból állt.

Jugoszláv katonák

A légi erő, amely három dandárból állt, közel 700 különböző típusú és feladatú repülőgéppel rendelkezett. Ebből 580 darabot a szárazföldi erők, míg 120-at a haditengerészet állományába rendszeresítettek. A korszerű típusok száma alig érte el a 300-at, ezeket Olaszországból, Nagy-Britanniából és Németországból szerezték be. A fennmaradó 400 gépet licenc- és saját fejlesztés alapján a hazai ipar állította elő. Saját fejlesztésűek voltak az IK-2-es és IK-3-as vadász, valamint a SIM-XIV-II. Do(Dornier)-17K és a Bristol Blenheim típusok.

A haditengerészet a tengeri hajóhadból és a folyami erőkből állt. A hajóhadban egy 1870 tonna vízkiszorítású repülőgép anyaha-

jó, egy cirkáló (a volt német „Niobe”), egy torpedóromboló, tizenegy torpedónaszád, négy búvárnaszád, hat aknarakó, hat aknakereső, valamint öt egyéb úszóegység teljesített szolgálatot. A dunai folyamerőknél zömmel a volt osztrák-magyar monitorok, a „Bodrog”, a „Körös”, a „Bosna” és az „Enns” szolgáltak. Az állományt még két saját űrnaszád egészítette ki.

A MAGYAR LÉPÉSEK

A Teleki-kormánynak eltökélt szándéka volt, hogy a revíziós célkitűzésnek mind teljesebb, de békés úton történő megvalósítása mellett nem enged teret a német befolyás erősödésének, megőrzi a Magyar Királyi Honvédség erejét, ütőképességét a háború végéig és jó kapcsolatokat tart fenn a „Nyugattal”, mindenekelőtt az angolokkal. Mindezek nyilvánvalóan a háborúból való kimaradást és a konfliktusok lezárása utáni kedvező tárgyalási pozíciókat jelentettek volna.

Az igazi trauma 1941. március 28-án érte a magyar felső vezetést, miután Sztójay Döme követ Berlinből meghozta Hitler üzenetét, amely nagyvonalakban a következőket tartalmazta; a Balkánon új helyzet állt elő és a fegyveres megoldás már eldöntött tény, amelyben a honvédségnek is szerepet kell vállalni. Magyarország revíziós igényeit teljes mértékben elismeri, és pedig addig a határig, amelyet Ő Főméltósága szab meg. Szóba jöhető területek közé sorolta Bácskát, Bánátot, sőt támogatást ígért a magyar kormányzónak oly kedves fiumei kikötő ügyében is. Egyetértést kért abban, hogy a horvátok kapjanak autonómiát és a német, illetve a magyar katonai vezetők egyeztessék a hadműveleti terveket.

Mivel Hitler azonnali választ kért, Horthy magához rendelte Teleki Pál miniszterelnököt, Bárdossy László külügyminisztert, Bartha Károly honvédelmi minisztert és Werth Henriket a Honvéd Vezérkar Főnökét. Több óras

vita után Sztójay követ a következő tartalmú válasszal utazott vissza Berlinbe. A magyar fél a háromhatalmi szerződésnek megfelelően engedélyezi a német csapatok átvonulását, a repülőterek használatát, de a magyar katonai beavatkozás mértékéről és idejéről a minisztertanács később fog dönteni.

A minisztertanács még ezen a napon összeült. Tudomásul vették a Hitlernek küldött üzenetet, de Teleki véleményét támogatva a fegyveres fellépést csak akkor tartották célszerűnek, amikor a német támadás következtében a jugoszláv hadsereg ellenállása már megtört, a horvátok pedig kiléptek a szövetségből és kinyilvánították önállóságukat.

Úgy gondolták, hogy így feloldható az 1940. december 12-én megkötött magyar-jugoszláv örök barátsági szerződés és a Duna-Tisza közén indítandó magyar támadás közötti ellentmondás. E határozatról és a készülődő német támadásról Teleki levélben értesítette a jugoszláv és az angol kormányt. Igyekezett meggyőzni őket arról, hogy a súlyos döntéseket kényszerűségből hozták meg és a honvédség csupán a magyar kisebbség védelme érdekében fog fellépni.

Londonban azonban nem tolerálták Teleki igyekezetét és álláspontját. Egyértelműen leszögezték; amennyiben Magyarország átengedi területét a német csapatoknak, úgy megszakítják a diplomáciai kapcsolatokat. Ha pedig bármilyen indokkal csatlakoznak a támadáshoz, úgy Magyarország számíthat Nagy-Britannia és szövetségesei hadüzenetére. Teleki Pál miniszterelnök ezt saját politikájának kudarcaként fogta fel, és nem találva más kiutat, 1941. április 3-ára virradó éjjel föbe lőtte magát.

Április 3-án a kijelölt német csapatok átlépték Magyarország nyugati határát, s ezzel kezdetét vette a felvonulás Jugoszlávia ellen. Április 6-án a következő német távmondát érkezett a magyar vezérkarhoz: „*A jugoszláv kormány magatartása szükségessé tette, hogy*

fegyveres erő igénybevételével Jugoszláviát megszálljuk. Magyarország és Olaszország a megszállásban ténylegesen részt vesz. A légiharc megindulása jelszóra történik.”

A távmondattal egy időben a német csapatok átlépték a jugoszláv határt, és megkezdték a támadást. Ugyanakkor a magyar-jugoszláv határon és Letenyénél lévő hidakat a jugoszlávok felrobbantották. Megszakították a magyar határ mentén húzódó közlekedési vonalakat, és a környező terepet aknákkal zárták le. A csendőrség április 7-i jelentése is a határmenti helyzet egyre súlyosbodó állapotát világította meg.

Magyar Királyi Honvédség Fővezérségéhez összekötői feladatokra beosztott német tábornok hadinaplója már 7-én megemlítette magyar területek elleni jugoszláv-bombázást, 8-án pedig többszöri grancsár betörést jegyzet fel.

A Magyar Királyi Honvédség április 1-jén aktivizálta légvédelmi rendszerét, működésbe lépett az ORLEKÖZ (Országos Légvédelmi Körzet) és az összes figyelő- és jelzőőrs. (Csak a munkácsi körzetet nem aktivizálták. – sz.) A német felvonulás biztosítására tüzéséggel megerősített gyalogzászlóaljokat rendeltek ki Dávidházára, Lispére, Murakeresztúrra és Gyékényesre. Ezalatt folytak a „J” (Jugoszláv) határvédelmi tervben foglalt rendszabályok bevezetésének előkészületei. Erre azért volt szükség, mert a jugoszlávok nagy ütemben mozgósították erőiket, megszállták az erődrendszert, a Dunát elaknásították, és aktivizálták a légi felderítésüket.

A délvideki hadműveletre történő mozgósítás a 3. hadsereg parancsnokságra, valamint annak IV. és V. hadtestére, a 2. hadsereg I. és VII. hadtestére (ez utóbbiból csak a 19. gyalogdandár került mozgósításra), továbbá a gyorshadtestre, a repülődandárra, a folyam-erőkre, a déli határ mentén állomásozó határ- vadász-egységekre, valamint egyéb műszaki, tüzér közvetlenekre, tartalékokra és biztosító

alegységekre terjedt ki. A vezérkar a mozgósítást két ütemben rendelte el. Első ütemben április 3-án 4-i kezdettel; a repülődandárt, a folyamördandárt, a IV. és V. hadtesteket az I-IV. hadtestek légvédelmi alakulatait, a gyorsadtestet, a Fővezérségi közvetleneket, míg a másodikban a 6-ai kezdettel a többi számba vett erőt.

A németek által kidolgozott direktíva alapján a Fővezérség kiadta a 3. hadsereg számára a konkrét feladatokat. Ezek alapján a hadsereg parancsnoka, Gorondy-Novák Elemér, 10-én 18.00-kor kihirdette elhatározását a 12-én 08.00-ra tervezett támadásra. Ennek lényege, a Jugoszláv erődöv egy szűk szakaszon történő áttörése mellett a Ferenc-csatorna átjáróinak birtokba vételén túl hídfőfoglalás annak déli partján. A továbbiakban a gyorsadtest ütközetbe vetésével kijutni a Duna vonaláig és befejezni a Duna-Tisza közén harcoló jugoszláv erők nyugatról történő bekerítését.

A 3. hadsereg szárnyainak biztosítása érdekében a Fővezérség elrendelte a Muraköz és a Baranyai háromszög elfoglalását is egy-egy dandár erővel.

Azonban a németek április 10-én már Belgrádot támadták, s fennállt annak a veszélye, hogy a 3. hadsereg nem kerül alkalmazásra és elmarad az oly annyira várt délvidéki terület visszacsatolása. A felső vezetés ezért a támadás időpontját 11-ére hozta előre. Az új hadműveleti intézkedés 10-én késő este érkezett meg, amikor a parancsok már a dandárnoknál is ki voltak hirdetve.

A csapatok jelentős része még menetben volt, a beérkezettek pedig fáradtak voltak, állományukat rendezték, illetve a feltöltésekre vártak. Már az eredeti terv szerint is igen szoros volt a határidő. A támadás 24 órával történő előrehozása még kellemetlenebb helyzetbe hozta a csapatokat.

A hadseregparancsnok új intézkedése röviden a következő volt:

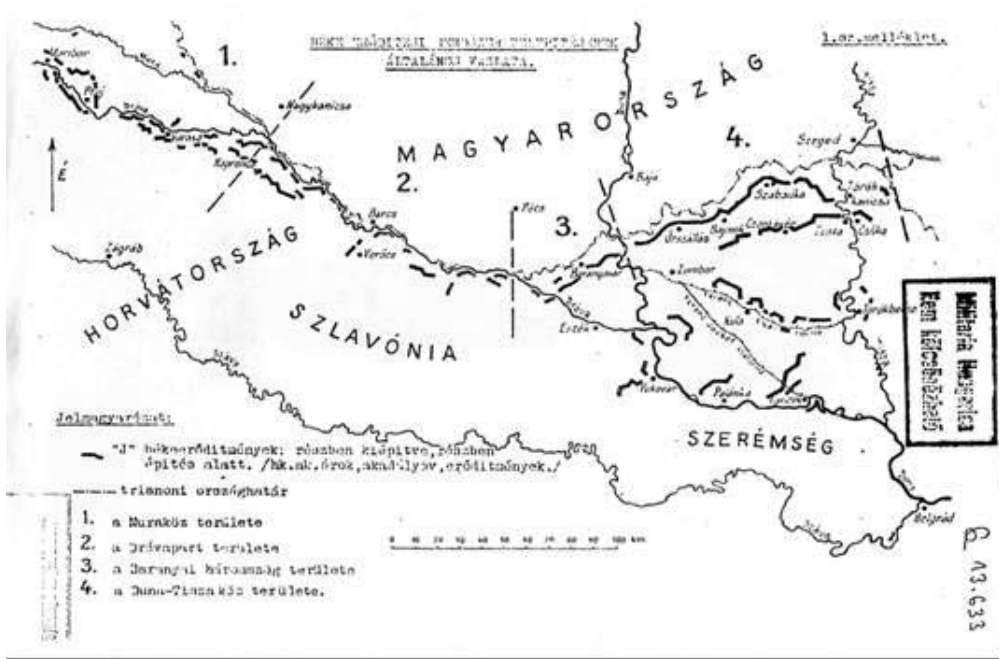
„Az V. hadtest biztosítása mellett a IV. és az I. hadtestekkel 4534 és 4544 számú erődök között (Őrszállás térségében) áttöri a jugoszláv erődövet, birtokba veszi a Ferenc-csatorna hidjait, majd a gyorsadtest ütközetbe vetésével kifejleszti a sikert. Az elől támadó gyorsadtest csapataival Újvidéknél kijut a Dunához és befejezi a jugoszláv erők bekerítését. A továbbiakban valamennyi erő bevonásával megkezdí az ellenség megsemmisítését, és az elfoglalt terület katonai megszállását. Támadás kezdete az őrházakra 11-én délután, az erődövre 12-én 10 órakor. Az erődöv elleni tüzérségi előkészítés 12-én 8 órakor kezdődik, amit a német zuhanóbombázók is támogatnak.”

A JUGOSZLÁV ERŐDVONAL

A jugoszláv védelem valódi alapját az erődítési rendszer képezte. Ezeket a védelmi építményeket már a húszas évek közepén elkezdték építeni, majd (párhuzamosan a Csehszlovák és a román erődvonallal) folyamatosan fejlesztették és erősítették a rendszert. A teljes magyar határszakaszon folytak a munkák és 1940 végére már elkészültek a védelmi vonalak.

A Duna-Tisza közén két erődövet építettek ki. Az első, egyben az erősebb, a határtól 3-5 kilométerre Bezdán, Gádor, Őrszállás, Bajmok, Szabadak, Palicsfűdő, Horgas, míg a második Pacsér, Csantavér és Zenta magasságában húzódott. Az erődöveket különböző mélységekben építették ki. Nagy gondot fordítottak a jól járható irányok, utak, vasutak lezárására. Egy-egy erődövből két erődsort építettek ki, amely a következő elemekből állt:

- harcokcsiárok, beépített egyes és kettes oldalazó művekkel;
- süllyesztett drótakadály öv (harcokcsiakadály), helyenként beton baksorral;
- erőd sor, kiserődökkel és betonkupolás erődökkel;

- harckocsiárok, oldalazó művek nélkül;
- sülyesztett drótakadály öv (harckocsiakadály), helyenként beton baksorral;
- erőd sor, kis-, betonkupolás- és nagy erődökkel.

Az erődív mélysége 600-700 méter között volt.

Az erődívben elhelyezett, már kész, vagy építés alatt álló vasbeton erődök tehát különböző típusúak voltak. A *kiserődök* általában 5 méter hosszúak és 2 méter szélesek voltak. Magasságuk több mint 3 méter volt, de ebből csak 1,8 méter emelkedett ki a földfelszín fölé. Bejárata nem a szokványos vasajtós megoldás volt, hanem úgynevezett bejárati aknán jutottak be a kezelők az erődbe. Falvastagsága 0,6 és 0,8 méter között változott. Fegyverzetét 2 darab géppuska, vagy golyószóró jelentette. Az *iker kiserődök* adatai megegyeztek a kiserőd paramétereivel annyi különbséggel, hogy két kiserődöt építettek össze különböző variációkban. Építettek kiserődöket aknavető

és páncéltörő ágyú számára is, igaz kisebb számban.

Az erődövekben óvóhelyek, futóárkok (lövészárkok), különböző típusú figyelők, járműterelő, útszorítók voltak még nagy számban kiépítve. Az erődöket föld vagy kőhányással, illetve burkoló hálóval álcázták, sőt legtöbb helyen gyepféglával fedték az erődöket, így nehezítve azok felderítését. A legjellemzőbb a kiserődök fölburkolattal való ellátása volt, hiszen azok így szinte teljesen a terephez simulnak. Az erődök tűzrendszerét úgy szervezték meg, hogy azok teljesen lefedjék az előttük lévő területet. Figyeltek arra is, hogy az építmények egymást is biztosítani, támogatni tudják. Az erődöveket az erőd-zászlóaljok szállhatták meg, kiegészítve különböző más erővel.

Érdeemes itt idézni Tormássy-Szávits Sándor ezredes benyomását az erődövről:

„Itt meg kell említenem, hogy a határon húzódó jugoszláv védővonal valóságos és értékes, minden eshetőségre kiterjedő erődö-

nalat képezett — mintaszerű betonvédőállás előtte ugyancsak betonból épített többszörös drótakadályokkal, majd e mögött széles eddig ismeretlen beton harckocsiárokkal kiváló oldalazási lehetőségekkel a harckocsiárokra, rejtett és álcázott betongéppuska fészkekkel mélységben tagozva. Összehasonlítva a cseh-országi és román határerődítésekkel, míg az előbbi csak egysoros betongéppuskából állott és semmi egyéből, az utóbbi viszont csak kiasott, mélyített harckocsiárok igen keskeny drótakadályval és téglából épített fészkekkel.” A magyar vezetésnek, a tervek kidolgozása során, ez az erődvonal sok fejtörést okozott.

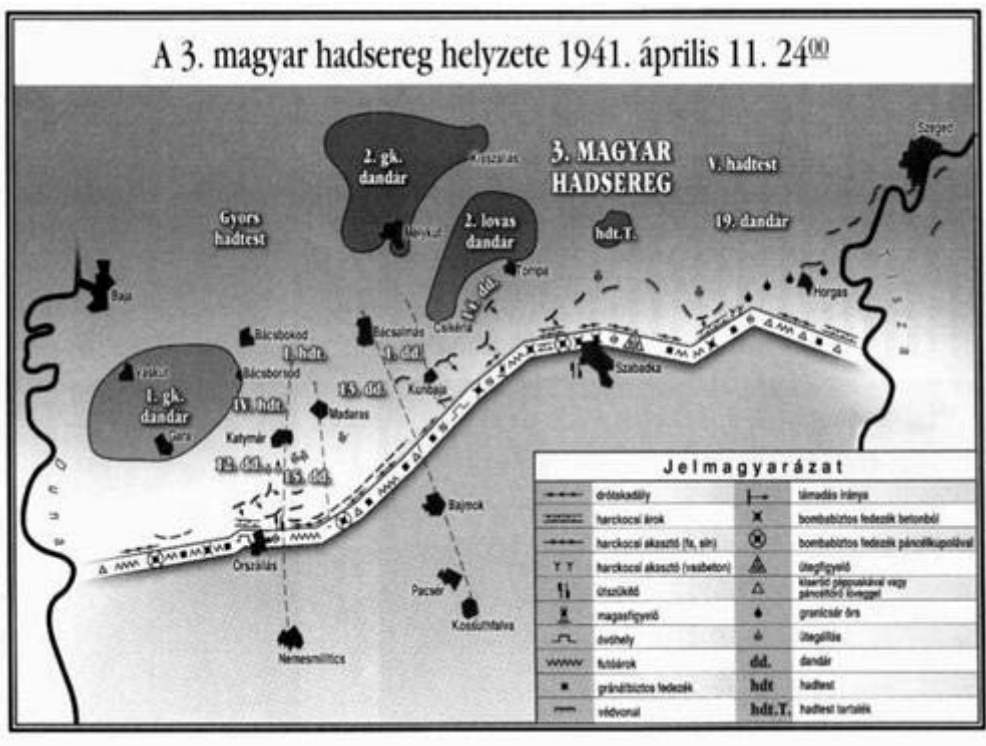
A 3. MAGYAR HADSEREG TÁMADÁSA

A 3. hadsereg csapatai azonban, terv szerint, április 11-én 14.00- kor megindították a támadást a határvédelem ellen. A jugo-

szláv határőrök nem tudtak ellenállni a heves rohamoknak, mindenütt visszavonultak. A harccsoportok elfoglalták az őrházakat és azok mögött védelembe mentek át. Felderítő járőreik egészen az erődvonalig nyomultak előre.

Az őrnaszádezred aknakereső osztaga 12,30 órakor lépte át a határt és a szárazföldi erőkkel együttműködve elfoglalta a robbantáshoz már előkészített zsilipet. Ezzel megakadályozta, hogy a Ferenc-csatornán való átjárást az ellenség lehetetlenné tegye és elárasszák a csatorna környékét. Ezt követően felszedték a bezdáni és a kis-köszegi aknazárakat, így biztosítva az őrnaszádezred főerőinek előnyomulását Kis-Köszegig.

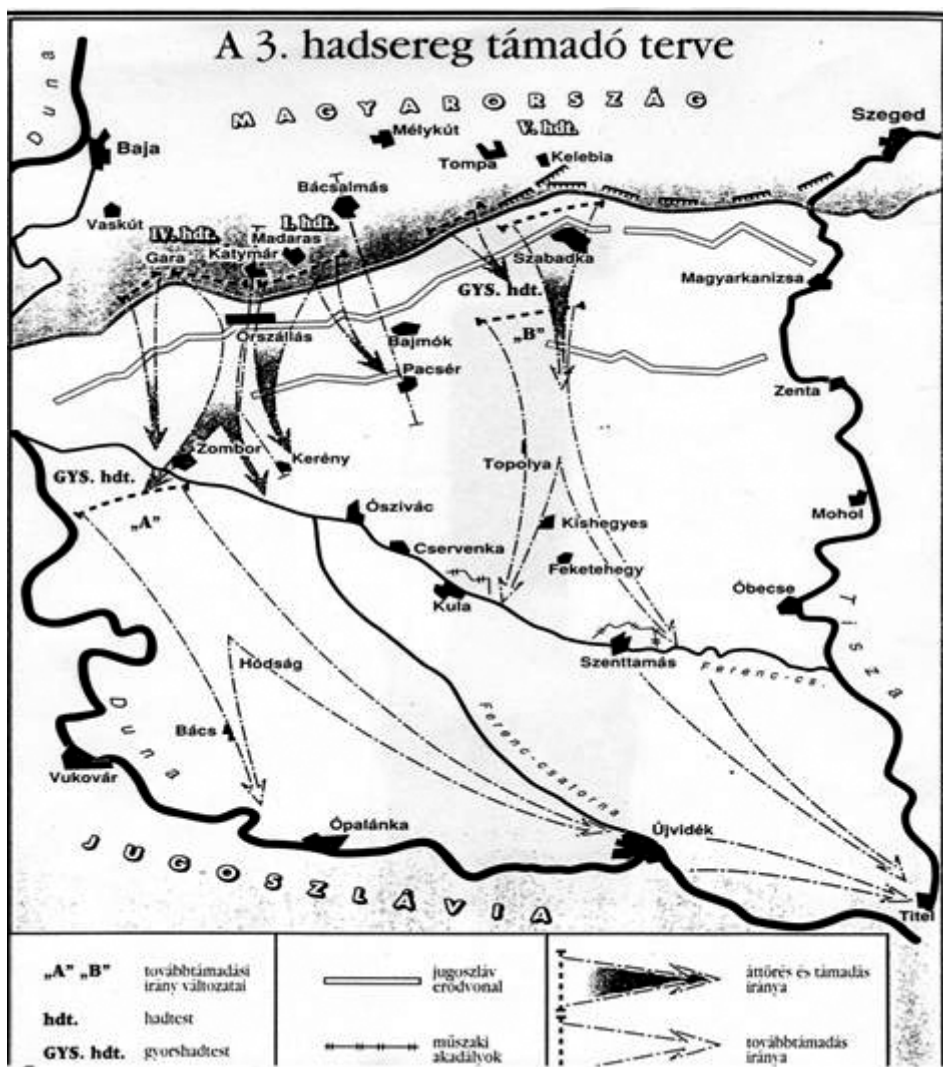
12-én reggelre ismertté vált, hogy az ellenség az éjszaka folyamán megkezdte az erődök kiürítését. A hadseregparancsnok ennek ellenére nem engedte, hogy a hadtestek azonnal meginduljanak. Ragaszkodott az eredeti

tervekben rögzített tüzérségi- és légi előkészítés végrehajtásához. A hadsereg tüzérfőnöke az áttörési szakaszon négy tüzérezredet, két közepes tüzérosztályt és hat nehézüteget vonultatott fel. A légitámadásra egy német zuhanóbombázó-ezred és egy magyar bombázóosztály készült fel.

A tüzérség az eredeti terveknek megfelelően 12-én 08,00-kor megkezdte a célok belövését, majd a tüzérségi előkészítés vég-

rehajtását. Körülbelül 300 lövés leadása után az előkészítést leállították, mert az 1. gépkocsizó dandár felderítő zászlóalja, valamint a többi járóer egybehangzó jelentése alapján beigazolódott, hogy az ellenség az erődövet kiürítette és csak kisebb fedező erőket hagyott hátra. Az I. hadtestparancsnok kérte ugyan a légi előkészítés mellőzését is, de azt már nem lehetett leállítani. Ezért a csapatok a repülőtmadások befejezéséig állva maradtak.

A naplójelentések a német és a magyar repülőök támadását igen eltérően írják le. Annyi bizonyos, hogy a német „stukák” röviddel 9 óra után nyugati irányból érkeztek. A 27 gép közül csak pár dobott le bombát, a többi kioldás nélkül továbbrepült. Őket a magyar JU-86-os bombázóosztály követte 7 géppel. A kötelékből két gép az erődökre, a többi a saját csapataira – zömében a 15. dandárra – dobta le bombáit. Csodával határos módon senki sem sérült meg, ami annak tudható be, hogy a betonromboló bombák gyújtószerkezetei a mély sárban nem léptek működésbe.

Az eredeti tervek egyik változata szerint a légítámadás után került volna sor egy légideszant század ledobására Szenttamás térségébe azzal a feladattal, hogy vegye birtokba a Ferenc-csatornán lévő hidat. Erre azért nem került sor, mert a szállítógépek a pápai repülőtérről terheléssel nem tudtak felszállni, így azokat a jobb minőségű veszprémi repülőterre kellett átirányítani. Az éjtörnyös század miután áttelepült Veszprémbe, felkészült, hogy ledobása után elfoglalja Szenttamásnál lévő Ferenc-csatorna hídját és a földi részek beérkezéséig megtartsa azt. A bevetés négy szállítógéppel 17 órakor kezdődött volna. A gépeken egyenként 31 fő és a szükséges fegyverzet volt elhelyezve. A vezérgép felszállás közben kigyulladt. Mentésre szinte semmi esély sem volt, a 31 főből csupán nyolcan éltek túl a szerencsétlenséget. Életét vesztette a zászlóalj- és a századparancsnok is.

A repülőter parancsnoka leállította a bevetést, de a vezérkar döntése alapján a 3. hadsereg parancsnoka 18 óra 45 perckor újból elrendelte a felszállást. A megmaradt három gép 19 órakor indult el feladata végrehajtására. Szenttamásig azonban nem jutottak el, mert navigációs hiba miatt Szabadka délen (Napfény területén) ugrottak ki. A század a következő napokban, mint gépkocsizó gyalogság vett részt a harcokban.

A jugoszláv reguláris erők folyamatosan vonultak vissza, és részenként feloszlottak, illetve a polgári lakossággal megkezdték a felkészülést a partizánharcra.

Azonban a csetnik harcmodor igen hatásosnak bizonyult a magyar katonák ellen, különösen nagyobb településeken. A felderítőikkel általában nem bocsátkoztak harcba, hogy a főerők gyanútlanul sétáljanak be az előre megszervezett és jól összehangolt tűzcsapdájukba. Kíméletlenül kihasználták, ha nem volt kellő a magyarok harcbiztosítása, vagy a menetszlopok összetorlódtak. Pánikkeltés és megfélemlítés céljából minden be- és kivonuló csoportra tüzet nyitottak. Ezt követően nappal, mint békés polgárok jártak-keltek az utcákon. Sötétedés után a megbeszélt jelre vagy időre elfoglalták rejtett tüzelőállásaikat, majd rövid, de igen hatásos tűzcsapások után igyekeztek gyorsan szétszéledni, a nyomokat eltüntetni, és a fegyvereket elrejtteni. A látszólag rendszertelen támadások mögött — amelyeket mindig eltérő időben és váltakozó helyeken hajtottak végre — igen tudatos szervezőmunka és tevékenység húzódott meg. A hatása elsősorban morális téren jelentkezett. Egyetlen idegen katona sem érezhette magát biztonságban a zömében szerbek lakta helyiségekben.

Az április 13-ai események annak a legmagasabb vezetői igénynek a jegyében történtek, amelyek a Duna déli szakaszának mielőbbi elérését és a Ferenc-csatornától északra lévő jelentősebb települések elfoglalását tűzte ki célul. Ennek értelmében a hadművelet súlya a gyorshadtestre tevődött át.

Április 14-ére, miután a csapatok elérték a meghatározott terepszakaszokat és bevonultak a kijelölt helyiségekbe, végeredményben befejeződött a Duna- Tisza közének elfoglalása, és ezzel a rövid, de dinamikus délvidéki hadművelet is.

A gyorsan mozgó alakulatok német alárendeltségbe történő utalása már április 12-én

felvetődött. Jodl tábornok arra kérte Himert, hogy puhatozza ki a magyaroknál, hajlandóak-e egy rövid időre a gyorsadtestet az 1. német páncéloscsoport alárendeltségébe alkalmazni Szarajevó térségében.

A német kérést a vezérkar hajlandó volt teljesíteni, de azt kérte, hogy az ügyet tereljék politikai útra. Himer megígérte, hogy ebben a kérdésben személyesen a Führer fog lépni. Április 13-án meg is érkezett Hitler távirón leadott üzenete:

„Főméltóságú Uram! Sietve szeretném Főméltóságod hozzájárulását kérni az alábbiakhoz:

1. A magyar hadsereg zöme — mivel a Szerbia elleni további hadművelethez már nincs rá szükség — megállítandó a Dráva-Duna általános vonalon.

2. Az 1. és a 2. gépkocsizó dandárokból álló gyorsadtest vegyen továbbra is részt a német motorizált egységek hadműveleteiben, a német hadsereg kötelékében.

A jugoszláv állam teljes összeomlása talán már a mai napon befejezett ténynek tekinthető. Úgy gondolom, ez mindannyiunk számára a legjobb húsvéti ajándék...”

A Minisztertanácsban éles vita alakult ki az ügy kapcsán. A miniszterelnök a kéréssel kapcsolatban kifejtette aggodalmait. *„Katonáim akciója nem a szerb nép ellen irányul, amellyel békében akarok élni.”*

Horthy elismerte ugyan az aggályok jogosságát, még sem merte Hitler kérését viszszautasítani. Időhúzási cézzal megint közbülső megoldást kerestek. Arra hivatkoztak, hogy a Duna hidak le vannak rombolva, így ott az átkelés lehetetlen. A kivonás csak kerü-

A Gyorshadtest „Csaba” páncélgépkocsijai

lővel lehetséges. Horthy nyilván arra számított, hogy ez a pár nap nyereség elegendő lesz Jugoszlávia teljes összeomlásához, így nem lesz szükség a gyorshadtest alkalmazására. Április 13-án a vezérkar végül is megkapta az engedélyt a kormányzótól a gyorshadtest kivonására.

A 3. magyar hadsereg már április 21-én megkezdte csapatai fokozatos kivonását a Duna-Tisza közéről. Április 21-én az I. hadtest, 25-én pedig a IV. hadtest csapatai indultak haza vasúti szállítással.

Szeptember végéig Gorondy-Novák Elemér gyalogsági tábornok parancsnoksága alatt a következő csapatok maradtak vissza a Délvidéken:

V. hadtestparancsnokság: Silley Antal tábornok, Újverbász

12. gyalogdandár: Török Kálmán tábornok, Zombor

13. gyalogdandár: Platthy Pál tábornok, Óbecse

14. gyalogdandár: gróf Stomm Marcell tábornok, Szabadka

15. gyalogdandár: Lemberkovits Alajos tábornok, Bács

2. lovasdandár: dálnoki Veress Lajos tábornok, Újvidék

Ez idő alatt az elfoglalt területen katonai közigazgatást vezettek be két központtal. Szabadkán Bittó Dezső nyugállományú tábornok, Újvidéken pedig Novákovits Béla tábornok látta el a vezetői teendőket. Szeptember 15-én elrendelték a még Bácskában állomásozó csapatok hazaszállítását, ami a hónap végére meg is történt.

A vezérkar 1941. december 9-én a német katonai attasé kérésére jelezte a Délvidéki hadművelet veszteségeit:

- 226 halott (7 tiszt, 119 egyéb állományú);
- 241 sebesült (2 tiszt, 239 egyéb állományú).

A Délvidékért emlékérem, amelyet minden résztvevő megkapott.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Der Zweite Weltkrieg (A második világháború) Erstes Band, Der Europäische Krieg 1939—1941. Hans Adolf Jacobsen und Hans Dolinger, München, Wien, Basel, 1963.
2. Die Deutsche Luftwaffe 1939—1945. A. Galland—K. Ries—R. Ahnert, Bad Nauheim
3. A Délvidék 1941-ben történt visszafoglalásának hadtörténelmi leírása. (A Hadtörténelmi Levéltár anyagából)
4. Ádám—Juhász—Kerekes: Magyarország a második világháborúban. Kossuth, Budapest, 1959.
5. Kun József: A német hadvezetés magyarországi politikájához 1941. március—július. In: Századok. 1965. 6. szám
6. Csima János: Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938—1945). Honv. Min. Központi kiadása 1961.
7. Tapasztalatai jelentések a Délvidék visszafoglalásával kapcsolatban. (A Hadtörténelmi Levéltár anyagából)
8. Ránki—Pamlényi—Tilkovszky—Juhász: a Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933—1944. Kossuth, Budapest, 1968.

9. M. Szabó Miklós: A Magyar Királyi Légierő a második világháborúban. Zrínyi, Budapest, 1987.
10. A. Sajti Enikő: Délvidék 1941—1944. Kossuth, Budapest, 1987.
11. Horthy — Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásában 1941—1945. Zrínyi, Budapest, 1986.
12. Dombrády Lóránd—Tóth Sándor: A magyar királyi honvédség 1919—1945. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1987.
13. Huszár János: Honvéd ejtőernyősök Pápán 1939-1945. A Jókai Kör kiadványa, Pápa, 1999.
14. Horváth Csaba- Lengyel Ferenc: A Délvidéki hadművelet. 1941. április. Püedlo kiadó, Budapest, 2003.

SZTERNÁK GYÖRGY: A NATO ÚJ STRATÉGIÁJA ÉS A FEGYVERES ERŐ FELADATAI, FEJLESZTÉSE KÖZÖTTI KAPCSOLAT

A Szövetség új stratégiájának Lisszabonban történő elfogadása előtt, az előkészítés folyamatában két dokumentum született, amelyek az új koncepció tartalmára meghatározóak voltak. Az egyik, a Madeline Albright vezetésével készült „*NATO-2020 Assured Security, Dinamic Engagement Analysis and Recommendations of the Group of Experts presents report on NATO's new Strategic Concept*” című jelentés. A másik, Klaus Wittmann stratégiai szakértőnéhez kapcsolódik: „*Towards a New Strategic Concept for NATO*” című tanulmánya.

Mielőtt a címben vállalt témát bővebben tárgyalnánk, előtte vizsgáljuk meg az említett két tanulmány lényegét a fegyveres erő feladatai és fejlesztésének lehetőségei tükrében.

A Madeline Albright vezette szakértői csoport feldolgozta a Szövetség korábbi műveleti és missziós tapasztalatait, valamint megvizsgálta a katonai képességek, továbbá az új kihívások megoldásának lehetőségei közötti viszonyt. A képességekre vonatkozóan az alkalmazhatóság, a rugalmasság, a sokolda-

lúság és a nemzeti korlátozások mentessége (a műveletben résztvevő katonai erőknek ne legyenek nemzeti jogi korlátaik) fogalmazódtak meg, mint lehetséges követelmények a tagállamok fegyveres erőivel szemben. A felsorolt követelmények széles körű elemzése, a nemzeti katonai stratégiákba és a műveleti doktrínákba történő beépítése a katonai szakértők feladata lesz a csúcstalálkozót követően.

A jelentés a biztonság valamennyi elemét megvizsgálta, különös tekintettel azok hatására a Szövetség jövőjére vonatkoztatva. „*A tagállamok ellen irányuló hagyományos katonai fenyegetés valószínűsége csekély, de nem kizárható. Legvalószínűbb fenyegetés lehet a ballisztikus rakétákkal elkövetett támadás; a terrorcselekmények és a számítógépes rendszerek elleni támadás.*” A jelentés megemlítette továbbá: „*az energiaellátás és szállítás zavarait, a klímaváltozást és a pénzügyi válságokat.*”¹

Ugyanakkor megoldásra vár az a kérdés is – fogalmazták meg a tagállamok szakértői, hogy a Szövetségnek legyen-e állandó civil képessége, és ez a civil képességekkel rendelkező szervezet hogyan vegyen részt a további katonai műveletek tervezésében, szervezésében illetve végrehajtásában? „*A béke és biz-*

1 NATO-2020 Assured Security, Dinamic Engagement Analysis and Recommendations of the Group of Experts presents report on NATO's new Strategic Concept Brussels, NATO HQ, 17 May 2010
<http://www.nato.int/strategic-concept/expertsreport.pdf> 2010. 09. 06.

*tonság elérése főként katonai feladat, ám a stabilitás helyzete jelentős mértékben függ az adott katonai művelet általános stratégiájához nyújtott civil támogatástól.*²

Az afganisztáni katonai művelet tapasztalata – összegezte az említett jelentés, hogy a Szövetségnek együtt kell működnie olyan nemzetközi szervezetekkel, intézményekkel, államokkal, amelyek a polgári újjáépítésben segítenek, ezzel együtt a NATO-nak a civil kezdeményezésekben játszott szerepét is meg kell majd határoznia a következő években.

A szakértői csoport javasolta, hogy szükség esetén, vagy az ENSZ felkérésére, a Szövetség alkalmazza a teljes válságkezelő képességét egy biztonságosabb világ megteremtéséért a Föld bármely térségében. Véleményünk szerint ez azt jelenti, hogy a válságkezelő katonai képesség növelése érdekében a NATO együttműködik a jövőben a katonai műveletet támogató államokkal és szervezetekkel, függetlenül attól, hogy az államok tagjai-e a Szövetségnek.

Anders Fogh Rasmussen főtitkár korábban erről így nyilatkozott: *„ha katonai műveletet hajtunk végre vagy egy konfliktust igyekszünk megelőzni, kapcsolatba kell lépniünk az érintett felekkel és releváns szereplőkkel. A Szövetségnek, ennek fényében olyan szervezettel kell válnia, amely globális partnereivel együtt vitatja meg a felmerülő közös problémákat. [...] Két egymást átfedő leckét kellett megtanulnunk Afganisztánban: egyrészt átfogó megközelítésre, másrészt fejlett partnerkapcsolatokra van szükség a békeműveletekben.*³

A következőkben vizsgáljuk meg a másik tanulmány tartalmát. Klaus Wittmann, a NATO Védelmi Kollégiumának volt igazgatója 2009-ben, a Strasbourg-Kehl csúcstalálkozót követően hosszabb tanulmányt jelentett meg, amelyben részletesen indokolta egy új stratégiai koncepció kidolgozásának és elfogadásának szükségességét a tagállamok állam- és kormányfői részéről. Klaus Wittmann már az 1991-es és az 1999-es stratégiai koncepciók kidolgozásában is részt vett, így hozzáértése, javaslatai nem- vagy csak kellő szakmai indokkal vitathatók.

Tanulmányában többek között a következőket írja a tagállamok fegyveres erőinek képességével összefüggésben: *„a jövőben olyan képességek kifejlesztése szükséges, amelyek mind a védelmi-, mind az expedíciós (külföldre küldött) erők számára alapvetőek. (A szerző itt a telepíthetőségre, a képességek megóvására és a rugalmasságra gondolt.) Nem lehet szó a szerződésben rögzített feladatok lecseréléséről, sokkal inkább azok kiszélesítéséről, figyelemmel a katonai műveletek*

2 Giampaolo Di Paola: A NATO új stratégiai koncepcióján innen és túl. Honvédségi Szemle 2010. évi 5. száma. 5. oldal.

3 "Afghanistan and the Future of Peace Operations" Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the University of Chicago

tartalmának bővülésére. Ennek megfelelően az ambíciószintek (törekvés, érvényesülési szintek) újragondolása sem kerülhető meg az új stratégia kidolgozása előtt.⁴ A Lisszabonban elfogadott határozatban Klaus Wittmann javaslatait szinte szó szerint olvashatjuk.

Az új stratégiai koncepció figyelembe vette a világban és az európai kontinensen bekövetkezett geopolitikai és geostratégiai változásokat, amelyek hatással vannak és lehetnek a NATO jövőjére. Az állam- és kormányfők csúcstalálkozóján megerősítést nyert a kollektív védelem elve. Ugyanakkor a Szövetség a különböző nemzetközi szervezetekkel, elsősorban az Egyesült Nemzetek Szervezetével, az Európai Unióval és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezettel történő együttműködésre helyezte a hangsúlyt a lehetséges válságkezelő műveletek végrehajtása során. *A tagállamok kollektív védelem mel-*

letti elkötelezettsége továbbra is határozott és kötelező érvényű.

A kollektív védelem alapja maradt a Szövetség teljes képességalapú, nukleáris- és hagyományos katonai ereje, amely elsősorban a lehetséges támadó elrettentésére hivatott.

Ugyanakkor a stratégia továbbra sem fogalmazta meg, hogy a NATO-tagállamok a lehetséges támadásra milyen választ fognak adni? Más szóval, a Szövetség megőrizte a kollektív védelem és a stratégiai elrettentés elvét, beleértve a nukleáris képességet is. A stratégiai koncepció nem változtatott a hadászati műveletek, hadműveletek, harctévékenységek fajtáira, formáira és módjaira vonatkozó, korábban elfogadott elméleten és gyakorlaton.

A lisszaboni csúcstalálkozón a teljes képességalapú fegyveres erő fenntartása és fejlesztése érdekében a következő célkitűzésekről született döntés: a Szövetségnek képesnek kell lenni mind a nagyméretű, mind a kisméretű katonai műveletek végrehajtására. A katonai műveletek kezdeti sikere érdekében fejleszteni szükséges a Válságreakáló Erők (NRF) valamennyi képességét. Megkülönböztetett figyelmet kell fordítani a fegyveres erők felkészítésére és kiképzésére, a katonai műveletekhez szükséges tervek naprakészségére, valamint az információk cseréjére a tagállamok között. Ennek érdekében a tagállamok továbbra is részt vesznek a védelmi tervezés teljes folyamatában. A Szövetség az európai rakétavédelem kifejlesztésében együttműködik az Oroszországi Föderációval. Ugyanakkor a hatékony együttműködés érdekében további szakmai-, a katonatechnikai kérdések megoldásához szükséges tárgyalásokra van szükség.

Tovább kell fejleszteni a tagállamok képességeit a tömegpusztító fegyverek elleni védelemben, és a számítógépes támadások elkövetőinek felderítésében. Fokozni kell a képességet a terrorveszélyek felderítése, a

4 Klaus Wittmann: Towards a New Strategic Concept for NATO. NATO Defense College, Research Division (NDC Forum Paper 10) Rome, September 2009. 83-95. oldalak.
<http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=0C54E3B3-1E9C-BE1E-2C24-A6A8C7060233&lng=en&id=108701>
 2010. 10. 20.

terrorcselekmények megakadályozása érdekében, együttműködve a hasonló elveket valló államokkal és szervezetekkel. A Szövetség a képességei alapján járuljon hozzá az energia-biztonsághoz, az energia biztonságos szállításához, eredményesen védje meg a tagállamok energiabiztonságához kapcsolódó rendszereket, illetve létesítményeket. *A tagállamok biztosítják a képességek további fejlesztéséhez szükséges anyagi, technikai és pénzügyi eszközöket, forrásokat* – állapotok meg az állam- és kormányfők a csúcstalálkozón.⁵

5 Ennek a megállapodásnak ellentmond két megjegyzés, amely a csúcstalálkozó sikerével kapcsolatban volt olvasható a Heti Világgazdaságban: *először*, Robert Gates amerikai védelmi miniszter nyilatkozata, miszerint az európai tagállamok a kulturális különbség- (nem értik a fegyveres erők jelentőségét napjainkban) és a gazdasági válság okán nem rendelkeznek kellő pénzügyi forrásokkal és gyorsan bevethető egységekkel. Ez mostanra kezd a biztonság akadályává válni. *Másodszor*, a tagállamok védelmi kiadásának nagysága csupán 1,7 százaléka a GDP-nek európai átlagban, a korábbi 3,1 százalékkal szemben. A tagállamok közül tíz állam katonai-védelmi kiadásának nagysága még az előbb említett átlagot sem éri el, így Magyarorszáé sem, ahol ez a szám 1,1 százalékos volt 2009-ben.

NATO-csúcs Lisszabonban. Alulteltjesítők klubja. HVG 2010. november 20. 24-25. oldalak.

A válságkezelés hatékony végrehajtása érdekében a Szövetség a következőket fogalmazta meg az új stratégiai koncepcióban: a) Politikai, társadalmi és katonai szempontokat egyaránt figyelembevevő, átfogó megközelítést kell alkalmazni a válságkezelés során. b) A válságok megelőzése érdekében folyamatosan figyeljük, elemezzük és feldolgozzuk a lehetséges válságkörzetek eseményeit. Más szóval, javítani kell a Situation Center szervezetben folyó munka minőségét. c) A válságkezelés hatékonyabbá tétele érdekében továbbra is a katonai erő igénybevételével kell számolni, tervezni, amennyiben az szükséges. Továbbá elhúzódó válságkezelésre kell felkészülni, együttműködve más erőkkel a stabilizáció és a sikeres újjáépítés érdekében. d) Hatékonyabbá kell tenni a felderítést, a hírszerzést és az információcserét a válságok pontosabb előrejelzése érdekében. e) Új műveleti doktrínákat kell kidolgozni a felkelés elleni műveletek és az újjáépítés feladatainak hatékonyabb tételéért. f) Növelni kell a Szövetség civil képességeit a hatékonyabb tervezés; polgáriak felkészítése, kiképzése és a partnerekkel való együttműködés jobb megszervezésével.

Ezek a politikai-szintű döntések további szakmai-szintű elemzést igényelnek a Szövetség és a tagállamok különböző parancsnokságain valamint törzseiben. Másképpen, a társadalom elfogadja a fegyveres erő létét,

működésének szükségességét, ennek érdekében biztosítja a szükséges forrásokat. A kapcsolat a jellemzőiről írt Huntington az ismert könyvében, amelyből álljon itt egy idézet a katonákról. „*A katonáknak, a rend védelmezőinek nagy a felelőssége. A legnagyobb szolgálat, amit tehetnek az, hogy hűek maradnak önmagukhoz, s katonás csöndben, bátran szolgálnak. Ha megtagadják a katonaszellemet, először önmagukat, végső soron a nemzetet semmisítik meg.*”⁶

A civil képességek kialakítására vonatkozóan az új stratégiai koncepció kimondja, hogy a NATO csak a szükséges képességek kialakítására törekszik, a válságkezelő műveletekhez szükséges eszközöket az Európai Unióval együttműködve kívánja kialakítani és biztosítani. Más szóval, a Szövetségnek egy jobban körülhatárolt biztonsági megközelítés elfogadására van szüksége, amely lehetővé teszi a különböző katonai harccsoportok együttes és átfogó felhasználását, valamint a tagországok, a partnerországok, a nemzetközi szervezetek továbbá a nem kormányzati szervezetek közötti elméleti és gyakorlati együttműködés továbbfejlesztését.

A képességek fejlesztésének biztosítása érdekében a NATO korábban három transzformációs célt fogalmazott meg, amelyek kulcsfontosságúak a jövőbeni katonai műveletek sikeres végrehajtásához: *döntési fölényt* (Decision Superiority), *következetes hatásokat* (Coherent Effects), *összhaderőnemi alkalmazást és a működő képesség fenntartását* (Joint Deployment and Sustainment), ezeket a célokat az új stratégiai koncepció is megerősítette, csak másképpen fogalmazta meg.

Az új stratégiai koncepcióban a képességfejlesztés érdekében felsorolt célkitűzések a tagállamok részére világosan meghatározóak a törzsek, az egységek, alegységek és a

katonák felkészítésének, kiképzésének főbb követelményeit, amelyek a következők lehetnek: *összhaderőnemi integrált felkészítés, többnemzeti környezetben való alkalmazási képesség, az erők és az eszközök szállíthatósága, rendelkezésre állás képessége, feladatra felkészített állomány, az alegségek összekovácsoltsága, parancsnokok vezetői képessége.*

A jövőre vonatkozó végcéll a Szövetségben, állapítható meg az új stratégiai koncepció tanulmányozását követően: *várhatóan olyan fegyveres erő kialakítása a tagállamokban, amely egy kölcsönösen egymástól függő és együttműködő képességekkel rendelkező haderő. Más megközelítésben, a hadszíntér egy pontjában egy meghatározott időben a szükséges képességek összegeződnek, és ez egy új képesség szintet hozhat létre a katonai műveletben.*

A képességfejlesztés feladatai között új elemként jelent meg a számítógépes rendszerek elleni támadás korai felderítése, az elkövetők körének meghatározása, és a támadás

6 Samuel P. Huntington: A katona és az állam. Zrínyi Kiadó Budapest, 1994. 453. oldal.

elhárítása. Ennek a veszélynek a felismeréséhez, hatékony kezeléséhez a képesség megteremtése azért is fontos a tagállamok részéről, mert a támadó ezt a lehetőséget felhasználva, a hálózatokban összekapcsolt társadalmi szervezeteket (katonai rendszereket) rendkívüli mértékben sebezheti, működésüket korlátozhatja.

A fejlett társadalom és annak védelmi rendszere olyan számítógép-hálózatokkal átszőtt hálózatos rendszerek együttese, amelyben a rendszerek biztonságos működése kölcsönösen függ a többi rendszer működésétől.

Ennek következtében a rendszer bármelyik súlyponti elemének információs támadása, vagy védelme nemzetbiztonsági kérdés, amely védelmi síkon kihat az egész társadalomra, közvetett vagy közvetlen hatással van a Szövetségre.

Elegendő egy kiválasztott, a társadalom gazdasági élete, vagy közlekedése szempontjából fontos infrastruktúrát információs támadással működésképtelenné tenni vagy működésében korlátozni, az éppen a hálózatoknak köszönhetően negatívan befolyásolja más hasonló fontossággal bíró elemek működőképességét is. A Szövetség ezt a veszélyt

kívánja elhárítani a jövőben mind a parancsnokságokon, mind a tagállamokban.⁷

Borisz Fedorovics Cselcov vezérezredes véleménye szerint az ilyen katonai művelet lényege az információ feldolgozás teljes körű kiszélesítése, a szövetségi erőknél az információhoz való hozzáférése, a teljes ellenőrzés a feladat végrehajtás felett. Más szóval, politikai és katonai ellenőrzés a művelet végrehajtásának teljes időtartama alatt. Az így létrehozott „hálózat” egy új dimenziót nyit meg a korszerű katonai műveletben. *Nevezetesen, ebben a hálózatban a stratégiai elemek mellett megjelennek a politikai, hírszerzői, diplomáciai, gazdasági, műszaki-technikai és a média elemek is. A hadműveletek ebben a hálózatban csak, mint a „hálózati folyamat egyik eleme” jelennek meg. A korszerű katonai művelet mind katonai, mind polgári (politikai, gazdasági stb.) elemei egy rendszerben (hálózatban) integrálódnak – fogalmazott Cselcov vezérezredes.*

A lisszaboni csúcstalálkozón az új stratégiai koncepció elfogadásával közel azonos időpontban vált ismertté a „*Miniszteri Irányelvek a védelmi tervezéshez (2012-2021)*” című dokumentum, amelyet a honvédelmi miniszter adott ki. Az irányelvek, többek között a fegyveres erő fejlesztésével és képességeivel kapcsolatos követelményeket fogalmazza meg. A

7 A számítógépes rendszerek- és az információk védelmével, valamint a kommunikációs rendszerek hatékony működtetésével kapcsolatos kérdések más államok szakértőit is foglalkoztatják. Egy példa: Borisz Fedorovics Cselcov: Utocsnenyie podhodov k szozdanyiju szisztemi vozdušno-koszmicseszkoj oboroni goszudarsztva v uszlovijah szetecentricsnih vojn budusego. Vojennaja Müszl 2008. szeptember. 3-8. oldalak, orosz nyelven. A szerző a hadtudomány doktora, jelenleg Moszkvában a vezetéstudomány kutatásával foglalkozó automatizált műszertechnikai intézet igazgatójának első helyettese.

teljesség igénye nélkül idézünk néhány követelményt, amely összhangban van az új stratégiai koncepció azonos célkitűzésével.

„A Magyar Honvédségnek kiegyensúlyozott megfelelő arányú harci, harci támogató és harci kiszolgáló támogató struktúrával kell rendelkeznie. Mi ideértjük a vezető szervezetet is. A szövetségi és EU tagsággal járó fontos kötelezettség, az ország méretével és teherbíró képességével arányos katonai hozzájárulás biztosítása. Műveletek és készenléti szolgáltatások (NATO Reagáló Erő és EU Harccsoport) esetében törekedni kell arra, hogy a feladatoknak megfelelő, modulrendszerűen, szervezetszerű alegységekből összeállított kötelékek kerüljenek alkalmazásra. A tervidőszakban meg kell teremteni a számítógépes hálózatok elleni támadásokkal szembeni védelem és hadviselés alapjait.

Az alábbi főbb képességfejlesztési területekre vonatkozóan javaslatot kell kidolgozni [...] hogy a fejlesztési folyamatok a 2012-2021 időszakot lefedő tervben meghatározóak legyenek: lövész harcjármű és harckocsi képességek; tábori tüzér tűztámogató képesség; páncéltörő rakéta képesség; hídépítő képesség; légvédelmi rakéta képesség; közepes szállító- és harci helikopter képesség;

merevszárnyú légi szállítóképesség és mobil légtérel ellenőrző képesség.

Sürgősséggel meg kell vizsgálni a harcászati repülő képesség jövőjét, valamint egy légi mozgékony képesség kialakításának lehetőségét.⁸ Nem vitatjuk a felsorolt követelményeket és célkitűzéseket, csupán néhány észrevett tesztünk a képességekkel kapcsolatban.

A szakirodalomban a képesség azt jelenti, hogy a fegyveres erő kész a harctevékenységre, a feladat végrehajtására, ugyanakkor a képesség összetevői folyamatosan változhatnak a feladattól függően.⁹

8 Honvédelmi Minisztérium Védelempolitikai és Védelem Tervezési Helyettes Államtitkár. Nyilvántartási szám: 503-34/2010 számú dokumentum. Honvédelmi Minisztérium. 1-9. oldalak.

9 Katonai Kislexikon Honvéd Vezérkar Tudományszervező Osztály. Budapest, 2000. 49. oldal

A fegyveres erő képessége, harcképessége magában foglalja a katonai és nem katonai műveletek sikeres végrehajtására való alkalmasságot, a haderőnemek együttműködését, melynek elméleti valamint gyakorlati elemei vannak.¹⁰ A fogalmakhoz néhány megjegyzést célszerű tennünk: *először*; az ismerethez szorosan hozzátartozik a tudás fogalma, amely magában foglalja az ismeretek logikai összefüggéseken alapuló rendszerének teljes elsajátítását. *Másodszor*; a jártasság szintjén a katonák (alegységek) már viszonylag könnyen képesek a meglévő ismereteiket új feladatok során alkalmazni. *Har-*

10 Ismeret: a valóságra, illetve ennek valamely területére vonatkozó tapasztalatok, fogalmak összessége. Valaminek az ismerete: tájékozottság valamiben. Tanulással megszerzett tudás.

Ismeret: a megismerő tevékenység eredményeként létrejött, az objektív valóság (a világ) tényeit és absztrakcióit (a leglényegesebb tulajdonságok kiemelését és általánosítását) különböző szinten tükröző tudattartalom.

Jártasság: valamit jól ismerő, tapasztalt, valamiben gyakorlott. Valamiben való gyakorlottság, tájékozottság.

Jártasság: az elsajátított ismeretek alkotó, kombinatív felhasználása, teljesen új helyzetben történő alkalmazása.

Készség: valaminek a megtételére való hajlandóság, szándék. Gyakorlattal, gyakorlással kifejlesztett képesség, ügyesség. A pszichikai funkciók cselekvés céljára, lényegére irányulnak.

Készség: a tudatos tevékenység automatizált komponense, amely a tevékenység többszöri ismétlése, gyakorlása során fejlődik ki.

Képesség: valamely tevékenységre, teljesítményre való testi-lelki adottság, alkalmasság, tehetség. Olyan pszichikus funkció, illetve funkciók rendszere, amely egy bizonyos tevékenység végrehajtását teszi lehetővé.

Képesség: azoknak az egyéni tulajdonságoknak az összessége, amelyek valamilyen cselekvés elvégzésének lehetőségeit, feltételeit teremtik meg.

Magyar Larousse Enciklopédia 2. Akadémiai Kiadó, Budapest 1992.

madszor; a jártasságok és a készségek többnyire bonyolult kölcsönhatásban vannak egymással, többszörösen egymásra épülnek. *Negyedszer*; a jártasság és a készség, gyakorlás (kiképzés) hiánya miatt, viszonylag hamar „megkopik”, a képesség, ha kifejlődik, akkor tartósan megmarad. Tehát, a jártasság és a készség tanítható, tanulható, a képesség fejleszthető.

A fogalmak tartalmi jellemzői feltételezik, hogy a képesség tanulással és a valóságos helyzetet megközelítő gyakorlással sajátítható el. Napjainkban a képesség kibővült azzal, hogy a fegyveres erőnek együtt kell működnie polgári-, nem kormányzati- és más szervezetekkel a nem háborús katonai műveletekben.

Az elmélethez sorolható: a társadalmi elfogadottság, a nemzeti katonai stratégia, az összhaderőnem-, a haderőnemek és fegyvernemek-, szakcsapatok doktrínája, a szabályzatok, a műveleti utasítások és a vezetés színvonala. *A gyakorlati elemhez sorolható:* a fegyveres küzdelem megvívásához szükséges szervezetek, technikai eszközök, a logisztikai támogatás, a készenlét fokozatai, tartalma és a tartalékos állomány felkészültsége, valamint az állomány képzése, kiképzése és a védelmi szektor felkészítése.

A harcképesség más megközelítésben magában foglalja a *fogalmi, erkölcsi és a fizikai összetevőket is*. A képességen alapuló fegy-

veres erő szempontjából kiemelkedő szerepe lesz az olyan fogalmi összetevőknek, mint az összhaderőnemi, haderőnemi doktrínák és a haderőfejlesztés elmélete, valamint a többnemzeti keretben történő tevékenység.

A fegyveres erő képessége fejlesztése szempontjából nem hagyható figyelmen kívül a következő: a hazai és a külföldi (mind a nyugati, mind a keleti) szerzők véleménye alapján a fegyveres küzdelmet a következők jellemezhetik: *elsőszőr*; a nagy hatótávolságú- és nagy pontosságú fegyverek alkalmazása nagymértékben veszélyezteti a csapatok előre történő mozgósítását, összpontosítását. Ezt a tevékenységet rakéta- és tűzcsapással hajtják végre, valamennyi haderőnem bevonásával. *Másodszőr*; a műveleti feladatok végrehajtása szempontjából folyamatosan korszerűsödik, minőségileg javul a hadászati, hadműveleti és a harcászati közötti kapcsolat. Az összetartozó, összefüggő (koherens) kapcsolat alapján a fegyveres küzdelem hadászati sikerének függvénye a hadműveleti, harcászati sikereken nyugszik, mind a háborús-, mind a nem háborús katonai műveletekben. *Harmadszőr*; a fegyveres küzdelem a teljes térben zajlik majd, minden haderőnem, fegyvernem, szakcsapat valamint a polgári erők bevonásával, a legkorszerűbb eszközök alkalmazásával. *Negyedszőr*; az egyre pontosabb és hatékonyabb rakéta- illetve tűzcsapás következtében megnövekszik az erők, eszközök széttagolásának, megóvásának és védelmének a jelentősége. *Ötödszőr*; tovább fog növekedni a rakéta- és tűzcsapások hatótávolsága továbbá pontossága, valamint pusztító ereje. Ezzel lehetővé válik a hadászati szintű támadó műveletek megszakítás nélküli folytatása. *Hatodszőr*; a rakéta- és tűzcsapások azonos időben fogják pusztítani az ellenség politikai, gazdasági, vezetési, infrastrukturális és katonai objektumait. *Hetedszőr*; az előző jellemzők alapján döntő jelentőséggel bír majd – de már napjainkban is így van – a hatékony, védett

rakéta- és légvédelem, amely az ellenség minden pusztító eszközével képes felvenni a harcot. *Nyolcadszőr*; tovább fog növekedni a felderítés, hírszerzés szerepe az ellenség szándékai felfedése érdekében, valamint a dezinformáció megghiúsításáért. *Kilencedszőr*; a légiuralom kivívása, valamint a rakéta- és tűzcsapások eredményes végrehajtása döntő hatással lesz a fegyveres küzdelem sikerére, de ezek mellett megmarad a szárazföldi műveletek fontossága és szükségessége.¹¹

Ha elfogadjuk ezt az értékelést, akkor nyilvánvaló, hogy ezek tükrében célszerű vizsgálni a fegyveres erő lehetséges feladatait, szervezetét, felszerelését és állományának oktatását, képzését és kiképzését.

Bessenyei Lajos, egyetemi tanár véleménye szerint a stratégiai szintű vizsgálatok végrehajtásakor a következő kérdésekre célszerű a választ megadni: *mi van most* (helyzetkép, a diagnosztika tudománya)? *Mi*

11 Pírityi Sándor: Barangolás a „sebezhetőség” fogalma körül. Új Honvédségi Szemle LIX. Évfolyam, 2005/12. szám, 45-61. oldalak. Hajma Lajos: A háborúval kapcsolatos elméletek változásai. Hadtudomány 2005. 2. szám.

várható (a prognosztika tudománya)? *Mit szeretnénk* (választható lehetőségek)? *Mi legyen* (döntés a körülmények és a források alapján)?¹² A professzor szerint a vizsgálat során valamennyi kérdésre meg kell adni a választ, egyik sem hagyható ki a folyamatból, ha helyes döntést szeretnénk hozni. Úgy gondoljuk, hogy Bessenyei professzor javaslata érvényes a fegyveres erővel kapcsolatos kutatások módszerére is.

A felsorolt kutatási feladatok végrehajtásához szükség van a különböző nézetek, elméletek ütköztetésére, mert így alakítható ki (hozható létre) a védelemmel kapcsolatos politikai döntésekhez a hadtudomány eredményeire támaszkodó szakmai-elméleti megalapozottság. Más szóval, a fegyveres küzdelemmel kapcsolatos kutatási eredményeket, következtetéseket célszerű összevetni a – hazánkra vonatkoztatott – tudományos igényű geopolitikai, geostratégiai elemzésekkel. Továbbá, az ország érdekeivel és a szövetségi kötelezettségekkel és a várható képességi fejlesztésekkel. Néhány gondolat a városokban folyó harcról, amely különleges képességeket igényel a katonáktól és az aleggységektől.

Irakban szerzett tapasztalatok alapján a városi harcban a katonáknak jól kell ismerniük az ellenség harcmódját, állandóan tájékozottnak kell lenniük annak helyzetéről. Ennek érdekében a felderítés valamennyi formáját és módját célszerű alkalmazni. A városi harc körülményei között jól alkalmazhatók a civil

ruhás „fizetett” felderítők is. Soha nem lehet azonban elfelejteni, hogy a városi harcban az ellenség jobban ismeri a körülményeket, sőt folyamatos tájékoztatást kap a lakosságtól is. Ez az előny enyhíthető, a katonák és előljárók közötti folyamatos valamint megbízható összeköttetéssel, amely folyamatos tájékoztatást biztosít számukra a kialakult helyzetről. A kijelölt figyelőknek állandóan tájékoztatni kell a parancsnokokat a katonák helyzetéről.

A városokban folyó harcban a technikai felderítő eszközök egy része nem használható, különösen az arab világ nagyvárosaiban, ahol nagy a zsúfoltság, és több helyen rendezetlenség tapasztalható. Továbbá, a harc megvívását megkönnyítő technikai eszközök többsége az ellenség számára is könnyen beszerezhető az ellenőrizetlen fegyverkereskedelemben.

A szakemberek véleménye megoszlik a harcokcsik és a páncélozott harcjárművek hasznosságáról a városi harcban. Véleményünk szerint nagyon hasznosak, de el kell látni őket hatékony védelemmel.

A városokban, lakott településeken vívandó harc várható sikere érdekében a katonákat nagyon hatékony pusztító eszközökkel célszerű felszerelni, amelyekkel képesek lesznek 200-300 méter távolságra hatásos csapást kifejteni az ellenség erőire és eszközeire. Más

Hadviselés és békeműveletek. Igazi katonák-e a nem háborús jellegű katonai tevékenységek végrehajtói? Joint Force Quarterly 1997. 14. szám. 111-116. oldalak, fordította: Szabó Ferenc. AJP 3.4 Non-Article 5 Crisis Response Operations. MC 237/2 NATO Military Policy for Crisis Response Operations.

12 Bessenyei Lajos: A stratégia. Előadás a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem vezérkari tanfolyama hallgatóinak. Budapest, 2002.

szóval, a katonák minden körülmények között legyenek képesek megelőzni az ellenséget a tűzcsapás kiváltásában.

Néhány gondolat a szakosodással kapcsolatban. A hazánkhoz hasonló adottságokkal rendelkező NATO-országokban – a nagyméretű csoportosítások helyett – egyre inkább a kisebb, de mobilizálható, speciális (a hagyományostól eltérő, különleges) feladatok ellátására képes kötelékek kialakításában és fenntartásában gondolkodnak a szakemberek.

A szakosodás, specializálódás kérdése az utóbbi időben még hangsúlyosabbá vált, de ez nem jelentheti a „hagyományos” képességek fejlesztésének elhanyagolását. Az országhatáron kívül végrehajtásra kerülő katonai műveletek során a speciális műveleti képességgel bíró erők alkalmazása elengedhetetlen követelmény lesz a jövőben is. Ennek megfelelően több tagállam fegyveres erejében figyelmet fordítanak a speciális kötelékek kialakítására, és a szövetség elvárásaival szoros összhangban történő felkészítésükre.

A 21. század kezdetén a katonai műveletekben továbbra is a páncélozott lövészhajók, és az ott harcoló katonák lesznek a harc fontos (döntő) szereplői, akiknek képességei, a technikai lehetőségek függvényében, folyamatosan fejlődnek. A hálózatközpontú jel-

lemzők lehetővé teszik a folyamatos vezetést, a kommunikációt, a harccsoport parancsnoka, a harcjármű, a raj és annak tagjai között; a felderítést, a célmegjelölést és a pusztítástükreben. A hálózatközpontú katonai műveletekben a vezetésnek ezen a szintjén az információ és a kommunikáció központja a harcjármű, amelyből külön-külön csatlakoztatva, feltöltik a katonák személyi számítógépeit.

A jövő fegyveres küzdelmében a parancsnokok megkövetelik a katonáktól, hogy folyamatosan értékeljék helyzetüket, hozzanak döntéseket, összességében legyenek önállóak és kezdeményezők a harc teljes időtartama alatt.

A következőkben néhány gondolat a kialakítandó szervezetről és képességeiről. A kutatók és szakemberek feladata elemezni, hogy a „*Miniszteri Irányelvek a védelmi tervezéshez (2012-2021)*”¹³ című anyagban említett egy dandár és egy zászlóalj; vagy egy-egy zászlóalj nagyságú erő milyen kapcsolatban van a fegyveres erő távlati létszámaival, a technikai eszközök beszerzésével és a védelmi szektorra fordítható költségekkel. Továbbá, a *zászlóalj harccsoport*, amely a Magyar

13 Honvédelmi Minisztérium Védelempolitikai és Védelem Tervezési Helyettes Államtitkár. Nyilvántartási szám: 503-34/2010 számú dokumentum. Honvédelmi Minisztérium. 1-9. oldalak.

Honvédség „*alapvető harcászati egysége*”, milyen szervezetű lesz minőségi és mennyiségi szempontból.

Véleményem szerint, figyelembe véve a technikai eszközök képesség-fejlesztési terveket, feltételezhető, hogy a zászlóalj harccsoport páncélosokkal, páncélozott szállítójárművekkel, páncélozott szállító harcjárművekkel vagy páncélozott harcjárművekkel; tábori- és a páncéltörő tüzérséggel valamint a műszaki eszközökkel kerül felszerelésre a meghatározott időszakban. Az eszközök rendszeresítése nem képzelhető el a minden körülmények között használható vezetési, felderítő és tűzvezető képesség nélkül. A szervezetben, a meghatározott idejű, eredményes tevékenységhez támogató és kiszolgáló erőkre is szükség van, különösen akkor, ha a feladatot távoli hadszíntéren kell végrehajtani.

Elméleti kutatások tárgyát képezheti a zászlóalj szállítási lehetőségének, a szállítóeszközök mennyiségének, minőségének vizsgálata is az említett szervezet ismeretének tükrében. Az elmondottak alapján javaslat fogalmazható meg: szükségesnek látszik egy kutatócsoport összeállítását, amely meghatározott időre, a feladat ismeretében szervezet, létszám, technikai eszköz és költségelemzést

végez. Vagy az MH Összhaderőnemi Parancsnokságon korábban létrehozott kutatócsoport folytassa munkáját a kiadott irányelvek ismeretének tükrében. A vizsgálat során célszerű figyelembe venni, hogy a dandár (zászlóalj) képessége magában foglalja a légi erő kijelölt erőinek képességét is. Különösen fontos lehet a légi erő szállító-, tűztámogató- és páncéltörő képességének megléte a szárazföldi kötelékek katonai műveleteiben. A felajánlott alegységet, egységet a Szövetség az ismert módszerrel ellenőrzi az alkalmazás előtt.¹⁴

Az ellenőrzés során a bizottság vizsgálja a vezetési-, a harci-, harci támogató és a harci kiszolgáló támogatói képességek együttes meglétét. Másképpen, a bizottság az alegységnél, egységnél a *vezetőszerveket, a harcolókat, a harctámogatókat és a harci kiszolgálókat* együttes harcészültségi értékelését hajtja végre az alkalmazás előtt. Ez azt jelenti, hogy nem lehet olyan katonai köteléket felajánlani a jövőben, amelyik rész-képességekkel rendelkezik.

Az utóbbi évek katonai műveleteinek tapasztalatait összegezve megállapítható, hogy szigorodnak a személyi, anyagi, logisztikai, kiképzési, felkészítési követelmények a parancsnokokkal, az alegységekkel és a katonákkal szemben. A műveleti területen létszám

14 CREVAL – Combat Readiness Evaluation, Harckészültségi Értékelés.

kevesebb, de a felsorolt képességekkel rendelkező katona a művelet megvívásának fő eleme marad. Ugyanakkor elengedhetetlen követelmény, hogy a harcolók mellett a harctámogató és a harci kiszolgáló támogató erők is felkészültek legyenek a katonai műveletek végrehajtásának teljes időtartama alatt.

A korábbi katonai műveletek tapasztalatai alapján elmondhatjuk, hogy megnő a jelentősége a katonai konfliktust lezáró, stabilizációs (békefenntartó, békeépítő) műveleteknek. Az ilyen műveletekben a kifejezetten harci támogató képességeket (tüzér, páncéltörő tüzér, stb.) kevésbé lehet alkalmazni. További tapasztalat, hogy a jövő katonai műveleti végrehajtása során a többnemzeti, összhaderőnemi erők mellett a nemzetközi segély- és a nem kormányzati szervezetek is részt vesznek a műveletekben, és az általuk felajánlott képességek kiegészítik a NATO képesség-hiányait. Ennek alapján előtérbe kerül a civil-katonai kapcsolati- és más a stabilizációt elősegítő képességek alkalmazása.

Ezt követően vizsgáljuk meg, hogy a fegyveres erő kijelölt (felajánlott) alegységének (szakasz, század, zászlóalj), esetleg egységének (dandárának) milyen követelményeknek kell megfelelnie, milyen képességekkel kell rendelkeznie.¹⁵ A téma szempontjából mi csak az alegységekkel szemben támasztott követelményekkel foglalkozunk, mivel nagy valószínűséggel hazánk ilyen szinten képviselteti magát a jövő háborús- és nem háborús katonai műveleteiben.

Az alegységgel szemben támasztott követelmények az alkalmazási készenlét és képesség tartalmában határozhatók meg:

- a) az alegység rendelkezik naprakész készütségi tervvel, az alkalmazáshoz szükséges parancsokkal és utasításokkal. Az alegység vezető beosztású személyei ismerik az alkalmazás elméletét és gyakorlatát, rendelkeznek a vezetéshez szükséges képességekkel;
- b) az alegység végrehajtotta a képességek megszerzéséhez az előírt kiképzési és felkészítési feladatokat, az éleslövészeteket, a háborús alkalmazáshoz megfelelő tervekkel rendelkezik;
- c) az alegység rendelkezik a személyi és anyagi kiegészítésre vonatkozó tervekkel, amely tartalmazza a beérkező személyek felkészítésének rendjét, a beosztások ellátásához szükséges ismeretek gyors elsajátítása feltételeit;
- d) a készenlét fokozásának terve végrehajtása biztosítja, hogy az alegység a meghatározott időre, képességeinek birtokában elérje a készenlétet a meghatározott, rögzített helyen;
- e) az alegység rendelkezik előrevonási-, be- és kirakodási- valamint szállítási tervekkel. Az állomány ismeri és begyakorolta a tervekben rögzített feladatokat;

15 A vizsgálathoz felhasználtuk Kovács József ezredesnek 2004-ben, a vezérkari tanfolyamon írt dolgozatának legfontosabb megállapításait. Kovács ezredes a dolgozat megírásakor felhasználta a külföldi tanulmányutakon és a katonai missziókban szerzett tapasztalatait, így ajánlásai és javaslatai helytállóak. A záródolgozat a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem könyvtárában található meg.

f) az alegység rendelkezik a válságöveztetre, a szemben álló felekre, a lakosságra, a szociális és kulturális körülményekre vonatkozó adatokkal, az adatok megszerzéséhez szükséges felderítő, CIMIC képességekkel;

g) az alegység rendelkezik az együttműködéshez és a hazai bázissal történő kommunikációhoz szükséges eszközökkel, az állomány ismeri az eszközök kezelésére vonatkozó szabályokat és előírásokat.

Az elmúlt évek katonai műveleteinek tapasztalatait összegezve, különös jelentősége van az alkalmazásra vonatkozó követelmények meghatározásának:

a) az állomány a kiképzés során begyakorolta a készenlét emelése-, a menet-, a szállítás- és a körlet elfoglalás különböző feladatainak végrehajtását;

b) rendelkeznek a harcképesség megőrzését biztosító valamennyi rendszabályt magában foglaló tervvel, és ennek végrehajtását begyakorolták. Kiemelten fontos a közvetlen támadások elhárítására való készenlét, az állomány és a technikai eszközök megóvása szempontjából;

c) képesek az ellenség felderítése hatékonyságát a minimálisra csökkenteni az álcázási módszerek és eszközök alkalmazásával, a kommunikációs rendszabályok betartásával;

d) ismerik az állomány megóvását elősegítő műszaki berendezések, létesítmények alkalmazásának, elkészítésének módját és gyakorlati fogásait;

e) a parancsnoki állomány ismeri a vezetési eszközök alkalmazását, képes a vezetési pontokon folyó munka irányítására és az okmányok vezetésére, begyakorolta a feladatok végrehajtásának rendjét;

f) az állomány rendelkezik a tömegpusztító fegyverek elleni védelemhez szükséges védőeszközökkel, azok használatát ismerik, a legfontosabb fogásokat begyakorolták;

g) az állomány felkészült a tömegpusztító fegyverek alkalmazása esetén a következmények szakszerű felszámolására, más alegység megsegítésére;

h) az állomány – a feladatok ismeretében – kész azok maradéktalan végrehajtására, ismeri az alegységre vonatkozó harc-, tűzvezetés-, együttműködés elméletét és gyakorlatát. Ismerik és begyakorolták a harctámogatással összefüggő feladatok végrehajtását. A készenlét-, képesség- és alkalmazás itt felsorolt követelményei változhatnak, bővíülhetnek a kapott feladattól függően.

Összefoglalva, mind a keleti, mind a nyugati katonai szakirodalmat tanulmányozva megállapíthatjuk, hogy a jövő katonai műveleteiben valószínű nem az ellenség megsemmisítése, az ország elpusztítása lesz a fegyveres erőt felügyelő politika célja, hanem a válság megszüntetése, a béke és a biztonság megőrzése a hadművelleti területen. Továbbá, a régi (hagyományos) és az új hadviselési formák, módok együtt lesznek jelen a műveletekben. Valószínű, hogy mind gyakrabban kerül sor aszimmetrikus műveletekre a világ bármelyik térségében.¹⁶

¹⁶ Szenes Zoltán: Katonai kihívások a 21. század elején. Hadtudomány 2005./4. száma, 25-30. oldalak.

Véleményem szerint a jövő katonai műveleteiben a mennyiségnek és a minőségnek új arányai alakulnak ki a művelet megvívásának valamennyi területén. Más szóval, a most még esetenként meglévő mennyiségi szemléletet fel fogja váltani a minőségi megközelítés valamennyi parancsnoknál és katonánál.

Úgy gondolom, hogy a csúcstalálkozó befejezése után a tagállamok politikai és katonai vezetői választ kaptak arra a kérdésre: hogyan lehet és kell a kollektív védelmet értelmezni és a gyakorlatban megvalósítani az elkövetkezendő években? Más szóval, napjainkban a Washingtoni Szerződésben megfogalmazottak érvényben vannak-e és ha igen, akkor azokat hogyan kell alkalmazni, arra a fegyveres erőt felkészíteni?

AZ EGÉSZSÉGFEJLESZTÉS ALAPELVEI, NÉPEGÉSZSÉGÜGYI PRIORITÁSA – A MUNKAHELYI EGÉSZSÉGFEJLESZTÉS HELYZETE ÉS STRATÉGIAI KIHÍVÁSAI A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN¹

*„Stratégiai szintű kérdésekre
nem lehet taktikai szintű válaszokat adni”.*

(Kovács Jenő)

BEVEZETŐ

A Magyar Honvédség már több mint két évtizedes múltra visszatekintő egészségfejlesztési tevékenységének bemutatása szempontjából fontosnak itéljük meg a nemzetközi és hazai népegészségügyi és ezen belül az egészségfejlesztési tevékenységi körök rövid összefoglalását, összegzését.

E, korunkban egyre nagyobb hangsúllyal és jelentőséggel bíró tevékenység meghatározó alapelvei nemzetközi konferenciák során születtek meg és meghatározó jelentőségűek a Magyar Honvédségben folyó egészségfejlesztési tevékenység szempontjából.

A honvédség, mint a magyar társadalom szerves része, ugyanazon népegészségügyi

problémákkal szembesül, amelyek a magyar társadalomban jelen vannak, és tevékenységét egyértelműen meghatározzák az e téren született egészségpolitikai irányelvek és döntések.

Ugyanakkor a fegyveres erő, mint speciális munkaterület, sajátos és a civil tevékenységtől eltérő szervezeti és szabályozási rendszerben működik.

A Magyar Honvédség Egészségügyi Szolgálat, hasonlóan más országok fegyveres erőihez, bár viszonylagos önállóságot élvez, szervezése, működtetése és feladatainak tervezése mégis az egész honvédség rendeltetésszerű működésének megteremtéséhez szükséges képességek létrehozását szolgálja. Az egészségügyi biztosítás végső célja a személyi állomány hadrafoghatóságának, harcképességének megőrzése és ennek a tevékenységnek egyik meghatározó területe a megelőző egészségügy, ezen belül az egészségfejlesztés.

A NATO egészségügyi biztosítási elvei és politikája napjainkra az egészséget, mint stratégiai meghatározó tényezőt deklarálja és megőrzésével, fejlesztésével kapcsolatos feladatai a haderő egészségi és egészségügyi védelmének sarokkövét képezik. A Magyar Honvédség önkéntes, professzionális fegyveres erővé történt átalakítását követően az egészség megőrzési és egészségfejlesztési tevékenység már nem csak „szakmai”, de gazdasági jelentőséget is kapott, hiszen a nem kevés költséggel járó kiképzést és felszere-

¹ Szerzők: Sótér Andrea alezredes, MH Dr. Radó György Honvéd Egészségügyi Központ, Preventív Igazgatóság, Egészségvédelmi és rekreációs Osztály, osztályvezető, Hornyák Beatrix százados, MH Dr. Radó György Honvéd Egészségügyi Központ, Preventív Igazgatóság, Egészségvédelmi és rekreációs Osztály, főtiszt, Dr. Szilágyi Zsuzsanna orvos ezredes, MH Dr. Radó György Honvéd Egészségügyi Központ, parancsnokhelyettes (preventív igazgató), Dr. Németh András orvos dandártábornok, MH Dr. Radó György Honvéd Egészségügyi Központ, parancsnok (MH egészségügyi főnök)

lést követően korántsem közömbös, hogy egy adott katonán milyen hosszan tartható szolgálatban, vagy alkalmazható a különböző katonai műveletekben.

A NATO transzformációs folyamat egyik fontos eleme, hogy a tagországok fegyveres erői bárhol és bármikor alkalmazható, úgynevezett „expedíciós” haderővé kerüljenek átalakításra. Ez a cél az egészséges és harcra kész személyi állomány megteremtése és fenntartása nélkül elérhetetlen.

A fentiekben felvázolt tények és képesség követelmény igények indították el és irányítják ma is a Magyar Honvédségben folyó, reményeink szerint a kor kihívásaira válaszolni képes egészség megőrző, egészségfejlesztő tevékenységet.

E rövid, a teljesség igényére nem törekvő, bevezetőt követően bemutatjuk azokat az egészségfejlesztési alapelveket, melyeket 1986 – 2009 között fogadtak el a nemzetállamok, a hét globális nemzetközi egészségfejlesztési konferencia során, és amelyek, mint azt már hangsúlyoztuk, meghatározóak a tevékenység végzése során.

Rövid bevezetőnk követően áttérünk azokra az egészségfejlesztési alapelvekre, melyeket a nemzetállamok közösen fogadtak el 1986-2009. között, a hét globális nemzetközi egészségfejlesztési konferencia keretében és melyek meghatározóak az egészségfejlesztési tevékenység végzése során.

EGÉSZSÉGFEJLESZTÉSI ALAPELVEK A NEMZETKÖZI KONFERENCIÁK TÜKRÉBEN

Alma Atától-Ottawáig

Az I. nemzetközi egészségfejlesztési konferenciát 1986-ban Ottawában rendezték meg, melynek két legfontosabb előzménye az Alma-Atában megtartott alapellátási kon-

ferencia deklarációja és a WHO „Egészséget mindenkinek” (WHA,1977) céldokumentuma volt.

1978-ban Alma-Atában fogalmazódott meg elsőként, hogy az egészség - mint alapvető emberi jog- a legfontosabb társadalmi célok egyike, melynek elérése kormányzati felelősségvállalást és elköteleződést, valamint interszektoriális együttműködést igényel, tekintettel arra, hogy az emberek egészségének megőrzése és fejlesztése a fenntartható gazdasági és társadalmi fejlődés elengedhetetlen feltétele. A nyilatkozat az elkövetkezendő évtizedek vonatkozásában a kormányok, nemzetközi szervezetek, sőt az egész emberiség egyik legfontosabb társadalmi feladatának egy olyan egészségi állapot elérését fogalmazta meg az ezredfordulóig, amely minden ember számára lehetővé teszi a társadalmilag és gazdaságilag produktív életet. A feladat megvalósításában az alapellátást látták a legfontosabb területnek, melynek:

1. céljai között szerepel a legfontosabb egészségproblémák megoldása egészségfejlesztési, betegségmegelőzési, gyógyító és rehabilitációs szolgáltatások nyújtásával;
2. legfontosabb feladatai: a leggyakoribb egészségproblémákkal kapcsolatos oktatás, valamint azok megelőzésének és visszaszorításának módszerei; az ételmisszerellátás és megfelelő táplálkozás elősegítése; a biztonságos vízellátás, az alapvető higiéné előmozdítása; az anya- és csecsemővédelem- beleértve a családtervezést és a védőoltásokat is; az endémiás betegségek megelőzése és fékentartása; a gyakori betegségek és sérülések megfelelő ellátása (KISHEGYI és MAKARA, 2004).

Lépés egy újfajta népegészségügy irányába: Ottawa

„Az egészséget az ember teremti és éli meg mindennapi élete színterein, ott, ahol tanul,

dolgozik, játszik és szeret. Az egészség azáltal keletkezik, hogy az ember törődik saját magával és másokkal, hogy képes legyen döntéseket hozni és életkörülményeit kézben tartani, továbbá bizonyos afelől, hogy a társadalom, amelyben él, olyan feltételeket teremt, amelyek lehetővé teszik az egészség elérését valamennyi tagja számára” - olvasható az Ottawai Chartában, mely az 1986-ban megrendezett I. nemzetközi egészségfejlesztési konferencia legfontosabb hozadéka (WHO, 1986).

A Charta definitív meghatározást ad az egészségfejlesztésre, meghatározza az egészség alapfeltételeit és forrásait, valamint az egészségfejlesztési tevékenység területeit. Az egészségfejlesztés az a folyamat, amely módot ad az embereknek, közösségeknek egészségük fokozott kézbe tartására és tökéletesítésére. Az egészség, mint pozitív fogalom a társadalmi és egyéni erőforrásokat, valamint a testi képességeket hangsúlyozza, tehát nem életcélként, hanem erőforrásként értelmezendő, melynek alapfeltételei és forrásai: a béke, a lakás az oktatás, az élelem, a jövedelem, a stabil ökológiai rendszer, a fenntartható erőforrások, a társadalmi igazságosság és egyenlőség.

Az egészségfejlesztési tevékenység magában foglalja:

- az egészséget támogató közpolitika megalakítását;
- az egészséget támogató környezet kialakítását;
- az egyéni készségek fejlesztését, a közösségi akciók erősítését;
- az egészségügyi ellátás szemléletének formálását és átszervezését.

Fenti cselekvési területek kölcsönösen függenek egymástól, de az egészséget támogató közpolitika kialakítása prioritást élvez, hiszen ez képes megteremteni azt a környezetet, amely a többi négy tevékenység végzését lehetővé teszi (KISHEGYI és MAKARA, 2004).

A Chartában megjelenik a szinterekben való gondolkodás: „*a munka és a szabadidő az egészség forrásai kell, hogy legyenek az emberek számára. (...) Az egészségfejlesztés olyan élet- és munkakörülményeket hoz létre, amelyek biztonságosak, ösztönzőek, kielégítőek és élvezeteseek.*” (Gábor és Kiss, 2009/a)

Az Ottawai konferenciát követően két globális nemzetközi egészségfejlesztési konferencia foglalkozott a Chartában megfogalmazott egészségfejlesztési cselekvési területek kialakításával, nevezetesen az egészséget támogató közpolitika és környezet biztosításának kérdésével. Tekintettel arra, hogy mindkét konferencia szorosan illeszkedik az Ottawai Chartában megfogalmazott elvekhez a II. és III. nemzetközi konferencia eredményeit a továbbiakban egy fejezetben mutatjuk be.

Adelaide-i ajánlások és a Sundsvalli nyilatkozat

A II. nemzetközi egészségfejlesztési konferenciát 1988-ban rendezték meg Adelaide-ban, ahol az egészséget támogató közpolitikáról születtek ajánlások. Nagy hangsúlyt helyeztek az egészségben megnyilvánuló egyenlőtlenség kérdésre, az elérhetőség/hozzáférés növelése magas prioritású szakmapolitikai célként fogalmazódott meg, mely a fejlett országok kötelezettsége. Az egyenlőség jegyében a nemzeti fejlesztések mellett hangsúlyosan jelent meg a decentralizált fejlesztés igényeként az egészséget támogató közpolitika helyi szintű fejlesztése, melynek megvalósításának középpontjában a közösségi cselekvés áll. A konferencia négy fő prioritási területet azonosított, ahol sürgős cselekvésre van szükség:

1. A nők egészségének támogatása
2. Táplálkozás és élelem
3. Dohányzás és alkoholfogyasztás
4. Egészséget támogató környezet kialakítása

Az egészséget támogató környezet kialakításáról a III. Nemzetközi Egészségfejlesztési

konferencián 1991-ben született nyilatkozat, Sundsvall-ban. A konferencia felismerte, hogy mindenkinek szerepe van az egészséget támogató környezet kialakításában és fellépésre szólított fel valamennyi résztvevőt. Az egészséget támogató környezetnek számos dimenziója van (fizikai, spirituális, szociális, gazdasági, politikai), mely dimenziók egymással szoros kölcsönhatásban vannak. A dimenziók között a legfontosabbnak: a szociális dimenziót (az egészséget befolyásoló normákat, szokásokat és szociális folyamatokat), a politikai dimenziót (felelőségek és források decentralizálását), a gazdasági dimenziót (a források újraelosztását és a megbízható és biztonságos technológiák átvitelét), valamint a nemek közötti egyenlőségi dimenziót (a nők tudásának, képességeinek elismerését és különböző szektorokba történő bevonásukat) tartották. A konferencián a résztvevők olyan gyakorlati példákat mutattak be, melyek négy fő csoportba sorolhatók:

1. Közösségi akciók, melyek célja főként a támogatás megerősítése
2. Oktatási, képességfejlesztési akciók, melyek célja a közösségek és egyének képessé tétele egészségük és környezetük alakítására
3. Szövetségek létrehozása
4. A társadalomban a konkurens érdekek közötti közvetítés (KISHEGYI és MAKARA, 2004).

Dzsakartai nyilatkozat a társadalomban, a helyi közösségekben, a családokban meglévő egészségpotenciál felszabadítására

Az egészségfejlesztés IV. nemzetközi konferenciája, - melyet 1997-ben rendeztek meg - rendhagyó módon egy merőben más típusú helyszínen, új résztvevőkkel és a korábbiaktól eltérő irányultságú tematikával került megrendezésre. A helyszín ezúttal egy fejlődő ország volt, Dzsakarta, a résztvevők

között a magánszektor is képviseltette magát, tematikáját tekintve a konferencia egyfajta víziót vázolt fel, a XXI. század egészségfejlesztésére összpontosított: az új kihívásokat, az azokra adott új válaszokat, valamint a következő század várható prioritásait vette számba. Az új kihívások között a szegénység (az egészség legfőbb veszélyeztetője), a megváltozott demográfiai trendek (pl. elöregedés, urbanizáció, antibiotikum rezisztencia, morbiditási struktúra változása- krónikus betegségek gyakoribbá válása, addikciók, erőszakos cselekmények számának növekedése), az új és újból felbukkanó fertőző betegségek, a lelki egészség problémái és a nemzetek feletti tényezők (pl. globális gazdaság, a pénzpiacok és a kereskedelem integrációja) egészségre kifejtett hatásai szerepeltek (WHO, 1997).

A korábbi tapasztalatok alapján fontos megállapítások születtek az egészségfejlesztési tevékenység vonatkozásában, melyek egyfajta evidenciaként alkalmazhatóak:

- a leghatékonyabbak az átfogó egészségfejlesztési megközelítések, a stratégiai kombinációk
- az átfogó stratégiák megvalósításának gyakorlati lehetőségét a színterek (setting) (pl. városok, munkahelyek, egészségügyi szolgáltatók) kínálják
- az erőforrások fenntarthatósága szempontjából a részvétel alapvető fontosságú
- a részvételt az egészség tanulása erősíti.

A konferencián meghatározták a XXI. század egészségmegőrzési prioritásait:

1. Társadalmi felelősségtudat fejlesztése
2. Egészségfejlesztést célzó beruházások növelése
3. Az egészség érdekét szolgáló partneri kapcsolatok megszilárdítása és kiterjesztése
4. A közösségi kapacitások fejlesztése, az egyén megerősítése
5. Az egészségfejlesztés infrastruktúrájának biztosítása (KISHEGYI és MAKARA, 2004).

Mexikóváros

A globális nemzetközi egészségfejlesztési konferenciák sorában az V. konferencia Mexikóvárosban került megrendezésre 2000-ben, ahol miniszteri nyilatkozat született az egészségfejlesztésről, melyben az egészségügyi miniszterek:

- felismerik, hogy a lehető legjobb egészségi állapot elérése nagy kincs;

- elismerik, hogy minden kormány központi kötelezettsége és felelőssége az egészségfejlesztés;

- felismerik, hogy az utóbbi években jelentős változások következtek be az emberek egészségi állapotában és az egészségügyi szolgáltatások biztosításában, de a fejlődés ellenére még igen sok egészségügyi probléma létezik, mellyel sürgősen foglalkozni kell;

- felismerik, hogy sürgősen foglalkozni kell az egészséget befolyásoló szociális, gazdasági és környezeti tényezőkkel;

- arra a következtetésre jutottak, hogy az egészségfejlesztésnek minden országban a népegészségügyi politikák és programok alapvető elemének kell lennie.

A konferencia egyik legfontosabb hozadéka, hogy kötelezettségvállalás született egy nemzeti egészségfejlesztési terv és a hozzá kapcsolódó akciók kidolgozására, melyek a nemzeti környezet függvényében változnak ugyan, de egy egységes keretet követnek. Kötelező tartalmi elemként magukba foglalják az egészségügyi prioritások azonosítását és az ezek megvalósítását célul tűző közpolitika és programok megvalósítását, a kutatás támogatását és a pénzügyi és működési források mozgósítását az országos akciók fejlesztéséhez, végrehajtásához, monitorozásához és értékeléséhez szükséges emberi és intézményi kapacitás kiépítése érdekében (KISHEGYI és MAKARA, 2004).

Bangkoki charta az egészségfejlesztésért a globalizált világban

A VI. nemzetközi egészségfejlesztési konferencián (2005) elfogadott charta szerint a közösségek megerősítését, az egészség javítását és az egészségbeli egyenlőséghez vezető szakpolitikákat kell a globális és nemzeti fejlesztések középpontjába helyezni. A charta a globalizációra úgy tekint, mint egy olyan lehetőségre, amely megteremti az egészség javítását és a veszélyeztető tényezők visszaszorítását szolgáló együttműködést a nemzetállamok között. Meghatározták az egészségfejlesztése érdekében megvalósítandó négy legjelentősebb kötelezettséget, melyek szerint az egészségfejlesztést:

- a globális fejlesztési napirend középpontjába kell állítani;

- a kormányzat egésze számára alapvető felelősséggé kell tenni;

- a közösségek és a civil társadalom figyelmének középpontjába kell állítani;

- a jó vállalati gyakorlat számára követelménnyé kell tenni.

A konferencia résztvevői felkérték a WHO-t és tagállamait, hogy gondoskodjanak az egészségfejlesztés anyagi forrásainak biztosításáról, illetve az ENSZ-t, hogy mérjék fel egy Globális Egészségszerződés kidolgozásának előnyeit.

Sürgető egészségfejlesztés: Nairobi

Nairobiban került sor a VII. nemzetközi egészségfejlesztési konferencia megrendezésére 2009-ben. A résztvevők konstatálva és számba véve a társadalmakat és az egész emberiséget veszélyeztető fenyegetéseket (pl. gazdasági válság, globális felmelegedés, klímaváltozás, biztonsági fenyegetés, pandémiák stb.) megállapították, hogy az egészségfejlesztés még soha nem volt idősebb és sürgetőbb, mint napjainkban. Közös

igényként fogalmazódott meg az elmúlt két évtized tanulságainak gyakorlati implementációja. A résztvevők egyet értettek abban, hogy az Ottawa-i Konferenciától a Bangkoki Konferenciáig eltelt időszakban (ti.1986-2009.) nagy mennyiségű bizonyíték és tapasztalat halmozódott fel arra vonatkozóan, hogy az egészségfejlesztés szerves, költséghatékony és nélkülözhetetlen része az egészségügyi ellátórendszernek, mindez azonban nem vezetett a kötelezettségvállalások teljesítéséhez, a gyakorlati végrehajtáshoz. Újrafogalmazták a nemzetállamok közös célkitűzéseit:

- Elérni a közösen megállapított nemzetközi egészségfejlesztési célokat
- Kezeleni a nem fertőző betegségek, sérülések és mentális betegségek járványszerű terjedését
- Érvényesíteni az esélyegyenlőség elvét az egészség, egészségügyi terén (WHO, 2009.)

A nemzetközi történeti áttekintést követően az egészségfejlesztés hazai szabályozásának alakulását a népegészségügyi programok tükrében kívánjuk bemutatni.

„SALUS POPULI SUPREMA LEX ESTO”²- AVAGY A NÉPEGÉSZSÉGÜGYI PROGRAMOK ÚTVESZTŐJÉBEN

„Az, hogy a kormányzati beavatkozás egy adott formája több hatékonyságot vagy egyenlőtlenséget hoz-e létre, mint ha az adott beavatkozás nem történne meg, végső soron empirikus kérdés” írja Le Grand. Az azonban nem empirikus kérdés, hogy amennyiben létrejön a kormányzati beavatkozás (ti. jelen esetben megszületik a nép egészségét javítani célzó program tervezet) annak következetes - kormányokon és politikai csatározásokon

átívelő- gyakorlati implementációja az eredményesség kritériuma. Szakmai feltétele az interszektoriális megközelítés, a konkrét (rövid, közép és hosszútávú) cselekvési terv, a professzionális vezetés és az elkülönített költségvetés.

Hazánkban valódi népegészségügyi program alapján végzett, az egész társadalomra kiterjedő népegészségügyi tevékenység de iure³ létezik, de facto⁴ hiányzik, tekintettel arra, hogy a valódi népegészségügyet a rendszerváltás óta egymást váltó és kioltó programok helyettesítik.

„Az egészségmegőrzés hosszú távú társadalmi programjáról”- az első hazai népegészségügyi program

WHO „Egészséget mindenkinek” (WHA, 1977) céldokumentumának alapján készült el 1984-ben az európai regionális stratégia, mely 38 differenciált célt, valamint a célok eléréséhez vezető utakat és eszközöket tartalmazta. A stratégia először csak facilitálta, majd később kényszerítette a nemzeti kormányokat arra, hogy az egészségmegőrzést a kormányzati politika szintjére emeljék és annak realizálására multiszektoriális tervekkel dolgozzanak ki (Forgács, 2001). Adaptálva a WHO ajánlásait, az „Egészséget mindenkinek 2000-re” stratégia alapján készült el az első hazai egészségmegőrzési kormányprogram 1987-ben, melyet „az egészségmegőrzés hosszú távú társadalmi programjáról” szülő 1063/1987. (XII. 10.) MT határozat léptetett életbe.

A Program a korszak egyik legjobban sikerült európai programja volt, mely nagy hangsúlyt helyezett az interszektoriális kollaborációra. A végrehajtás szervezeti megalapozását

2 „A nép egészsége mindenk felett” (Cicero)

3 Jog szerint, jogilag

4 A valóságban, ténylegesen

az 1988. január 1-jei hatállyal, a 1065/1987 (XII. 10.) MT határozattal létrehozott Országos Egészségvédelmi Tanács útján kívánták működtetni. Az anyagi források fedezetére - különösen a helyi kezdeményezések felkarolására, támogatására- létrehozták az Egészségvédelmi Alapot – a 73/1987. (XII. 10.) MT határozattal, szintén 1988. január 1-jei hatállyal-, 90 millió forintos költségvetési támogatással, mely az akkori viszonyok között jelentős pénzüsszegnek számított.

A Program legfontosabb célkitűzései között szerepelt: a csecsemőhalandóság 20%-os csökkentése, a keringési-, a daganatos eredetű és a baleseti halálozás 10%-os csökkentése, kitért a lelki egészségvédelem fontosságára; a káros szenvedélyek kontrolljának szükségességére; a rendszeres testedzés valamint az egészséges táplálkozás kérdéseire. Nagy hangsúlyt helyezett az esélyegyenlőségre, az egyéni és közösségi felelősségvállalásra, valamint deklarálta, hogy a program megvalósítása közös állami és társadalmi cselekvést igényel.

1988-1990 között kidolgozásra kerültek a prioritásoknak megfelelő akció programok, ezzel az egészségfejlesztés mintegy „napirendre került”. Az akció programok implementációjának kezdete a rendszerváltás időszakára esett volna, a politikai viharok azonban elvonták a figyelmet a program végrehajtásáról, így a hosszú távú társadalmi program csak nevében volt hosszú.

A Program nagy hibája, hogy nem volt legitimitása, nem volt mögötte megfelelő politikai elkötelezettség, „demedikalizált” volt, nem szólította meg az egészségügyi dolgozókat.

„A népegészségügy prioritásai az ezredfordulóig”- a második hazai népegészségügyi program

„Az emberközpontú rendszerváltás jelentősége abban áll, hogy az új vezetés az egészség-

ségügyet sorskérdésnek tartja, és a kormányzati munka fontos részévé teszi.” Olvasható a választások után felálló koalíciós Kormány programjának egészségügyi fejezetében. Az újonnan megalakult Kormány az egészséghez való jogot alapvető emberi jogként értelmezte, az egészségmegőrzést állami feladatnak tekintette.

A Közegészségügyi és Járványügyi Állomás helyett egy új népegészségügyi szolgálat- az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat- kialakításáról rendelkezett az 1991. évi XI. törvény. A jogalkotással a törvényhozó hatalom célja az volt, hogy a fertőző betegségek problémáit megoldani képes szolgálat mellett hozzon létre, egy olyan szervezetet, mely a krónikus nem fertőző betegségeket is kezelni tudja, és amelynek jogszabályban deklarált feladatkörébe tartozik az egészségfejlesztési tevékenység is.

A második nemzeti népegészségügyi program (A népegészségügy prioritásai az ezredfordulóig), mely az országos tisztifőorvos vezetésével került kidolgozásra, „a hosszú távú egészségfejlesztési politika alapelveiről” szóló 1030/1994. (IV. 29.) Kormány Határozattal került elfogadásra.

A Program –mely a köztudatba „Kertai Program” néven került be- a lakosság egészségi állapotát figyelembe véve a népegészségügy prioritásait határozta meg az ezredfordulóig öt nemzeti célban, a hozzájuk kapcsolódó tíz nemzeti feladatban és húsz nemzeti programban. Az öt nemzeti célt és a tíz feladatot az alábbi táblázatban foglaltuk össze (KERTAI, 1999.).

Politikai szempontból az időzítés most is rosszul sikerült, - az akkori kormányzat működésének utolsó hónapjában született meg a Kormányhatározat a program elfogadásáról – így a Program a kormányváltás „áldozatává” vált, nem kapott kellő politikai támogatást, nem került sor szakmai és társadalmi vitára

A népegészségügyi program céljai

Az ezredfordulóra:

1. a lakosság mind nagyobb része vallja, hogy az egyik legfontosabb emberi érték az egészség.
2. a betegségmentes élet éveket legalább 55 évre kell kiterjeszteni
3. a születéskor várható átlagos élettartamot férfiaknál legalább 67, nőknél legalább 75 évre kell meghosszabbítani.
4. a különösen jó és különösen rossz szociális körülmények között élő lakosság születéskor várható átlagos élettartama nem mutathat 3 évnél nagyobb különbséget.
5. a halálozások száma és az élveszületések száma közötti különbséget jelentősen csökkenteni kell az élveszületések javára.

A népegészségügyi program feladatai

Az ezredfordulóra:

1. a csecsemőhalálozást legalább 10 százalékre, az anyai halálozást legalább 1 százalékre alá kell csökkenteni
2. a szív- és érbetegségekben idő előtt elhunytak számát legalább 10%-al kell csökkenteni
3. a daganatos betegségekben idő előtt elhunytak számát legalább 10%-al kell csökkenteni
4. az erőszakos halálokok következtében idő előtt elhunytak számát legalább 10%-al kell csökkenteni
5. a májzsugorban idő előtt elhunytak számát legalább 10%-al kell csökkenteni
6. az idült légúti betegségekben elhunytak számát legalább 10%-al kell csökkenteni
7. a kötelező védőoltásokkal megelőzhető megbetegedések számát 0 körül kell tartani. Az enterális fertőzések, a hepatitis-B és C fertőzések, a gümőkóros fertőzések, a nemi úton terjedő fertőzések (az AIDS kivételével) és a nosocomialis fertőzések számát 20%-al kell csökkenteni.
8. el kell érni, hogy egyetlen csecsemő vagy kisgyerek se betegedjen meg D-vitamin hiányos rachitisben, a golyvaendémiás területeken élő 6-10 éves gyerekek golyvagyakorúsága ne haladja meg az 5%-ot, végül a 12 éves gyermekek DMF_T értékét legalább 20%-al kell csökkenteni
9. jelentősen csökkenteni kell az elsősorban az időskorban jelentkező diabeteses érszűkületek, retinopathiák és nephropathiák, az előrehaladott osteoporosisban szenvedők, valamint előrehaladott halláskárosodottak arányát.
10. el kell érni, hogy az egészségügyi dolgozók legalább 10%-a a megelőző orvoslás területén tevékenykedjen

* *Megjegyzés: a táblázatban az idő előtti halálozás az 1-64 éves korcsoportot jelenti*

1. Táblázat: A „második” népegészségügyi programban meghatározott célok és feladatok

és konszenzusra, így hatásai csak korlátozottan érvényesültek.

Szakmai kifogásként említendő meg, hogy a cselekvési terv nem volt megfelelően részletezett, a Programnak nem készült költségvetése és a végrehajtás letéteményeseként megjelölt ÁNTSZ nem, illetve részben volt

csak felkészülve a feladat végrehajtására.

A kedvezőtlen politikai környezet, a szakmai hiányosságok és a következtetlen végrehajtás ellenére is komoly eredmények születtek: a jogszabályalkotás terén (pl. magzati élet védelme, iskolaegészségügyi ellátás, nem dohányzók védelme, környezetvédelem stb.)

és a részprogramok kidolgozásának terén (pl. nemzeti környezet-egészségügyi akcióprogram, nemzeti rákkontroll program, nemzeti stroke program stb.), melyek az epidemiológiai mutatók kedvező irányú változásában érhetőek tetten (2. sz. táblázat).

az, hogy a Program nem támaszkodott a civil szféra társadalomszervező erejére.

Strukturális szempontból a Program öt célt, 10 feladatot és 17 alprogramot fogalmazott meg (ld. 3. sz. táblázat). A Program a korábbi népegészségügyi stratégiákra és azok

Vizsgált epidemiológiai mutató	Kezdeti érték (1992)	Elért érték (1997)
Csecsemőhalálozás	14,1 ‰	10,0 ‰
Szív- és érbetegség mortalitása	185,8 ‰	154,3 ‰
Daganatos betegségek mortalitása	150,0 ‰	151,8 ‰
Erőszakos halál mortalitása	86,9 ‰	66,3 ‰
Emésztőrendszeri betegségek mortalitása	78,1 ‰	69,3 ‰
Légzőrendszeri betegségek mortalitása	21,0 ‰	16,3 ‰
Születéskor várható átlagos élettartam (nő)	73,7 év	75,1 év
Születéskor várható átlagos élettartam (férfi)	64,5 év	66,3 év

2. Táblázat: A „második” népegészségügyi program eredményei (1992-1997)

Az epidemiológiai mutatók kedvező irányú változása mindenesetre alátámasztja azt a tényt, hogy a lakosság egészségi állapotának javításához szükség van népegészségügyi programokra és jól kidolgozott stratégiákra.

„Egészséges Nemzetért Népegészségügyi Program 2001-2010”- a harmadik hazai népegészségügyi program

A program megvalósítását a 1066/2001. (VI. 10.) Kormányhatározat írta elő, a végrehajtás felelőse az országos tisztifőorvos volt. A Program előnyeként említhető, hogy a népegészségügyet társadalmpolitikai szereplővé avasztotta azáltal, hogy a koordinatív végrehajtás érdekében létrehozták a Népegészségügyi Tárcaközi Bizottságot, melyben a miniszterek helyettes államtitkári szinten képviseltették magukat.

Szakmai szempontból azonban nagy hátrányt jelentett a biomedikális megközelítés, a stabil infrastruktúra és forrás hiány valamint

eredményeire támaszkodott, szakmai szempontból tulajdonképpen a már futó programok egységbe foglalása volt.

„Az Egészség Évtizedének Johan Béla Nemzeti Programja”- a negyedik hazai népegészségügyi program

Igaz ugyan, hogy az „új” kormány megtartásra érdemesnek találta az Egészséges Nemzetért Népegészségügyi Programot, az anyag szerkezeti átalakítása és változtatása annyira jól sikerült, hogy egy teljesen új program jött létre a 46/2003. (IV. 16.) OGY határozattal elfogadott és jelenleg is érvényben lévő „Az Egészség Évtizedének Johan Béla Nemzeti Programja” (a Program 2006-ban, a 4/2006. (II. 8.) OGY határozattal, új nevet kapott: Egészség Évtizedének Népegészségügyi Programja). Strukturális szempontból a Program négy nagy fejezetre tagolódik, valamennyi fejezet további alprogramokat tartalmaz (ld. 4. táblázat).

Az öt nemzeti cél 2010-ig

1. El kell érni, hogy a lakosság meghatározó többsége számára az egyik legfőbb emberi érték az egészség legyen, s az egészségmegőrzésért kész is legyen tenni. A döntéshozók mind a jogalkotásban, mind a költségvetésben kitüntetett jelentőséget tulajdonítsanak a lakosság egészsége javításának
2. A felnövekvő generáció számára biztosítani kell az egészséges fejlődés feltételeit a fogantatástól a felnőttkorig.
3. Az egészségben eltöltött életevek számát mind férfiaknál, mind pedig nőknél ki kell terjeszteni
4. A születéskor várható átlagos élettartamot férfiaknál legalább 70, nőknél legalább 78 esztendőre kell meghosszabbítani.
5. A társadalmi egyenlőtlenségeket, a születéskor várható élettartamban mutatkozó különbségeket csökkenteni kell.

Tíz kiemelt nemzeti feladat

1. Az egészséges életre nevelés, az oktatás és tudatformálás erősítése.
2. A célzott lakossági szűrővizsgálatok bevezetésével a nagy népegészségügyi jelentőségű betegségek korai felismerése
3. Az egészséges táplálkozás széleskörű elterjesztése
4. Az egészséges élethez szükséges mozgáskultúra fejlesztése

Tíz kiemelt nemzeti feladat

5. A káros szenvedélyek (túlzott szeszes ital fogyasztás, dohányzás, drogfogyasztás) elleni küzdelem
6. Az egészséges élethez való egyenlő esély megteremtése és megtartása
7. A járványügyi biztonság erősítése
8. Az ételmiszer-biztonság feltételeinek javítása- felkészülés az új kihívásokra
9. Az egészséget támogató környezet kialakítása, a külső okok miatti halálozás visszaszorítása
10. Az egészségügyi ellátórendszer népegészségügyi szempontokat is figyelembe vevő fejlesztése

A célok elérését és a feladatok megvalósítását szolgáló 17 alprogram

1. Szívinfarktus okozta halálozás gyakoriságának csökkentése
2. Agyérbetegségek okozta halálozás gyakoriságának csökkentése
3. Daganatos megbetegedések számának csökkentése
4. Mentális betegségek megelőzése
5. Mozgásszervi betegségek okozta egyéni és társadalmi teher csökkentése
6. Egészséges életkezdés és gyermekkor biztosítása
7. Halmozottan hátrányos helyzetű lakossági csoportok egészségi egyenlőtlenségeinek kezelése
8. Egészséges környezet kialakítása
9. Járványügyi biztonság fokozása
10. Ételmiszer-biztonság javítása
11. Külső okok miatti halálozás csökkentése
12. Lakossági szűrővizsgálatok kiterjesztése
13. Egészséges táplálkozás elterjesztése
14. Dohányzás visszaszorítása
15. Egészségfejlesztés az oktatásban és a nevelésben
16. A mozgás-gazdag életmód támogatása
17. Szeszesital- és drogfogyasztás visszaszorítása

3. Táblázat:
*A „harmadik”
 népegészségügyi
 program*

Egészséget támogató társadalmi környezet kialakítása

Egészséges ifjúság

Idősek egészségi állapotának javítása

Esélyegyenlőség az egészségért

Egészségfejlesztés a mindennapi élet szinterein

Egészséges életmód programja, az emberi egészség kockázati tényezőinek csökkentése

Dohányzás visszaszorítása

Az alkohol és drogmegelőzés

Egészséges táplálkozás és ételmiszer-biztonság

Aktív testmozgás elterjesztése

Közegészségügyi és járványügyi biztonság

Nemzeti Környezetegészségügyi Akció Program

Az elkerülhető halálazások, megbetegedések, fogyatékoság megelőzése

Koszorúér- és agyérbetegségek okozta megbetegedések, halálazások visszaszorítása

Daganatos megbetegedések visszaszorítása

Lelki egészség megerősítése

Mozgásszervi betegségek csökkentése

AIDS prevenció

Az egészségügyi és népegészségügyi intézményrendszer fejlesztése az egészségi állapot javítása érdekében

Népegészségügyi szűrővizsgálatok

Ellátásfejlesztés

Erőforrás fejlesztés

Monitorozás-informatika

4. Táblázat: A „negyedik” népegészségügyi program

Az egyes alprogramok szerkezetileg a következő részekből tevődtek össze:

- Célkitűzés (rövid, közép és hosszútávú)
- Helyzetismertetés (epidemiológiai jellemzés, egészségpolitikai intézkedések bemutatása)
- Megvalósítás stratégiai irányai feladatok megjelölésével
- Várható eredmények

A Program szerkezeti felépítését illetően megfelelt a stratégia-alkotás feltételeinek, tartalmazta a célok elérését szolgáló stratégiai irányok és feladatok bemutatását, melyek jól használhatóak egy-egy konkrét cselekvési terv elkészítéséhez.

„Aetas semper aportat aliquid novi”⁵-mondja a latin közmondás, ami hazánkban a

népegészségügyi programok vonatkozásában igazolódni látszik, tekintettel arra, hogy a rendszerváltás óta eltelt két évtizedben az országnak négy „hosszútávú” népegészségügyi programja volt. Az eredményesség kritériumaként említett kormányzati ciklusokon átívelő, következetes megvalósítás ilyen kondíciók mellett nehezen elképzelhető, ha nem éppen lehetetlen. A szakmai kritériumok közül az interszektoriális megközelítés sokkal inkább névlegesen van jelen, semmint ténylegesen. Igaz ugyan, hogy a döntési és jogalkotási folyamatokban az utóbbi években kezd kötelező tartalmi elemként megjelenni az egészség kérdése (ld. egészséghatás vizsgálatok). A program megvalósulását szolgáló konkrét cselekvési tervek elkészítése terén már sokkal jobb a helyzet. A professzionális vezetés és az elkülönített költségvetés a Program valódi

5 „Minden korszak hoz valami újat”

„rákfenéje”. A Program szakmai vezetésének nem kedvez az a tény, hogy a rendszerváltást követően 5 kormányváltás zajlott le és 12 miniszter váltotta egymást a tárca élén (nem beszélve a minisztériumi struktúra változásairól, amit hol népjóléti, hol egészségügyi, hol pedig egészségügyi, szociális és családügyi minisztériumnak kereszteltek, majd végül az idei évben meg is szüntettek és beolvasztottak a Nemzeti Erőforrás Minisztériumba). A költségvetés kérdése hasonlóan aggályos, ingoványos terület. A Kertai programhoz eleve nem rendeltek forrást, az Egészséges Nemzetért Népegészségügyi Program megvalósítására 2002-ben és 2003-ban egy-egy milliárd forintot szántak. Az Egészség Évtizedének Népegészségügyi Programjának költségvetése monoton csökkenő tendenciát követ az eredeti közel 2 milliárd forintról a jelenlegi, kevesebb, mint egy milliárdra.

Kétségtelen tény ugyanakkor, hogy a változó egészségpolitikai helyzet ellenére hazánkban is voltak és vannak mind a mai napig olyan életmód-programok, melyek célja az egészségfejlesztés, szemléletformálás, fokozott egészségtudatosság kialakítása egy-egy sérülékeny csoport, vagy a társadalom egésze körében.

Summa summarum⁶ egy eredményes népegészségügyi programhoz jelenleg hiányoznak a szakmai kritériumok, valamint az olyan szakmai peremfeltételek is, mint például: egészségi állapot monitoring rendszer, egészséghatás vizsgálatok, prevenciót támogató alapellátási struktúra, prevenciók hálózat kialakítása az egészségügyi ellátórendszeren belül.

Cikkünk további részében szeretnénk ráterni az egészségfejlesztés Magyar Honvédségen belüli helyének, szerepének, aktuális kihívásainak bemutatására. Elsőként bemutatjuk azokat a tényezőket és kihívásokat,

melyek a preventív medicina- és ezzel együtt az egészségfejlesztés- növekvő szerepéhez hozzájárultak, majd pedig egy rövid történeti áttekintést kívánunk nyújtani a honvédelmi egészségfejlesztés területéről.

A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN FOLYÓ EGÉSZSÉGFEJLESZTÉSI TEVÉKENYSÉG

Bizonyos foglalkozások szimbolikus jelképpel rendelkeznek, mint például az egészségügyi dolgozók az önfeláldozó magatartással, a jogászok a „csavaros gondolatmenettel”, a pedagógusok az oktató-nevelő attitűddel. A katonának ilyen szimbolikus jelképe többek között az egészség, és az erről alkotott társadalmi összkép és megítélés. A katona-egészségügy alappillérei között, változó tevékenységi körrel ugyan, de a prevenció a kezdetektől fogva jelen volt.

A XX. század közepétől a katona-egészségügyi ellátásnak szinte valamennyi nemzet esetében új típusú kihívásokkal kellett és kell folyamatosan megbirkóznia, amely magával hozta a megelőző orvoslás szerepének jelentős bővülését. A változás mozgatórugói közül a legfontosabbak (KOPCSÓ, 2009):

- a gazdasági tényezők (a sorozást felváltó önkéntes haderők térnyerése, a haditechnika és a munkaerő megdrágulása következtében a jól és drágán kiképzett katona értékke vált),
- a globalizációs hatás (a globalizáció eredményeképpen az emberiség kölcsönös függőségi helyzetbe került, bármilyen típusú krízishelyzet a világon közvetve vagy közvetlenül kihat a világgazdaságra; kifogyóban lévő természeti források birtoklásáért folytatott harcok stb.),
- a politikai helyzet (a nemzetállamok közötti konfliktusok mellett egyre nagyobb figyelmet kell fordítani az aszimmetrikus fenyegetésekre, terrorcselekményekre) valamint

6 Mindent egybevetve.

- az egészségügyi ellátással szembeni elvárások növekedése (a közvélemény és a politika nem vagy nehezen tolerálja a magas egészségügyi veszteségeket a jelenlegi, békeidőben folytatott missziókban).

Az elmúlt időszak létszámleépítései, a szerződéses állomány beáramlása, a csapatok alkalmazásának és fegyverzetének várható módosulása alapvetően megváltoztatta a katonai szolgálatban fenyegető egészségkárosító tényezők szerepét és az expozíció lehetőségeit, intenzitását és időtartamát. A “tűzérful” mellé új katonabetegségek kialakulására lehetett és lehet számítani a hosszú hivatásos és szerződéses katonai szolgálat mellékhatásaként. A katonai megelőzés feladatai tehát már a békeidőszakban igen bonyolultak lettek (SVÉD, 2009).

A Magyar Honvédség egészére kiterjedő egészségnevelési tevékenység új szemléletű, korszerű rendszerének kialakítása nagy kihívást jelentett (SZILÁGYI, 1996). A honvédség állományában végzett munka jelentőségét támasztotta alá az a tény, hogy a sorkatonai szolgálat alatt olyan speciális helyzet alakult ki, amely az egyes embercsoportok életének egészét teljesen igénybe veszi és kontrollálja, amelyben a személyiség egységének, teherbírásának, vagy restitutív integrálódásának a feltétele az, hogy ezen körülmények között az egészséges közösség létformája jöjjön létre.

Exemplis discimus⁷- eme vezérfonalat szem előtt tartva kívánjuk bemutatni az egészségfejlesztés magyar honvédségen belüli történetét az epidemiológiai korszakváltást követően.

Az egészségügyi szolgálat reakciója a közegészségügyi paradigmaváltásra

A MH Közegészségügyi Intézetének szerkezeti struktúrájában teljesen új elemként

jelent meg az egészségnevelési szaktevékenység 1994-ben az Egészségnevelési Alosztály megalakulásával. A civil szférában a közegészségügyet érintő paradigmaváltás hatására ekkor zajlott az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálatok megyei intézeteinél az egészségnevelési osztályok kialakítása.

A korábban említett második népegészségügyi program által vezérelve 1995-ben került kidolgozásra egy komplex egészségvédelmi program a Honvédség állományára „Egészségesebb laktanyákért” elnevezéssel (SZILÁGYI ZS., NÉMETH A., RUSZ R., 1996.). A program sajtótájékoztatóval egybekötött modell programja a MH Folyami Flottillánál került bemutatásra. A program az Ottawai Charta szellemében magába foglalt minden olyan tevékenységet, mellyel a résztvevők elsajátíthatták, fejleszthették az egészséggel kapcsolatos ismereteiket, képessé válhattak az „egészségesebb” választására. A programokat meghívott külső, civil szakemberek vezették az alábbi részterületeken:

1. Mentálhigiénés alprogram (önismeret-, kommunikációfejlesztés, konfliktuskezelés)
2. Szexuális kultúra fejlesztése, szexuális úton terjedő (STD) betegségek megelőzése
3. Megjelenés-, viselkedéskultúra részprogram és később
4. Szenvedélybetegségek kialakulásának megelőzése.

A meghirdetett program a honvédség teljes személyi állományát megcélozta, azonban - kapacitás hiányában - a program két fő célcsoportja a sorállományú katonai szolgálatukat töltő fiatal korosztály valamint az - akkor még a NATO csatlakozásra készülő - alakulatok, haderőnemi vezérkarok (felső) vezetői voltak. A részprogramok legfontosabb mondanivalóját leprellőként szerkesztett, színes „Útravaló” kiadványok összegezték.

7 Példakból tanulunk (Phaedrus)

Az elkövetkező időben megkezdődött az egészségneveléssel foglalkozó szakemberek intenzív tanulási és képzési időszaka, hiszen az „Egészségesebb laktanyákért” program mellett az egészségnevelési tevékenység másik fő célkitűzése volt, hogy a csapattagozat egészségügyi szakembereinek részvételével egy aktív egészségnevelői hálózat alakuljon ki. A hálózat szakmai kiképzését és továbbképzését az Egészségnevelési Alosztály – 1996-tól már mint önálló Osztály – szervezte és koordinálta.

Ekkoriban az önismeret fejlesztő, a hatékony kommunikáció- és konfliktuskezelést fejlesztő, valamint drogprevenciós tréningek teljesen újszerűek voltak a hadsereg keretei között (SZILÁGYI, 1998). A kiképzési tevékenység eredményeképpen a csapategészségügyi alapellátásban regionálisan résztvevő, „érzékenyített” preventív szemléletű szakemberek jelenlétével a 90-es évek végére egy jól szervezett egészségfejlesztési hálózatot alakítottunk ki, melyben a résztvevők „éberségét” a folyamatosan szervezett továbbképzésekkel, tréningekkel tartottuk szinten. Erre a bázisra építve sikerült a stratégiaileg megtervezett beavatkozási programok professzionális futtatását, illetve csapatszinten a humán és egészségügyi szolgálatok közötti segítő kapcsolatok kialakítását és kooperációját elindítani.

A honvédség bürokrata és autokrata szervezeti keretei között az újszerű, kiscsoportos foglalkozásokra és önkéntes részvételre épülő egészségvédelmi programok, azok tematikájának és módszertanának az állománnyal és a katonai vezetéssel történő el és befogadtatása nagy kihívást jelentett. A feladatok hatékony ellátása érdekében a felsővezetői szinten folyamatosan szükség volt a programok legitímálására, a kidolgozott szakmai programok, koncepciók felterjesztésére és jóváhagyására, a csapattagozatban egészségügyi kiképzési szakfeladatként történő megjelenése, befogadása érdekében.

A civil szférában meghirdetett prevenciós pályázatokkal - Országos Egészségbiztosítási Pénztár, Ifjúsági és Sport Minisztérium Mobilitás Gyermekek és Ifjúsági Alapprogram, Soros Alapítvány - lehetőség nyílt az egészségnevelési programok végrehajtásához szükséges költségvetési igények további, kiegészítő finanszírozására is.

1995-ben pályázati támogatással végeztük el az első drogepidemiológiai vizsgálatunkat a sorállomány körében az anonim, önbevalláson alapuló Arrabona kérdőívvel. A kutatás eredményei alapvetően meghatározták a szakmai tevékenység későbbi irányvonalát, további kutatások és kontrollvizsgálatok kezdődtek a legális és illegális kábítószer használat témakörében, fókuszálva az illegális szerek fogyasztásának pszichés hátterére és a kultúra közvetítő erejére (NÉMETH A., SZILÁGYI ZS., és SÓTÉR A 1998). A kutatásokban nemzetközi szaktekintélynek örvendő külső szakemberek is részt vettek.

A létszámleépítés hatására a haderő létszáma ötödére, az egészségügyi szolgálat szakembereinek száma harmadára csökkent. A strukturális átalakításnak köszönhetően laktanyák és egészségügyi intézetek szüntek meg (pl. Egészségügyi Intézetek Főigazgatósága, Győri Honvédkórház), illetve kerültek összevonásra. Egy ilyen összeolvadás eredményeképpen jött létre 1997-ben a MH Egészségvédelmi Intézet (a MH Katonaorvosi Kutató Központ, a Repülőorvosi Kutató Intézet, a MH Közegészségügyi Intézet és az 1992-ben létesített Egészségügyi Alkalmasságvizsgáló Intézet egyesítésével). A létrejött új intézet (MH EVI) a preventív medicina valamennyi szintjét magába foglalta. A központi tagozatban működő Intézet mellett a gyógyító tevékenységet a Központi Honvédkórház látta el, az egészségügyi szolgálat vezetéséért a vezérkari főnök irányítása alatt, az egészségügyi csoportfőnök volt felelős.

Az Intézet keretein belül folytatódó egészségvédelmi tevékenység csúcspontja volt, amikor hosszú szakmai és jogi előkészítő munka után 1998-ban megalakult a Magyar Honvédség Drogprevenációs Bizottsága, valamint később haderőnemenként az MH Drogprevenációs Regionális Albizottságok is (szárazföldi, légierő, budapesti helyőrség, összhaderőnemi logisztikai támogató).

Az egészségnevelés módszertanára vonatkozó, valamint az egészségfejlesztésben szerzett intézményes tapasztalatok és kutatási eredmények felhasználásával készült el még ebben az évben – megelőzve a civil szféra jogalkotását – a Magyar Honvédség Drogprevenációs Stratégiája és Cselekvési terve (SZILÁGYI, 1998., SZILÁGYI, 1998). A katonai felső vezetés, felismerve a drogfogyasztásban rejlő veszélyeket, minden erkölcsi és anyagi támogatást megadott a Drogprevenációs Bizottság működéséhez. A szakmai munka sikerét és eredményességét mutatja, hogy a kábítószer elleni küzdelem érdekében létrehozott tárcaközi együttműködés érdekében megalakított Kábítószerügyi Koordinációs Bizottság prevenációs szakbizottságában a honvédelmi tárcát az MH Egészségvédelmi Intézet, Egészségnevelési Osztály osztályvezetője képviselhette.

„Az egészség a legerősebb fegyvered” című komplex egészségfejlesztő program kialakításában nagy szerepet játszott a United States Army Center for Health Promotion and Preventive Medicine (CHPPM-EUR) landstuhli bázisán tett szakmai látogatás. A prevenációs feladatok a legmagasabb szintű harcckészültségi állapot elérése és fenntartása köré szerveződtek át. Ennek érdekében az egészségmegőrző program tematikájában szerepet kapott az egészséges táplálkozási szokások kialakítása, valamint a kulturált szabadidő eltöltési szokások kialakítása és a sport rekreáció témaköre is. Ebben az időszakban vezették be a 4/1997. HM utasítást,

mely előírta az állomány körében a kötelező éves fizikai állapotvizsgálatokat, ami az állomány részéről jelentős ellenállásba ütközött, ugyanakkor a figyelem fókuszát az egészséges életmód kialakításának irányába terelte.

A magyar haderő - köztük az egészségügyi szolgálat szakemberei is- már a NATO csatlakozás előtt is szerepet vállalt a humanitárius segítségnyújtási és szövetségi feladatokban (pl.: 1991. I. Öböl háború, sebész szakcsoport, 1995. IFOR: ROLE1+ segélyhely, 1999. AFOR közegészségügyi-járványügyi feladatokat ellátó laboratórium), de a szövetséghez való csatlakozás után jelentősen megnőtt a külföldön szolgálatot teljesítő katonák száma, ami újabb kihívást jelentett az preventív medicina számára.

Mikor az első MH Őr és Biztosító Zászlóalj megkezdte működését a KFOR kontingens részeként, a katonai alkalmazás lélektani specifikumai alapján új kihívások merültek fel a hadművelleti területen feladatot teljesítő állomány vonatkozásában. Elvárásként jelent meg az állomány pszichés egészségi állapotának megőrzése. A misszióra történő pszichológiai szakfelkészítés – előbb 10, majd később 30 órás pszichológiai felkészítő tréning formájában- célja az volt, hogy megerősítsék a katonák azon személyiség tényezőit, melyek segítik a speciális helyzetekhez való alkalmazkodást a külszolgálat alatt. A misszióból visszaérkező állomány részére szervezett visszaillesztési, reintegrációs tréningek a csoportos élményfeldolgozást, az esetleges traumatizáció hatásainak enyhítését tűzték ki célul, kiemelve a PTSD⁸ különböző formáinak felismerését (SZILÁGYI, 2009).

A pszichológiai felkészítés és a visszaillesztő tréningek létjogosultságát a kutatási eredmények is alátámasztották (SZILÁGYI, 2006, ZS. SZILÁGYI, I. KOPCSÓ, CS. CSUKONYI, A. NÉMETH 2010). Minőségi

eredménynek könyvelhető el, hogy a felső katonai vezetés engedélyezte a Mentálhigiénés csoport, majd később önálló Osztály állománytáblás létrehozását 2000-ben. Ezzel egyidőben került létrehozásra az egészségfejlesztési főszakorvosi beosztás is, mely mindkét szakterület irányítását végezte.

Az egészségfejlesztői hálózat további képzésében, az egészségügyi szakszemélyzet mindennapi munkájában nagy segítséget nyújtott a Sub Rosa kiadó gondozásában megjelent oktatói kézikönyv sorozat, mely témakörönként elméleti ismeretekkel, forrás és háttéranyaggal, komplett gyakorlati foglalkozási tematikával és a csoportfoglalkozások levezetéséhez nyújtott gyakorlati útmutatóval ellátva került a csapattagozatban dolgozókhoz. Az oktatói kézikönyv sorozat témái - Dévai Margit: Drogmegelőzés (2000.), Szilágyi Zsuzsanna: HIV/AIDS prevenció (2001.), Kulin Eszter: Dohányzás (2002.) és Ránky Edit: Egészséges táplálkozás (2003.) – a hadsereg igényei szerint kerültek prioritásra (BERENCSEI GY., FALUDI G., SZILÁGYI ZS., ROKUSZ L., és MINÁROVITS J. 2002., URBÁN R., KUGLER GY., OLÁH A., és SZILÁGYI, 2006).

A növekvő missziós szerepvállalások, a NATO katonaegészségügyi alapidokumentumokban megfogalmazott alapelvek (MC 326/2⁹, AJP 4.10¹⁰) figyelembevételével a missziós felkészítő munkában is szerepet kapott az elkerülhető kockázatok minimálisra csökkentése érdekében az egészségmegőrzési tevékenység. A kiképzési tervbe önálló előadásként bekerült a drogprevenció és az

egészséges életmód fenntartásának témaköre is.

A komplex egészségfejlesztési munka színvonalát jelzi, hogy a korábban már részletezett „Egészséges Nemzetért Népegészségügyi Program 2001-2010” végrehajtása érdekében létrehozott Népegészségügyi Tárcaközi Bizottság munkájában a Honvédelmi Tárca képviselőjét az MH egészségfejlesztési főszakorvos látta el.

2003-ban a Magyar Honvédség és a Pszichológiai Társaság közös szervezésében került megrendezésre a „Segítő kapcsolatok szerepe a fegyveres testületekben” című három napos konferencia, melynek legfőbb hozama a civil szféra és más fegyveres testületek pszichológusaival való szakmai kapcsolat kialakítása volt.

A MH Drogprevenció Bizottság megalakulásának 5. évfordulójára rendezett, „A Magyar Honvédség a drog ellen a szabad életért” című két napos konferencia 2004-ben a Magyar Honvédségben tevékenykedő drogprevenció feladatokat ellátó szakmai hálózat, katonai felső és középvezetők és a civil szféra szakemberei részére került megszervezésre. A kábítószer vizsgáló laboratórium az országban elsőként, szintén ebben az évben került a NAT által akkreditálásra.

Az egészségfejlesztéssel, az egészséges életmóddal kapcsolatos programok a honvédség valamennyi alakulatánál megjelentek, a civil-katonai együttműködés keretében elindultak az „Éld meg az életed” címet viselő programok a HM Kulturális és Szabadidőközpont szervezésében a Kht. által fenntartott intézményekben (helyőrségi klubok, honvéd üdülők) az MH EVI szakembereinek bevonásával. A központi katonai rendezvények (Honvédelem napja, Katonacsaládok találkozója) állandó résztvevőjévé vált a komplex egészségmegőrzési-egészségfejlesztési tevékenységet végző szakcsoport és egyre több a

9 MC 326/2: A NATO egészségügyi biztosításának alap és irányelvei (NATO Medical Support Principles and Policies)

10 AJP 4.10: Szövetségi Összhaderőnemi egészségügyi biztosítási doktrína (Allied Joint Medical Support Doctrine)

civil szférából történő megkeresés fémjelezte ezt az időszakot.

Az eltelt évek alatt a csapatok, kiképző központok beépítették kiképzési tervükbe az egészségvédelmi programokat, melyek figyelembe véve a kutatási eredményeket egyre célzottabban, az alakulat igényeihez igazodóan kerültek levezetésre. Az egészségfejlesztési hálózatban dolgozó több mint félszáz egészségügyi és humán szakember kommunikációját, prevenciós szaktevékenységük eredményességét a szisztematikusan, tervszerűen végzett továbbképzések is egyre hatékonyabbá tették. A rendszeresen végzett drogszűrő vizsgálatok eredményképpen a fogyasztási szokások igen kedvező tendenciában folyamatosan csökkentek.

Az éveken át elhúzódó haderőreform, a honvédelmi tárca újabb és újabb stratégiai felülvizsgálata, a laktanya bezárások és a velük járó leépítések és diszlokációk jelentős változást hoztak az egészségfejlesztés területén is.

A csökkenő létszám, a NATO csatlakozással kapcsolatos szakfeladatok megszorodása, a szerződéses állomány beáramlása, a szervezeti kultúra változása, a haderőtervezési, kiképzési- és költségvetési prioritások változása, a szövetségi kötelezettségből adódó missziós szerepvállalások ráirányították a figyelmet a lelki egészséggel összefüggésbe hozható pszichoszomatikus megbetegedésekre. A haderőreform során az átszervezésekből adódó bizonytalanság által kiváltott pszicho-szomatikus tünetek, a fokozott fizikai és szellemi igénybevétel jelentős szerepet játszott az állomány egészségi állapotát tükröző mutatók romlásában - vérnyomás emelkedés, vércukorszint emelkedés, rendszeres gyógyszerkezelés alatt állók és rendszeres gyógyszerfogyasztók számának emelkedése – melyet az éves egészségügyi szűrővizsgálat eredményei is detektáltak.

Egy 2004-ben készült, a személyi állomány érzelmi állapot feltárását megcélzó, a katonai

szolgálat egészségkockázatát felmérő tanulmány, valamint az állomány egészségmagatartását - mélyinterjúkkal is feltáró - 2005. évi kutatási eredmények feldolgozását követően egy új szemléletű egészségmegőrzési program került kidolgozásra, a kockázati faktorok multidimenzionális súlyozásának figyelembevételével „MH Egészségmegőrző Program” névvel. A Program célja az állomány körében leggyakrabban kimutatott kockázati faktorok tudatosításán keresztül azok hatásainak csökkentése, lehetőség szerinti megszüntetése, eliminálása. A program részterületei:

1. A szív- és érrendszeri betegségek rizikófaktorai, azok megelőzése
2. A legális és illegális szerfogyasztás kockázatai
3. Viselkedési addikciók kialakulásának megelőzése
4. A mozgás szerepe az egészséges életmód kialakításában
5. Az egészségtudatos táplálkozási szokások kialakítása
6. A mozgásszervi megbetegedések kialakulásának megelőzése
7. Az AIDS és egyéb szexuális úton terjedő betegségek megelőzése
8. A szűrővizsgálatok jelentősége- egyéni szív-érrendszeri rizikóbecslés
9. A környezetvédelem jelentősége az egészségmegőrzésben
10. Az allergia és a légúti megbetegedések kialakulásának megelőzése

A viszonylag költséges (jelentős mennyiségű nyomdai- és szóró anyag, külső tréning- és kutatás vezetők díjazása) egészségfejlesztési szaktevékenységet a felsővezetés továbbra is támogatja. 2005-ben a kommunikációt vizuálisan is kiegészítő, megerősítő óriásplakát-sorozat készült el. A 17 darabból álló kiállítás témaköréi a szenvedélybetegségek, a túlzott gyógyszerfogyasztás, a táplálkozás, az egészséges életmód és a HIV/AIDS prevenció köré épültek.

Az Egészség Évtizedének Népegészségügyi Programja szellemében az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat, a Honvéd Kulturális és Szabadidőközpont Kht. és a MH Egészségügyi Parancsnokság által - az MH Egészségvédelmi Intézet szakembereinek bevonásával - háromoldalú együttműködési megállapodás aláírására került sor, melyben a szerződő felek a kapcsolattartáson túl közös célként tűzték ki, hogy az egészségfejlesztési tevékenységben együttes, közös programokat szerveznek. Így került sor 2006-ban arra az országos rendezvénysorozatra, mely a jelentősebb honvédségi helyőrségi klubokba szervezte a középiskolás fiatalokat és a laktanyákban dolgozókat. A programot népszerűsítő ismert rock sztárookra épülő médiakampány is segítette a laktanyán kívüli – többnyire helyőrségi klubokban megrendezett - programok el és befogadását a katonák körében.

Még ebben az évben kezdődött meg a preventív szakkiadványok könyvsorozat első kötetének kiadása „Adjunk esélyt magunknak” címmel. Ezt követte a „Van-e élet a dohányszív után?”, a „Mámor... az alkohol csapdái”, az „Amit a kábítószerekről tudni érdemes”, az „Egészségünkre”, a korszerű táplálkozásról, a HIV/AIDS... veled is megtörténhet” és a „Lelki egyensúlyunk” című kötetek megjelenése. A kiadványok a fiatal (katona) korosztályhoz szólnak, általános információt közvetítenek a témák iránt érdeklődőknek. A könyvsorozat sikerét mutatja, hogy 2009-ben - a Kábítószerügyi Koordinációs Bizottság támogatásával - már a negyedik változatlan utánnomás került kiadásra.

A honvéd-egészségügyi ellátó rendszer átalakítása után

A honvéd-egészségügyi ellátó rendszer viszonylag stabil struktúrája jelentős átalakításra került 2007-ben: megszűnt a Központi

Honvédkórház, az MH Egészségvédelmi Intézet, az MH Egészségügyi Kiképző Központ és az MH Kecskeméti Repülőkórház, és ezzel egyidőben megalakult a HM Állami Egészségügyi Központ és a preventív medicina bázis intézményeként a MH Dr. Radó György Honvéd Egészségügyi Központ. A honvéd egészségügy ilyen nagy horderejű és léptékű átalakítására a II. világháború óta nem került sor.

Az átszervezés alatt a szakmai tevékenység folyamatosan zajlott, az Egészségvédelmi és Rekreációs Osztály (továbbiakban: Osztály) a Mentálhigiénés Osztállyal és az Egészségpszichológiai Osztállyal „intézményesülve” az Egészségfejlesztési Intézet részeként bővíti feladatkörét. Átvészi a korábban az MH Egészségügyi Parancsnokság Gyógyító Főnökség feladatkörébe tartozó gyógyüdültetési rendszer működésének koordinációs feladatait és a szűrővizsgálati jelentési rendszer működtetését, valamint új területként jelenik meg az esélyegyenlőségi feladatok integrálása az Osztály tevékenységébe.

Egy újabb szakmailag indokolt állománytábla módosítás eredményeképpen 2009-ben az Egészségfejlesztési Intézet megszűnt, létrejött a Pszichológiai Intézet - mely a Mentálhigiénés Osztályt és az Egészségpszichológiai Osztályt (az osztály elnevezése 2010 óta Szervezetlélektani Osztály) foglalja magában-, és az Egészségvédelmi és Rekreációs Osztály a Közegészségügyi Intézetbe integrálódik be.

Az Osztály továbbra is szakmai segítséget nyújt az alakulatok egészségügyi szolgálatainak az egészségmegőrzési célkitűzéseik, terveik megvalósításában, részt vesz az alakulatok fegyvernemi, családi napjain több - szakemberrel nem rendelkező - alakulatnál átvéve az elsődleges feladat ellátó szerepét is. Megjelenik a központi katonai rendezvényeken, végzi a missziós felkészítő foglalkozásokat. Részt vesz továbbá a MH Drogprevenációs

Bizottság munkájában, eleget tesz a Kábító-szerügyi Koordinációs és Népegészségügyi Tárcaközi Bizottsági jelentési kötelezettségeknek.

A fenti programokon és foglalkozásokon résztvevők megkérdezése és a szakmai programokban közreműködő partnereink visszajelzései, illetve a tudományos felmérések vonatkozó témakörei, a hatásvizsgálatok, valamint a szűrővizsgálati eredmények egyaránt azt támasztják alá, hogy programsorozatunk eredményesen folytatódott, illetve került továbbfejlesztésre. A szakmai előadók szakértői hitelessége, az előadásokon nyújtott színvonalas teljesítményük pozitív irányba formálja a foglalkozásokon résztvevők attitűdjeit egyfajta gondolatébresztés útján, amelyet az is erősít, hogy a foglalkozások dinamikájába bevonódva az élmények és ismeretek megerősítést nyernek, és egyben személyessé válnak. Mindezen tényezők kihatnak az egyének további egészség magatartására is, amely a katonai szolgálatból adódó követelmények teljesítésének vonatkozásában meghatározó tényezőként szerepel.

A MH Összhaderőnemi Egészségügyi Doktrájában (később MH Egészségügyi doktrína) megfogalmazott küldetés szerint a *„katonai műveletekben az egészségügy feladata a küldetés támogatása az előerő megőrzésén, az élet megóvásán, valamint a maradandó fizikai és mentális károsodások minimalizálásán keresztül”*, ennek megfelelően *„egészségügyi szempontból a haderővédelem nem más, mint a harcképesség megőrzése úgy, hogy a harcoló katona egészséges, hadrafogható és alkalmazható legyen meghatározott időben és helyszínen”*. A Doktrínában megfogalmazott küldetés megvalósítása érdekében az éves egészségügyi szűrővizsgálati adatbázisán jelentős K+F¹¹ tevékenység zajlik, melynek eredményeképpen 2007-ben

elkészült az állomány egészségi állapotának és egészségmagatartásának felmérése, a megpróbáltatás tűrés profil és mentális állóképesség vizsgálatokkal kiegészítve. (ZS. SZILÁGYI, A. NÉMETH, CS. CSUKONYI, I. KOPCSÓ,) A 2008-ban elvégzett (2004-2007. évi szűrővizsgálati eredményeken alapuló) longitudinális vizsgálat pedig a helyőrségek közötti különbségek, a rizikófaktorok prioritási sora illetve ezek megbetegedési mutatókkal való összefüggéseinek terén hozott jelentős előrelépést.

Egy újabb kihívást jelentett - és jelent mind a mai napig- a preventív medicina számára a szűrővizsgálat rendszerének modernizálása. Egy új szűrővizsgálati adatlap bevezetését indokolta egyrészt, hogy az átszervezések eredményeképpen, a személyi állományban történt változások következtében a hivatásos és szerződéses katonai állomány korfája a fiatalabb életkor felé tolódott el - az állomány 82%-a 20-40 év közötti -, másrészt a megbetegedések mintázatának változása, a krónikus, nem fertőző megbetegedések növekvő aránya.

Az orvos szakmai kollégiumok ajánlásai, valamint a régi, nagy múltra visszatekintő MH főszakorvosi hálózat bevonásával került kidolgozásra és 2008-tól bevezetésre az új szűrővizsgálati protokoll. Ezt követően került sor az adatok feldolgozásával egy olyan kockázat becslő modell felállítására, mely prospektív¹² jelleggel képes bizonyos betegségek kialakulását előre jelezni a kockázati és védőfaktorok jelenléte alapján egyéni és alakulati szinten egyaránt. Ezzel a kockázat becslő modellel az egyes megbetegedésekre vonatkozó kockázati értékek azonosításán túl az egyes megbetegedésekre vonatkozó speciális védőfaktorok beazonosítására is lehetőség nyílik, mely az állomány hosszú távú egészségmegőrzését szolgálja. Jelenleg

11 Kutatás-fejlesztés

12 Jósló

a kockázatbecslő modell validitási vizsgálatai zajlanak.

A Dzsakartai nyilatkozatban is megfogalmazott elveknek megfelelően (ti.: komplex egészségfejlesztési megközelítések, stratégiai kombinációk) készült el a Komplex Életmódváltást Megcélzó Prevenációs Modellprogram szakmai háttéranyaga, valamint a gyakorlati megvalósításhoz szükséges eljárásrendek. A modellprogram szűrővizsgálati eredményen alapuló, egyéni kockázatprofilnak megfelelő prospektív jellegű, célzott egészségfejlesztési tevékenység, melynek részét képezi a klasszikus egészségügyi/népegészségügyi tevékenységen túlmenően (szűrővizsgálatok elvégzése, egyéni kockázatprofil meghatározása, életkilátások számszerűsítése, szükség szerinti szakellátás) az egészséges életmód kialakítását elősegítő pszichológiai „vezetés”, valamint a táplálkozási és testmozgási tanácsadás. A modellprogram szerkezetileg több egymás hatását erősítő modulból tevődik össze, melyek közül valamennyi modul központi célkitűzése az egészségtudatos magatartás kialakítása, az esetlegesen fennálló kockázati tényezők lehetőség szerinti eliminálása. Szerkezeti szempontból két nagy részre tagolódik: szűrővizsgálati rész és életmód program. Az életmód program, az esetleges rizikótényezőknek megfelelően további négy blokkra oszlik, a pszichoedukációs, mentálhigiénés-, a testmozgási-, a dohányzás leszokást támogató valamint a táplálkozási blokk. A modellprogram pilot vizsgálatként az MH HEK személyi állományában került bevezetésre, a szűrővizsgálati adatok felvétele és a kockázati tényezővel rendelkező személyek csoportba sorolásával 2009. évben.

Összegezve elmondhatjuk, hogy az egészségvédelem - többek között az egységes vezetői koncepciójának köszönhetően- hosszú, átszervezési ciklusokon átívelő múltra tekint vissza a MH egészségügyi ellátórendszerén belül, a több évtizedes munka eredményeképpen:

- jelentős mennyiségű információt és tudást halmozott fel az állomány egészségi állapotával és egészségmagatartásával kapcsolatban;
- katonai és civil-katonai rendezvényeken történő rendszeres megjelenésével ismertté és elismertté vált a felső vezetés és az állomány körében;
- a nemzeti népegészségügyi szervezetek, intézmények munkájában aktív szerepet vállalt;
- oktatási, továbbképzési és kiképzési tevékenységével hozzájárult a (szak)állomány ismereteinek bővítéséhez;
- tudományos munkásságának (konferencia előadások, publikációk) köszönhetően bekapcsolódott a hazai tudományos szakmai életbe.

Elmondhatjuk, hogy a Magyar Honvédség kiemelten kezeli a megelőző egészségügyi kérdéskörét, fokozott figyelmet fordítva a munkavállalók egészségi állapotának megőrzésére a prevenció valamennyi szintjének (ti. primer-, szekunder-, tercier) összehangolt működtetésével.

ÖSSZEZÉS

*„És vissza nem foly az időnek árja.
Előre duzzad, feltarthatatlanul;
Csak szélein marad veszteg hínárja,
s partján a holt-víz hátra kanyarúl.
Bízvást! ... mi benn vagyunk a fősodorban”*
(Arany János)

A katonai védelmi szektor hatékony működése szempontjából a megelőzésnek óriási szerepe van a személyi állomány indokolatlan és idő előtti elhasználódása, felesleges túlterhelése, a foglalkozási ártalmak kialakulása elleni fellépésben, de a helyes mentálhigiénés és megfelelő erőnléti állapot fenntartásában, a katonai feladatokhoz, a függelmi viszonyokhoz,

a terhelések vállalásához való viszony helyes értékeinek ápolásában, a feladatok iránti motivációk kialakításában egyaránt. A megelőzés minden alkalmazott területen alapos helyzetismeretet, korszerű módszereket és kifinomult technikákat, valamint hozzáértő és tervszerű koordinációt igényel (SZABÓ, 1995.).

A NATO egészségügyi biztosítási elvek az egészséget a katonai műveletek egyik legfontosabb szempontjának a harcképesség meghatározó tényezőjeként tekintik.

Tágabb, katonai művelti összefüggésben az egészség azt a képességet jelenti, hogy a katona fizikális, mentális problémák nélkül, akadálytalanul végrehajtja feladatát.

Az „egészség” megtartásában a megelőzés szerepe jelentősen megnövekedett. A megelőzés azonban nem csupán egészségügyi beavatkozásokat, hanem az adott helyzet(ek)ből eredő kockázat(ok) becslését, az ezekből fakadó egészségvédelmi intézkedéseket, valamint a folyamatos egészségfejlesztési tevékenységet is jelenti.

Az állomány egészségének megtartása tehát szervezeti érdek, mely egészségfejlesztési feladat, ami az egészségügyi biztosítás rendszerében önálló szakfeladatként jelenik meg, mely egyben a katona-egészségügy felé óriási elvárásokat, követelményeket és felelősséget fogalmaz meg.

IRODALOM

„A hosszú távú egészségfejlesztési politika alapelveiről” szóló 1030/1994. (IV. 29.) Kormányhatározat

„A Magyar Honvédség Drogprevenció Bizottságáról” szóló 67/2005. (HK 14.) HM utasítás

„A Magyar Honvédség személyi állománya kábítószer hatása alatti állapotának, illetve kábítószer fogyasztásának vagy tartásának ellenőrzéséről” szóló 26/2008. (HK 7.) HM utasítás

„A Magyar Honvédség személyi állománya kábítószer hatása alatti állapotának, illetve kábítószer fogyasztásának vagy tartásának ellenőrzésével kapcsolatos feladatok végrehajtásáról” szóló 167/2009. (HK 5.) MH HEK intézkedés

„Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálatról” szóló 1991. évi XI. törvény

„Az Egészség Évtizedének Johan Béla Nemzeti Programjáról” szóló 46/2003. (IV. 16.) OGY határozattal elfogadott és jelenleg is érvényben lévő

„Az egészségmegőrzés hosszú távú társadalmi programjáról” szóló 1063/1987. (XII. 10.) MT határozat

„Az Egészségvédelmi Alap létrehozásáról” szóló 73/1987. (XII. 10.) MT határozat

„Az Országos Egészségvédelmi Tanács létrehozásáról” szóló 1065/1987 (XII. 10.) MT határozat

„Egészséges Nemzetért Népegészségügyi Program 2001-2010” szóló 1066/2001. (VI. 10.) Kormányhatározat

AJP 4.10 (A): Szövetségi Összhaderőnemi egészségügyi biztosítási doktrína

BERENCSEI GY., FALUDI G., SZILÁGYI ZS., ROKUSZ L., ÉS MINÁROVITS J. (2002): HIV/AIDS járvány, mint nemzetbiztonsági kérdés. Budapest, *Magyar Orvos*, X., (1) 46-47

FORGÁCS I. (2001): Egy 1980-as távlati egészségügyi prognózis tanulságai. In.: *Lege Artis Medicinae*, 11(4):310-314.

GÁBOR E. és KISS J. (2009): Munkahelyi egészségfejlesztés- a minőség jegyében I. In: *Egészségfejlesztés*, 50(4):2-8.

GÁBOR E. és KISS J. (2009): Munkahelyi egészségfejlesztés- a minőség jegyében II. In: *Egészségfejlesztés*, 50 (5-6):3-11.

Jakarta Declaration on Leading Health Promotion into the 21st Century. World Health Organization, 1997 http://www.who.int/hpr/NPH/docs/jakarta_declaration_en.pdf

JUHÁSZ Á. (2007): Az egyéni és a szervezeti fókuszú munkahelyi egészségfejlesztés. *Doktori disszertáció. ELTE PPK Pszichológiai Doktori Iskola*, Budapest,

KERTAI P. (1999): A népesség egészségi állapota. In: *Megelőző orvostan*. Budapest, Medicina, 46-47.

KISHEGYI J. és MAKARA P. (szerk.) (2004): .Az egészségfejlesztés alapelvei. Az egészségfejlesztés alapvető nemzetközi dokumentumai. *Országos Egészségfejlesztési Intézet*, Budapest,

KOPCSÓ I.(2009): A Magyar Honvédség egészségügyi szolgálatának jelen századbeli kihívásai, különös tekintettel a NATO egészségügyi transzformációs folyamatának támogatására. *PhD értekezés. ZMNE KLHK Hadtudományi Doktori Iskola*, Budapest,

MC 326/2 A NATO egészségügyi biztosításának alap és irányelvei

NÉMETH A., SZILÁGYI ZS., és SÓTÉR A (1998): A kábítószer fogyasztás kialakulása és a megelőzés lehetőségei. Budapest, *Új Honvédségi Szemle*, 52, (4), 16-23.

NÉMETH A., SZILÁGYI ZS., és SÓTÉR A (1998): A kábítószer fogyasztás kialakulása és a megelőzés lehetőségei. Budapest, *Új Honvédségi Szemle*, 52, (4), 16-23.

Ottawa Charter for Health Promotion. World Health Organization, Ottawa, 1986 http://www.who.int/hpr/NPH/docs/ottawa_charter_hp.pdf

Resolution WHA30.43, World Health Assembly, Geneva 1977.

SZABÓ J. (szerk. 1995.): *Hadtudományi Lexikon M-Zs*. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest., 904 és 916.

SZILÁGYI ZS. (1996):. Egészségmegőrzés, egészségvédelem, egészségnevelés a Magyar Honvédségnél; Nederlands Militair Geneeskundig Tijdschrift, Budapest, *Új Honvédségi Szemle különszáma* 76-83.

SZILÁGYI ZS., NÉMETH A., RUSZ R. (1996):. „Egészségesebb Laktanyákért” pro-

jekt modell kísérlet mentálhigiénés programja. Budapest, *Honvédorvos* (2), 115-135.

SZILÁGYI ZS. (1998):A Magyar Honvédség állományában végezhető mentálhigiénés tevékenység. Budapest, *Honvédorvos*, 64-74.

SZILÁGYI ZS. (1998):A drogfogyasztó magatartás kialakulásának lehetséges megelőzése az MH állományában. Budapest. *Hadtudományi Tájékoztató* 10, 98-114.

SZILÁGYI ZS. (1998):Drogcsapda. Budapest, *Magyar Honvédség Humán szemle*, XIV., (3) 84-112.

SZILÁGYI ZS. (2009):Különleges feladatokra történő felkészítés - Pszichológiai felkészítés- PTSD, Budapest,. *MH belső jegyzet*, 340-349

SZILÁGYI ZS., SVÉD L., és KUGLER GY. (2006): Misszióban szolgálatot teljesítő katonák interjúval támogatott, összehasonlító tesztbattériás vizsgálata a missziós tünetekre, illetve stressz és coping jellemzőire nézve. Budapest, *Honvédorvos*, 58, (1-2), 7-50.

URBÁN R., KUGLER GY., OLÁH A.,és SZILÁGYI ZS. (2006): Smoking and education: Do psychosocial variables explain the relationship between education and smoking behavior? *Nicotine & Tobacco Research*, 8, (4), 565-573.

The Nairobi Call to Action for closing the implementation gap in health promotion. World Health Organization, Nairobi, 2009 http://www.who.int/healthpromotion/conferences/7gcp/inner_NC2A_Conference_edition.pdf

ZS. SZILÁGYI, I. KOPCSÓ, CS. CSUKONYI, A. NÉMETH (2010): *Comparative analysis of stress and coping features of Hungarian soldiers serving in missions*. Budapest, *AARMS* 1, (9) 87-105.

ZS. SZILÁGYI, A. NÉMETH, CS. CSUKONYI, I. KOPCSÓ: *Comparative longitudinal research based on resules of 2004 -2007 screening test int he Hungarian Defence Forces*. Paris, *Armed Force Medical Service (közlésre leadva)*

BENE VIKTÓRIA FŐHADNAGY: KATASZTRÓFAVÉDELMI TERVEK/VÁLSÁGTERVEK KIDOLGOZÁSÁNAK JELENTŐSÉGE ÉS A KATASZTRÓFÁK SORÁN FOLYTATOTT KRÍZIS KOMMUNIKÁCIÓ

A veszélyhelyzetek növekedésével hazánkban is szükségessé vált, hogy egyre nagyobb dinamizmussal nézzünk szembe a katasztrófák során kialakult helyzetek megoldásával, és az alkalmazott hatékony kommunikációs stratégiával/módszerekkel/technikákkal. A szinte már folyamatos természeti csapások, civilizációs katasztrófák, valamint a gazdasági és civil szférát érintő válságok és az azok által kiváltott negatív lelki jelenségek egyértelműen láthatóvá tették a Krízis Intervenciós Team (továbbiakban: KIT), a kríziskommunikáció- és a válságtervek kidolgozásának fontosságát. A KIT megalakítása és működtetése, a krízishatás leküzdésében játszik fontos szerepet, ezáltal a pszichológiai és az egészségügyi alapok megismerése illetve elsajátítása nélkülözhetetlen fontosságú a krízisek során résztvevő állomány, illetve a szakállomány számára. A krízisintervenciós ismeretek segítségével koordinálható a feszültségcsökkentés a katasztrófa elhárítása során, az érzelmi realitás megőrzése, a probléma világos megfogalmazása, a valóság elfogadtatása az érintettekkel, – legyen az civil, vagy hivatásos – és nem utolsó sorban a megoldásra való törekvés.

A kríziskommunikációnak több típusát ismerjük, de általánosságban először, a médiával való kapcsolatra fókuszálunk. „*A média óriási integráló hatással bír, amit tudatosan kezelve kihasználhatunk a magunk javára, az állampolgárok gyors és hatékony tájékoztatására, vagy a veszélyhelyzetekre történő felkészítés érdekében. A tömegkommuniká-*

ciós eszközök közül a televízióból származó vizuális hírek és információk gyakorolják a legnagyobb hatást, a befogadóra. Mivel a média sokszor csak a valóság másodlagosan interpretált konstrukcióját tárja a lakosság elé, törekedni kell arra, hogy mi magunk a lehető legpontosabban, közérthetően, röviden, tovább már nem egyszerűsíthetően közöljük az információt.”¹

Katasztrófa esetén kríziskommunikációt kell alkalmaznunk a Magyar Honvédségen belül, és a társszervekkel egyaránt, a pontos és gyors információáramlás, valamint a kapcsolattartás érdekében. A tapasztalat azt mutatja, hogy az alakulatok többségénél nincsenek profin kidolgozott kríziskommunikációs- és válságtervek, nincsenek felkészülve a katasztrófák során rájuk váró feladatokra, valamint azok megoldásának módozataira sem. Sajnos sokszor akkor „eszmélünk” fel, amikor már baj van, de katasztrófák esetén mindez már késő, és összevisszaságot, káoszt eredményez, mely a rendvédelmi szervek tekintetében megengedhetetlen, legyen az honvédség, katasztrófavédelem, rendőrség, stb.

Komoly elvárás az állami, önkormányzati, vagy vállalati szférára nézve is a katasztrófákra való felkészülés, melynek egyik alappillére a specifikusan kidolgozott *katasztrófa-elhárítási alaptervek*, legyenek azok *természeti*

1 Bene Viktória: A média szerepe és hatása a lakosság tájékoztatásában. *Hadtudományi Szemle* 3.évf. 2.sz. (2010.)

vagy *civilizációs eredetűek*. Sok esetben az élet felülírja a terveket, hirtelen döntéseket kell hozni. Az alapterv azonban nyújt egy olyan biztos alapot, mely a kommunikációs munkánk során, az első, a legfontosabb, a kritikus időszakban, nélkülözhetetlen és meghatározó a veszélyhelyzet felszámolása során.

A katasztrófára való felkészítés, és a feladatok begyakorlása NEM a katasztrófa bekövetkezésének pillanatában kezdődik meg! A „vörösiszap” katasztrófa bekövetkezése után felgyorsultak az események, a vezetőknek/parancsnokoknak gyorsan kellett dönteniük úgy, hogy nem lehetett biztosan tudni, hogy milyen egészségkárosító hatású anyaggal kell szembenéznük azoknak, akik kárelhárítási/kárfelszámolási munkavégzésre lesznek kivezényelve a kárhelyre. Ekkor rendben zajlottak az események, probléma a későbbiekben kezdődött és kezdett felhalmozódni.

Az alaptervben legyenek megfogalmazva a katasztrófák során előtérbe kerülő legfontosabb fogalmak és definíciók, ami a későbbiekben hasznos lehet. Az alapterv mellett áttekinthető a kommunikációs rendszer felépítése, annak érdekében, hogy összefüggő képet kapjunk a belső- külső kommunikáció szerepéről és azok egymáshoz való viszonyáról, majd fel kell építenünk a kommunikációs stratégiát. Lényeges a katasztrófavédelmi tervek kidolgozása, valamint a teljes állomány és a katasztrófa esetekre kijelölt állomány (pl. összekötők), az operatív csoport, a katasztrófavédelmi operatív csoport (későbbiekben: OCS, KOCS.) kijelölése és felkészítése. A szakállomány, az OCS, KOCS, vagy „legálább” annak vezetője rendelkezzen a megfelelő képzettséggel és gyakorlattal, mindez úgy, hogy a váltásuk megoldott legyen. Katasztrófák során a kijelölt állománynak (szakállomány, OCS, KOCS) ismernie kell az „első lépésként” életbe lépő riasztás és az azt követő felderítést, a kutatás-mentés mozzanatait, valamint a társszervek kommuniká-

ciós sajátosságait. Felkészültnek kell lenniük az egymásra épülő katasztrófa riasztásától a helyszíni felderítésen át, a kutatás- és mentés közben alkalmazott kríziskommunikáció alkalmazására. A katasztrófa helyzetre és a megelőzésre való felkészítés során fontosnak tartom megvizsgálni, a média helyét és szerepét, és annak torzító hatását a kríziskommunikációban, továbbá a tömegkommunikációs eszközöket és csatornákat, a közcélú reklámok és az interjú jelentőségét, lehetőségeit és szabályait, valamint a célszövegek kiválasztásának lehetőségeit, csoportosítását. A felkészítést nehezítheti a társszervek különböző feladat – és riasztás rendszerének összetettsége, bonyolultsága az esetlegesen megjelenő ellentmondásos információk, hiszen az egyes rendvédelmi szervek különböző kommunikációs célokat fogalmaznak meg, és hajtanak végre, szakterületük sajátosságainak figyelembe vételével. Az ismeretek elsajátításához és bővítéséhez nélkülözhetetlen tanulmányozni és alkalmazni a témával kapcsolatos szakirodalmat, törvényeket, rendeleteket, internetes forrásokat. A konzultáció, valamint a személyes kapcsolatok kiépítése katona, katasztrófavédelmi, polgári védelmi, tűzoltó, pszichológus, kommunikációs szakemberrel és azok szakmai tapasztalatainak megismerése szintén előre gördíti a problémamentes és egymásra épülő kommunikáció kialakítását, helyi, megyei, országos és nemzetközi szinten egyaránt, mindezek megkönnyítik az információ gyűjtését, értékelését és elemzését. A beszélgetések során is törekedni kell arra, hogy rálátást nyerjünk a katasztrófák során folytatott helyszíni kommunikáció alkalmazására, jellegzetességeire és a saját tapasztalatok dokumentálására.

Katasztrófák esetén hasznos az esettanulmány elkészítése. Alap információként a szekunder adatok összegyűjtésével, ezt követően a kvalitatív kutatás, mélyinterjú módszerének alkalmazásával eredményt érünk el, mely se-

gítséggel összegyűjthetők a primer információk és tapasztalatok. Ezután az összegyűjtött információk elemzése és a feltárt hiányosságok kiküszöbölésére való javaslatétel következik, végül a kutatás, összegezéssel zárul. A kutatás célja, hogy feltárjuk és kivizsgáljuk a rendszer gyakorlati hiányosságait, tapasztalatait, majd megvizsgálандók az abból levont következtetések, mellyel javíthatóvá válik a rendszer működése. Mindezekhez szükséges, hogy vállaljuk/vállalassuk a feltárt hibákat „címlap” nélkül, mert a következmények fel nem vállalása miatt nem lehet megoldani a felmerülő problémákat, mely egyhelyben toporgáshoz vezet.

A fentiekén kívül feltárandó a kríziskommunikáció, mint sajátos információs egységen belül a kommunikációs rendszerben elfoglalt helye, szerepe, fontossága, annak alkalmazása a riasztás és kutatás-mentés során, a társszervek közötti alkalmazása, szerepe a pszichológia rendszerében, és annak médiában megjelenő hiteles alkalmazása. Külön meg kell vizsgálni a krízishelyzetek kialakulásának lehetséges aspektusait, a kríziskommunikáció kiinduló pontjait és végpontjait, valamint a kríziskommunikáció alkalmazásának lehetőségeit. A Jövőbeni munka elősegítése érdekében elemezni kell a belső és külső kommunikáció hatékonyságát a pszichológiai hatások következtében alkalmazott kommunikációs tevékenységet, a krízisek során alkalmazott kommunikáció hatékonyságát és hiányosságait, melynek méréseként alkalmazni lehet a jól bevált SWOT-analízist.

A katasztrófák során folytatott kríziskommunikáció²

2 Bene Viktória: A katasztrófák során folytatott kríziskommunikáció jellemzői, gyakorlati megvalósításának formái., *HEJCEI LÉGI KATASZTRÓFA*, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Bolyai János Katonai Műszaki Kar Védelmi Igazgatási Mesterszak Katasztrófavédelmi Igazgatási Szakirány, 2009. ITDK. alapján készült.

A katasztrófák során alkalmazott kommunikációt kríziskommunikációként, vagy sok esetben veszélyhelyzeti kommunikációként is említi a szakirodalom. A belső- és külső kommunikáció alkalmazása **egyik feltétele és alapja** a kríziskommunikációnak, ellenben a kríziskommunikáció nem feltétele a belső- és külső kommunikáció eredményes működésének. Jól működő kríziskommunikáció csak jól működő belső- és külső kommunikációval valósulhat meg.

A következőkben bemutatom, a belső- és külsőkommunikációs rendszer alapjait és a kríziskommunikációt.

Belső kommunikáció³

A kommunikációs rendszer professzionális, vagyis magas színvonalú kiépítése és gördülékeny működtetése nélkülözhetetlen velejárója a vezetői koordinálásnak és csapat munkának. Szükséges a szervezeten belüli információáramlás, melynek fontos szerepe van az adatok felmérésében, a vélemények meghallgatásában, a visszacsatolásban és a szervezet hatékonyságának javításában. Nélkülözhetetlen feladat a szervezettel kapcsolatos hírek információinak átadása az állomány részére, mert nem a legcélravezetőbb az a fajta mentalitás, hogy a dolgozó a médiából, családtól vagy ismerősök útján értesüljön az esetleges információkról, főleg abban az esetben, ha az egyén, illetve saját alakulata is érintett a katasztrófában, illetve annak felszámolásában. A vezető minél magasabb helyet foglal el a katonai szervezet hierarchiájában, annál kevesebb alkalommal találkozik az alárendeltségébe tartozó alacsonyabb szinten elhelyezkedő beosztottjaival közvetlen módon, a szolgálati út betartása miatt. Ezáltal

3 Bene Viktória: A Magyar Honvédség toborzó tevékenységének marketingkommunikációs rendszere. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Kiegészítő MSc. képzés Diplomamunka, 2007. alapján készült.

elmondható, hogy a Magyar Honvédség és a társszervek vezetésének létfontosságú, hogy a belső kommunikáció hatékonyan működjön.

A belső kommunikáció célja a magas szinten kialakított kríziskommunikáció kialakítása, megtervezése, megszervezése és alkalmazása. A parancsnoki állomány segítése az elvárások végrehajtásában és a beosztott állomány összetartásában, illetve a belső információk gördülékeny és pontos áramlásának precizitásában. A személyi állomány felkészítése, a honvédelem és a katasztrófavédelem megváltozott feladatkörének megismertetése. Egyéb célja általánosságban a belső kommunikációnak, a humán erőforrás-gazdálkodás, a személyi állomány megszerzése és megtartása, a humánus vezetési stílus kialakítása, az imázs építése és formálása. Az európai és hazai biztonságpolitika általános bemutatása és az ebben bekövetkező változások folyamatos ismertetése. A kiképzési és szolgálati feladatok magas szintű ellátására történő motiváció erősítése. A Nemzetközi kötelezettségek (NATO-tagság, ENSZ-tagság, EU-tagság, nemzetközi válságkezelő műveletek stb.) bemutatása és megértése, a nemzetközi missziók folyamatos népszerűsítése, szükségességük megértése szintén elengedhetetlen a szervezet belső kohéziójának kialakítása érdekében.

Az üzenetközvetítő csatornák kiválasztása előtt át kell tekintenünk az üzenet tartalmát, át kell gondolnunk, hogy egyáltalán mit is szeretnénk közölni. Meg kell vizsgálnunk, hogy kinek és mikor kívánjuk küldeni a célzott üzenetet, és nem utolsó sorban meg kell állapítanunk, hogy a kiválasztott célcsoportot milyen kommunikációs eszközzel és technikával tudjuk saját, vagy a média eszközeivel tájékoztatni. Mindez elengedhetetlen feltétele a megbízható, hiteles és szervezett információáramlásnak, mely a szervezet hosszú távú hatékonyságát eredményezi. Katasztrófa esetén az üzenetközvetítő csatorna alappillére az

ügyeletes tisztai szolgálati rendszer, KOCS, OCS, védelmi bizottság. A szolgálati út csatornái az alá- fölrendeltségi viszony vertikális és horizontális információáramoltatása, mely alapvetően a belső informatikai hálózati rendszer, (telefon, telefax, mobiltelefon, EDR rádió) alkalmazásával történik. Egyéb belső kommunikációs csatornák lehetnek továbbá a belső folyóiratok, újságok, PR-, csapatpszichológusi-, rekreációs rendszerek azonban ezek – az időtényező miatt - nem kapcsolódnak szorosan a kríziskommunikációhoz. A belső kommunikációs csatornák azonban sérülhetnek, melyek két részre oszthatók, ezek a felfelé- és lefelé haladó kommunikációs hálózatok hibái. A szolgálati út megkerülése, információk hiányossága és torzulása, felesleges pánikkeltés, és az információ elhallgatása szintén komoly problémákat eredményezhet a kommunikációs rendszerben.⁴ A megfelelő

4 Találkozhattunk olyan személlyel, aki akarva, esetleg akaratlanul elfelejti és nem adja át beosztottjainak/előljárójának a pontos információt, félretájékoztat, vagy ugyanarról a feladatról más-más információt ad át. Előfordul a szakbeosztást betöltő munkatárs indoklás nélküli visszatartása, a képzésekre való jelentkezés megnehezítése. A mindennapos „hangos beszéd” - (kiabálás) a beosztottakkal/munkatársakkal komoly gondot okozhat a hatékony munkavégzésben, mert már eleve idegeskedéssel, feszültséggel kezdődik a munkanap, amely kihathat az összpontosításra. Adódhatnak kommunikációs hibák tapasztalatlanyságból, hozzá nem értésből, és egymás közti ellentétekből is, valamint a folyamatos információ átadása zavarából. A fentiekben felsoroltak mind-mind hatást gyakorolnak a belső kommunikációra, amelyek kényes és elhallgatott problémának tűnhet, de kiküszöbölhetőek lennének, ha az állomány következmények nélkül elmondhatná és megoszthatná a tapasztalatait, problémáit. Elegendő csak egyetlen rosszhiszemű munkatárs a rendszerben, hogy tönkretegyen egy teljes alegységet/csoportot.

belső kommunikációs tevékenység hatásának megnyilvánulása és annak gyakorlati hatása, - a szolgálati körben, a katonának a szervezethez való általános viszonyában, szolgálati feladataik teljesítésének színvonalában, véleményalkotásban, tudati, pszichikai, erkölcsi állapot változásában, megelégedettségben, - egyértelműen megmutatkozik.

A belső kommunikációs rendszert tekintve megállapítható, hogy az információáramlás a honvédség, a katasztrófavédelem vagy bármely másik rendvédelmi szerv egyik legfontosabb mozgatórugója, mely katasztrófa helyzet esetében különös tekintettel, felkészülten, professzionálisan alkalmazandó.

„A PR a hadseregben vezetési funkció, mely magában foglalja a kapcsolattartás csatornáinak kialakítását, fenntartását, a közvélemény tájékoztatása érdekében a katonai problémákról.”

F.J. Gordon sorhajókapitány US NAVY

Törekedni kell tehát, a szervezeten belüli legjobb kapcsolat- és a mindenki számára elviselhető légkör kialakítására, a gördülékeny információ áramlása érdekében. Ezzel, a szervezet számára pozitív mentalitással, sokkal elkötelezettebb és törekvőbb munkatársak fognak dolgozni a szervezetben, mely pszichikailag is javít a teljesítményen és minőségen egyaránt. Katasztrófákat követően, nem közvetlenül, hanem időben később egy-két nap, hét vagy hónap elteltével, a belső kommunikáció nem csak személyes szóbeli információáramlással valósulhat meg, hanem használatos az írásos anyag, ilyenek a szórólapok, nyomtatványok, szervezeti szaklapok, folyóiratok, szakszervezeti újságok.⁵ Ma már

elképzелhetetlen az elektronikus közvetítés, blogok, internetes újságok, fórumok jelenléte. A kommunikációs szakembereknek tudniuk kell, hogy mit tartalmazhat, és mit nem tartalmazhat a sajtóközlemény.

A belső kommunikációs rendszerrel lehet hatni a külső környezetre is, mellyel a szervezet pozitívan és negatívan is alakítható imázsán, hiszen már munkaidő alatt és lejárta után a belső információk többnyire kiszivárognak a nyilvánosság (barátok, családtagok) felé, és mint „szájreklám” adja tovább az információt, ami lehet negatív és pozitív egyaránt. Így a belső- és külső kommunikáció összekapcsolódik, ezért különös tekintettel figyelni kell a pozitív, hiteles információk áramlására. Minden szervezet belső kommunikációjának hatékonyságához szükséges a vezetők/parancsnokok informáltsága az állománya részéről, illetve a kommunikációs szakemberek részére egyaránt.

Kommunikációs visszacsatolás a vezetői állomány felé többféle módon és formában történhet. Állománygyűlések alkalmával lehetőség nyílik a vezetők és az alárendeltségükbe tartozó beosztottak gondolatcseréjére, a felvetődő kérdések és problémák megbeszélésére. Az, hogy az állomány nyitott-e problémamegoldásra, az részben előljáró/parancsnok/vezető függő, mert mindenki annak fogja elmondani a problémáját, akiben megbízik, amennyiben létezik olyan személy. A középvezetői szinten, a vezetők bármikor látogatást tehetnek az egyes – szervezeti alá tartozó - egységeknél, melynek alkalmával, kezelni tudják a fel-

5 „Van ugyan sajtónyilvánosság és valamifajta társadalmi kapcsolatépítés is, de az az általános gyakorlat, hogy e tevékenység együttes (PR) nem összefogott és nem kellően tudatos a honvédségben, vagyis a kommunikációs rendszer nem működik. A katonai szervezetnél

jelenleg nincs kiépített rendszere az információ-visszacsatolásnak, vagyis gyenge és szórványos az alulról felfelé irányuló kommunikáció. Ennek következménye, hogy a vezetés nem lehet reálisan és ténylegesen tisztában a katonai szervezetek valóságos belső helyzetével.” Galambos Béla: Public Relations A Hadseregben. Magyar Honvédség Kiadványa, Budapest, 2003. 79.o.

vetődő megoldandó problémákat. Belső kommunikációs visszacsatolásként alkalmazható a belső informatikai hálózat, a telefonos és faxos üzenetek alkalmazása, mely visszacsatolásnak, mint információ megszerzésének leggyorsabb formája. Hatékony visszacsatolási eljárás a szervezetek elemzése, melyet időközönként érdemes elvégezni nem csak a saját magunk megítélése miatt, hanem a szervezeten belüli körülmények feltárása céljából is.

Különös figyelmet érdemel a belső kommunikációs visszacsatolás, hiszen a belső kommunikáció, mint megalapozó tényező vesz részt a külső kommunikáció megszervezésében és professzionális megvalósításában.

Külső kommunikáció⁶

Külső kommunikáció a személyi állománya utánpótlásának stratégiájára, illetve a lakosság tájékoztatására koncentrál, és a magyar lakosság meghatározott szegmenseire irányul. Ilyen megcélozható célcsoport az általános iskolából, középiskolából és főiskolákról, egyetemokről kikerülők, illetve a kríziskommunikációs tájékoztatását tekintve a fiatal-, középkorú-, és idős korosztály köre kiemelt célcsoportként szerepel.

A médiával való kapcsolattartásban nem csak a kommunikációs szerveknek van kiemelkedően fontos szerepük, hanem a szervezetnek is. Célként fogalmazódik meg a kiemelten fontos célcsoportok figyelemfelkeltése, - a katonai, tűzoltói, polgári védelmi, stb. - hivatás választására való ösztönzés, a marketingkommunikáció, PR, és az általános hírek, katasztrófák közlése. A rendvédelmi szervek kommunikációs rendszer feladatainak lebonyolítását, alapvetően kommunikációs ismeretekkel rendelkező, szakemberekkel

valósítják meg. A kommunikációs szakemberek feladata alapvetően a média tájékoztatására szolgáló üzenetek megfogalmazása, a belső- és külső kommunikáció minőségének javítása, sajtótájékoztatók, sajtószerelések megszervezése, saját és egyéb internetes felületeken történő megjelenés, és nem utolsósorban híryanagok archiválása. A kommunikációs tevékenységek eszköztársa, a személyes és csoportkommunikáció, legyen az szóbeli vagy írásos módszerrel történő, melynek eszközei tájékoztató nyomtatványok, prezentációk, nyomtatott sajtó kiadványok, riportok és lakossági levelek.

A kommunikációs tevékenységek folyamata (kommunikációs modell): Kommunikátor → kódolás → csatorna → üzenet → dekódolás → címzett → zaj → válasz → visszacsatolás → elemzés.

A kommunikáció és kapcsolatszervezés folyamata⁷: a probléma felkutatása és azonosítása, kutatás és tényfeltárás, tervezés, kommunikáció és értékelés.

A probléma felkutatása előtt meg kell határozniuk a jelen események összességéeként, mit szeretnénk elérni, mi az, amin szeretnénk javítani a kívánt cél elérése érdekében. Gyakran probléma a valóság torzítása, melynek hibájából félrevezethető információval közeledik a szervezet a kívánt célcsoporthoz. E probléma elkerülése érdekében törekedni kell arra, hogy a lakosság felé pontos, hiteles, megbízható információval fordulhassunk. A hiteltelen és torzult információkkal negatív élményeket/véleményeket válthatunk ki, melyet negatív „szájreklám” követ, ami nem kedvez a hírt közvetítő szervezet elismertségi szintjének és a kívánt lakossági magatartásnak. Törekedniük kell a hiteles információnak megfelelő szintű- és megfelelő minőségű közlésére.

6 Bene Viktória: A Magyar Honvédség toborzó tevékenységének marketingkommunikációs rendszere. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Kiegészítő MSc. képzés Diplomamunka, 2007.

7 Galambos Béla: Public Relations A Hadseregben. Magyar Honvédség Kiadványa, Budapest, 2003. 70-74.o. alapján.

A kutatási feladat során fel kell térképezni a vizsgálandó szervezetet, annak sajátosságait, specifikumait, erősségét és gyengeségeit. Ezen információk elérése érdekében pontosan tudnunk kell, illetve tisztában kell lennünk a tényekkel (katasztrófa) és az esetleges kitűzött célokkal, tervekkel. Katasztrófák esetében, rendkívüli hangsúlyt kell fektetnünk a tervezés fázisára is és annak minden apró részletére. Lényeges a gyors és pontos belső információáramlás, a rendvédelmi és más segítő szervek/szervezetek kiértékelése, a feladatok egyértelmű meghatározása. Külső kommunikáció, azaz a közvetlen hozzátartozók kiértékelése, majd a lakosság felé történő információszolgáltatás következik. A kommunikáció a híradások úgymond csúcspontja, amelyik fázisban a kommunikációs terveinket és céljainkat megvalósíthatjuk. Az értékelés a kommunikációs tevékenység befejezése és a lakossági visszacsatolás, ezen a ponton összesíthetjük tevékenységünk eredményét, eredményességét, illetve eredménytelenségét.

A hatékony kommunikációs stratégia megvalósítása érdekében, a fentiekben már bemutattam a legfőbb kommunikációs lépéseket, ezek után a stratégiai követelmények megvalósításának részletei következnek. Első lépésként a *megfelelő szakemberek kiválasztását* és képzését (pl.: NATO Alapfokú Public Affairs Tanfolyam a Zrínyin) helyezem előtérbe, mert az ő feladatuk nem hasonlítható össze más szakemberek tudásával és munkájával, tehát nekik nem egy dologhoz kell érteniük, hanem egészében tisztában kell lenniük a saját- és a társszervek tevékenységével, társadalomban és a rendvédelemben elfoglalt helyével, helyzetével, és céljaival. A kommunikációs szakembereknek felkészültnek kell lenniük a médiával kapcsolatos igényekre, illetve kellő empátiával és ismeretekkel kell rendelkezniük. Ezt követően a médiával kialakított kapcsolatot említeném, melyben a

személyes kapcsolat megléte előnyös, viszont a barátkozás hátrányos helyzeteket vonhat maga után. A televíziós csatornák kiválasztásánál figyelembe kell vennünk, hogy a rendvédelmi szervek és azok társszerveiről szóló hírek nem központi kérdésként jelennek meg a társadalom igényeiben. Ezért általában csak rendkívüli hírek esetén kerülnek napirendre ezek az információk a televíziós híradások kereteiben, ugyanakkor ez a fajta hírszolgáltatás a legköltségesebb „reklámhordozó eszközzel” valósul meg. A rádióműsorok ugyan nem vizuális módon mutatják be a szervezetet, illetve a katasztrófát, de minden korosztályt, azaz a célszemcsemeket ebben a formában könnyebb megközelíteni. Fontos szerepe van a jó kommunikátornak, aki figyelemfelkeltő műsort alakít ki egy-egy beszélgetős műsor alkalmával. A nyomtatott sajtó, mint hírhordozó eszköz használatát igénybe véve első lépésben informálódunk kell a legfontosabb nevek és telefonszámok meglétéről és helyességéről,⁸ majd szemügyre kell venni a lehetséges napilapokat, folyóiratokat, magazinoakat, szaklapokat. Az Internet korunk egyik legmodernebb hírhordozó csatornája, ami számítógépen, mobiltelefonon és egyéb hírhordozó eszközök segítségével elérhető. Előnye, hogy általa a legfrissebb hírekhez jutunk hozzá a napszak bármely időpontjában, többször visszanezézhető, olvasható és hallható. A Kolontáron történt „vörösizap” katasztrófa során nem közölte/nem tudta a média a valós adatokat a pánik elkerülése végett. Amikor a gátrepedés már legalább fél méter volt, akkor a média csak 7 cm-t közölt.

Kríziskommunikáció

Kríziskommunikációt nem általános helyzetben, hanem veszélyhelyzetben alkalmazzuk a lakosság tájékoztatására, pánik elke-

8 A legfontosabb nevek és telefonszámok megléte szükséges a gyors és hiteles hírközlés érdekében (pl: polgármester, társszervek, sajtó).

rülésére és a mentésben résztvevők egymás közötti kommunikálásra. Jelen esetben a katasztrófa helyszínen alkalmazott kríziskommunikációt mutatom be.

A kríziskommunikáció fokozatait⁹ az alábbiak szerint állítom sorrendbe: *1. Katasztrófa előtti*, pl.: a civilizációs katasztrófák megelőzhetőek figyelemfelhívó közcélú reklámok segítségével. Professzionális kríziskommunikációval, akár még pozitív irányba is elmozdulhat a kommunikációnk által irányításunk alá vont terület. Nagy valószínűséggel nem következik be a katasztrófa, így a katasztrófa elkerülhető. (Iszap katasztrófa: közcélú reklám-figyelemfelkeltés a veszélyre és a katasztrófa elkerülhetőségére, a szakszerű átvizsgálásokkal, mert a repedés nem a gátszakadásakor kezdődött meg, melyet szemmel láthatóan a repedések között kifejlődött növényzet bizonyít.) *2. A katasztrófa alatti*, vagyis a katasztrófák során alkalmazott kommunikáció. Ez a kommunikáció a mentésben résztvevő szervezetek és segítők között jön létre. Válságstáb együttes kommunikációja elengedhetetlen fontosságú. *3. A katasztrófa utáni kríziskommunikáció*, közvetlen a katasztrófa bekövetkezése után lévő első hírek közlése, a média és ezáltal, a lakosság tájékoztatása, melynek segítségével az azonnali pszichés segítségnyújtás is elkezdődhet. A katasztrófa után néhány nappal, pontosabb információk összegzése és abból levont tanulságok feldolgozását követően, a kialakult lelki jelenségek pszichológiai segítségnyújtása is elkezdődhet.

A helyszíni kríziskommunikációk sorában legalább három, de több kríziskommunikáció

típussal találkozhatunk. Ilyen a mentésben résztvevő állomány közötti kommunikáció; a károsultak és a mentésben résztvevő állomány közötti kommunikáció, és még megemlítem a helyszínen lévő kommunikációs szakemberek és a média közötti kommunikációt.

A kommunikáció első lépése¹⁰ a kommunikációs szakember/szóvivő kijelölése, a kommunikációs terv elkészítése, a válságstáb, vagy veszélyhelyzeti kommunikációs csoport létrehozása. A rossz hírek közlése, a tények elismerése rendkívüli fontossággal bír, ezért fontos, hogy jó együttműködést alakítsunk ki a sajtó munkatársaival, az interjúk és sajtótájékoztatókat megfelelően válasszuk meg, természetesen a titokvédelem betartása mellett. Külön figyelmet érdemel a kríziskommunikáció gyakorlása és az eseményeket követő visszacsatolás.

A veszélyhelyzeteknek különböző szintjei vannak, helyi, megyei, országos és akár országhatárokon átvívelő. Az utóbbi esetekben, a katasztrófa elhárításban több szervezet vesz részt. A védekezés irányítását ilyen esetekben magasabb irányítási szintre kell emelni, így a tájékoztatás összehangolását is. A krízis időtartama és mélysége, hatása a környezetre is különböző, nyilvánvaló, hogy egy rövid lefolyású esemény kommunikálásához sem idő, sem szükség sincsen nagy apparátus mozgatásához. Az általános feladatok megvalósítására a katasztrófa/válság különböző időbeli szakaszaiban kerül sor, a válság kialakulásakor a tervek aktualizálásával a megvalósítás során konkrét akciótervek szerint kell, hogy történjen a kommunikáció. A tervezési szakaszban a legfontosabb feladat a várható kommunikációs szituáció elemzése, a saját erő és eszközök számvetése. Legyen egy lista a fontos adatokkal, melyben szerepelnek töb-

9 Bene Viktória: A katasztrófák során folytatott kríziskommunikáció jellemzői, gyakorlati megvalósításának formái., *HEJCEI LÉGI KATASZTRÓFA*”, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Bolyai János Katonai Műszaki Kar Védelmi Igazgatási Mesterszak Katasztrófavédelmi Igazgatási Szakirány, 2009. ITDK.

10 Galambos Béla: *Public Relations A Hadseregben*. Magyar Honvédség Kiadványa, Budapest, 2003. 171.o. alapján

bek között az állományilletékes parancsnok, a különböző szintű védelmi bizottság tagjainak, az operatív csoport elérhetőségei (név, telefonszám), a kárhelyen dolgozó vezetők, a BM OKF sajtóügyeletének, stb. telefonszámai, elérhetősége, és az általunk előre elkészített sajtónévsor.

A veszélyhelyzeti kommunikáció¹¹ – mint a katasztrófa-elhárítási menedzsment – szükségessé teszi egy magas fokon együttműködő csoport létrehozását. Ez a szoros együttműködés szükséges ahhoz, hogy elérhető legyen a veszélyhelyzeti kommunikáció végső célja: az üzenetek következetessége és hitelessége, mert semmi sem árt többet a veszélyhelyzeti kommunikációs erőfeszítéseknek, mint a csoport tagjai közötti rossz kommunikáció, amely végső soron ellentmondásos üzenetekhez vezet. Úgy lehet elkerülni az ellentmondásos üzeneteket/híreket és félreértéseket, hogyha a lehetséges veszély bekövetkezése előtt megszervezésre kerül a veszélyhelyzeti kommunikációs csoport, és a csoport vezetője részét képezi a katasztrófa-elhárítási menedzsmentnek. A veszélyhelyzeti kommunikációs csoportban létrehozásra kerül a parancsnoki/a vezetői és ellenőrzési struktúra, illetve a sajtó (a média) tevékenysége egy helyre összpontosul (ahogyan a katasztrófa-elhárítási menedzsmentnek is van irányítási központja – vezetési pontja –, a veszélyhelyzeti kommunikációs csoport részére is szükséges).

„A veszélyhelyzeti kommunikációs csoportba célszerű a következő beosztásokat/munkaköröket létrehozni. A Csoportvezető, aki legyen egy elismert, tapasztalt személy,

aki kapcsolatban áll a katasztrófa-elhárítási menedzsment vezetőjével és gyorsan képes eldönteni, milyen információkat ad ki. A katasztrófa-elhárítási menedzsment egy tagja, aki a szóvivői feladatot látja el. A veszély helyszínén lévő veszélyhelyzeti kommunikátor, aki a hírek gyűjtését, összegzését és rögzítését végzi. Technikai szakértő, aki előre meghatározott közleményeket ad ki az egyes célcsoportok számára. Valamint egy személy, aki a veszély áldozatainak családtagjait, hozzátartozóit értesíti, tájékoztatja. Meg kell jegyezni, hogy az említett szerepekörök a helyzetnek megfelelően bővíthetők, azokat nem csak egy személy töltheti be. A veszélyhelyzet méretétől függően, például a fényképezők vagy operatőrök egész csoportjára, vagy az áldozatok családtagjaival foglalkozók egész sorára szükség lehet. Azt, hogy hány emberre van szükség, – a helyzet függvényében – a veszélyhelyzeti kommunikációs csoport vezetője vagy a kárterület parancsnoka határozza meg.”¹²

A média képviselői rendszerint nem elégszenek meg a közleménnyel, a tájékoztatással, a helyszínről készített vázlatokkal, képekkel, amennyiben lehetséges, lehetőséget kell adni a helyszín – csoportos - megtekintésére. A belépéshez, az odajutáshoz célszerű segítséget és kíséretet adni, hogy elkészíthessék saját felvételeiket, képeiket. Eközben a kommunikációs munkatárs gondoskodjon arról, hogy ne lépjenek zárt területre, ne akadályozzák pl. a tűzoltók, a mentőerők munkáját, az egészségügyi dolgozók sebesült-ellátását és a katasztrófavédelem, vagy a HAVÁRIA csoport

11 Barta Vámos László nyá. pv. alezredes főtanácsos, Társszerző: Prof. Dr. Bleszity János tű. vezérőrnagy főiskolai tanár Lektor: Dr. Zellei Gábor pv. ezredes, Rendőrtiszti Főiskola, Vezetésképzés és Katasztrófaelhárítási menedzsment főiskolai jegyzet, Budapest, 2006. 179.o.

12 Barta Vámos László nyá. pv. alezredes főtanácsos, Társszerző: Prof. Dr. Bleszity János tű. vezérőrnagy főiskolai tanár Lektor: Dr. Zellei Gábor pv. ezredes, Rendőrtiszti Főiskola, Vezetésképzés és Katasztrófa elhárítási menedzsment főiskolai jegyzet, Budapest, 2006. 180.o

beavatkozóinak tevékenységét, a kárhely parancsnok és a vezető irányító munkáját.¹³

ÖSSZEGZÉS

A rendvédelmi és civil szervek/szervezetek egyre nagyobb szerepet kapnak a katasztrófavédelmi feladatok ellátásában, így indokolt a honvédség katasztrófavédelmi rendszerének átdolgozása és kibővítése.

Jelenleg a Magyar honvédség és a társzervek nincsenek, vagy csak részben vannak felkészülve a katasztrófa során alkalmazandó kommunikációra és annak sorrendjére. Egyre gyakrabban felmerül a katasztrófák során kialakult lelki jelenségek kezelésének, segítségének, támogatásának fontossága és annak bővítése, modernizálásának szükségessége is.

Hazánkban, napjainkban kezd előtérbe kerülni a katasztrófák követő lelki jelenségek szervezett speciális támogatása, mely fokozott felkészülést és felkészítést, professzionális hozzáértést és **kommunikációt** igényel a szakemberek és önkéntesek részéről.

A jövő feladata lehet, hogy a más Európai Unió tagállamokhoz és a NATO elvekhez hasonlóan, alakítsuk ki hazánk a katasztrófákra való felkészülést, felkészítést, valamint a katasztrófák utáni lelki segítségnek támogatásának professzionális rendszerét, mely már elkezdődött és egyenes úton halad a cél felé. Szükséges még a kríziskommunikációs rendszer maradéktalan kidolgozása és alkalmazásának megvalósítása. Elengedhetetlen feladat a katasztrófavédelmi- kríziskommunikációs rendszer alkalmazásának szakszerű felkészítése a szakállomány részére.

A riasztási rendszer átdolgozása, gyakorlatok folyamatossága és kiértékelése, a katasztrófák után készített esettanulmányok átbeszélése, valamint az újító javaslatok megfogalmazása nélkül nem várható fejlődés.

Amíg nem fogalmazzuk/fogalmazhatjuk meg a katasztrófák során felmerült hibákat, addig nem lehet fejlődést felmutatni. (Mindez a belső kommunikációs hibákra is igaz.)

FELHASZNÁLT IRODALOMJEGYZÉK

- Galambos Béla: Public Relations A Hadseregben. Magyar Honvédség Kiadványa, Budapest, 2003. 70-74.o.; 78.o.; 79.o.; 171.o.
- Barta Vámos László nyá. pv. alezredes főtanácsos, Társszerző: Prof. Dr. Bleszity János t. vezérőrnagy főiskolai tanár Lektor: Dr. Zellei Gábor pv. ezredes, Rendőrtiszti Főiskola, Vezetésselmélet és Katasztrófaelhárítási menedzsment főiskolai jegyzet, Budapest, 2006. 179.o.180.o., 176.o.,
- Bene Viktória: A Magyar Honvédség toborzó tevékenységének marketingkommunikációs rendszere. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Kiegészítő MSc. képzés Diplomamunka, 2007.
- Bene Viktória: A katasztrófák során folytatott kríziskommunikáció jellemzői, gyakorlati megvalósításának formái. „HEJCEI LÉGI KATASZTRÓFA”, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Bolyai János Katonai Műszaki Kar Védelmi Igazgatási Mesterszak Katasztrófavédelmi Igazgatási Szakirány, 2009. ITDK.
- Bene Viktória: A média szerepe és hatása a lakosság tájékoztatásában. Hadtudományi Szemle 3. évf. 2. sz. (2010.)

13 Barta Vámos László nyá. pv. alezredes főtanácsos, Társszerző: Prof. Dr. Bleszity János t. vezérőrnagy főiskolai tanár Lektor: Dr. Zellei Gábor pv. ezredes, Rendőrtiszti Főiskola, Vezetésselmélet és Katasztrófa elhárítási menedzsment főiskolai jegyzet, Budapest, 2006. 176.o.

KISS ÁLMOS PÉTER: MILÍCIA – KÉTÉLŰ KARD A FELKELÉS ELLENI HARCBAN

ASZIMMETRIKUS KIHÍVÁS

A második világháborút követő politikai, gazdasági és társadalmi fejlődés következménye, hogy alapvető változások történtek és történnek a hadviselésben. Függetlenségi mozgalmak siettettek (vagy kényszerítették ki) a gyarmatbirodalmak felbomlását; etnikai és vallási kisebbségek harcoltak és harcolnak több-kevesebb sikerrel a központi kormány ellen; forradalmárok próbálnak megdönteni konzervatív kormányokat; a radikális iszlám követői erőszakkal próbálják ideológiájukat rákényszeríteni a világra. 1945 és 2005 között a fegyveres konfliktusok 80-85 százaléka ilyen belső háború volt.¹ E konfliktusokat az aszimmetria jellemzi: nem-összemérhető, nem-összehasonlítható erők, eltérő célok, eltérő eszközök. Az állam óriási erőfölénnyel rendelkezik, de részben az ellenség természete és harceljárásai, részben a nemzetközi politikai légkör lehetetlenné teszik, hogy fölényét érvényesítse.

Az ellenség általában saját állampolgár – inkább ellenfél, semmint ellenség. A társadalom tagja, mégis bomlasztja és aláaknázza a társadalmi kohéziót. Az alkotmányos rend megdöntésére törekszik, de kihasználja annak minden előnyét. A politikai tevékenység, a tömeglázító demagógia, a fegyveres harc és a bűnözés határterületein mozogva követeli a politikai aktivistáknak, katonáknak és bűnözőknek járó jogi védelmet, de elutasít minden, e kategóriákhoz kötődő felelősséget és

minden jogi vagy erkölcsi korlátot és olyan eljárásokat alkalmaz, amelyeket mind az állam törvényei, mind a hadviselés általánosan elfogadott szabályai már régen tiltanak (túszejtés, foglyok kivégzése, megcsonkítása).

A támadások az állam társadalmi alapjai – a civilek, a civil infrastruktúra és az állam hatalmi jelképei – ellen irányulnak. A harctér maga a nép, az utcákon, a földeken, a házakban, mindenütt, bármikor. Harcok folyhatnak a civilek jelenlétében, a civilek között, a civilek ellen, a civilek védelmében, a civilek önkéntes vagy kikényszerített részvételével. A civilek egyaránt lehetnek célpontok, emberi pajzsok, potenciális támogatók, vagy hadviselők – és nehéz eldönteni, hogy egy adott pillanatban éppen melyik szerepet játszzák. Ez a *hadviselés új paradigmája*, melynek Rupert Smith brit tábornok a *háború a nép között* nevet adta.²

Egészen a közelmúltig a „háború a nép között” könnyen kezelhető belpolitikai probléma volt, és az ellenség hátszágában szított felkelés is csak az állami politika hasznos, de másodlagos eszköze volt. Az 1960-as éveket megelőző évszázadokban a forradalmakat és a gyarmati népek lázadásait reguláris csapatok a kornak megfelelő harceljárásokkal és eszközökkel, külön felkelés-elleni doktrína nélkül fojtották el. Műveleteik közös jellemzője a könyörtelen, ellenállhatatlan katonai erő gyors és határozott alkalmazása volt.³

1 Strachan, Hew: „British Counter-Insurgency from Malaya to Iraq,” *RUSI Journal*; London, 2007. december; 152 évf, 6 sz, pp. 8-11.

2 Smith, Rupert (2005): *The Utility of Force – The Art of War in the Modern World*, 428 p. Penguin Books, London ISBN 0-141-02044-x

3 A felkelések kezelésének e módja ma is al-

A nemzetközi jogi és politikai környezet ma szűkre szabja a kormány lehetőségét, hogy a kihívására katonai erővel válaszoljon: az állam gyakorlatilag elveszítette jogát, hogy belső ellenségeivel szemben saját határain belül erőt alkalmazzon.⁴ A harc elsősorban politikai és média harc, ami a hagyományos konfliktusoktól eltérő doktrínát, új harceljárásokat, más felkészítést, más felszerelést követel. De még fontosabb, hogy alapvetően eltérő gondolkodásmódot követel a civil kontrollt gyakorló politikai elitől, a társadalom értékeit, gondolkodásmódját befolyásoló értelmiségi elitől és a biztonsági erőktől.

LÉTSZÁM ÉS BIZTONSÁG

Egy „háború a nép között” típusú konfliktusban, melynek leggyakoribb (bár korántsem egyetlen) megjelenési formája a felkelés, a biztonsági erők legfontosabb feladata elszigetelni és megvédeni a népet a nem-állami hadviselőtől. Ez vitathatatlan *területi kontrollt* és az állami hatalom képviselőinek *állandó*

jelenlétét követeli. Nem lehetnek hiányosságok a közbiztonságban és a közellátásban; a gyerekeknek naponta iskolába kell járniuk; a kormány tisztviselőinek zavartalanul és félelem nélkül kell mozogniuk és a törvényeknek megfelelően intézkedniük; a mindennapi kormányzás és állami szolgáltatások valamennyi elemének működni kell, az utcai világítástól és a gépkocsik műszaki vizsgájától a közműveken és szemétszállításon át a telegkönyvig és az újszülöttek védőoltásáig.

Békeállapotra tervezett létszámukkal a biztonsági erők ritkán képesek megteremteni e széleskörű területi kontrollt, minden falut, minden várost, a városokban minden kerületet, a városokon kívül minden erdőt és mezőt folyamatosan felügyelni. Ezt kihasználva a nem-állami hadviselő megfoghatatlan kísértekként mindig akkor jelenik meg, amikor nincsenek a közelben biztonsági erők, és köddé válik, mielőtt egy járőr befordul a sarkon. Rejtett és ideiglenes jelenléte is elég ahhoz, hogy a néppel kapcsolatot teremtsen és propagandával, megfélemlítéssel, kényszerrel és ösztönzőkkel befolyásolja magatartását, kikényszerítse a támogatását vagy (ami majdnem ugyanolyan fontos) hallgatását.⁵

---

kalmazható. Lásd pl. Szíria, 1982 – Muszlim Testvériség, és különösen Sri Lanka, 2009 – Tamil Tigrisek.

4 Bármilyen is a véleményünk 1998-1999 Jugoszláviájáról, vitathatatlan tény, hogy Jugoszlávia szuverén állam volt; vitathatatlan tény, hogy Koszovó az állam egyik alkotó eleme volt; vitathatatlan tény, hogy az állam közvetlenül fenyegette az állam egységét és területi integritását. Vitathatatlan tény, hogy a jugoszláv szövetségi kormánynak nemcsak joga, de alkotmányos kötelessége is volt megőrizni az állam területi egységét – akár fegyveres erővel is. A nemzetközi közösség az erő alkalmazását helytelennek, az erő mértékét túlzottnak tartotta; beavatkozott egy szuverén állam határain belül folyó polgárháborúba, védelmet és gyakorlatilag szabad kezét adott a felkelőknek, hogy végrehajtsák Koszovó etnikai megtisztítását és átrajzolják a sérthetetlennek és garantáltak hitt nemzetközi határokat.

5 Nem ritka eset, hogy amit a politikai hatalom képviselői és a biztonsági erők parancsnokai ellenőriztek, biztosított területnek hisznek, azt a valóságban már az ellenség uralja. Vietnámban 1953-ban a térképek szerint a Vörös folyó deltáját (Hanoi, Haiphongot, több nagyobb várost és 8000 falut) a franciák katonai értelemben szilárdan tartották, ugyanakkor egy nem hivatalos felmérés szerint a 8000 falu része nem fizetett adót a központi kormánynak, és az iskolákban a tanítói állások nagy része betöltetlen volt: az adót a felkelők szervezete, a Viet Minh szedte be, az iskolákban Viet Minh káderek tanítottak. Fall, Bernard B. (1965): „The Theory and Practice of Insurgency and Counterinsurgency,” *Naval War College Review*, 1998. Tél, Vol. LI, No. 1 (reprint)

E problémát csak a biztonsági erők létszámának növelésével lehet kezelni. A történelmi tapasztalatok szerint egy aszimmetrikus konfliktusban a szükséges létszám (a hagyományos katonai logikával szemben) nem az ellenség létszámától vagy tüzerejétől, hanem az érintett terület lakosságának létszámától függ. Békeállapotban a biztonsági erők és civilek aránya valahol 1:500 és 1:200 között van;⁶ minősített helyzetben ez fölmehet 1:100-ra, egy komoly kihívást jelentő felkelés során pedig 1:50-re.⁷ Ha a felkelés csak néhány tartományt érint, e létszámnövelés ideiglenesen megoldható erők átcsoportosításával – de ennek korlátai vannak: az érintetlen területeket továbbra is biztosítani kell, és a fegyveres erők egy részét továbbra is készenlétben kell tartani potenciális külső fenyegetések elhárításra. És ha nem sikerül a felkelést a kezdeti fázisban elfojtani, föl kell készülni egy hosszasan elhúzódó konfliktusra: évek vagy évtizedek szükségesek olyan aszimmetrikus kihívás elfojtásához, amely gyökeret vert a nép között – és akkor a létszámnövelésnek nincs alternatívája.

A létszámnövelés két hagyományos útja a hivatásos állományt növelni és katonaköteles polgárokat fegyveres szolgálatra mozgósítani. Mindkettő súlyos gazdasági (és nem elhanyagolható politikai) terhet ró a társadalomra. A felduzzasztott hivatásos erők illetménye és

egyéb költségei (lakás, gondoskodás a családkról) óriási szeletet vágnak ki a nemzeti költségvetésből. A katonaköteles polgárok mozgósítása produktív erőt, fizetőképes keresletet von ki a gazdasági életből, és még akkor is költséges dolog, ha egy-egy személyt csak rövid időre érint, és illetménye messze elmarad a hivatásos állományétól. Nem elhanyagolható szempont a megbízhatóság kérdése sem: aszimmetrikus konfliktusokban testvérek, rokonok, barátok állnak egymással szemben, és nyitott kérdés, hogy a mozgósított emberek magatartásában a kényszerű kötelesség vagy a családi, baráti kapcsolat lesz-e a meghatározó tényező.

Létezik egy harmadik lehetőség is: lakóhelyük közvetlen környékén, mindennapi polgári foglalkozásuk mellett részidőben szolgálatot teljesítő, önkéntes önvédelmi erők – helyi milíciák – toborzása.

ESETTANULMÁNYOK

Ha áttekintjük azokat a konfliktusokat, amelyekben milíciák szerepet játszottak, tarka képet kapunk. Milíciák alakulhatnak állami kezdeményezésre, vagy helyi kezdeményezés alapján az állam jóváhagyásával, de szerveznek milíciákat az állam szigorú tilalma ellenére is. Milíciák egyaránt lehetnek a biztonsági erők sikerének vagy kudarcának katalizátorai, és egyaránt válhatnak az állami hatalom nélkülözhetetlen támaszaivá, helyi kiskirályok fegyelmetlen magánhadseregeivé, halálbrigádokká, vagy költséges látszatevékenységgé.

MAGYARORSZÁG 1956-1989

Magyar olvasó számára az 1956. forradalom előzményei, eseményei és leverésének körülményei elég jól ismertek ahhoz, hogy ne kelljen hosszán ismertetni azokat. Elégedetlenség, remény és félelem vezettek a forradalomhoz; a nemzetközi helyzet változása

6 Magyarországon ez az arány 1/230, Svájcban 1/390, Franciaországban 1/240, Lengyelországban 1/380 – <http://polis.osce.org/countries/>

7 Quinlivan, James T.: „Force Requirements in Stability Operations,” 1995. *Parameters*, Carlisle, PA, USA, 1995, tél, pp. 59-69, <http://www.carlisle.army.mil/usawc/Parameters/1995/quinliv.htm> Például 1999-ben a Koszovót megszálló NATO csapatok és a civil lakosság aránya 1:50, az 1980-as években Észak-Írországon a brit biztonsági erők és lakosság aránya 1:65 volt.

vezetett katonai erővel történő elfojtásához.⁸ Magyar erők csak kis létszámban vettek részt a forradalom leverésében, de a szovjet harc-eljárások (ellenállhatatlan túlerő; megsemmisítő tűz az ellenállás központjaira; liberális harcérintkezési szabályok) nem is nagyon igényelték a helyi erők támogatását. Könnyű fegyvereikkel a felkelők nem tudtak ellenállni a szovjet csapatok összefegyvernemi támadásainak; a harcok nem egész egy hét alatt véget értek.

A szovjet politikai és katonai vezetés és a visszatérő magyar kommunisták egyaránt tisztában voltak azzal, hogy az aktív, fegyveres ellenállás megtörése nem egyenlő a végleges győzelemmel. A forradalom túl rövid ideig tartott ahhoz, hogy mély társadalmi gyökereket eressen és kialakuljanak a folyamatos harchoz szükséges földalatti infrastruktúra elemei, de a munkástanácsok és értelmiségi szervezetek változatlan népszerűsége azt mutatta, hogy az idegen fegyverek sikere nem jelenti a párt hatalmának automatikus visszaállítását. A felkelők eltűntek az utcákról, de még nagyon sok fegyver volt a kezükben, és a fővárosban is, vidéken is bőven volt jele (pl. szabotázs-akciók, orvlövészek, sztrájkok, tüntetések, falfeliratok), hogy sokan készek más eszközökkel, más módszerekkel folytatni az ellenállást.

A szovjet csapatok jelenléte megakadályozta a harcok kiújulását, de a pártnak saját fegyveres erőre volt szüksége hatalma megszilárdításához. Ez 1956. november elején nem létezett: a forradalom alatt a karhatalmi és államvédelmi állomány szétszóródott; a rendőrség gyakorlatilag megszűnt létezni; a Néphadsereg alakulatait a szovjet erők lefegyverezték. November elején országszerte 1 800-2 000 rendőr vette föl a szolgálatot; a

hónap végéig e létszám 5 500 főre nőtt; ez még békeállapotban is kevés lett volna a közrend és közbiztonság fenntartására, és messze nem volt elegendő a forradalmat követő feszült hónapokban.

A párt első ütőképes fegyveres ereje a négy budapesti karhatalmi ezred volt, összesen 6 000 fős létszámmal. Ezek novemberben és decemberben a katonai akadémiákon és a Belügyminisztériumban álltak föl szolgálatba visszatérő honvéd-, rendőr- és államvédelmi tisztekből, pártfunkcionáriusokból, a spanyol polgárháború veteránjaiból, volt partizánokból, görög és jugoszláv emigránsokból, munkásokból. Ezzel párhuzamosan vidéken is szerveztek karhatalmi alakulatokat. A párt e félkatonai erőkkel törte el a forradalom gerincét.

A karhatalmi alakulatokban szolgáló volt államvédelmi tisztek potenciális fenyegetést jelentettek a pártra, mert önálló, a kormánytól és a párt vezető testületeitől független politikai erőt alkottak, amely potenciális baloldali kihívást jelenthetett.⁹ Szükség volt rájuk a forradalom leverését követő hónapokban, de az Államvédelmi Hatóság újjászervezése nem volt napirenden, mert az a forradalom idején nem volt képes elhárítani a párt uralmát fenyegető veszélyt, és így elvesztette a párt bizalmát. Miközben a „pufajkások”¹⁰ rendcsináló és megtorló tevékenysége zajlott szerte az országban, a párt vezetése már alakulata-

9 Baráth Magdolna: „A Belügyminisztérium újjászervezése 1956 után,” Rubiconline, http://www.rubicon.hu/magyar/nyomtathato_verzio/a_belugyminiszterium_ujjaszervezese_1956_utan/

10 A karhatalmi alakulatokat a köznyelv „pufajkásoknak” nevezte: nem állt rendelkezésre kellő mennyiségben katonai ruházat, ezért szolgálatban sokan – bár a korabeli fényképek alapján korántsem mindenki – szovjet mintájú vattakabátot (pufajkát) viseltek.

8 Somkuti Bálint: „Budapest, 1956 - Egy modern városi felkelés és leverésének katonai-politikai tanulságai,” kézirat, publikáció előtt.

ik feloszlását tervezte és egy feltétlenül hű párthadsereg megszervezésén dolgozott.

Folyamatos megbeszélések, tervek és egyeztetések után 1957. január végén Munkásőrség néven, Halas Lajos parancsnoksága alatt létrejött az új szervezet. Csak találgatni tudunk, hogy felállításával miért vártak három hónapig, de valószínűleg helytálló Kiss Dénes elemzése: *„Már a kezdetektől fogva törekedtek arra, hogy a Munkásőrséget népszerűvé tegyék az emberek között. (...) Ha a forradalmat követően azonnal megalakították volna a testületet, akkor elkerülhetetlen lett volna, hogy a munkásőröket népszerűtlen akciókra is kivezényeljék. Miután a kormány a hatalmát megszilárdította, a gyűlölt karhatalmat átalakították, s ezzel párhuzamosan hozták csak létre a Munkásőrséget. A rendszer fennállása során végig törekedtek arra, hogy a 'piszkos munkát' ne velük végeztessék el.”¹¹*

A toborzás és szervezés gyorsan ment: az 1957 végére tervezett 30 000 fős létszámot már májusban elérték. Kiadták a szervezet működéséhez szükséges szabályzatokat, és meghatározták a felügyeleti rendszert: a szakirányítás részben a belügyminisztérium, részben a honvédelmi minisztérium feladata; személyi ügyekben és az erők alkalmazása tekintetében a pártszervek döntenek. Meghatározták a munkásőr jogállását (fegyverhasználatra is feljogosított hatósági személy), és javadalmazását (a szolgálatban töltött idő az évi rendes szabadságon fölüli fizetett szabadságnak számít). Megtörtént a szervezeti struktúra kialakítása az Országos Parancsnokság törzsétől le a századokig, és folyamatos volt a kiképzés és a szerveződő alakulatok felszerelése fegyverekkel, járművekkel.

A folyamat nem volt zökkenőmentes: a lövészetű kiképzést gyakran kölcsön kapott

fegyverekkel kellett végrehajtani; a járművek rossz állapotban voltak; a fegyverek biztonságos tárolása nem volt megoldva mindenütt; gyakoriak voltak a balesetek; a fegyvellemel is baj volt: az állomány egy része visszaélt újonnan kapott hatalmával, naponta előfordult nyilvános helyen fegyverrel fenyegetőzés, hadonászás, lövöldözés. E gyors szervezéssel járó problémák megoldódtak, és a Munkásőrség pontosan olyan szervezetté vált, amelyet a párt vezetői elképztek – annyira, hogy át tudta venni a karhatalmi ezredektől a megbízhatósági feladatokat. A május 1-i felvonuláson már munkásőr alakulatok is részt vettek.

Ha nem léteznének levéltári dokumentumok, visszaemlékezések és tudományos elemzések, a szervezeti struktúra és a felszerelés alapján akkor is egyértelmű lenne, hogy a Munkásőrséget karhatalmi feladatokra – elsősorban a párt hatalmának védelmére – szánták. A rendszeres kiképzés eredményeként a munkásőrök felkészültsége – legalábbis a nekik szánt feladatok szűk körében – magasabb volt, mint a Honvédség (vagy akár sok más európai állam) tartalékos állományáé. Minden városban, minden járásban Budapesten minden kerületben voltak munkásőr alakulatok. Mozgósítás esetén – még akkor is, ha az állománynak csak 70-75 százaléka vonult be – több tízezer fegyveres állt a párt rendelkezésére.

De ezen túlmenően a Munkásőrség a párt szeme és füle is volt. Munkásőrnek lenni nyílt politikai elkötelezettséget jelentett, a munkásőrök mégis sokkal inkább a társadalom mindennapi, átlagos tagjai voltak, mint a rendőrség, vagy a párt nomenklatúrája. Dolgozó emberekként állandóan jelen voltak minden szakmában, minden munkahelyen; rajtuk keresztül a párt tájékozódni tudott a magyar társadalom hangulatáról, véleményéről.

A Munkásőrséget 32 éves létezése során többször is bevetették – de nem eredeti célja szerint. Részt vettek árvízi mentőmunkála-

11 Kiss Dénes: A Munkásőrség megalakítása, *Múltunk*, Budapest, 2009/3. pp. 238-277.

tokban és őrizték a kiürített falvakat; állatjárványok terjedését megakadályozó kordnokokat állítottak föl, és több hasonló, sok embert igénylő, hatóságokat támogató feladatot láttak el. Ha e közszolgálati munkák nem is tették különösebben népszerűvé a munkásöröket, mindenképpen hozzájárultak általános elfogadottságukhoz.

VIETNAM, 1965-71

A 20. századi indokínai háborúk amerikai fázisa során nem volt egyetértés a Tengerészgyalogság (United States Marine Corps – USMC) és a Hadsereg (US Army) között a legmegfelelőbb stratégia tekintetében. A Hadsereg a győzelem kulcsát a Vietnami Néphadsereg és a Dél Vietnami Nemzeti Felszabadítási Front reguláris erőit¹² megsemmisítő, nagyléptékű műveletekben látta. Ezzel szemben a tengerészgyalogosok – korábbi, több évtizedes felkelés elleni műveletekben szerzett tapasztalatok alapján – fontosabbnak tartották a lakott területeket dominálni.

A Tengerészgyalogság felelősségi területe Dél Vietnam öt északi tartományát fedte le – közel 26 000 km² területet és 2.5 millió fölötti lakosságot. A rendelkezésre álló erő nem volt elegendő a területi dominancia megvalósítására. Tipikus volt a 4. Tengerészgyalogos Ezred, 3. zászlóalj (3/4 Marines) feladata 1965 végén: ellenőrizni 26 km² területet, biztosítani hat falut és egy kritikusan fontos repülőteret.

A zászlóalj három lövészsorozatára nyilvánvalóan nem volt elég a feladat végrehajtására, de minden faluban volt egy-egy szakasz helyi

milícia;¹³ ezeket megerősítették négy tengerészgyalogos lövészzrajjal, és Közös Harci Század (Joint Action Company – JAC) megnevezéssel egy amerikai főhadnagy¹⁴ parancsnoksága alá helyezték. Az amerikaiak a vietnamiak között éltek, megismerték a terepet, a milíciával együtt álltak őrségben, együtt járőröztek, együtt harcoltak, együtt tisztelegtek a dél vietnami zászlónak, együtt gyászolták halottaikat. A vietnamiak megtanulták a korszerű harceljárásokat és az agresszív, támadó magatartást, és végre hozzáértő vezetés alatt harcolhattak. A közösen vállalt kockázat kölcsönös megbecsülést ébresztett, ami jelentősen növelte a közös alegységek harcértékét. A kísérlet gyors eredményt hozott: a zászlóalj művelési területén néhány hét alatt fől számolták a földalatti kommunista infrastruktúrát.

A század sikerei alapján a programot Közös Harc Program (Combined Action Program – CAP) névvel fokozatosan bővítették. Az alapvető harcászati alakulat a 35 fős vietnami milícia szakasz lett; ehhez csatoltak egy tengerészgyalogos lövészzrajt és egy főt a tengerészet egészségügyi szolgálatától (összesen 14 főt).¹⁵ Az 1967-ben kiadott szabályzat

12 1965-ben a Vietnami Néphadsereg reguláris erői már ezred-szintű egységekben voltak jelen Dél Vietnamban. A Dél Vietnami Nemzeti Felszabadítási Front fegyveres erői három kategóriában tartoztak: a reguláris fő erők (ezred-szintű alakulatok); a szintén reguláris, de helyhez kötött regionális erők (század szintű alakulatok); és helyi gerillák.

13 A milíciák felszerelése hiányos volt, kiképzésük színvonala, motivációjuk, harcértékük általában alacsony volt. A korrupció és sikkasztás mindennapos jelenség volt (pl. nem létező személyek számára kiutalt illetményt a falu vezetése elsikkasztotta). A milícia jelenléte általában nem akadályozta a Viet Cong tevékenységét.

14 Ez alacsony rendfokozatnak tűnhet egy ilyen felelősségteljes feladathoz, de Paul R. Ek főhadnagy már jelentős harci tapasztalatokkal rendelkezett, a gerilla-ellenes harc szakértője volt és beszélt vietnamiul.

15 CAP szakaszokba csak önkénteseket osztottak be. A jelentkezőnek még legalább hat hónap hátralevő harctéri szolgálati ideje kellett legyen, és meg kellett felelnie egy bizottsági meghallgatáson, majd kapott két hét kiképzést

szerint a CAP szakaszoknak hat fő feladatuk volt:¹⁶

- felelősségi területükön felszámolni a kommunista infrastruktúrát;
- gondoskodni a közbiztonságról és fenntartani a törvényes rendet;
- kiépíteni helyi hírszerző hálózatokat;
- aktívan részt venni a közösség életében, közösségépítő munkát végezni és kommunistaellenes propagandát folytatni;
- büszkeséget, hazafiságot, agresszív harci szellemet oltani a milíciába;
- folyamatos katonai kiképzéssel felkészíteni a milíciát, hogy megállja a helyét a tengerészgyalogosok nélkül is.

A tengerészgyalogosok szerte a faluban magánházaknál laktak és lakbért fizettek. Az ebben rejlő biztonsági kockázatot ellensúlyozta a falu körüli védelmi gyűrű (fedezékek, borotvás drót akadályok, aknamező, ellenőrző pontok) és a járőrtevékenység – valamint a gyorsan kiépülő személyes kapcsolatok, amelyek jelezték, ha az ellenség támadásra készült. A tengerészgyalogosok igyekeztek a közösség tagjaivá válni: részt vettek esküvőkön, temetéseken, születésnapokon és más, a falusiak számára fontos eseményekben, aratás előtt őrizték a rizsföldeket, segítettek halászni és vigyáztak a gyerekekre.

A szakaszok aktív, agresszív védelmi eljárásokat alkalmaztak: járőrökkel, rajtaütésekkel, lesállításokkal tartották távol a kommunista erőket. A szakasz védelmében a falu

lakossága biztonságban érezte magát, és immár nem félt megosztani információit a katonákkal. Az információk alapján a szakaszok és a körzetben működő amerikai és vietnami erők sikeres műveleteket hajtottak végre a kommunista erők ellen; a sikerek további információkat eredményeztek, ami alapján további sikeres műveletekre volt lehetőség.

A program nem volt különösebben emberigényes: csúcspontján is csak 2 200 embert kötött le – a Vietnamban szolgáló 79 000 tengerészgyalogos 2.8 százalékát. 1965. végén hat szakasz működött; számuk 1966. júliusra 38-ra, 1967. januárra 57-re nőtt; 1970-ben már 114 szakasz működött az I Corps területéhez tartozó öt tartományában. Mivel a tengerészgyalogosokat áthelyezték más – veszélyeztetett – falvakba mikor egy-egy faluban kifejlődött a szükséges önvédelmi képesség, a CAP hatékonyabb volt, mint a számok mutatják.

A CAP jól bevált, mégsem alkalmazták az I Corps területén kívül: a hadszíntér parancsnok – Westmoreland tábornok – a siker kulcsát más stratégiában látta. Meg volt győződve, hogy a Vietnami Néphadsereg és a Dél Vietnami Nemzeti Felszabadítási Front reguláris fegyveres erői képviselik a legnagyobb veszélyt, nem a gerillák. Az amerikai erők tüzerőben és mozgékonyágban mutatkozó előnyeit kihasználva a legveszélyesebbnek ítélt kommunista alakulatokat akarta megsemmisíteni, miközben a dél vietnami erők megvívják a "másik háborút" – megsemmisítik a társadalomba beépült kommunista infrastruktúrát. Ennek megfelelően a vietnami civilek biztonságának megteremtését a vietnami kormány feladatának tekintette, és nem tudott (vagy nem akart) erőforrásokat elvonni az erőkifejtés fő irányától.¹⁷

(vietnami kultúra és nyelv, hírszerzés, kis algegyeségi harcászat). A CAP rajokban próbálták a civil szakmákat (ács, villanyszerelő, stb.) keverni, hogy az hatékony segítséget nyújthasson a falu mindennapi életében.

16 Holt, Ronald L.: „Afghan Village Militia: A People-Centric Strategy to Win,” *Small Wars Journal*, 2009. szeptember 2, <http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/289-holt.pdf>

17 Kopets, Keith F.: *The Combined Action Program: Vietnam*, <http://smallwarsjournal.com/documents/kopets.htm>

PANDZSÁB, 1984-96

A pandzsábi szikh felkelés körülményei sokkal közelebb állnak a mai és jövőben várható európai helyzethez, mint akár a fentiekben elemzett események, akár az iraki és afganisztáni állapotok. Pandzsáb India egyik legfejlettebb állama milliós nagyvárosokkal, jó infrastruktúrával. Az intenzíven művelt, lankás vidéken a felkelők nehezen találtak rejtekhelyet – ezért a felkelés inkább városi terrorizmus volt, semmint klasszikus gerilla háború. És Irakkal vagy Afganisztánnal ellentétben a pandzsábi szikh felkelést egy pandzsábi szikh rendőrtábornok parancsnoksága alatt pandzsábi szikh rendőrök fojtották el.

A felkelők célja Khalisztán (a szuverén szikh teokratikus állam) megteremtése volt. A célt terrorista támadásokkal és a lehető legnagyobb káosszal akarták elérni. Arra számítottak, hogy az indiai társadalom és kormány befáradnak a harcba és elfogadják Khalisztán függetlenségét, vagy a nemzetközi közösség kényszeríti Indiát, hogy járuljon hozzá a függetlenséghez.

A biztonsági erők egész India erőforrása-ira számíthatnak; lépést tartottak a felkelők erejének és tömegbázisának növekedésével, és a konfliktus végén kezdték megközelíteni az 1/50 arányt. A pandzsábi rendőrfőkapitány, Kanwar Pal Szingh Gill altábornagy tisztában volt azzal, hogy még a rendelkezésére álló létszámmal sem tud minden falu, minden város, és a városokban minden kerület biztonságáról gondoskodni. Kidolgoztatott egy faluvédelmi programot, melynek keretében a leginkább veszélyeztetett falvakban önkéntes rendőri alegységek a felkelők műveleteit a legalacsonyabb, helyi szinten akadályozhatják.

A milícia szervezése eleinte nehezen ment: a falvakban elutasították a kezdeményezést, mert attól tartottak, hogy a felkelők az önkénteseken vagy az egész falun állnak bosszút,

ha az ellenállás legkisebb jelét látják. Csak több látogatás és hosszú viták győzték meg a falvak vezetőit, hogy Gill valóban hatékony önvédelmi szervezetet akar, nem valami látványos, közhangulatot javító látszattervékenységet. Végül a kitaró agitáció sikerrel járt: megalakultak és kiképzést kaptak az első önkéntes egységek; részletes harcászati terveket készítettek, kiépítették a falvak körüli védelmi gyűrűt, és éjszakára kis rendőri erőkkel támogatták a helyi kezdeményezést. Támadás esetén a milícia gyors támogatásra számíthatott: Pandzsáb fejlett infrastruktúrája és a rendelkezésre álló erőforrások lehetővé tették, hogy a riasztás után 15 perccel a gyorsreagálású erők a helyszínen legyenek. Az első hónapokban (1989. áprilisig) 450 faluban alakultak faluvédelmi bizottságok, egy évvel később már közel 1 100-ban. Az önkéntesek létszáma 1990-ben 15 000, a felkelés utolsó éveiben (1992-94) közel 40 000 volt.

A felkelők továbbra is végre tudtak hajtani alaposan megtervezett és begyakorolt rajtaütéseket, lesállításokat, pokolgépes vagy orvlövész akciókat, de fokozatosan elszigetelődtek a néptől, mert egyre nehezebben tudtak agitációs gyűléseket tartani és propaganda-munkát végezni a falvakban, vagy akár családjukat meglátogatni. A faluvédelmi program védelmében a lakosság immár nem félt megosztani információit a hatóságokkal. Az információk alapján a biztonsági erők járulékos veszteségek nélkül tudták semlegesíteni a terroristákat. A sikeres műveletek további információkat eredményeztek, ami viszont tovább sikeres műveletekhez vezetett. A nép egyre inkább bízott a biztonsági erők sikerében, és egyre több információval szolgált.

A felkelők felismerték a falusi milíciában rejlő veszélyt, és intenzív támadást indítottak ellenük, amelyben a családok is célpontokká váltak. A milícia nem hátrált meg: a következő két évben (1990-91) a szolgálatot elhagyó önkéntesek és hivatásos rendőrök száma alig

600 volt, és a faluvédelmi program a felkelés utolsó napjáig jelentős szerepet játszott.

ÉSZAK-ÍRORSZÁG, 1969-2007

Észak-Írországban a katolikusok (nacionalisták) és protestánsok (lojalisták)¹⁸ közötti sok évtizedes ellentét és gyűlölködés egyre nagyobb erőszakhoz vezetett. 1969. augusztusban az erőszak olyan méreteket öltött, amit a helyi rendvédelmi erők már nem tudtak kezelni. A brit kormány elhatározta a fegyveres erők alkalmazását – kezdetét vette a Lobogó Hadművelet (Operation Banner). Ahogy fokozódott vagy mérséklődött a közösségek közötti erőszak, úgy változott a fegyveres erők létszáma: 1972-ben, a konfliktus csúcspontján 21 000, 1980-ban 11 000, 1985-ben 9 000, az 1980-as évek végén 10 500, 1992-ben 18 000 volt.¹⁹

A fegyveres erők bevetése előtt a közbiztonság fenntartása és a bűnüldözés a 3 000 fős helyi rendőrség (Royal Ulster Constabulary – RUC) feladata volt. A RUC létszáma 1976-ra 5 300-ra, 1982-re 8 000-re, az 1980-as évek végén 13 000-re nőtt. A RUC szinte kizárólag protestánsokból állt, és a katolikusok szemében a protestánsok részrehajló erőszakszervezete volt. E megítélésen a RUC konfliktus végéig nem tudott változtatni.

A RUC tevékenységét támogatta és kiegészítette a 8 500 fős tartalékos rendőrség (Ulster Special Constabulary – USC, köznapi szó-

használatban „B Specials”). Tartalékos szervezet lévén csak nagyon kis hányadában volt hosszabb időre mozgósítható. A katolikusok szemében a B Specials még a RUC-nál is részrehajlóbb volt. E megítélés egyáltalán nem volt alaptalan, ezért a szervezetet 1970 elején feloszlatták. Tagjai jelentkeztek az újonnan létrehozott helyi milícia alakulatba, az Ulster Védelmi Ezredbe – de átvételük egyáltalán nem volt automatikus: a hatóságok így próbálták kiszűrni a szélsőséges lojalista elemeket.

Az Ulster Védelmi Ezred (Ulster Defence Regiment – UDR) 1970. áprilisban állt föl. Állománya (a reguláris lövészezredekől átvényelt néhány tiszt és tiszthelyettes kivételével) helyben toborzott emberekből állt, 70 százalékuk polgári foglalkozása mellett, részidőben szolgált.²⁰ A szolgálati feltételek és az illetmény hasonló volt a tartalékos erökhöz – egy különbséggel: az ezred tagjait Észak-Írországon kívül nem lehetett szolgálatra kötelezni. 1970. áprilisban már 4 000 fő szolgált hét zászlóaljban. A zászlóaljak számát 1976-ban 11-re emelték és minden zászlóaljban létrehozottak egy teljes időben szolgáló századot. Az UDR zászlóaljak 1990-ben Home Service Force (HSF) megnevezéssel a Királyi Ír Ezred (Royal Irish Regiment) háttérországban szolgáló erői lettek. A Lobogó Hadművelet befejeztével (2007) a HSF zászlóaljakat feloszlatták, állományukat leszerelték vagy áthelyezték más alakulatokhoz.

Az UDR áthidalta a katolikusok és protestánsok közötti szakadékot: az önkéntesek 18 százaléka katolikus volt. Az IRA²¹ gyorsan

18 Ez az egyenlőséggel a politikai célok és vallási hovatartozás között óriási túlegyszerűsítés – de jelen tanulmány célja nem Észak-Írország politikai történelmének ismertetése.

19 Az Észak-Írországban szolgáló fegyveres erőket három dandárba csoportosították egy altábornagy vezénylete alatt. A három dandár 10 zászlóaljból állt: hat zászlóalj 30 hónapos időszakos váltásokban, további négy rövid (négy és féltől hat hónapig) váltásokban.

20 Az angol katona-humor az UDR-t azonnal elnevezte „bennszülött hadaknak” (native levies).

21 Észak-Írország határain kívül általános szokás a katolikusok fegyveres szervezeteit egy kalap alá venni „IRA” (Irish Republican Army – Ír Köztársasági Hadsereg) néven. Valójában több

felismerte az új ezredben rejlő fenyegetést, különösen a protestáns és katolikus közösségek integrációjának veszélyét, és vadászatot indított az UDR tagjai – elsősorban a katolikusok – után. A megfélemlítő eljárások sikeresek voltak: a katolikusok aránya 2 százalékra csökkent. Az UDR katonák - felekezeti hovatartozástól függetlenül - szolgálaton kívül sokkal nagyobb veszélyben voltak, mint a többé-kevésbé biztonságos támaszpontokon elhelyezett reguláris erők.²² Eleinte hazavitték szolgálati fegyverüket; később karabélyukat az alakulat fegyverszobájában kellett tárolni, de szolgálaton kívüli önvédelemre pisztolyt kaptak.

Az UDR katonák helyismerete és állandó jelenléte nagyon szűk korlátok közé szorította a földalatti fegyveres szervezetek tevékenységét: bár ezeknek továbbra is lehetőségük volt alaposan megtervezett, kis erőkkel nagyon rövid idő alatt végrehajtható műveletek (gépkocsiba rejtett pokolgép, orvlövész akciók) végrehajtására, immár nem voltak láthatatlan, megfoghatatlan szellemek. A tartományon kívülről érkezett katonák számára az egyik ír kiejtés olyan volt, mint a másik – az UDR katonák viszont sok esetben személyesen ismerték a helyi bajkeverőket, ismerték szokásaikat, családjukat, barátaikat, és arcról, ruházatról, magatartásról, beszédéről azonnal felismerték az idegent.

Az UDR feladata eleinte csak fontos pontok és létesítmények őrzésére, járőrtevékenységre, ellenőrző pontok fenntartására, gépkocsiforgalom ellenőrzésére korlátozódott. Ezzel tehermentesítette a reguláris erőket, amelyek így kellő létszámban álltak rendelkezésre a „keményebb” körzetekben. Ahogy az UDR képességei javultak, úgy bővült feladatainak köre is: 1980-ban a 11 UDR zászlóaljából nyolc saját műveleti körzetet kapott, és tömegoszlató feladatok kivételével bármilyen műveletet végrehajthatott.

Az UDR katonák - felekezeti hovatartozástól függetlenül - szolgálaton kívül sokkal nagyobb veszélyben voltak, mint a többé-kevésbé biztonságos támaszpontokon elhelyezett reguláris erők.²² Eleinte hazavitték szolgálati fegyverüket; később karabélyukat az alakulat fegyverszobájában kellett tárolni, de szolgálaton kívüli önvédelemre pisztolyt kaptak.

Az UDR katonák helyismerete és állandó jelenléte nagyon szűk korlátok közé szorította a földalatti fegyveres szervezetek tevékenységét: bár ezeknek továbbra is lehetőségük volt alaposan megtervezett, kis erőkkel nagyon rövid idő alatt végrehajtható műveletek (gépkocsiba rejtett pokolgép, orvlövész akciók) végrehajtására, immár nem voltak láthatatlan, megfoghatatlan szellemek. A tartományon kívülről érkezett katonák számára az egyik ír kiejtés olyan volt, mint a másik – az UDR katonák viszont sok esetben személyesen ismerték a helyi bajkeverőket, ismerték szokásaikat, családjukat, barátaikat, és arcról, ruházatról, magatartásról, beszédéről azonnal felismerték az idegent.

BÁSZRA, 2003-07

Az UDR katonák helyismerete és állandó jelenléte nagyon szűk korlátok közé szorította a földalatti fegyveres szervezetek tevékenységét: bár ezeknek továbbra is lehetőségük volt alaposan megtervezett, kis erőkkel nagyon rövid idő alatt végrehajtható műveletek (gépkocsiba rejtett pokolgép, orvlövész akciók) végrehajtására, immár nem voltak láthatatlan, megfoghatatlan szellemek. A tartományon kívülről érkezett katonák számára az egyik ír kiejtés olyan volt, mint a másik – az UDR katonák viszont sok esetben személyesen ismerték a helyi bajkeverőket, ismerték szokásaikat, családjukat, barátaikat, és arcról, ruházatról, magatartásról, beszédéről azonnal felismerték az idegent.

E feladatokhoz és a felelősségi terület biztosításához kb. 100 000 fős erőre lett volna szükség, de ennek csak a negyede állt rendelkezésre. Szaddam Husszein rendőrsége, állambiztonsági apparátusa és fegyveres erői megszűntek létezni a háború során. Ami maradt, azt az ideiglenes koalíciós kormány feloszlatta. Ezért aztán a közbiztonság meg-

katolikus szervezet is létezett, és az évek során az IRA is több számyra oszlott.

22 Az ezred veszteségeinek közel 80 százalékát (162 főt) szolgálaton kívül (utcán, munkahelyen, otthon) szenvedte. További 60 főt leszerelésük után öltek meg.

teremtése és a normális, mindennapi élet helyreállítása Bászrában sem volt sikerebb, mint Irak más területein. A megszállást fosztogatási orgia, leszámolások sora és egy erőszakos bünözési hullám követte. Az erőforrások hiánya és az egyre hatékonyabb szabotázs-cselekmények következtében a víz- és áramszolgáltatás és az üzemanyag-ellátás hónapokon át akadozott. Közbiztonság és energia-ellátás nélkül viszont az üzleti élet sem tudott beindulni.

Mindent előről kellett tehát kezdeni. A brit fegyveres erők hagyományában és intézményi tapasztalataiban több évszázados múltra tekint vissza a helyi erők toborzása és alkalmazása.²³ E tapasztalatok alapján visszahívták és újra szolgálatba állították a helyi rendőröket, és megkezdték további biztonsági erők toborzását.

Az új rendvédelmi szervezetekbe jelentkezők szűrése felületes volt, így a szervezetekbe azonnal beépültek a felekezeti milíciák tagjai – így nem csak korszerű eszközökhöz, kiképzéshez és létesítményekhez jutottak, de az egyenruha legitimációt és védelmet is nyújtott. Szó sem lehetett pártatlan, jogkövető rendőri tevékenységről: a rendőrök nagy része a milíciák érdekeit képviselte, vagy saját zsebre dolgozott – és tevékenységükkel hiteltelennítették a lelkiismeretes rendőrök munkáját is. A brit parancsnokok kezéből kicsúszott a helyi erők fölötti kontroll, így azok a megoldás helyett a probléma részévé váltak.

Szélsőséges iszlámista szervezetek és iráni ügynökök rövid idő alatt teret nyertek a bászrai társadalomban, és megterem-

tették a politikai élet fölötti dominanciát.²⁴ Befolyásuk 2004 elején vált nyilvánvalóvá, amikor harcok robbantak ki a koalíció és az iszlámista milíciák között. Elfogták, megkínnozták és kivégezték a brit adminisztráció iraki alkalmazottait; a brit erőknek egyre nagyobb figyelmet (és erőforrásokat) kellett saját biztonságukra összpontosítani, így fokozatosan elvesztették hatékonyságukat. A brit katonák sok esetben azokkal a rendőrökkel vívtak tűzharcot, akiket néhány hónappal korábban maguk fegyvereztek föl és képeztek ki.²⁵ Mindez nyílt figyelmeztetés volt a civil lakosság számára: a britek önmagukat sem tudják megvédeni – aki együttműködik velük, az ugyanúgy végzi, mint a nekik dolgozó tolmácsok és bürokraták.²⁶

A lakosság a brit erők sikertelensége alapján abban látta saját biztonságának zálogát, ha nem fordítja maga ellen a milíciákat. Mivel így minden potenciális információ-forrás bezáradt (rosszabb esetben a milíciáknak szolgáltatott információkat), a brit erők süketek és vakok voltak, nem tudták megkülönböztetni a civileket a közöttük rejtőzködő felkelőktől, nem tudták elszigetelni a lakosságot a nem-állami szereplők befolyásától, nem tudták járulékos pusztítás nélkül támadni a milíciákat, és nem tudták megteremteni a lakosság fölötti kontrollt.

Bászra anarchiába süllyedt. Néhány tucat háztömböt uraló fejedelemségek néztek far-

23 A fegyveres erők 2001-ben kiadott felkelés elleni doktrínája például 8 oldalon át foglalkozott helyi milíciák toborzásával, vezetésével, *Counter Insurgency Operations (Strategic and Operational Guidelines)* – Army Field Manual, Volume 1 Combined Arms Operations, Part 10, 2001. Ministry of Defense, London

24 Chin, Warren: Why Did It All Go Wrong? – Assessing British Counterinsurgency in Iraq, *Strategic Studies Quarterly*, Montgomery, AL, 2008/4, pp. 119-135. www.au.af.mil/au/ssq/2008/Winter/chin.pdf

25 Devenny, Patrick és Robert McLean: The Battle for Basra Special Report, *The American Spectator*, Arlington, VA. 2005. november 1. <http://spectator.org/archives/2005/11/01/the-battle-for-basra>

26 Devenny és McLean, 2005.

kasszemet, és harcoltak egymással a bevételi források (pl. olajszállítások, tengeri kereskedelem) és a kormányintézmények fölötti ellenőrzésért. A rendőri állomány nagy része valamelyik milícia érdekeit szolgálta.²⁷ A milíciák megfékezését célzó brit műveletekbe rendszeresen beavatkozott a helyi, tartományi vagy nemzeti kormány, a rendőrség vagy valamelyik politikus, hogy megvédjék az éppen fenyegetett szervezetet.²⁸ A szekuláris iraki és koalíciós törvényeket fölülírták a saríja előírásai: büntetés járt a nyugati zene hallgatásáért; sorra „eltűntek” a brit-párti politikusok, az italbolt-tulajdonosok és a nagyobb szájú egyetemi hallgatók; a nőknek megtiltották a smink viselését és fokozatosan bekényszerítették őket az iszlám szűk korlátai közé. Aki nem engedelmeskedett, azt közép-kori brutalitással kivégezték.

2007 végére a város 70 százaléka elleneséges, járhatatlan területté vált a brit erők számára. A csapatokat csak éjszaka, helikopterrel lehetett mozgatni, mert a konvojok és a nappali repülés túl veszélyes volt. A naponta ismétlődő aknavető- és rakéta-támadások miatt a helyi brit parancsnokság 2007. szeptemberben kitelepült a nemzetközi repülőtérre. Ezzel megszűnt a városban az állandó brit jelenlét. Elméletileg az iraki fegyveres erők vették át a felelősséget Bászra biztonságért, de valójában a város csak mélyebben süllyedt az anarchiába.

Az iraki központi kormány a következő év tavaszán csak nyolc dandár kemény harcai árán tudta visszafoglalni Bászrát és a környező tartományokat a felkelőktől (*Szaulat al-Furszan* – Lovagroham hadművelet, 2008. március-április).

COLOMBIA, 1996-2009

Az 1990-es évek derekán Colombia egyre gyorsabban csúszott a működésképtelen államok közé. A rendőrség képtelen volt fenntartani a közbiztonságot, és még kevésbé volt képes megtörni a kokain kartelek hatalmát, és egyáltalán nem volt jelen az ország jelentős részén. A kommunista forradalmi szervezetek (Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia – FARC és Ejército de Liberación Nacional – ELN) államok voltak az államban, óriási területeket tartottak ellenőrzésük alatt, óriási erőforrásokkal és közel 22 000 fős fegyveres erővel rendelkeztek, és a gerillaháborúról készültek áttérni a nagy erővel vívott mozgó háborúra. A kokain kartelek és a forradalmi mozgalmak ellen helyi kezdeményezések alapján létrehozott milíciák harcoltak.²⁹ Andres Pastrana elnök gyenge központi kormánya képtelen volt úrrá lenni az anarchián.³⁰

Álvaro Uribe Vélez elnökke választásával (2002) alapvetően megváltozott a helyzet. Uribe tisztában volt a súlyos veszéllyel, amit a FARC és ELN képviseltek, és (látva elődje kiegyezési kísérleteinek kudarcát) nem kereste a kompromisszumot. Röviddel beiktatása után kiadott terve az állam valamennyi

29 A milíciák általában együttműködtek a biztonsági erőkkel. Gyakran vádolták és vádolják őket súlyos jogsértésekkel, elsősorban gyanú vagy megalapozatlan vádaskodás alapján történő kivégzésekkel, tömeggyilkosságokkal és a kábítószer-kartelekhez fűződő kapcsolatokkal. E vádak alapján többször (minden eredmény nélkül) betiltották, majd ismét engedélyezték őket.

30 DeShazo, Peter; Johanna Mendelson Forman; Phillip McLean (2009): *Countering Threats to Security and Stability in a Failing State – Lessons from Colombia*, Center for Strategic and International Studies, Washington DC, 77 p.

27 Devenny és McLean, 2005.

28 Chin, 2008.

hatalmi eszközét az ország súlyos társadalmi, gazdasági és politikai problémáinak megoldására összpontosította. A terv része – de nagyon fontos része – volt az állami jelenlét, hatalom és tekintély fegyveres erővel történő kiterjesztése az ország egész területére.³¹

A fegyveres erők már Uribe megválasztása előtt magukhoz ragadták a kezdeményezést a FARC és ELN elleni harcban, és megakadályozták, hogy azok a gerilla háborúról áttérjenek a nagy erőkkel vívott mozgó háborúra.³² Közvetlen problémájuk az volt, hogy a rendelkezésre álló korlátozott létszámmal a sikeres műveletek után csak erők folyamatos mozgatásával és átcsoportosításával tudták úgy-ahogy megteremteni a területi dominanciát. Hiányoztak a helyi erők, amelyek fenntarthatták volna az állami hatalmat és tekintélyt a reguláris csapatok távozása után: a nemzetközi emberi jogi szervezetek hangosan (gyakran már-már hisztérikusan) tiltakoztak a helyi önvédelmi milíciák létrehozása ellen.³³

Uribe jogászai megtalálták a megoldást. Egy régi, de még hatályban levő törvény szerint sorozott katonák kérhették, hogy

szolgálati kötelezettségüket lakóhelyükön teljesítsék. A törvény alapján az érintett területek falvaiban a hadsereg hivatásos tisztek és tiszthelyettesek parancsnoksága alatt 40-fős szakaszokat szervezett. A katonák a reguláris erőkkel azonos kiképzést kaptak, és két évet szolgáltak. A *soldados de mi pueblo* (az én falum katonái) szakaszok a program beindítása után néhány hónappal már 600 faluban és kisvárosban léteztek. Helyismeretük és állandó jelenlétük azonnali eredményt hozott – annál is inkább, mert a korábban elhanyagolt körzetekben megjelent a rendőrség és a csendőrség (Carabineros) is.³⁴

A *soldados de mi pueblo* program eredményeként a biztonsági erők lényegesen több, pontosabb és megbízhatóbb információhoz jutottak, ami lehetővé tette a reguláris alakulatok hatékonyabb alkalmazását. Ez gyakori mozgásra kényszerítette a felkelőket, akik így könnyen a gerillavadász zászlóaljok vagy különleges erők látókörébe kerültek és célpontokká váltak. FARC és ELN nem adták föl a harcot a biztonsági erők gyors kezdeti sikerei következtében. Gyorsan alkalmazkodtak az új helyzethez, nagy alakulataikat felosztották önálló kis alegységekre, megváltoztatták stratégiájukat, és sokszor keményen visszautóttak. A biztonsági erőknek csak nyolc év kemény küzdelmei árán sikerült a forradalmi szervezetek létszámát 22 000-ről 9 000-re lefaragni, és legfontosabb vezetőket elfogni vagy megölni.

A harc valószínűleg még jó ideig folytatódik. A 2010. választások után az új elnök, Juan Manuel Santos (Uribe korábbi védelmi minisztere) folytatja elődje politikáját: a közelmúltban (2010.09.20-án) ölték meg a FARC katonai parancsnokát, Luis Suárezt.

31 *Política de Defensa y Seguridad Democrática*, Presidencia de la República – Ministerio de Defensa Nacional, Bogotá, 2003. 68 p.

32 A fegyveres erők vezetése kivételesen tehetséges és lelkiismeretes tisztekből állt, akik 1998 és 2002 között végrehajtottak egy reform programot, a fegyveres erőkből egy felkelés elleni műveletekre különösen alkalmas, borotvaéles precíziós műszert kovácsoltak, és sikerrel támadták a FARC erőket. Marks, Thomas A.: *A model Counterinsurgency: Uribe's Colombia (2002-2006)* vs FARC, Military Review, Ft Leavenworth, KS, 2007. március-április, pp. 41-56.

33 Ramsey, Robert D.: *From El Billar to Operations Fenix and Jaque: The Colombian Security Force Experience, 1998–2008*, 193 p., Combat Studies Institute Press, Fort Leavenworth, KS, pp. 9-11. és Marks, 2007.

34 Marks, 2007.

ELŐNYÖK ÉS KOCKÁZATOK

E rövid esettanulmányok alapján megállapíthatjuk, hogy aszimmetrikus konfliktusokban a milíciák alkalmazása számos előnnyel jár, de egyben számos kockázatot is rejt. A dolog természetéből adódóan gyakorlatilag lehetetlen csak előnyeit élvezni és minden kockázatát kiküszöbölni.

Társadalmi barométer

Felkelés-elleni műveletek során be kell vonni a népet olyan tevékenységekbe, amelyekben keresztül megismerhető a kormányról és a biztonsági erőkről alkotott véleményük, és mérhető támogatásuk tényleges színvonala.³⁵ Egy helyi önvédelmi program jól betölti e funkciót: az önként jelentkezők létszáma, a kiképzés és a napi műveletek során tanúsított magatartásuk mutatja, hogy a szélesebb társadalom mennyire bíz a kormány sikerében.

Ennek a pandzsábi faluvédelmi program a legjobb példája. Az 1980-as években ritka esemény volt, hogy civilek szembeszálltak volna a Khalisztán mozgalommal – és ellenállásuk sokkal inkább passzív volt (hallgatás, mulasztás), semmint aktív harc. A faluvédelmi program fokozatos elfogadása, lassan növekvő népszerűsége, az önkéntesek növekvő létszáma és részvétele egyre több műveletben afféle társadalmi barométerként jelezte a biztonsági erőknek, hogy elnyerték a nép bizalmát, és hogy mit kell tenniük a folyamat fenntartása érdekében. Hasonló „társadalmi

barométer” volt a Munkásőrség is, de – negatív előjellel – a bászrai milíciák is.

Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy a milíciák – mint pl. az észak-írországi UDR – törvényes lehetőséget nyújtanak azoknak, akik aktív szerepet keresnek egy súlyos társadalmi probléma megoldásában, és máskülönben valamelyik szélsőséges földalatti szervezethez csatlakoznának.

Takarékosság az erőforrásokkal

Milícia toborzása, kiképzése, felszerelése és alkalmazása sokkal kisebb költségekkel jár, mint akár a hivatásos állomány létszámának növelése, akár hadkötelesek mozgósítása. Ez akkor is így van, ha a milíciát a reguláris erők illetménytáblája szerint fizetik: csak a szolgálatban töltött időt kell megfizetni. A rendelkezésre álló erőforrásokból nagyobb létszámot lehet tehát kiállítani. Milícia kiválthatja a reguláris erők jelentős részét, mert felvállalja az egyszerű, alacsonyabb harc képességet követelő feladatokat. Közigazgatási épületek és infrastruktúra csomópontok őrzése vagy járőrözés egy jól ismert környék utcáin sokkal inkább fegyelmezett és éber jelenlétet követel, semmint különleges katonai felkészültséget – ilyen feladatokra pazarlás lenne rendőrök vagy katonák alkalmazása.

A milícia járőrei és őrszemei sokkal inkább az állam állandó jelenlétének jelképei, semmint különlegesen ütőképes fegyveres erők. Mégis nagyon nehéz helyzetbe hozzák a felkelőket, mert azok így nehezen tudnak a hatóságok tudta nélkül kapcsolatot teremteni a néppel, egyre több akadályba ütközik az agitációs és propagandamunka, egyre veszélyesebb családjukat meglátogatni. Immár nem láthatatlan, megfoghatatlan szellemek – nevük van, szokásaik ismertek, mozgásuk megfigyelhető, és ha valamelyiküket felismerik az utcán, rövid időn belül várható a hatósági intézkedés.

35 Mathur, Anant: *Secrets of Coin Success: Lessons from the Punjab Campaign*, 2008, Air Command and Staff College, Air University, Maxwell AFB, AL, USA, https://www.afresearch.org/skins/rims/q_mod_be0e99f3-fc56-4ccb-8dfe-670c0822a153/q_act_downloadpaper/q_obj_871b3765-5017-40f6-a466-18310df6496b/display.aspx?rs=enginespage

Kiképzés, felszerelés, fegyelem, fizikai erő, állóképesség szempontjából a milícia elmarad a reguláris erők mögött – de gyakran még a felkelők fegyveres erői mögött is. Mégsem lehet elintézni egy kézlegyintéssel, hogy a milícia fölösleges és hasznavehetetlen. A milicisták lakóhelyükön szolgálnak, alaposan ismerik a környéket, a helyi szokásokat, a helyi bajkeverőket; azonnal felismerik az új arcot, a szokatlan magatartást, az idegen kiejtést; azonnal tudják, ha valami nincs rendjén. A fenyegetett közösségek tagjai; a helyszínen vannak szolgálat előtt, szolgálati időben, és szolgálat után is. Saját életük, családjuk, vállalkozásuk, javaik megóvása érdekében vállalják a fegyveres szolgálatot – senkinek nem olyan fontos a helyi biztonság, mint nekik. E tényezők messzemenően ellensúlyozzák hiányosságait.

Szinergia a felderítésben

A felkelés-elleni műveletek éltető ereje a folyamatosan működő, megbízható felderítő rendszer: csak valós idejű információk alapján lehet hatékonyan, járulékos pusztítás nélkül fellépni a felkelőkkel szemben. A felkelőkről a civil lakosság rendelkezik a legrészletesebb, legfrissebb információkkal, de csak akkor hajlandó megosztani információit a biztonsági erőkkel, ha garantálva látja biztonságát a felkelők megtorló intézkedéseivel szemben. Ha sikerül meggyőzni a lakosságot, hogy a biztonság nem ideiglenes, létrejön egy folyamatosan bővülő, szinergisztikus ciklus. A védelmet és a biztonsági erők kezdeti sikereit látva a lakosság információkat szolgáltat a felkelőkről. Információik alapján a biztonsági erők járulékos pusztítás nélkül tudják támadni a felkelőket. Sikeres műveletekben (különösen az elfogott felkelők kihallgatásával) szerzett információk további sikerhez vezetnek. Az így egyre szilárdabb

biztonsági helyzet további, szélesebb körű együttműködésre készíti a lakosságot. A milícia állandó jelenléte pontosan e biztonságot garantálja.

Mint láttuk, e szinergia ciklus létrejött a vietnami CAP falvakban, Pandzsábban, és Colombiában, de nem jött létre Bászrában: a brit erők sikertelensége következtében a potenciális információ-források beszáradtak, a brit erők süketek és vakok voltak, nem tudták megkülönböztetni a civileket a felkelőktől, nem tudták járulékos pusztítás nélkül támadni a felkelőket, nem tudták elszigetelni tőlük a lakosságot.

Halálbrigád, magánhadsereg

Helyben toborzott erők helyismeretének része az is, hogy mindenki tudja (vagy tudni véli), hogy a környéken kinek a férje, fia, testvére állt a felkelők közé, ki támogatja őket étellel, pénzzel, információval, ki figyelmezteti őket, ha járőr közeledik. Ezekre az emberekre a milicisták (akár szolgálatban, akár szolgálaton kívül; akár magán-célból, akár a felkelés elleni harc részeként) könnyen nyomást gyakorolhatnak – és a sértek gyakran hiába fordulnak védelemért a hatóságokhoz. Ha a parancsnoki állomány nem tart megfelelő fegyelmet, innen csak egy rövid lépés kell az első halálbrigád létrehozásához.

Egy erős akaratú, karizmatikus parancsnok vezetése alatt a milícia könnyen függetlenítheti magát az állami irányítástól és felügyeletől – különösen akkor, ha magánkezdeményezésből, helyi erőforrások felhasználásával jött létre, olyan területeken, ahol a kormány hatalma és tekintélye nem érvényesül. A kormány felügyeletét elutasító milícia előbb-utóbb (és inkább előbb) el fogja utasítani a törvény korlátait is – öntörvényű magánhadsereggé válik, tevékenysége súlyosan sértheti az állam érdekeit.

Megbízhatóság

A rokonokon, családtagokon keresztül gyakorolt nyomást a felkelők is alkalmazhatják – és gyakran alkalmazzák is. Pandzsábban a faluvédelmi program önkéntes rendőrei és családjaik állandó fenyegetés alatt éltek. Észak-Írországból az IRA részben nyílt fenyegetéssel, részben kiközösítéssel rutinszerűen gyakorolt nyomást az UDR katonákra családtagjaikon keresztül. Volt, aki ellenállt a zsarolásnak, és volt, aki engedett. Utóbbiak jobb esetben kiléptek a milíciából, rosszabb esetben beépítettek ügynökök lettek és információkat szolgáltattak a biztonsági erők tervezett műveleteiről.

A felkelők maguk is megkísérelhetik, hogy csatlakozzanak a helyi milíciához – akár jelentős létszámban is, ha a körülmények engedik. Egyrészt így fegyverekhez, lőszerhez és egyéb eszközökhöz juthatnak, másrészt információkat gyűjthetnek a biztonsági erők képességeiről, terveiről és szándékairól.

Helyi erőkre gyakran jellemző a pártatlanság hiánya – Észak-Írországból pontosan a tartalékos rendőri erő (B Specials) részrehajló magatartása következtében kénytelenek voltak feloszlítani azt és létrehozni egy azonos feladatokra specializált új szervezetet (UDR). A pártatlanság hiánya talán nem különösebben veszélyes a műveleti biztonság és titokvédelem szempontjából, de valódi média-katasztrófához vezethet.

Mindhárom probléma kezeléséhez az éber és embereit jól ismerő parancsnoki állomány, és a hatékony belső elhárítás egyaránt szükséges.

Korrupció

A milíciák decentralizált természetéből adódóan nagyon nehéz nyomon követni gazdálkodásukat. Hetekkel vagy hónapokkal az esemény után már lehetetlen ellenőrizni, hogy

a dokumentált üzemanyag felhasználást például valóban indokolták műveletek, vagy egy jó része eltűnt a milicisták gépkocsijaiban, és mint láttuk, Vietnámban rutingyakorlat volt nem létező milicisták után is fölvenni a javadalmazást.

A korrupció lehetősége akkor is probléma – vagy inkább még nagyobb probléma – ha a milíciát kizárólag magánforrások finanszírozzák. Egy milícia kiállítása, még ha olcsóbb is, mint egy azonos létszámú és képességű reguláris erő, költséges dolog. A fegyverek, lőszer, üzemanyag, járművek, az emberek illetménye jókora összeget emésztenek föl minden hónapban, és nem ritkaság, hogy a milícia illegális eszközökhöz folyamodik, hogy a szükséges forrásokat előteremtse. Colombiában például mind a forradalmi szervezetek, mind a magánkezdeményezés alapján szervezett milíciák számára kézenfekvő megoldás volt részt vállalni a kokain-forgalomban: védeni a koka-ültetvényeket, a finomítókat, a szállítási útvonalakat.

MILÍCIÁK EURÓPÁBAN ÉS MAGYARORSZÁGON

A hadviselés új paradigmája már megérintette Európát – bár egyelőre csak a kontinens peremvidékén hozott változásokat (Transzdnyisztria, Koszovó, Kaukázus), de több jel arra mutat, hogy a közeli jövőben Európa is aszimmetrikus konfliktusok színtere lehet.³⁶ Az európai nemzetállamok szuverenitásának és hatalmának megnyirbálása, az Európai Unió merev és korrupciótól sem mentes politikai rendszere, és a korrózív ideológiák (multikulturalizmus, erkölcsi és kulturális

36 Kiss Álmos Péter: Biztonsági kihívások és veszélyek az új Európában, in *Nemzeti művelődés – egységesülő világ*, 586 p. ISBN 978-963-263-142-4 Nap Kút kiadó, Budapest, 2010. pp. 316-332

relativizmus, politikai korrektség) dominanciája termékeny talajt teremtenek negyedik generációs erők kifejlődéséhez. Ugyanezek a tényezők megbénítják (de minimum gyengítik és korlátozzák) az egyes államok képességét, hogy reagáljanak a kihívásokra.

Koszovó függetlensége (az aszimmetrikus hadviselés eddig leglátványosabb sikere) arra ösztönzi Európa kisebbségeit, hogy maguk is megkíséreljék az autonómia vagy függetlenség kiharcolását. Számolni kell Európa egyre nagyobb létszámú, és egyre öntudatosabb muszlim kisebbségeinek autonómia- és hegemónia-törekvéseivel is. Franciaországban, Skandináviában, Angliában és a benelux államokban a muszlim bevándorlók számtalan városnegyedben már *de facto* autonóm iszlám köztársaságokat teremtettek: kiszorították a helyi lakosságot; elűzték a kormány tisztviselőit és intézményeit; az állam törvényei helyett az iszlám törvényei (a sarija) érvényesülnek, és a rendőrség csak páncélautók fedezete mellett mer járőrözni.

E jelenség Magyarországot sem kerülte el: az állami hatalom és szuverenitás korlátai itt is érvényesülnek. Bevándorlók nem jelentenek problémát,³⁷ de beilleszkedésre képtelen (vagy arra nem hajlandó), gazdasági és társadalmi zsákutcába futott kisebbség létezik. A közelmúlt eseményei azt mutatják, hogy ez nem triviális veszély.

A magyar rendőrség jelenlegi (2010. december) létszáma kb. 44 000 fő. Ez a létszám Magyarországot a rendőri védelemmel legjobban ellátott európai államok közé helyezi: 230 polgárra jut egy rendőr. E létszám nem képes

megbízhatóan fenntartani a közbiztonságot az ország egész területén, és 2006-ban nem tudott megbirkózni a TV székház körüli zavargásokkal.³⁸ Bizonyára történt javulás 2006. óta, de sem ez a létszám, sem a belügyminiszter tervei alapján növelt létszám³⁹ nem lesz képes kezelni egy jelentősebb aszimmetrikus kihívást – több városra vagy egy-két megyére kiterjedő, munkanélküliség, nincstelenség, központi ellátás, víz, villany vagy fűtés hiánya miatti, vagy etnikai alapú erőszakos zavargásokat. Magyarország két legkisebb lélekszámú megyéjében (Nógrád és Tolna, összesen 440 000 fő lakosság) egy komolyabb aszimmetrikus kihívás minimum 8 000 fő biztonsági erőt követelne. A normális létszám fölötti erőket rövid időre nyilván „ki lehet gazdálkodni” más megyékből történő átcsoportosításokkal, de nem lehet hosszú időn át fenntartani az állomány súlyos túlterhelése nélkül. Nagyobb lélekszámú megyék (Borsod-Abaúj-Zemplén – 700 000, Szabolcs-Szatmár-Bereg – 560 000, Baranya – 400 000) esetében az átcsoportosítás ideiglenesen sem járható út.

Szükség lehet tehát a rendőrség megerősítésére más fegyveres vagy rendészeti testületek

37 A bevándorlók aránya európai viszonylatban elenyésző, 1,7 százalék – többnyire a szomszéd államokból áttelepült magyarok, beilleszkedésük problémamentes. Tólas Péter: Tatárszentgyörgy után... A biztonság szubjektív percepciójának veszélyeiről, ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, Elemzések – 2009/4

38 A szerző e gyakran hangoztatott kijelentésére a rendőrtisztek szokásos válasza az, hogy 44 000 a teljes létszám. Tartalmazza a polgári alkalmazottakat is, akiket nem lehet rendőri szolgálatra beosztani; ezen túlmenően a hivatásos állomány is kénytelen ideje jelentős részét adminisztrációval tölteni. Ez biztosan így van – de irreleváns: a polgári alkalmazottak nagy száma és az adminisztratív teher egyértelműen az évek (évtizedek?) során hozott hibás vezetői döntések és rosszul működő bürokratikus rendszerek kumulatív eredménye. A rendőrség legfelső vezetőinek egyik legfontosabb feladata pontosan az lenne, hogy a rendelkezésre álló erőforrásokkal hatékonyan gazdálkodjanak.

39 A következő két évben a belügyminiszter kb. 10 százalékkal tervezi emelni a létszámot – 2013. után 212 polgárra jut majd egy rendőr.

(Honvédség – 27 000 fő, Vám- és Pénzügyőrség – 7 500 fő, Büntetésvégrehajtás – 8 000 fő) elemeivel.⁴⁰ Mivel e testületek saját közigazgatási vagy védelmi feladatokat látnak el, felkelés elleni vagy karhatalmi feladatokra ezek is csak kis létszámban, és csak ideiglenesen vehetők igénybe. Valamilyen létszámnövelés tehát feltétlenül szükséges – és a leggazdaságosabb megoldás a helyi milícia.

Vitathatatlan, hogy Magyarországon egy aszimmetrikus konfliktus kevésbé valószínű, mint Nyugat-Európában, Oroszországban, vagy a Balkánon. Az sem kizárt, hogy az aszimmetrikus konfliktus fenyegetése csak fenyegetés marad, és fokozatosan elhalványul szerte Európában. De felelőtlenség arra számítani, hogy ez biztosan így is lesz. A konfliktus kezelésére most kell megtenni

az előkészületeket, amikor még van idő és lehetőség tervek kidolgozására, erőforrások kijelölésére. A szerző két területen látja szükségesnek az előkészítő munkát: doktrína fejlesztés-tervezés-modellezés és a jogszabályi környezet.

Doktrína

Minden katonai képesség három lábbon áll: a **doktrína** megmondja, hogy mit hogyan kell csinálni; az **erők** a doktrína mentén végrehajtják a kapott feladatokat; a **kiképzés** megtanítja az erőknek, amit a doktrína előír. Az erő rendelkezésre áll: a magyar falvak és városok 18 és 60 év közötti férfi lakossága. De hogyan lehet ezeket az embereket megszólítani és meggyőzni, hogy csatlakozzanak? Hogyan lehet kirostálni az alkalmatlanokat? Milyen legyen a szervezeti struktúra? A felszerelés? A rendfokozatok és az előmeneteli rendszer? Az illetmények? Milyen legyen a helyi kezdeményezés és központi irányítás közötti arány? Miből álljon a kiképzés? Lehet improvizálni – de valószínűleg jobb eredményt kapunk, ha szilárd doktrínai alappokról indulunk ki – doktrínával a kézben a toborzás, a kiképzési program kidolgozása és az erők kiképzése hivatásos katona számára rutin feladat.

A doktrínát a kidolgozás során (akár részletekben is) folyamatosan tesztelni kell, lehetőleg a valóságot jól megközelítő feltételek között – enélkül csak bizonyítatlan elméletek gyűjteménye marad. Tesztelésre a legalkalmasabb fórumok a realiztikus forgatókönyvek alapján tartott törzsgyakorlatok, a válságkezelési központ gyakorlatai és a biztonsági erők tanintézetei. A doktrína kidolgozásával párhuzamosan célszerű megkezdenni a tervezést is – legalább a toborzás módszerei és várható akadályai és a potenciálisan rendelkezésre álló és mozgósítható erőforrások felmérése tekintetében.

40 Az Alkotmány egyértelműen rendelkezik a Honvédség és a Rendőrség feladatairól: „40/A. § (1) A Magyar Honvédség alapvető kötelessége a haza katonai védelme és a nemzetközi szerződésből eredő kollektív védelmi feladatok ellátása. (2) A Rendőrség alapvető feladata a közbiztonság, a közrend és az államhatár rendjének védelme.” Ugyanakkor a jogalkotó tisztában volt azzal, hogy a közrend és közbiztonság fenntartásához nagyobb erőre is szükség lehet: a 40/B. § (2) bekezdés szerint „A Magyar Honvédséget az alkotmányos rend megdöntésére, vagy a hatalom kizárólagos megszerzésére irányuló fegyveres cselekmények, továbbá az élet- és vagyónbiztonságot tömeges méretekben veszélyeztető, fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett súlyos erőszakos cselekmények esetén, az Alkotmány rendelkezéseinek megfelelően kihirdetett szükségállapot idején lehet felhasználni, akkor, ha a rendőrség alkalmazása nem elegendő.” 1949. évi XX. törvény, A magyar köztársaság alkotmánya, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=94900020.TV (letöltve 2011.01.21.) A Pénzügyőrség és a Büntetésvégrehajtás rendészeti célú alkalmazásáról az Alkotmány és a törvények hallgatnak.

A doktrína kidolgozásához nem kell újra föltalálni a keretet – de nem is lehet elintézni néhány angol vagy francia szabályzat lefordításával. A múlt tanulságai és más nemzetek tapasztalatai történelmi környezetbe helyezik és magyarázzák az alapelveket, és megmutatják, hogy mely eljárások váltak be rendszerint, melyek nem, és miért. De minden felkelés egyedi és különleges esemény, és egyedi és különleges megoldásokat követel. A doktrínát tehát a nemzetközi tapasztalatok figyelembevételével, de elsősorban a mai magyarországi körülmények részletes és realista elemzése alapján kell kidolgozni.

Nagyon ígéretes kiinduló pontnak tűnik az önkéntes tartalékos rendszer közelmúltban (2010. december-2011. január) történt felélesztése, amely rövid idő alatt komoly sikerrel járt: a tartalékos állomány néhány hét alatt százszorosára nőtt (18 főről 2 000 főre), kiképzést kapott, és megkezdte feladatai végrehajtását.⁴¹ Az új „önkéntes védelmi tartalékosok” pontosan olyan feladatokat látnak el, amelyeket óriási pazarlás a hivatásos állományra (és nem kis felelőtlenség és kockázat civilekre) bízni: védik a honvédség kritikus infrastruktúráját. Az önkéntes tartalékos rendszer akár a fentiekben leírt milíciaként is funkcionálhat, ha két feltétel teljesül: egyrészt a létszám elég nagy ahhoz, hogy az érintett körzetekben meg tudja valósítani a területi kontrollt és az állandó jelenlétet, másrészt az állomány lakóhelye körzetében teljesít szolgálatot, ahol helyismerete érvényesülhet.

Jogszabályok

A fenti két feltétel (létszám és lakóhely környékén teljesített szolgálat) nehezen egyeztethető össze az egész nemzet erejét összpontosító, bárhol bevezethető hadsereg

alapelveivel. Szükséges tehát egy jogszabály kiegészítés,⁴² amely garantálja, hogy a feltételek teljesülnek. Ha az önkéntes tartalékos rendszer ezt nem tudja garantálni, továbbra is szükség van helyi önvédelmi milíciák felállítására – és ezt a jelenleg hatályos magyar törvények nem teszik lehetővé.

A polgárőrség egy milícia kiinduló bázisa lehetne – de amíg érvényben van a polgárőrség működését szabályozó 2006. évi LII. törvény, mégsem lehet az. A törvény hangsúlyozza, hogy a polgárőr hatósági jogkörrel nem rendelkezik, és nemcsak lőfegyvert, de még kényszerítő eszközt (bilincset, gumibotot) sem viselhet, öltözete még véletlenül sem hasonlíthat a rendőrség vagy a honvédség egyenruhájához.

A milíciára valószínűleg a biztonsági erők működését szabályozó jogszabályok vonatkoznak – amelyekre jelenleg a paragrafusok mesevilágában élő, fegyverforgató tapasztalattal nem rendelkező bürokraták túlzott óvatossága jellemző. A rendőrségnél (még a különösen fontos védett személyek testőreinél is) csak a teljes fémköpenyű lövedékkel szerelt lőszer használata engedélyezett, ami ritkán képes egyetlen lövéssel megállítani az ellenfelet.⁴³ Fegyverhasználat esetén a rend-

42 Mint például az Ulster Defence Regiment Észak-Írország határain kívül történő alkalmazásának tilalma.

43 A hadviselés nemzetközi szabályai tiltják a testben szétnyúló vagy ellapuló lövedékek használatát. De a hadviselés nemzetközi szabályai nem vonatkoznak belső konfliktusokra, ezért semmit nem mondanak e lőszernek belföldi, rendvédelmi jellegű alkalmazásáról. Súlyos traumát okozó, szétnyúló lövedék használata különösen indokolt a forgalmas, sűrűn lakott városi környezetben: alkalmazása sokkal valószínűbbé teszi egy támadás megállítását egy találattal.

41 A szerző véleménye szerint e siker nem elégséges körben ismert.

őrség szolgálati szabályzata pl. előzetes szóbeli figyelmeztetést, figyelmeztető és sebesítő lövést ír elő.⁴⁴ E naiv követelmények a békés hétköznapok idilljében sem indokoltak, és minősített helyzetben csak a saját erőket és a kívülállókat veszélyeztetik.

Békeállapotban valószínűleg ezeken az előírásokon nem lehet sokat változtatni. De elő lehet készíteni olyan módosításokat, amelyek tudomásul veszik, hogy egy felkelés nem elsősorban rendészeti vagy igazságszolgáltatási probléma, és a felkelők erőszakos tevékenysége nem megélhetési bűnözés, hanem háború (vagy ahhoz nagyon közeli dolog), és amelyek a harcérintkezés szabályait közelebb hozzák a való világhoz, a háború realitásához és a tűzharc harcászati dinamikájához.

ZÁRÓSZÓ GYANÁNT

Milícia nem garantálja a sikert – és a milícia hiánya nem jelent automatikus kudarcot. De a milíciák mindenképpen megkönnyítik a biztonsági erők munkáját, mert állandóan jelen vannak, érdekeltek a biztonság fenntartásában, és alaposan ismerik felelősségi közeiket.

44 1994. évi XXXIV. Törvény a Rendőrségről és 62/2007. (XII. 23.) IRM rendelete a Rendőrség Szolgálati Szabályzatáról. A figyelmeztető lövés veszélyeztet, mert a levegőbe kilőtt lövedék – még mindig jelentős energia-tartalékkal – előbb-utóbb visszatér a földre. A sebesítő lövés előírása a nagy és homogén célpontot (az ellenfél teljes testfelületét) apró, elszórt részekre (karok, lábak) osztja, és rendkívüli célzási pontosságot tételez föl, mely a tűzharc adrenalin-dús körülményei között valószínűtlen – néhány méteres távolságon túl a sebesítő szándékkal leadott lövés valószínűleg csak a löszert pazarolja (és ismét kívülállókat veszélyeztet).

Magyarország számára egy milícia felállítása akkor is nagyon hasznos lehet, ha végül nem realizálódik az aszimmetrikus konfliktus fenyegetése. A szűk katonai szempont (minősített helyzetben mozgósítható, valamennyire kiképzett állomány) mellett jelentős társadalmi előnyökkel is jár. Ismét elfogadottá és tiszteletet érdemlővé teszi a nemzet, az állam, a közösség szolgálatának elvét, ami a kötelező katonai szolgálati rendszer válságával elsorvadt, és lehetőséget ad azoknak, akik az adók megfizetésénél és a törvények betartásánál többet akarnak tenni közösségükért, hogy szolgálhassanak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Baráth Magdolna: A Belügyminisztérium újjászervezése 1956 után, Rubiconline, http://www.rubicon.hu/magyar/nyomtathato_verzio/a_belugyminiszterium_ujjaszervezese_1956_utan/ (letöltve 2011.01.21.)

Chin, Warren: Why Did It All Go Wrong? – essing British Counterinsurgency in Iraq, Strategic Studies Quarterly, Montgomery, AL, 2008/4, pp. 119-135.

DeShazo, Peter; Johanna Mendelson Forman; Phillip McLean (2009): *Countering Threats to Security and Stability in a Failing State – Lessons from Colombia*, Center for Strategic and International Studies, Washington DC, 77 p.

Devenny, Patrick és Robert McLean: The Battle for Basra Special Report, The American Spectator, Arlington, VA. 2005. november 1. <http://spectator.org/archives/2005/11/01/the-battle-for-basra> (letöltve 2011.01.21.)

Fall, Bernard B. (1965): The Theory and Practice of Insurgency and Counterinsurgency, *Naval War College Review*, 1998. Tél, Vol. LI, No. 1 (reprint)

Holt, Ronald L.: Afghan Village Militia: A People-Centric Strategy to Win, *Small Wars Journal*, 2009. szeptember 2, <http://>

smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/289-holt.pdf (letöltve 2011.01.21.)

Kiss Álmos Péter: Átvihetők-e az aszimmetrikus hadviselés tapasztalatai? *Hadtudomány*, Budapest, 2009. http://mhtt.eu/hadtudomany/2009/2009_elektronikus/2009_e_8.pdf (letöltve 2011.01.21.)

Kiss Álmos Péter: Biztonsági kihívások és veszélyek az új Európában in *Nemzeti művelődés – egységesülő világ*, 586 p. ISBN 978-963-263-142-4 Nap Kút kiadó, Budapest, 2010. pp. 316-332

Kiss Dénes: A Munkásőrség megalakítása, *Múltunk*, Budapest, 2009/3. pp. 238-277.

Knights, Michael és Ed Williams: „The Calm before the Storm – The British Experience in Southern Iraq,” The Washington Institute for Near East Policy, Washington DC, 2007. feb.

Kopets, Keith F.: The Combined Action Program: Vietnam, <http://smallwarsjournal.com/documents/kopets.htm> (letöltve 2011. 01. 21.)

Mahadevan, Prem: The Gill Doctrine – A Model for 21st Century Counterterrorism? 2008. április, *Faultlines: Volume 19*, <http://satp.org/satporgrp/publication/faultlines/volume19/Article1.htm> (letöltve 2011.01.21.)

Marks, Thomas A.: A model Counterinsurgency: Uribe’s Colombia (2002-2006) vs FARC, *Military Review*, Ft Leavenworth, KS, 2007. március-április, pp. 41-56

Mathur, Anant: „Secrets of Coin Success: Lessons from the Punjab Campaign,” 2008, Air Command and Staff College, Air University, Maxwell AFB, AL, USA, https://www.afresearch.org/skins/rims/q_mod_be0e99f3-fc56-4ccb-8dfe-670c0822a153/q_act_downloadpaper/q_obj_871b3765-5017-40f6-a466-18310df6496b/display.aspx?rs=enginespage (letöltve 2011.01.21.)

Quinlivan, James T.: Force Requirements in Stability Operations, 1995. *Parameters*, Carlisle, PA, USA, 1995, tél, pp. 59-69,

Ramsey, Robert D.: *From El Billar to Operations Fenix and Jaque: The Colombian Security Force Experience, 1998–2008*, 193 p., Combat Studies Institute Press, Fort Leavenworth, KS, pp. 9-11.

Smith, Rupert (2005): *The Utility of Force – The Art of War in the Modern World*, 428 p. Penguin Books, London ISBN 0-141-02044-x

Somkúti Bálint: Budapest, 1956 – Egy modern városi felkelés és leverésének katonai-politikai tanulságai, kézirat, publikáció előtt.

Strachan, Hew: British Counter-Insurgency from Malaya to Iraq, *RUSI Journal*; London, 2007. december; 152 évf, 6 sz, pp. 8-11.

Tálas Péter: Tatárszentgyörgy után... A biztonság szubjektív percepciójának veszélyeiről, ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, Elemzések, Budapest, 2009/4

Szerző megnevezése nélküli források:

Política de Defensa y Seguridad Democrática, Presidencia de la República – Ministerio de Defensa Nacional, Bogotá, 2003. 68 p.

Counter Insurgency Operations (Strategic and Operational Guidelines) – Army Field Manual, Volume 1 Combined Arms Operations, Part 10, 2001. Ministry of Defense, London

1949. évi XX. törvény, A magyar köztársaság alkotmánya, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=94900020.TV (letöltve 2011.01.21.)

1994. évi XXXIV. Törvény a Rendőrségről, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99400034.TV (letöltve 2011.01.21.)

62/2007. (XII. 23.) IRM rendelet a Rendőrség Szolgálati Szabályzatáról, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0700062.IRM (letöltve 2011.01.21.)

HARANGOZÓ MILÁN HADNAGY: A PASTUK SZEREPE AZ AFGÁN KULTÚRTÖRTÉNETBEN

Afganisztán történelme végig nyomon követte a politikai hatalomért folyó harcot egy olyan régióban, ahol mind a küzdelem természete mind a küzdő felek gyorsan változtak és változnak a mai napig is. A földrajzi helyzet fontos meghatározója különböző országok és a bennük élő emberek történelmének, az afgánok számára azonban ennél több: az ország elhelyezkedése miatt szinte az itt élők sorsává vált, hogy ókori uralkodóktól kezdve a modern nagyhatalmakig sokan szerencsét próbálnak ezen a vidéken. A cél az volt, hogy megszerezzék a stratégiai fontosságú területeket, és a rajtuk élő népek feletti fennhatóságot. Ez alatt az idő alatt Afganisztán számos idegenek által irányított birodalom része volt, és néhány helyiek által uralt államszervezet központjává is vált. Manapság elfogadott, hogy Afganisztánt a nagyhatalmak temetőjének nevezik, utalva ezzel a britekre, a szovjetekre, esetleg még korábbra nyúlva Nagy Sándorra, Dzsingisz Kánra, Timur Lenkre. A történelem és a világ figyelme ezekre az uralkodókra és a hódítások következtében itt zajló háborúkra koncentrálódott, a területen élő népeket a háttérbe taszítva. Kivételt képeznek ez alól azok a bátor és elszánt harcosok, akik a hódítások útjába állva lassították vagy egészen megállították azokat. Ugyanezek a harcosok és a leszármazottaik miatt tűnik ma Afganisztán kormányozhatatlan országnak. Úgy tűnhet, az afgánok maguk csak állandó statisztaként vesznek részt egy nemzetközi drámában, szerepükben pedig csak egyetlen dolog változik folyamatosan: az egyre modernebb fegyverek, amelyekkel rendelkeznek. Az ellenálláshoz rendelkezésre álló eszközök fejlettségével szemben azonban van egy

sokkal fontosabb dolog, ami több száz éve szinte állandó, alig változott, ez pedig nem más, mint a kultúra és a társadalom szerveződése és viszonya az aktuális uralkodóhoz. A hódítók elleni harc összekovácsoló ereje a régió földrajzi adottságainak köszönhetően is sokszor előnyhöz juttatta a fejletlenebb eszközökkel harcoló afgánokat. Jó példa erre Rudyard Kipling 1886-ban írt verse, mely a második angol-afgán háborúról szól:

*„Határmenti összecsapás –
Sötét szorosba sebes vágta –
Kétezer fontnyi oktatást
Tízrúpiás dzsezáil küld a halálba.”¹*
(Rudyard Kipling: *Határ menti számtan*
Ford: a szerző)

Az afgánok hódítókkal szembeni ellenállását jelképezi egy régi pastu mondás is: Az idegeneknek óráik vannak, nekünk időnk van.

A politikai rendet szemlélve gyakran elvonatkoztatjuk azt a kultúrától és a történelemtől és elvi síkon vizsgáljuk. Ez természetesnek hat a politikatudományban olyan multietnikus társadalmak politikai berendezkedésének kutatásában, mint Svájc, esetleg a volt Jugoszlávia, azonban Afganisztánt görcső alá véve ez a metodológia már nem használható. Minél tá-

1 Rudyard Kipling: *Arithmetic on the Frontier* (1886)

„A scrimmage in a Border Station –
A canter down some dark defile –
Two thousand pounds of education
Drops to a ten rupee jezail – ”

Forrás: http://en.wikisource.org/wiki/Arithmetic_on_the_Frontier

volabb van egy ország tőlünk és minél jobban elzárt a társadalma a külvilágtól, annál inkább hajlamosak vagyunk általánosan elfogadott nézeteket ráhúzni arra. Nem minden iszlám társadalom, terroristacsoport és fejletlen gazdasággal rendelkező ország ugyanolyan, tehát az itt lejátszódó konfliktusok mindegyike is más. Afganisztán sok országgal mutat hasonlóságokat, de nem lehet közhelyeket alkalmazva vizsgálni és nem lehet ráerőltetni sem máshol bevált módszereket, illetve politikai berendezkedést sem a globalizáció elkerülhetlenségét hangsúlyozva. A globalizáció maga elkerülhetetlen, viszont a helytelen hozzáállás következtében meghalt civilek és katonák magas száma elkerülhető. Valóban nem sikerült senkinek meghódítania Afganisztánt? Kit nevezünk tulajdonképpen afgánoknak? Valóban olyan erős a politikai és kulturális különbség a különböző etnikai csoportok között? A tanulmány a kérdéseket a régió egyik legmeghatározóbb etnikumának bemutatásával szeretné megválaszolni. A pastuk politikai, kulturális, társadalmi szerepe az idők során változott, kívülről egységes rendszerük belülről tagolt, a saját kultúrájukhoz való hűség azonban több száz éve nem változott. Bemutatásuk során jobban megérthetjük egész Afganisztán kultúrájának sajátosságait és társadalmának/társadalmainak különös széthúzó és összetartó kapcsolatát. A pusztán nagyhatalmi érdekek szem előtt tartásával az afganisztáni konfliktusból a NATO/ISAF nem jöhet ki győztesen. Az országban élő emberek jobb megismerésével az ország sajátosságaihoz jobban illő politikai berendezkedést és helyi szinten elfogadottabb, jobban működő rendszert lehet kiépíteni, amely a mi értékrendszerünknek nem megfelelő elemeket is tartalmazhat, sőt tartalmaz már most is. Ilyen például a korrupció, ami az afgánok felfogásában a gazdaság és politikai kultúra szerves és elfogadott része¹. Az ilyen

irányú ismeretek nagy segítséget nyújtanak a katonai és békeépítő műveletekben, hasznos és akár életmentő információt adnak felderítőknek, hírszerzőknek, lélektani műveletekkel és civil-katonai együttműködéssel foglalkozó katonáknak és bárkinek, aki az országban van. Nem szabad elfelejtenünk, akárhogy fog végződni ez a konfliktus, a szövetséges erők (köztük mi, magyar katonák is) ki fognak vonulni Afganisztánból. A helyiek maradnak, tehát az ő kezükben van a jövő. Rajtuk múlik igazán, hogy a jövőben is biztonsági fenyegetést fog-e jelenteni az országuk - mi csak segíthetünk ennek a megakadályozásában.

A 2006-os londoni Nemzetközi Afgán Konferencián elfogadott megállapodás szövege szerint „fenn kell tartani az egységet a sokszínűség ünneplése mellett”². A sokszínűség Afganisztánban azonban több dimenzióba terjed ki, mint általában egy ország népességénél. Nemcsak nyelvi, öltözködési, etnikai különbségeket jelent, hanem tradicionális, földrajzi, gazdasági és politikai szerveződésbeni differenciákat is. Ezeket a különbségeket feltárva betekintést nyerhetünk az etnikai csoportokon (pl. pastuk) belüli ellentétekre is.

AZ ISZLÁM: A MINDENNAPOK KULTÚRÁJA, NEM PUSZTÁN VALLÁS

Afganisztán muzulmán ország. Ez biztosan állítható, hiszen lakosságának 80 százaléka szunnita, 19 százaléka síita és pusztán 1 százalék egyéb vallású.³ Ellentétben azonban több mai modern muzulmán országgal, az afgán iszlám társadalomban a vallás nemcsak

---

Népszabadság, 2010. október 26.

- 2 „to maintain unity while celebrating diversity” J Alexander Thier (editor) : The Future of Afghanistan, Endowment of the United States Institute for Peace, Washington, D.C., 2009, 86. o.
- 3 Forrás: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>

---

1 Gyarmati István: Afganisztán, merre tovább?

ideológiát jelent, hanem egy életforma, melynek szabályai az élet minden területére kiterjednek. Az afgán társadalomban nincs olyan kapcsolat, legyen szó politikairól, gazdaságról, vagy szociálisról, amit ne erősítenének meg a vallással. Kemény alkudozásokat lehet egyszerűen és simán lezárni egy, a végső megállapodást szentesítő imával. Hasonlóan, indulatosan vitatkozó feleket – akik nem engednek az álláspontjukból, mert az a gyengeség jelét mutathatja – lehet kompromisszumra bírni, ha a közvetítő „Isten nevében” szólítja fel őket erre. Egy ilyen társadalomban lehetetlen a vallást a politikától szétválasztani. Az afgánok gondolkodásában a kettő, ha nem is ugyanaz, de elválaszthatatlanul kötődik egymáshoz. Emellett az iszlám identitás erősen összemósódott a kulturális identitással is. Ellenben a kolonizált, majd szabadságukat újra elnyert országokkal, ahol a koloniális múlt tömeges oktatással, városiasodással és gyors gazdasági és politikai változásokkal járt, Afganisztán sosem volt gyarmat és gyors változások színtere sem. A gyarmatosított országokkal ellentétben, ahol tömegeket mozgató különböző nézeteket hirdető politikai pártok alakultak, Afganisztánban az a hely maradt, ahol az iszlám sosem veszítette el közvetlen politikai erejét, sőt, meg sem kérdőjelezi azt, egyszerűen azért, mert az emberek úgy gondolják, ez nem lehet máshogy.

Ez a megkérdőjelezhetetlenség egységet ad az Afganisztánban élőknek. Meggyőződésük, hogy született muzulmánok, ezért még az iszlám arab részének szívéből, a szalafitáktól sem voltak hajlandók vallási doktrínákat átvenni. A tálibok uralma alatt is oszlopokkal és kövekkel jelölték meg mártírjaik sírjait, szalagokat kötöttek szent fákra és több helyi, ősrégi tradíciót tartottak életben identitásuk megőrzése érdekében, ilyen például a perzsa újév, a Nauruz ünnepe.⁴

AZ AFGÁN ETNIKAI CSOPORTOSULÁSOK FAJTÁI, A PASTUK SZERVEZŐDÉSE

Az országban alapvetően két fajta etnikai csoportosulás figyelhető meg: törzsi és nem törzsi szerveződés (melléklet 1). A nem törzsi szerveződésnél a közös ős nem ismert vagy csak feltételezhetően létezett. Ebben az esetben a szerveződés legmagasabb szintjei a klánok, amelyek szoros kapcsolatban állnak egymással egy nagy közösséget alkotva, a közös eredetet azonban nem tudják vér szerint visszavezetni. Természetesen azon klánok között, akik saját berkeiken belül is figyelmet szentelnek a vérvonalnak, kialakul a rokonsági szál. Hosszabb idő elteltével azonban a vérvonal jelentősége elveszik, nehezen nyomon követhető (különösen igaz ez egy olyan országra ahol az írástudatlanok száma eléri a lakosság 72 százalékát)⁵ Ebbe a rendszerbe sorolhatóak például a tádzsikok, üzbégek, hazarák, aimaqok, türkmének. A tádzsikok a legnagyobb nem törzsi szerveződésű etnikum, ők lakóhelyük szerint különböztetik meg az egyes klánokat (Badakshi, Panjshiri, Kabuli, Herati, stb). A hazarák közös összetartó ereje a síita vallás, a perzsa anyanyelv és a mongol ősök (nevük a perzsa hazār szóból ered, mely ezret jelent. A szó először valószínűleg a mai Hazadzsarát térségben állomásozó mongol hódítók ezredszintű katonai egységét jelölte, és csak később lett az itt élő nép neve).⁶

Törzsi szerveződés esetében a törzshöz való tartozást unilineárisan egy közös őstől

---

Political History, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2010, 42. o. ; 55. o.

5 Forrás: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>

6 Forrás: http://en.wikipedia.org/wiki/Hazara_people

4 Thomas Barfield: Afghanistan A Cultural and

eredeztetik, tehát mindenki törzstag, aki a közös ős vérvonalához tartozik. Ez a szerveződés sokkal zártabb a nem törzsinél. Afganisztánban a vérvonal vizsgálatánál az apa vérvonala az irányadó. Erre a szerveződésre a legjobb példát az országban a pastuk adják, képesek több millió embert egyesíteni és szövazetneti egyetlen közös őshöz „eredetmitoszukban”.

A pastuk (pustuk, pastunok, patánok) az afgán lakosság domináns etnikai csoportját alkotják az összlakosság több mint 40 százalékát kiteve. A pastuk többsége azonban nem Afganisztánban, hanem Pakisztánban él, főleg az Északnyugati Határterületekre és Beludzsisztánra koncentrálódva (melléklet 2). A pastuk által gyakran Pastunisztánnak is nevezett terület összesen körülbelül 40 millió magát pastunnak valló embernek ad otthont.⁷ Afganisztán korábbi történelmében az „afgán” szó egyet jelentett a „pastu”-val, ennek köszönhetően az Afganisztán országnév nemcsak az „afgánok földje”-t jelentette, hanem a „pastuk földje”-t is. Korunkban az afgán jelző már az országban élő összes embert jelöli, etnikai hovatartozástól függetlenül.

A pastukról írott forrást csak az 1500-as évektől kezdve találunk. Származásukat ezért nehéz történelmileg bizonyítani. Nevük több korai törzs nevéhez hasonlít, Hérodotosz a perzsa birodalom Arakhószia tartományának bemutatásakor említést tesz egy kelet-iráni törzsről, a pactyanokról. Az indiai Rig Védában a mai Afganisztán keleti vidékein élő paktahánokról írnak⁸. Közvetlen bizonyítékot nem találtak eddig arra, hogy ezek a népek lettek volna a pastuk ősei.

Egy másik elmélet szerint a pastuk az „elvezett tíz” izraeli törzs leszármazottai. A tör-

ténet szerint miután az asszírok Izrael királyságát meghódították, elhurcolták a népeket. Salamon templomának lerombolásakor több törzsnek nyoma veszett. A legenda szerint ezek a törzsek a mai Afganisztán területén telepedtek le, még pontosabban a jelenleg pastuk által lakott részekben. A teóriával szimpatizálók bizonyítékként hozzák fel a pastu törzsek neveit: „Harabni”- Ruben, „Shinwari” – Simeon, „Yusufzai” – József fiai, stb.⁹ Egy másik legenda szerint Izrael első királyának unokáját Afghana-nak hívták. A babiloni fogságból hazatérve a követői nem Jeruzsálem, hanem a mai Afganisztán felé vették az irányt és Ghor hegyei között telepedtek le. Ezt a legendát először 1635-ben publikálták a Mashan-I-Afghani című könyvben és a tradíció tovább élt a későbbi afgán királyi családban, akik Benjámin törzsétől eredeztették magukat. Ezeket a teóriákat manapság akárcsak érdekességként is elmesélni egy pastunnak egyenlő a halálos ítéletünk aláírásával. Nem pusztán az Izraellel való szembenállásuk miatt, hanem mert az egységes pastu kulturális identitás egyik fő alkotó eleme a közös ős mellett az iszlámhoz való hűségük, mely véleményük szerint korábbi minden más, a térségben élő népénél. Az afgán királyi családban elfogadott történet szerint 662-ben a Ghor hegyei közt élő izraeli törzsek hét küldöttjét maga Mohamed próféta térítette át az iszlámra, a küldöttség vezetőjét Kish-t átnevezte Arab-A-Rashidnak (a közös ős: Quais Abd’ al Rashid).¹⁰ A királyi család tagjain kívül azonban ezt a történetet sem érdemes felhozni a jelenkor átlag pastu emberének, amennyiben testi épségünk megőrzése is a hosszabb távú céljaink között szerepel.

A pastu törzsek a származásuk szerint csoportosulnak, melyek a már említett Quais

7 Forrás: http://en.wikipedia.org/wiki/Pashtun_people

8 Varga Csaba Béla: Afganisztán – a legyőzhetetlen, Kelet Kiadó, Budapest, 2010, 34.o

9 Issachar Katzir: The Israeli Source of the Pathan Tribes, The Scribe, 74. szám, 2001 ős

10 Forrás: <http://www.moshiach.com/tribes/afghanistan.html>

(‘Kaisz’) Abd’ al Rashid-Pathanra vezethetőek vissza. Vérvonaltól függetlenül minden pastu hisz abban, hogy Quais még Mohamed próféta életében áttért az iszlám vallásra és leszármazottai azóta is az iszlám egyik leg-hűségesebb védelmezői. A vérvonatra utal számos törzs neve is, melyek végződése vagy –zai (‘fia valakinek’), vagy pedig –khel (‘rokona valakinek’). A törzsek (tabar) klánokra vagy résztrözsekre bonthatóak (szintén a khel szó jelöli), ezek pedig számos nagycsalád szövetségéből álló rokonságokat alkotnak (plarina).¹¹ A négy legjelentősebb pastu törzs Quais négy fiának vérvonaltá reprezentálja. Az első három fiú nevei: Sarban, Bitan, Ghurgust. Sarban leszármazottai alkotják a Durrani törzset, illetve a Yusufzai törzset is Peshawar környékén. A Durrani törzs kiemelkedően fontos szerepet játszott Afganisztán történelmében. Sarban legidősebb fia Sharkhbun, az ő leszármazottai Dél-Afganisztánban találhatóak. Sarban másik fiának, Kharshbunnak az utódai a mai Peshawar környékén élnek (Shinwari, Mohmand). A Durrani korábbi neve Abdali volt, ez Sharkhbun legidősebb fiára, Abdalira utal. A Durrani törzsi szerveződése két fő részre bomlik: a Zirak (Popalzai, Alikozai, Barakzai, Achakazai) és Panjpao csoportokra (Nurzai, Alizai, Isaqzai).

Bitan lánya, Bibi Mato egy külföldi, Husayn Ghur felesége lett. Az esküvő előtt életet adott egy törvénytelen gyermeknek, melynek leszármazottai a Ghilzai (Khalji, Ghalji, ejtsd: Kaldzsi, Galdzsi) törzs tagjai. A keleti részekén élnek, ők alkotják a legnagyobb pastu törzset, több kisebb csoporttal: Hotaki, Tokhi, Nasiri, Taraki, Sulaiman khel, Kharoti stb.

A Ghurgustok Quais harmadik fiától származnak (neve egyezik a törzsével). Olyan törzsek tartoznak hozzá, mint a Kakar, a

Musa Khel (Beludzsisztánnal határos területeken élnek), továbbá a Safi törzs, akik Kunar provinciában élnek. A Safi pastuk jelentős része támogatja a tálibokat, Kunar Provincia Pech Járásában, a Korengal Völgyben jelentős veszteségeket okoztak az amerikai fegyveres erőknél. A völgyben a pashai nép tagjai élnek, sokan közülük azonban pastunnak vallják magukat és a pashayi nyelv mellett a pastut is anyanyelvüknek tekintik.

A negyedik vérvonalhoz tartoznak a Karlanri törzs tagjai. Ők Karran leszármazottainak vallják magukat, aki Quais örök-befogadott fia volt. Karran származása nem ismert. Ezt a törzset alkotják többek közt az Afridiak, Khatakok, Bangash-ok, Mahsudok, Mangalok és Waziriak. Pakisztán és Afganisztán határvidékein élnek, legnagyobb számban a pakisztáni Északnyugati Határterületeken (NWFP, North-West Frontier Province). Fontos még megemlíteni, hogy a pastuk nagy része szunnita, kivéve a Karlanriakhoz tartozó Bangash-okat, akik a síita iszlám követői és szintén Pakisztánban élnek.¹²

A rengeteg csoport közül Afganisztánban a két legjelentősebb a Durrani és a Ghilzai. Bár közös ősrre vezetik vissza magukat, a rengeteg vérvonalból is látszik, hogy egy néppé való szerveződésük hosszú folyamat eredménye volt, amely alatt több népcsoporttal is keveredtek. A városokban letelepedett, illetve az uralkodó elitet adó pastuk sokszor a közös nyelvet is elhagyták és helyette a perzsa darit beszélték, etnikai hovatartozásukat azonban a hegyvidéki, periférián (városoktól távolabb eső részekén) élő pastu törzsön kívül senki nem kérdőjelezte meg. A pastu nyelv az indo-iráni nyelvcsalád kelet-iráni csoportjába tartozik. Írása keveréke a perzsa és az

11 Varga Csaba Béla: Afganisztán – a legyőzhetetlen, Kelet Kiadó, Budapest, 2010, 37.o.

12 Us Amry Training and Doctrine Command: Tribalism in Afghanistan, 27. o. (Theater-Specific Individual Requirement Training Course)

arab írásjeleknek. A pastu ABC 45 betüből és 4 mellékjeltől áll (a perzsa csak 22-ből), a mellékjelek a pastu nyelv sokszor egyedi kiejtési rendszerét jelölik. Négy nagyobb pastu dialektus van, mely égtájak szerint tagozódik, a dialektusok között az eltérés nem szignifikáns, az pusztán kiejtésbeli (lágyabb kiejtés délen, erősebb északon). A nyelv Afganisztán hivatalos nyelve a dari mellett (a perzsa afgán változata). A pastuk életében fontos szerepet játszik a költészet és a különböző közmondások ismerete, szinte sosem zajlik le beszélgetés egy-egy verssor elhangzása nélkül. Bár rengeteg az írástudatlan, nagyon büszkék költőikre, akik többségében katonák is voltak. Leghíresebb képviselőjük Khusal Khan Kattak író, harcos és törzsi vezető.

Bár külső szemlélőként egységesnek tűnhetnek, ha éppen nincs külső megszálló, aki ellen harcolni kell, a pastuk előszeretettel vívnak háborút egymás ellen is. A legnagyobb ilyen ellentét a Durranik és a Ghilzaik között figyelhető meg, a csatározások azonban összetettek és nem pusztán a különböző vérvonalak és a vérbosszú táplálja őket. Az ilyen összetűzések gyökerét kutatva feltárhatjuk az afgán társadalom különös, megosztott gazdasági és politikai szerveződését.

KETTÉTÖRT TÁRSADALOM

Ha egy európai ország/nemzet társadalmát és kultúráját vizsgáljuk, többé-kevésbé biztos pontnak vesszük a közös fejlődési irányt a legalapvetőbb kérdésekben, mint például a lakóhelyhez való kötöttség, a közös jogrendszer, közös gazdasági érdekek, közösségi érdekektől vezérelve a hatalom gyakorlásának átadása egy választott testületnek, esetleg uralkodónak. Összességében tehát egy társadalomról beszélhetünk országonként. Afganisztán esetében, ha a jelenlegi konfliktus politikai megoldását egy egységes, centralizált, nyugati típusú demokráciában látjuk, akkor

csapdába csaljuk önmagunkat, mivel itt egyszerre kétfajta társadalmi berendezkedés létezik, melyek egymással szoros kapcsolatokat ápolnak, azonban gazdasági és politikai kultúrájuk különböző. Ez nem egy radikálisan új keletű megközelítés, sőt, tulajdonképpen már több mint hatszáz éves. Adb al-Rahman ibn Muhammad ibn Khaldun Tuniszban született 1332-ben. Az arabok ibériai hódításai után családjával Sevillebe költözött, majd mielőtt a reconquista elérte a várost, visszaköltözött Tuniszba. Szociológus, történétíró, filozófus, aki rövid ideig Tunisz kancelláriáján is dolgozott. Fő műve a Muqaddimah, melyet 1375-ben kezdett el írni¹³. Görög fordításban a cím Prolegomena, jelentése: Bemutatás. A mű az egyetemes történelem korhű nézőpontból történő leírása. Bár több évszázados, az abban leírt dichotómia a mai napig megfigyelhető Afganisztánban. Fontos itt megemlíteni, hogy bár Afganisztán elmaradott ország, nem lehet általánosítva középkorinak nevezni az ottani viszonyokat (még akkor sem ha egy középkori történétíró megfigyelése a mai napig helytálló a térségben). Bár a szokások, a társadalmi kapcsolatok több évszázada változatlanok, a mai afgán üzletember ugyanúgy nem tudna mobiltelefon nélkül létezni mint mi (sajnos lassan a tálibok sem). Természetesen az ország rendkívül szegény, gazdasága fejletlen, de a tradíciók és a szegénység nem jelent egyet a fejlődéstől való elzárkózással. A tradicionális társadalmak globalizációra adott egyik lehetséges válasza valóban az elzárkózás és a szélsőséges nézetek erősödése (politikai és vallási, a tradicionális társadalmak többségében a szekularizáció nem ment végbe), azonban ez elkerülhető akkor, ha olyan fejlődési utat mutatunk, amely nem veszélyezteti teljes egészében az adott társadalom és kultúra jelenlegi felépítését.

13 Forrás: <http://www.muslimphilosophy.com/ik/klf.htm>

Ibn Khaldun két társadalmi berendezkedést különböztet meg. Ezek mind gazdasági, mind szociális és politikai szerkezetükben különböznek és tülmutatnak az etnikai hovatartozás szerinti csoportokon. A sivatagi civilizációk önfenntartó mezőgazdasággal vagy nomád állattartással foglalkoztak és rokonsági szálakon keresztül szerveződtek általában gyéren lakott területeken. Gyakran szélsőséges környezeti körülmények között, marginális területeken éltek. Khaldun könyvében ide sorolta a sivatagi nomádokat (beduinok), a sztyeppék nomádjait (türkök) és a hegyvidéki falvakban élöket (kurdok és berberök).¹⁴

A letelepedett civilizációk mezőgazdasága már többlettermelő volt, amivel el tudták látni az egyre nagyobb népességet. Ennek következtében egyre sűrűbben lakott területek jöttek létre általában széles folyó völgyekben, öntözött síkságokon, a fontosabb kereskedelmi útvonalak mentén. Ezek a közösségek már általában lakóhely szerint szerveződtek és társadalmi osztályokra tagozódtak. A besorolás függött a foglalkozástól és a vagyoni helyzettől. Ezek a városok lettek a tanulás és a magas kultúra központjai, illetve bel- és külkereskedelmi csomópontként funkcionáltak. Bár földrajzilag a sivatagi civilizációk sokkal nagyobb területet tartottak ellenörzésük alatt, a gazdasági és kulturális központokban élö letelepedett civilizációk gazdasági erőben, termelöképességben és sokszor népesség-számban is meghaladták azokat.

Afganisztánnal kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy a nagyobb városok és azok vonzáskörzetei egészen 1747-ig, Ahmad Shah Durrani hatalomra kerüléséig idegen hódítók uralma alá tartoztak. A hódítóknak nem Afganisztán jelentette a fő célpontot, hanem földrajzi helyzetkedése miatt volt fontos nekik: a

regionális kereskedelmi útvonalak mind afgán területeken haladtak át, továbbá a Hindu Kush-on keresztül tudtak eljutni India gazdag területeire. Az India területén levö uralkodóknak pedig Afganisztán jelentette az első védelmi vonalat. A hódítók elsősorban ezeket az útvonalakat és az ezek mentén letelepedett civilizációkat igázták le, a távoli hegyvidéki területeken élö sivatagi civilizációk sosem voltak fő célpontok. Ezeken a területeken, mivel nehezen megközelíthetök, a nagyobb haderövel érkező korai hódítók nehezen tudták katonai fölényüket kihasználni, sok esetben meg sem próbálták katonai erővel leigázni a területet, egész egyszerűen azért, mert nem hozta volna be az erre fordított költségeket, a feláldozott emberéletekröl nem is beszélve. A sajtó által annyira felkapott mondat, miszerint Afganisztánt soha senkinek nem sikerült eddig leigázni, nem teljesen valós állítás. Más volt a korabeli hódítók politikájának célja, mint a mai afgán politikáé. Az igazság az, hogy bár nem sikerült Afganisztán egész területét például Dzsingisz Kánnak vagy Nagy Sándornak leigázni, de a lényeg hogy nekik ez sosem volt cél. A nagyobb városok és a kereskedelmi útvonalak pedig általában vagy kooperáltak, vagy behódoltak, még a szovjet invázió alatt is (melléklet 3). A korabeli hódítók fő problémája, amivel meg kellett küzdeniük miután stabilizálták a hatalmukat más rivális államok támadásai voltak, nem pedig a helyi sivatagi civilizációk lázadása. Természetesen a lázadások folyamatosak voltak, de legtöbbször nem jelentettek valódi veszélyt a letelepedett civilizációk körül megszilárdított hatalmi rendszerre nézve. A hódítók a legjobb részeket megtartották maguknak, a nagyobb, profitot számukra nem termelö távoli vidékeket pedig decentralizálva hagyták.¹⁵

14 Ibn Khaldun: *The Muqaddimah, An Introduction to History*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2005, 93. o.

15 Thomas Barfield: *Afghanistan A Cultural and Political History*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2010, 68. o.

A városok és a távoli területek lakossága azonban még a különböző fennhatóság alatt sem volt (és nincs is) elzárva egymástól, sőt, szoros kapcsolatban vannak, ami nagyrészt a népességmozgásnak köszönhető. A marginális területekről jelentős munkaerő áramlott a városba, többnyire időszakos munkát vállalva. A városi lakosság nyilvánvalóan nem szívesen költözött volna a kényelmes környezetből a hegyvidéki, sivatagi környezetbe. A városi civilizációknak is nagy szüksége volt erre a plusz emberi erőforrásra, a periférián élő családok sokkal több egészséges gyermeknek adtak életet, mint városi megfelelőik.¹⁶

A LETELEPEDETT CIVILIZÁCIÓK GAZDASÁGA, TÁRSADALMA, POLITIKAI BERENDEZKEDÉSE

A városokban a társadalom szerveződésében már nem a rokonsági kapcsolat volt a fő irányelv, hanem a pénz. Ez pedig a városokban kialakult gazdaságnak köszönhető. Mivel itt a létfenntartás feltételei adottak voltak, ezért a lakosság képes volt többletet termelni, amit értékesített is. A városokban jelent meg először a luxus fogalma, ami a bonyolult munkamegosztás következtében vált termelhetővé és felhalmozhatóvá. Ebben a rendszerben sok helyen a rokonsági szálak szerinti hierarchia helyét átveszi a gazdasági hatalomból, a pénzből származó hierarchikus tagozódás. A városok gazdasága többletet termelt nemcsak ételben, hanem különböző használati eszközökben is, emellett olyan szolgáltatásokat is nyújtott, amik fontosak voltak a távoli, sivatagi és hegyvidéki területeken élőknek. A függés azonban kölcsönös volt és nemcsak a fentebb említett munkaerőre szorított.

A távoli területeken élők a létfontosságú javakért cserébe egzotikus és luxustermékeket vittek a városok piacaira. A különbség annyi csak, hogy a sivatagi civilizációknak ezek az árucikkek szükségesek voltak (és a mai napig azok) az életben maradáshoz, a városoknak pedig csak luxuscikket jelentettek az általuk kínált portékák, hiányuk nem jelentett veszélyt a fennmaradásukra nézve.¹⁷ A letelepedett civilizációk többlettermelésének hála a művészetek és a tudomány központjai is lettek. Az ortodox iszlám hitiskolák központjai mindig városokban voltak (a sufi miszticizmust kivéve). Ezeket az intézményeket általában a központi hatalom finanszírozta, de nem voltak ritkák a magán adományokból felépülő madrasszák sem.

A letelepedett civilizációk társadalma lakhely szerint és a vagyoni helyzet vagy politikai hatalom alapján megítélt társadalmi osztályok szerint tagozódott. Idegenek olyan világa ez, akik gazdaságilag az élet minden területén függnék egymástól, de semmi okuk nincs arra, hogy szociálisan hassanak egymásra.¹⁸ Az osztálybeli különbségek megjelentek étkezési, öltözködési szokásokban és a lakóhely kialakításában is.

A városok politikai ereje a centralizációban rejlett, a politikai vezetők képesek voltak önmagukban dönteni és utána olyan utasítást adni, amit végre is hajtottak. A letelepedett civilizációk politikai vezetői nem sok időt szántak a javak redistribúciójára, úgy tartották meg hatalmukat, hogy maguknak és az államnak biztosították a bevételeket, a politikai hatalom tehát hierarchikusan épült fel, minél magasabb állami rangot kapott valaki,

16 Ibn Khaldun: *The Muqaddimah, An Introduction to History*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2005, 263-265. o.

17 Ibn Khaldun: *The Muqaddimah, An Introduction to History*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2005, 122. o.

18 Thomas Barfield: *Afghanistan A Cultural and Political History*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2010, 61. o.

annál több politikai befolyása volt. Az állam rendelkezett bürokratákkal és hivatásos, profi hadsereggel is. A kiszabott adók befizetése alól kibúvókat az állam által fenntartott erőszakszervezetek büntették meg. Ennek a politikai rendszernek azonban gyengéi is voltak. A városok lakossága nem volt fizikailag és mentálisan annyira terhelhető, mint a sivatagi civilizációk mostoha körülmények között élő közösségei, és mivel a hadsereg az államé volt, ezért a lakosság tulajdonképpen nem is vett részt a háborúkban, azt mindig a professzionális hadseregre bízta. A sivatagi civilizációk falak és hadsereg híján kénytelenek voltak megvédeni magukat, minden férfi harcos volt gyermekkorától kezdve. Bár gazdaságilag fejlettebbek voltak és a magas kultúra otthonai lettek, a letelepedett civilizációk tagjait gyakran megvetették az ilyen „gyengeségek” miatt a sivatagban élő harcos népek tagjai. Még a városi és nem városi pastuk között is különbség van, sokszor az utóbbiak lenézik, tisztességtelennek tartják városban élő társaikat. A későbbiekben látni fogjuk, az eltérő életforma még a kívülállóknak annyira homogén és összetartó pastu kultúrában is változásokat eredményezett. A letelepedett civilizációk tehát összességében hatalmi szempontból voltak erősebbek a sivatagi közösségeknél, hatalmuk és katonai erejük azonban a gazdaságra épült. A gazdaság hanyatlásával pedig ez az erő is csökkent, amit a sivatagi civilizációk rendszerint ki is használtak.

A SIVATAGI CIVILIZÁCIÓK GAZDASÁGA, TÁRSADALMA, POLITIKAI BERENDEZKEDÉSE

A szélsőséges természeti környezetben élők számára a fő feladat az önfenntartás. A javak megteremtése és a kereskedelem (jellemzően árucserre) többségében arra korlátozódik, hogy a család, klán, törzs saját magát eltartsa. Amennyiben megtermelik a szükséges dolgokat,

megpihennek, ahelyett hogy folytassák a termelést extra vagyonszerzés céljából.¹⁹ Az ilyen létfenntartó gazdaság egyik sajátossága hogy a csoport tagjai között életszínvonalbeli különbségek nem nagyon vannak. A magasabb rangú vezetők lehet, hogy többet esznek, de ugyanazt eszik. Ugyanazokat a ruhákat hordják, hiszen ugyanazok az alapanyagok állnak rendelkezésükre. A vagyon mérőfoka a mennyiség. Minél nagyobb földje, minél több állata van valakinek, annál gazdagabb. A mai Dél-Afganisztánban ilyen mérőfokot jelent a feleségek száma is. A Korán tanítása szerint kötelező minden feleséget ugyanolyan bánásmódban részesíteni. Manapság egy Kandahar tartományban élő átlagos pastunnak egy felesége van, akinek kető, vagy annál több, az jellemzően tehetősebb ember, mivel minden feleségét és a gyermekeit is el kell tartania a férjnek.

A sivatagi civilizációk gazdaságából a pénz szinte teljesen hiányzott, ezért pénzt félretenni vagy felhalmozni sem szokásuk az ilyen társadalmak tagjainak. Ha többletet termeltek valamilyen oknál fogva, azt a többletet társadalmi kapcsolatok ápolására szánták. A vezetők gyakran azzal nyerik vissza hatalmukat, hogy kihívójuknál több ajándékkal képesek a törzs tagjait elhalmozni. Ez egyfajta egyenlőségelvűséget eredményezett. A felhalmozott javak szétosztása szintén azt vonja maga után, hogy az ilyen társadalmak gazdasága soha nem jut tovább az önfenntartó szintnél, nincsenek gazdasági szektorok, nincs tökehalmozás, a gazdasági fejlődés nem mérhető, ezért sokszor időtlennek, több évszázada változatlanok tűnik a fejlettségi szintjük. Nincs ez másképp az ilyen civilizációk szociális és politikai felépítésével sem.

Ahogy a gazdaság, úgy a politika is egalitáriánus volt. A rokonsági szálak men-

19 Ibn Khaldun: *The Muqaddimah, An Introduction to History*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2005, 92. o.

tén felépült társadalom nem is működhetett másként. A baj csak az, hogy az ilyen politikai hatalom viszonylag kisszámú népességet tud összetartani. Az összetartás mértéke függ attól is, hogy mekkora a probléma: „Én a testvéreim ellen; a testvéreim és én az unokatestvéreim ellen; az unokatestvéreim, a testvéreim és én a világ ellen.”²⁰ Ez a mentalitás komoly hátrányt jelentett a centralizált városokkal szemben, ha az egyes törzsi vezetők egyetértésére volt szükség egy kisebb probléma megoldásánál. A vezetők nem tudtak közvetlen parancsokat kiosztani, hatalmukat csak akkor tudták gyakorolni, ha elég támogatót maguk mögé tudtak állítani és meggyőzték az idősebb férfiakból álló tanácsot is. Elsők voltak az egyenlők között.

A sivatagi civilizációk társadalma a csoportszellem ('asabiya)²¹ köré épül. Az 'asabiya a sivatagi társadalmak minden tagját összeköti a legszegényebbtől a legtehetősebbik, és közös alapot, identitást ad a törzsön kívüli világgal való kapcsolatteremtéshez. Az 'asabiya eredendően a vérszerinti rokonságból vagy valami ahhoz fogható szoros kötelékből adódik, lehet házasság, háborús szövetség is. Emiatt a csoport egy tagját ért támadást kollektív támadásként értékeli a közösség, viszont ha a csoport egy tagja szegénytelen, az ugyanúgy kihat az egész csoport hírnevére is.

20 Thomas Barfield: *Afghanistan A Cultural and Political History*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2010, 78. o.

21 A fordító Franz Rosenthal a 'group feeling' fordítást használja, ezt többen támadták, igazi angol kifejezés nincs erre a szóra. Az asabiya egy kapcsolat ami a közös dolgokon alapul, viszont szembenáll az állami hierarchiával és a vallással. A vallás az egyetlen dolog ami helyettesítheti, ami azonban inkább redefiniálja mint megtagadja. Ibn Khaldun: *The Muqaddimah, An Introduction to History*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2005, Introduction XV. o.

Afganisztánban az 'asabiya köré épülő társadalmi rendszerre a pastunok adják a legjobb példát. Az ő társadalmuk fő összetartó ereje a Pashtunwali, olyan alapelvek összessége, amelyek fő feladata az összetartáson kívül a becsület és a hírnév fenntartása.

A PASTUK ÚTJA

A Pashtunwali a pastuk etikai kódexe és egyfajta szokásjog is egyben. Pastu nyelven egyszerűen Pashto-nak nevezik, a nem pastu származásúak nevezik Pashtunwalinak, jelentése: a pastuk útja.²² Ahogy már említettem, az egyetlen dolog, ami helyettesítheti az 'asabiya-t (esetünkben ez a Pashtunwali), az a vallás. A Pashtunwali különös kapcsolatban áll az iszlámmal. Afganisztán 1747-ben lett teljesen független, egységes állam Ahmad Shah Durrani uralkodásának égisze alatt. Ekkor érte el legnagyobb kiterjedését is (melléklet 4). Nem vallási alapon próbálta legitimálni hatalmát, mint akkoriban a legtöbb muzulmán uralkodó. A hatalom gyakorlásának jogát a törzsi szerveződés és a nemzedékrendiség öröksége alapján szerezte és tartotta meg. A pastunok szunniták, a hanafi iskola hívei, de mindenekelőtt a Pashtunwali volt az, ami „kormányozta” őket. A második a Sha'ria volt. A szent szövegek még így is a hatalom alapvető forrását és legmagasabb fokát jelképezték, de úgy, hogy az általuk képviselt hatalmi érték átkerült a királyhoz, mivel az a Pashtunwali szerint építette fel uralkodásának rendszerét és azt betartatta mindenkivel. Így tulajdonképpen a korai egységes afgán állam mozgatóereje a Pashtunwali lett.

A Pashtunwali, olyan alapvető szerepet játszik a pastunok identitásában, hogy tu-

22 Us Amry Training and Doctrine Command: *Tribalism in Afghanistan*, 26. o. (Theater-Specific Individual Requirement Training Course)

lajdonképpen nincs különbség 'pastunnak lenni' és a 'Pashtunwali gyakorlása' között.²³ Érdekes tény azonban, hogy a pastunok szemében nem ellentmondásos ha pastunként a pastunwalit gyakorolják és emellett muzulmánok is egyben, akik ragaszkodnak az iszlám törvénykezéshez, a Sha'ria-hoz. A Sha'ria és a Pashtunwali a pastunok tudatában két olyan jogrendszer/szokásjogi kódex, amiket különböző céllal hoztak létre. Az iszlám szokásjogot Isten által kinyilatkoztatottnak tartják, ami szent és sérthetetlen, a Földön élő emberekre vonatkozik és egyfajta morális kód. Ezzel szemben a Pashtunwali inkább a becsülettel foglalkozik, ami a pastunok szemében nem jelent mást, mint azt tisztességesen gyakorolni és továbbadni a Pashtunwali értékrendjét. Számunkra, akik szekularizált államba születünk és a társadalmi, erkölcsi, etikai normáink többsége tulajdonképpen egységes az egész országban, ez egy nagyon furcsa és bonyolult felfogásnak tűnik. A pastunoknak azonban nem jelent problémát mindkettő szerint úgy élni, hogy egyiket sem részesítik előnyben. Egyszerűen másra alkalmazzák őket.

Az, aki a Pashtunwalit gyakorolja, becsülettel (izzat) rendelkezik. Izzat nélkül a személy nem tekintendő többé pastunak és nem élvezheti a közösség támogatását és védelmét. A Pashtunwali becsületre alapuló társadalma a lovagiasság/bátorság (ghayrat vagy nang), vendégszeretet (melmastia), a nemek közti határvonal (purdah vagy namus), és az idősek tanácsának (jirga) eszméi által épül fel és ezek annak fő irányítói is.²⁴ A Pashtunwali értelme-

zése és használata azonban függ az életmódtól is. A letelepedett, urbanizált pastuk csoportját qalang csoportnak ('adózó csoport'), a nomád, hegyvidéki pastuk csoportját pedig nang csoportnak ('bátor csoport') nevezzük.

A ghayrat gyakorlásának két része van: elismerésre méltó és bátor cselekedetek a harcban és a becsület megvédeése. A tisztességes harc normái között találunk szabályokat arról, hogy kit lehet megtámadni (civiliek védelme) és hogy a zsákmányt mindig megfelelően osszák szét. A tisztességtelen harcosokat megvetik, a büntetésük közösségenként változik. A nang csoportba tartozók között nagyobb a társadalmi egyenlőség, ebből adandóan minden olyan harcos becsületes, aki egyenlő mértékben részt vesz a harcban. A qalang pastuknál azonban a becsületes harcosok megítélése függ a társadalmi osztálytól is. A khanok lesznek a hadurak, akik a sereget irányítják, így ők aratják le a legnagyobb babérokat. A ghayrat második normája a becsület védelmére irányul más személyekkel szemben. Egy személyes inzultáció, tisztességtelen cselekedet vagy szituáció, ami a Pashtunwali normáit sérti és szegyenbe hozza a pastukat a becsület védelmét vonja maga után (badal, általában vérbosszúnak fordítják). A vérbosszú fontos része a csoportszellemnek. Ha egy család tagja megöl valakit, akkor az áldozat családja az elkövető egész családját bűnösnek tekinti. Ha sikerül megegyezni a kártérítésről, akkor a vérontás elkerülhető, ha viszont vérbosszú következik be, akkor elindul egy olyan folyamat, ami egész generációkat képes kiirtani (legtöbbször a férfivonalat, de sokszor szó szerint egész családok vállalnak a badal áldozatává). Egészen addig, amíg a bosszú mértéke nem „túlzott”, az öregekből álló tanács (jirga), a tanácskozást nevezhetik shura-nak) nem avatkozik be.

A melmastia egyfajta támfala a pastuk becsületének, minél vendégszeretőbb valaki, annál több szociális tőkéje van, tehát annál

23 Palwasha Kakar: Tribal Law of Pashtunwali and Women's Legislative Authority, Afghan Legal History Project, Islamic Legal Studies Program, Harvard Law of School, 2. o.

24 Palwasha Kakar: Tribal Law of Pashtunwali and Women's Legislative Authority, Afghan Legal History Project, Islamic Legal Studies Program, Harvard Law of School, 3-6. o.

jobban élvezheti a közösség védelmét és annál több hatalma is lesz, mivel több embert tud a saját ügyei mögé állítani. A melmastia magában foglalja az idegenek és ismerősök élelmészét és elszállásolását (vagy a település vendégházában, vagy saját otthonokban), az ajándékozást és a vendég védelmét. A férfiak szociális hálózatában a vendégszeretetet a qalang pastuknál intézményesedett: minden közösség vezetője üzemeltet egy férfi közösségi házat (hujra), ahol a vendégeket elszállásolják és szórakoztatják is. A település férfi tagjai itt gyűlnek össze, hogy együtt fogyasszák el az ételeket. A vendég védelmét a nanawati (szó szerint: belépni egy ház védett területére) szabályozza. A vendég teljes védelmet élvez és az ellenségeit egészen addig távol tartják, amíg a közösségben tartózkodik. A nanawati égisze alatt a vendég kérheti a badal beszüntetését is. A pastu nőknél bevett szokás, hogy elmennek a badal alatt a szembenálló félhez és a házukban kérik a vérontás befejezését, amit ilyenkor a házigazdának el kell fogadnia. A narqawal (megszólítás, kihívás) alatt a nő kéri, megszólítja azt a férfit, akihez hozzá szeretne menni annak ellenére, hogy már hozzáadták valakihez, akinek nem szeretne a felesége maradni. Ilyenkor a nő szintén a kívánt férj otthonában a nanawati oltalmát élvez. A férfinek joga van ilyenkor elvenni, azonban az ügyet minden esetben rendeznie kell a nő édesapjával.²⁵ Ha az apa nem egyezik bele, akkor badal következik, ezért a nők a narqawal-lal ritkán élnek.

A namus más, mint a melmastia. Nem akkor tartjuk meg becsületünket, ha eszerint járunk el, hanem akkor, ha fenntartjuk azt. Ha valaki megbolygatja a nemek közötti rendet, akkor cselekedni kell valakinek a „namus”-a

védelmében. A namus maga az intézmény, ami a nemek közötti szegregációt fenntartja a pastu társadalomban. Ezt a szegregációt hívjuk purdah-nak. A purdah urdu szó, fátyol jelentése jelképezi a férfi és nő közötti fizikai határt. A pastuknál fontos, hogy a nő és a férfi egyformán használja a purdah-ot, ezzel mutatva a méltóságukat. Annak ellenére azonban, hogy mindkét nemre vonatkoznak a szabályok, antropológusok kutatásai szerint a pastuk a namus alatt az asszonyok becsületének védelmét értik, a purdah pedig számukra nem más, mint az asszonyok felügyelete.²⁶ Ennek ellenére a szabályok a férfiakra is vonatkoznak. Ha egy férfi belép egy magánháza egy nő jelenlétében úgy, hogy nincs köztük rokoni kapcsolat, a férfit megverik, becsület sértéssel vádolják és gyakran még a közösségből is kizárják. Ez különösen jellemző a qalang pastukra. A purdah határai változnak azonban a qalang és a nang csoportokban. Érdekes hogy a letelepedett qalang csoportoknál sokkal szigorúbbak a szabályok, mint a nang közösségekben. A qalang csoportoknál általában egy nő nem hagyhatja el a házat egy férfi rokonának kísérete nélkül, továbbá ha ezt megteszi, teljesen el kell takarnia magát. A teljesen szétválasztott életteret gyakran csak a még gyermek és öreg nők léphetik át a házon belül is. A nang csoportban a nők részlegesen takarják csak el arcukat, azt is csak akkor, ha elhagyják a házat, vagy ha idősebb vendéget tisztelhetnek köreikben. Meglátogathatják szomszédjaikat, igaz, a nőknek és férfiaknak itt is külön életterük van (külön látogató helyiség). Ha egy férfi a család barátja, akkor azonban meglátogathatja a család vezető női tagjait is. Ez véleményem szerint elsősorban a különböző életmód szerint alakult ki így. A mostoha, elzártabb régiókban, a hegyvidékek földművelő családjaiban és a sivatagot járó

25 Palwasha Kakar: Tribal Law of Pashtunwali and Women's Legislative Authority, Afghan Legal History Project, Islamic Legal Studies Program, Harvard Law of School, 4. o.

26 Louis Dupree: Afghanistan, Princeton, Princeton University Press, 1978, 126. o.

nomádoknál is szükség van minden munkás kézre. A nőknek muszáj elhagyniuk a házat, hogy segíthessenek a mezőgazdasági munkákban. A városokban a fő feladatuk már „csak” a háztartás vezetése, ezért könnyebb elzárni őket. A Kuchi nomádoknál például a nők egyáltalán nem fátyolozzák magukat nyilvánosan és a teljes háztartás vezetése mellett a család rengeteg ügyében is eljárhatnak, amíg a férj a nyájukat sokszor hetekig legelteti távoli területeken. A városi pastuk között, a nagy földekkel rendelkező khanoknál pedig a fiatal nők még a házon belül is el kell, hogy takarják magukat az anyós és após előtt, azoknak pedig hangosan és elég időt hagyva be kell jelenteniük, ha a ház azon részén haladnak át, ahol a fiatalasszony tartózkodik.²⁷ Minél több az idegen (és nem családtag, rokon, régi barát) egy közösségben, annál szigorúbb a purdah. A városokban pedig már nem a rokoni szálakon szerveződik a társadalom, tehát a félelem is nagyobb, hogy egy idegen becsületsértést követ el. Az extrém purdah által irányított szélsőséges társadalmi nézetek vezethetnek el odáig, hogy a nők számára betiltják az oktatást, az egészségügyi ellátást és bármiféle közszereplést. A purdah ilyen elhajlásai is vezettek a tálib rezsim alatt ezek mellett a zene, a mozi és a sárkányeregetés betiltásához is.

A jirga, amely szerveződhet közösségi, városi, regionális szinten is a Pashtunwali törvényhozó testülete. A tanács minden ügyben konszenzus alapján dönt és a döntés kötelező minden részt vevő fél számára. Aki egy jirga tagja akar lenni, hírnevet kell szereznie a becsületéről, tehát ismernie kell és be is kell tartania betűről betűre a Pashtunwalit. A qalang közösségekben emellett vagyonnal is rendel-

keznie kell a tagoknak. A tanácsok legtöbbször idősebb férfiakból áll, ezért sokszor fordítják „öreges tanácsa”-ként. A tanács egyik legfontosabb joga összehívni a lashkar-t (törzsi hadsereg).

A Pashtunwaliban a négy fő irányvonalhoz kapcsolódik több kisebb, másodlagos irányelv is. Ezekhez tartozik például a pastu föld védelme (zemaka), a pastu nemzet szeretete (hewad) és a pastu kultúra védelme is (dodpasbani). A melmastia-hoz hasonló a lokhay warkawal is, ami szerint a közösségnek mindent meg kell tennie azért, hogy a vendéget, vagy egy rászorulót megvédjen az ellenségével szemben. Ezzel függ össze a badragha is. A rászorulót illetve vendéget a törzs elkíséri védelmet nyújtva az út alatt az övéihez, vagy oda, ahol már biztonságban van még akkor is, ha az ellenség nagy erővel üldözi.

Láthattuk, hogy a társadalmak két szerveződési rendszere még az oly zárkozótnak és egységesnek tűnő pastuk között is különbségeket szül. Afganisztánt vizsgálva fontos észrevenni, hogy az etnikai határvonalak bár fontosak (pastuknál ez különösen igaz, külön szavuk van a nem pastu származásúakra, ez a durvand), az életforma és a több százados külön fejlődési irány még ennél is mélyebb különbségeket szült. A városokban vagy távoli hegyi területeken együtt élő, de etnikailag különböző csoportok sokszor jobban megértik egymást és sokkal több közös dolgot tudnak felfedezni egymásban, mint az azonos etnikumhoz, de különböző társadalmi és szociális világból jövő társaikban. Az urbanizált kandahari pastuk és a kabuli tádszikok politikai és társadalmi kultúrája nagyban különbözik Uruzghan-i vagy Badakshan-i társaikétól. A tálibok fentebb említett rendkívül szigorú intézkedései sok nyugati szemében az iszlám fanatikus félreértelmzéséből adódik. Ez azonban csak az érem egyik oldala. A felszín alatt egy sokkal régebbi, mélyebb konfliktus gyökerezik. A tálibok megvetése

27 Palwasha Kakar: Tribal Law of Pashtunwali and Women's Legislative Authority, Afghan Legal History Project, Islamic Legal Studies Program, Harvard Law of School, 5. o.

a kabuli városiakkal szemben és a városok lakóinak félelme a táliboktól nem az iszlám különböző értelmezésében rejlik igazán, hanem a letelepedett és a sivatagi civilizációk értékrendje közti évszázados összeütközésben. A luxusban élő „puha” városiakat lenézték és morálisan megvetették a szélsőséges körülmények között élő, puritán, kiváló fizikummal rendelkező hegyvidéki emberek. Ez annak is volt köszönhető, hogy az utóbbiak élete sokkal kevesebb lehetőséget adott nekik a korrupcióra és a javak, vagyon halmozására. A sivatagi civilizációkban a kivívott hírnév sokáig fennmaradt, a városokban a megszerzett vagyon és státusz hamar elveszhetett, ha nem figyeltek kellően oda rá vagy a gazdasági helyzet úgy hozta. A régebbi korokba visszanyúló konfliktusok mellett azonban az afgán társadalomnak, köztük a pastuknak is meg kell küzdeniük rengeteg új kihívással.

PASTUK, TÁLIBOK, FOLYAMATOS HÁBORÚ

A tálibok többsége pastu, a tálibok felleghvára pedig Kandahar. Ezt az állítást szinte mindenhol megtalálni. Számszerű adatokat nézve igaz az állítás, a tálibok többsége valóban pastu származású és Mollah Omar valóban Nodah faluban született, ami Kandahar közelében van, sőt, a tálibok fővárosa is sokáig itt volt. Hatalmas hiba lenne azonban a pastukat és a kandahariakat a tálibokkal azonosítani. A szovjetekkel való szembenállás nem feltétlenül jelentette az iszlám extrémista csoportok automatikus kialakulását a pastu népcsoportok körében sem (az északi tádzsik és üzbég mujaheddin csoportok eredendően nem szimpatizáltak a szélsőségesen iszlámista irányzatokkal, amilyen később a tálibok csoportja is lett). A Kandahar környéki ellenállás először a Durrani pastuk törzsi hálózatán keresztül szerveződött és egy törzsi dzsihád volt, amit klánok vezetői és az ulema (idősebb, magas

rangú vallási vezetők) irányítottak, nem pedig egy ideológiai dzsihád, amit iszlámisták vezettek.²⁸ A kandahari területeken is azok a mujaheddin csoportok voltak népszerűek, amik törzsi alapokon szerveződtek, mint például a Harakat-e-Inquilab Islami (Iszlám Forradalmi Mozgalom) vagy a Hizb-e-Islami (Iszlám Párt). Egyik pártot sem Durrani pastu vezette, sőt, a déli területeken élő Durranik jóval kevesebb támogatást kaptak Pakisztán titkosszolgálatától, az ISI-től (Inter-Services Intelligence) mint a keleten élő Ghilzai társaik. Ezért a déli mujaheddin parancsnokok lojalitása azon múlt, hogy melyik vezető tudta ellátni őket pénzzel és fegyverekkel a szovjetek elleni harchoz. A későbbi tálibok alapítói közül Mollah Omar a Hizb-e-Islami tagja lett, Mullah Hassan (a tálibok későbbi külügyminisztere) pedig a Harakathoz csatlakozott. Mindketten Hotaki Ghilzai pastuk, akik Kandahar provinciában nőttek fel, tehát hogy még bonyolultabb legyen a kép, ők sem Durranik, viszont Durranikat vezettek harcba többségében. A törzsek keveredésével és a háború előrehaladtával a pastuk közötti szembenállás is felerősödött. Két táborra szakadtak: az ulema nagy becsben tartotta a korai iszlám történelmet és nem igazán nyúlt bele az olyan afgán törzsi szervezetekbe, mint a jirga. Emellett a kisebbségekkel szemben is nyitottabb volt. A másik irányzat az iszlámisták vonala volt, akik befektítették a törzsi szerveződéseket és az afganisztáni iszlám forradalmat erőltették a Sha'ria bevezetésével. Kirekesztőek voltak, a kisebbségek ezért gyakran gyanakvóan tekintettek rájuk. Az iszlámistáknak korábban nemigen volt helye az afgán társadalomban, de a CIA és Pakisztán pénzével és fegyvereivel egyre nagyobb szót harcoltak ki maguknak. A tradicionalisták és az iszlámisták a szovjetek

28 Ahmed Rashid: Taliban, Revised Edition, I.B. Tauris & Co Ltd, London, 2010, 19. o.

kivonulása után egymásnak estek, 1994-re szinte egyetlen hagyomány szerinti vezető sem maradt Kandaharban.²⁹ Kandahar valaha virágzó város volt, kulturális központ, 1761-ben Ahmad Shah Durrani itt alapozta meg a Durrani pastuk majd 300 éves uralmát és az egységes afgán államot. Ahmad Shah maüzóleuma a mai napig a központi bazar látványossága (melléklet 5). Emellett található Afganisztán egyik legszentebb helye, egy ereklyetartó szentély, amelyben Mohamed Próféta köpenye található. A köpenyt ritkán mutatják meg a nyilvánosságnak, Amanullah Király 1929-ben ezzel próbálta összehívni a törzseket és 1935-ben ezzel próbált erőt adni a város lakosainak, amikor kolerajárvány pusztított Kandahar utcáin. 1996-ban azonban egy másik vezető vette fel a köpenyt hogy legitimizálja hatalmát, ez nem volt más, mint Mollah Omar. Tálibok ezrei harsogták látván a szent ereklyét a hátán: Amir-ul Momineen, A Hűségesek Vezetője.³⁰

1996-ra a város híres gyümölcsösei elhagyottá váltak (melléklet 6), mivel a szovjetek és a mujaheddinek is annyira aláaknázták a területet, hogy a lakók többsége nem mert visszatérni a háború után sem, inkább Pakisztánba menekültek. Akik mégis visszatértek a gyümölcsösök hosszú újratelepítése helyett máktermesztésbe fogtak, amiből ópiumot készítettek, a tálibok későbbi fő pénzforrását (bár hivatalosan tiltották azt). Kandahar városa, a régió és a pastuk tehát nem eredendően a szélsőséges iszlamizmus támogatói. Az ilyenfajta ideológia előretörése inkább a folyamatos halál, a pusztulás és a kilátástalanság eredménye, ami magával vonja a legfontosabb tényezőt, a kultúra, az identitás

elvesztését és a társadalmi kapcsolatok deformálódását (melléklet 7).

A 25 évnyi háború és polgárháború következtében azok, akik 1996-ra Mollah Omar mögé sorakoztak nem voltak mások mint a dzsihád gyermekei, többségében fiatalok, akik nem ismertek mást, csak háborút és mélységesen kiábrándultak a mujaheddin vezetés által elkövetett bűnök láttán a szovjetek kivonulása után. Egy félresiklott, eltévedt gerillaháború megtisztítóinak látták magukat, akik rossz szociális rendszerben éltek, nem „tiszta” muzulmánokhoz hűen. Legtöbbjük pakisztáni menekülttáborokban született, pakisztáni madrassákban oktatták őket, harcolni pedig pakisztáni bázisokon tanultak, melyeket valamelyik mujaheddin csoport pakisztáni szárnya irányított. A fiatal tálibok alig ismerték és ismerik a saját történelmüket és országukat. Amit megtanultak és ismernek az egész más: a madrassáikban gyakran hiányos tudású hitoktatók az ideális iszlám társadalmat és annak életmódját, rendjét, törvényeit oktatták nekik. Egy 1400 éves világot, amit Mohamed Próféta megálmodott. A Koránt olvasták és Mohamed szavait tanulták folyamatosan, valamint egy keveset az iszlám törvénykezésből olyan tanároktól, akik maguk is alig tudtak írni-olvasni. Sem a tanárok sem a diákok nem kaptak más oktatást (matematika, irodalom, történelem), csak ezt. A legtöbb tálib a '90-es évek végén 14 és 24 év közötti volt, Pakisztánban született és bár sosem harcolt még előtte, mint minden pastu, ismerte a fegyvereket.³¹ Mivel fiatalok voltak, sokan a szovjetek elleni jihad történetét sem ismerték, vagy csak azt a részét, amit a tálib vezetők elmondtak nekik. Ezek a pastu fiúk egy olyan generáció tagjai voltak, akik sosem látták békeidőben az országukat, nem volt emléküik a törzseikről, nem ismerték őseik történetét vagy a kulturális és etnikai sokszí-

29 Ahmed Rashid: Taliban, Revised Edition, I.B. Tauris & Co Ltd, London, 2010, 19. o.

30 „Leader of the Faithful”, Ahmed Rashid: Taliban, Revised Edition, I.B. Tauris & Co Ltd, London, 2010, 20. o.

31 Ahmed Rashid: Taliban, Revised Edition, I.B. Tauris & Co Ltd, London, 2010, 32. o.

nűséget, amik korábban rengeteg falvat/várost jellemeztek. Nem voltak terveik sem a jövőre nézve, minden a jelenben számított. Szó szerint a háború árvái voltak, gyökértelenül, identitás nélkül, munka nélkül. Háborúban nevelkedtek, a háború az egyetlen dolog, amihez értenek és az egyetlen dolog, amibe kapaszkodni tudnak, az a puritán, szélsőséges iszlám világkép amit a tanulatlan mollah-k átadtak nekik. Sőt, mivel nem kaptak semmilyen más oktatást, még ha béke lett volna is, akkor sem tudtak volna apáik földjein termelni vagy az állatokkal pásztorként vándorolni, mert nem értettek hozzá.

Ezen felül egy, csak férfiakból álló testvéri közösség jellemezte őket, amit a tálib vezetők szintén erőltettek, mivel ők sem nagyon ismertek mást. Sokan árvák voltak, tehát nem pusztán anya, hanem család nélkül nőttek fel (lánytestvér, unokatestvérek). Mások madrassa diákok voltak, akik szigorú szabályok közt elválasztva éltek szüleiktől. Megint mások menekülttáborok lakói voltak, ahol szigorúan férfi és női körletek voltak, az átjárást gyakran teljesen megtiltva még az anyáknak is. Még a konzervatívabb pastu törzsi társadalmakhoz képest is, ahol a férfiak és a nők csak szabályok szerint érintkeztek, ezek a fiúk kemény, sokszor kilátástalan életet éltek, amiben egészen egyszerűen nem ismerték a női társaságot. A mullah-k azt tanították nekik, hogy a nő nem más, mint csábítás, ami megzavarja az Allah-nak ígért szolgálatot. Amikor a tálibok megtiltották a nőknek a munkát, a tanulást és otthonuk elhagyását, akkor tulajdonképpen a saját félelmüket vetítették ki rájuk, egy félelmet, amit az emberi társadalom másik fele iránt éreztek, amit nem ismertek és nem tudtak kezelni. Elzárni pedig könnyebb volt, mint megismerni.³² A félelem azonban olyan törvényt szült, amiket semmilyen iszlám törvényre nem lehet legitimen

visszavezetni. Nemcsak a társadalmi rend változott meg, a pastu kultúra és a Pashtunwali is kifordult önmagából a táliboknak köszönhetően.

KULTÚRÁK HÁBORÚJA VAGY HÁBORÚ A KULTÚRÁÉRT?

Afganisztánban több háborút is vívunk. Nemcsak a lázadók, oligarchák, tálibok és terroristák ellen folyik egy véres háború, amely hatalmas áldozatokat követel az ISAF erőktől, hanem háborút kell vívnunk saját magunk és a helyi afgánok tudatlanságával is. Európaiként nehéz megérteni egy olyan társadalmi rendszert, ami itt sosem létezett, azonban a fő feladat megérteni a helyiekkel, főleg a pastukkal, hogy az ISAF erők nem megváltoztatni akarják a társadalmukat és a kultúrájukat, hanem inkább vissza akarják adni azt. Nem idegen kulturális elemekkel kell betömni a lyukakat, hanem az elveszettnek hitt elemeket kell felkutatni, megmutatni és újból a helyükre illeszteni. Változtatásra mindenhol szükség van, hiszen változott a társadalmi és a kulturális környezet is.

Afganisztánban a háború árvái mellett kezd felnőni egy új generáció. Egy olyan generáció, mely jobb gazdaságot és jobb életkörülményeket vár, békét, szélesebb oktatási lehetőségeket lát a jövőben és élénk részvételt a politikában (melléklet 8). Egy nagyon fiatal és sebezhető réteg, akik szorgalmasak, bár vezetőik azonban mind a szovjet érásban születtek, többségük tanulatlanabb, mint ők és leginkább pozíciójuk kifizetését tartják szem előtt. A hatalom egyszer biztosan ezeknek a fiataloknak a kezébe lesz, a kérdés csak az, hogy hogyan és milyen áldozatokkal. Az idő nekik kedvez, a Karzai kormánynak és az ISAF-nak jelen pillanatban nem. Minél jobban erőltetik a centralizációt és a rossz kulturális retorikát, annál nagyobb lesz a biztonsági kockázat és annál kevesebb időt lehet

32 Ahmed Rashid: Taliban, Revised Edition, I.B. Tauris & Co Ltd, London, 2010, 33. o.

fordítani az újjáépítésre. Minél látványosabban függ a Karzai kormány az „idegenektől”, annál többen lesznek fogékonyak a tálibok eszméire. Szerencse a szerencsétlenségben, hogy az idő nemcsak Karzainak, hanem a táliboknak sem kedvez. Míg az előbbinek nincs igazán jövőképe, az utóbbi egy olyan múltban él, amely sosem létezett.³³

A pastu a jövőben is az afgán társadalom egyik meghatározó népe és kultúrája lesz. A fő feladat velük szemben az oktatás. Első körben nem feltétlenül kell megbontani a madrassak rendjét, fontos viszont hogy olyan pastu hitoktatók tanítsák a fiatalokat, akik ismerik a pastu hagyományokat, a bonyolult törzsi szerveződést, és a Pashtunwalit félreértelmezések nélkül. A Pashtunwali maga is átalakuláson megy keresztül, mely meghatározza a használhatóságát a jövőben. Ahhoz, hogy túlélje a háborút, alkalmazkodnia kell az újfajta autonómiához, hogy jobban együtt tudjon működni az állami jogrendszerrel. A legfontosabb feladata azonban hogy megtalálja az eszközöket a hatalom és az erő egyensúlyban tartásához, hogy ne torkolljanak rendezetlen ügyek illegális gyilkosságokba és nők megkövezésébe a badal égisze alatt. A tanárok, katonák, rendőrök hivatalnokok folyamatos áthelyezésével sem alakulhat ki soha kötődés a helyiek és az állami szervek között. Sosem lesz létjogosultsága egy Kandaharba telepített badakhshani rendőrnek, aki még pastu nyelven sem beszél és nem ismeri a Pashtunwalit. ISAF részről pedig az afgán háború lezárásának egyik kulcsa a katonák megfelelő kulturális és régióspecifikus felkészítése mielőtt misszióba mennek. Ami nekünk fel sem tűnik, az lehet hogy egy pastunak becsületsértő dolog, következményként pedig viselhetjük a badal velejárait. Az

igazságtalanság érzése pedig mindkét félből gyűlöletet és meg nem értést vált ki. Ha azonban ismerjük egymás kultúráját, akár civilek akár ellenfelek vagyunk adott pillanatban, az az életünket mentheti meg. Így történt ez Marcus Luttrelllel is.

Marcus Luttrell 1999 és 2007 között az Egyesült Államok Navy SEALs egységében szolgált, rangja Petty Officer First Class (US Army állományában Staff Sergeant, azaz törzsörrmester a megfelelője) volt leszerelésének napján. 2005 június 28-án tagja volt egy 10 fős Navy SEAL egységnek, melynek fő feladata Kunar Provinciában³⁴ egy ott tevékenykedő tálib vezér, Ahmad Shah (álneve: Mohammad Ismail) likvidálása vagy elfogása volt (Operation Red Wing). Leszállásukat kecskepásztorok fedezték fel, akiket közös megegyezéssel elengedtek. Az egyik pásztor azonnal a tálibokhoz rohant és elárulta őket. Körülbelül 80-150 tálib harcos vette tűz alá a kis egységet. A több mint 2 órás összecsapás után Luttrell volt az egyetlen túlélő, súlyos sebesülést szenvedett és sokáig eszméletlen volt egy közeli RPG becsapódásától.³⁵ Miután eszméletéhez tért, 11 km-t tett meg és megölt még 6 tálib harcost. Sabri-Minah település határában egy helyi pastu, Mohammad Gulab talált rá. Luttrelllel ráfogta fegyverét, Gulab azonban felemelte a ruházatát, hogy megmutassa, fegyvertelen, majd intett az amerikainak hogy kövessék. A SEAL elfogadta a segítséget. Mohammad Gulab a házába vitte a sérült katonát, enni adott neki, ellátta a sebeit, majd a nap folyamán meg is védte őt. Nem sokkal később tálibok jöttek és követelték, hogy az amerikait adja át nekik.

33 Thomas Barfield: *Afghanistan A Cultural and Political History*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2010, 347. o.

34 Kunar Provincia lakói a pastuk mellett a pashai nép tagjai, akik azonban saját nyelvük mellett a pastu nyelvet is beszélik és sokuk a Pashtunwali szerint éli mindennapjait.

35 Forrás: http://en.wikipedia.org/wiki/Marcus_Luttrell

Mohammad visszautasította őket és jelezte, addig nem adják át, amíg egyetlen ember is közülük életben van. Ezután elküldték a családot egyik férfi tagját a legközelebbi amerikai bázishoz. Négy nap múlva Luttrell megmenekült. Gulabbal együtt a Jalalabadban található amerikai bázisra vitték. A SEAL egy tolmács segítségével elmondta Gulabnak, tudja, ha visszamegy, megölik a tálibok és felajánlott neki 200 ezer dollárt az újraéledéshez. Gulab elutasította az ajánlatot.³⁶ Az ok, amiért megmentette az amerikaiakat a Lokhay Warkawal volt és az, hogy hű volt a Pashtuwalihoz. Az ok, amiért Luttrell nem lőtte le Gulabot azonnal, egy mozdulat volt, amiről Gulab úgy hallotta, az ameriaknál jól jelent: ökölbe szorított kézzel felfelé emelte a hüvelykujját.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Barfield, Thomas: Afghanistan A Cultural and Political History, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2010
2. Dupree, Louis: Afghanistan, Princeton, Princeton University Press, 1978
3. Gyarmati István: Afganisztán, merre tovább? Népszabadság, 2010. október 26.
4. Kakar, Palwasha: Tribal Law of Pashtunwali and Women's Legislative Authority, Afghan Legal History Project, Islamic Legal Studies Program, Harvard Law of School, dátum nem ismert
5. Katzir, Issachar: The Israeli Source of the Pathan Tribes, The Scribe, 74. szám, 2001 ősz
6. Khaldun, Mohammad Ibn: The Muqaddimah, An Introduction to History, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2005

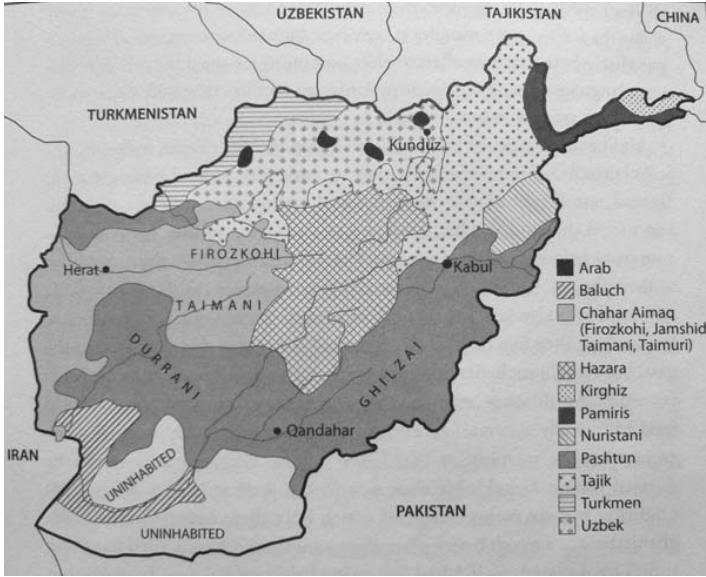
7. Rashid, Ahmed: Taliban, Revised Edition, I.B. Tauris & Co Ltd, London, 2010
8. Tanner, Stephen: Afghanistan, A Military History From Alexander The Great To The Fall Of The Taliban, Da Capo Press, Cambridge, 2002
9. Thier, J Alexander (editor) : The Future of Afghanistan, Endowment of the United States Insitute for Peace, Washington, D.C., 2009
10. Us Amry Training and Doctrine Command: Tribalism in Afghanistan (Theater-Specific Individual Requirement Training Course), Army Training Support Center, USA, dátum nem ismert
11. Varga Csaba Béla: Afganisztán – a legyőzhetetlen, Kelet Kiadó, Budapest, 2010

INTERNETES FORRÁSOK:

- http://en.wikisource.org/wiki/Arithmetic_on_the_Frontier
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>
http://en.wikipedia.org/wiki/Hazara_people
http://en.wikipedia.org/wiki/Pashtun_people
<http://www.moshiach.com/tribes/afghanistan.html>
<http://www.muslimphilosophy.com/ik/klf.htm>
http://en.wikipedia.org/wiki/Marcus_Luttrell
<http://jamesrupert.wordpress.com/wars/afghanistan-2/afghan-saved-a-gi-now-pays-the-price/>

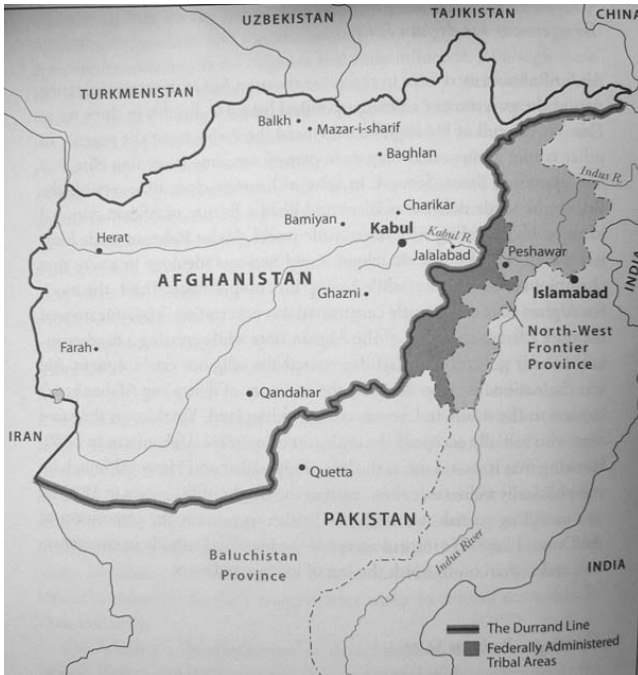
36 Forrás: <http://jamesrupert.wordpress.com/wars/afghanistan-2/afghan-saved-a-gi-now-pays-the-price/>

MELLÉKLETEK

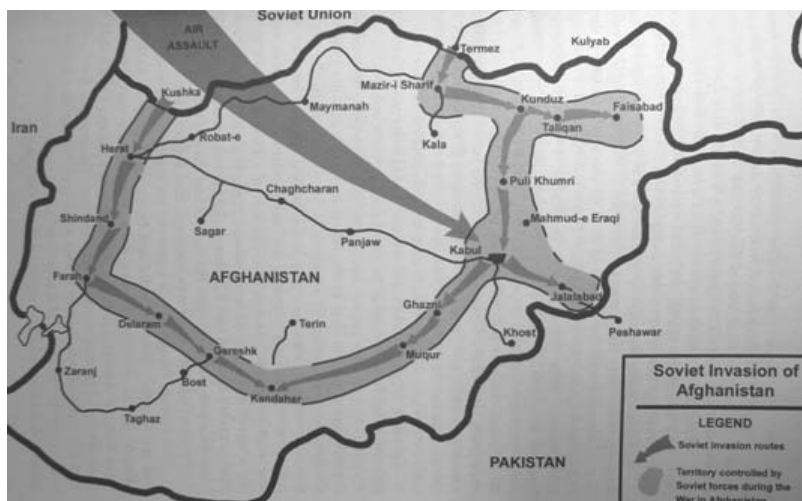
1. Etnikai csoportok megoszlása Afganisztánban

Forrás: Thomas Barfield: *Afghanistan A Cultural and Political History*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2010, 19. o.

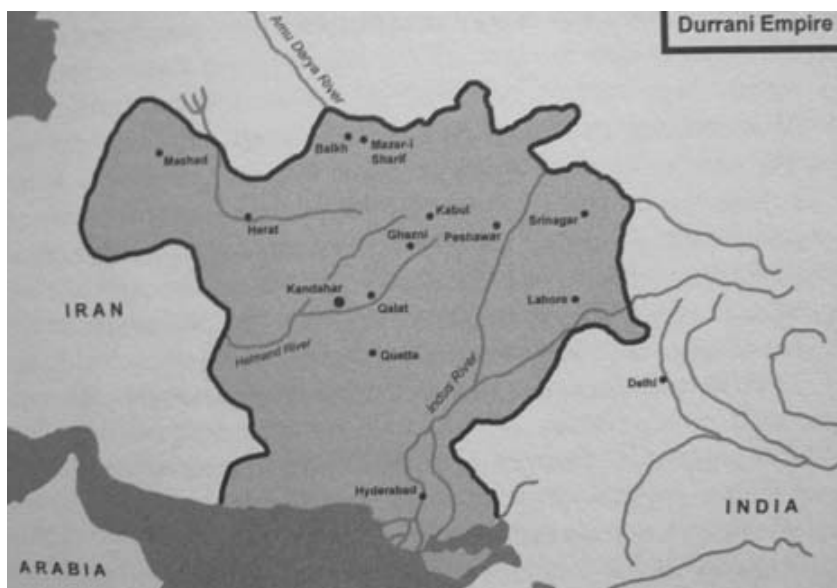
2. Az Északnyugati Határterületek és Beludzsisztán, a pastuk többségének hazája

Forrás: Thomas Barfield: *Afghanistan A Cultural and Political History*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2010, 156.o.

3. A szovjet invázió. Látható, hogy a fő utakra, fő gazdasági erővel bíró, sűrűbben lakott területekre koncentrált a megszállás első része. Hasonló politikát folytattak a korai hódítók is, azzal a különbséggel, hogy ők meghagyták a többi területet decentralizáltnak.

Forrás: Stephen Tanner: Afghanistan, A Military History From Alexander The Great To The Fall Of The Taliban, Da Capo Press, Cambridge, 2002, 239.o.

4. Ahmad Shah Durrani (Dur-i-Durrani jelentése: Gyöngyök gyöngye) birodalma

Forrás: Stephen Tanner: Afghanistan, A Military History From Alexander The Great To The Fall Of The Taliban, Da Capo Press, Cambridge, 2002, 121.o.

5. Ahmad Shah Durrani mauzóleuma

Forrás: http://www.afghanistan-photos.com/crbst_29.html

6. Kandahar város külterülete, egykori gyümölcsösök

Forrás: A fotót a szerző készítette, 2009, Kandahar Provincia

7. James Rattray Hadnagy: Dohányzó Kandahari Úrhölgy (Kandahar Lady of Ranks) 1848 Látható, hogy az afgán nők helyzete korántsem volt mindig olyan kilátástalan mint amilyen a szélsőségesek előretörésével lett.

Forrás: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kandahar_Lady_of_ranks.jpg

8. Iskolások egy Kandahar melletti, ISAF által felépített iskolából. Új nemzedék lehet.

Forrás: A fotót a szerző készítette, 2009, Kandahar Provincia

FA ÁRPÁD HALLGATÓ – NAGY IMRE HALLGATÓ: A SZOVJET-OROSZ VÁROSI HADVISELÉS FEJLŐDÉSE AZ ÖTNAPOS HÁBORÚ TÜKRÉBEN – (1. RÉSZ)

BEVEZETŐ

A XX. század és napjaink fegyveres konfliktusai egyaránt megmutatták, hogy a városi környezetben végrehajtott műveletek gyakorisága és jelentősége folyamatosan nő. Ez több okra vezethető vissza. Az ENSZ hivatalos statisztikái szerint az urbanizáció következtében 2010-ben a világ 6,9 milliárd főre becsült népességének több mint 50,6 százaléka él városokban.¹ Ez a növekedés mind a világ fejlett, mind fejlődő régióiban tapasztalható, de az utóbbi esetében a városi népesség arányának növekedése jóval nagyobb ütemű. Ezeknek a tendenciáknak köszönhetően 2030-ban már a világ népességének kb. 60 százaléka lesz város lakó, olvasható több elemzésben.²

A városok népességénél és népsűrűségénél is jelentősebb szereppel bír beépített területek arányának és a városias környezet térhódítása, amely nagyrészt szilárd építőanyagokból épülő, többemeletes épületeivel gyakorol hatást a szárazföldi csapatok harcának megvívására. Napjainkban, a hadtudományban egyre inkább terjedő nézet, hogy az ellenfél elpusztítása helyett a katonai erő hatékonyságának csökkentését kell szem előtt tartani. Az említett cél eléréséhez az úgynevezett kritikus infrastruktúrák használatában kell valamilyen módon megakadályoznunk őket, ezeket kell

rombolnunk, elfoglalnunk, elpusztítanunk. Az ilyen infrastruktúrák, közúti, vasúti csomópontok, kikötők, logisztikai központok, az energia előállításának, szállításának, tárolásának létesítményei, igazgatási központok, kommunikációs, távközlési és műsorszórási hálózatok központjai, és nem utolsósorban az ipari termelőegységek is a városokban összpontosulnak.

A XX. század katonai doktrínái, szabályzatai szinte teljes egyetértésben állapítják meg, hogy a városokban végrehajtott műveleteket, ha lehet, el kell kerülni. A fentebb felsorolt indokok alapján, a katonai műveletek széles skáláját megvizsgálva elmondhatjuk célszerű elkerülni a városarcot, ugyanakkor napjainkban ez egyre kevésbé tűnik megvalósíthatónak. A dolgozatban a szovjet-orosz hadsereg XX. század második felében és napjainkban végrehajtott műveletein keresztül igazoljuk feltételezéseinket, a helység harc jelentőségének megnövekedéséről, a páncélos- és nehéztechnika alkalmazásának szükségességéről felhasználva az ebből származó példák gazdag tárházát.

A városi környezet sajátosságai, a megerősítés, műszaki előkészítés kedvező lehetőségei összességében a védő félnek kedveznek. A nyílt területen történő hadviselésre felkészített haderő katonai fölénye jelentősen csökken a városi környezetben, a létszámhátrányban lévő és rosszabb minőségű, kevésbé fejlett, főleg könnyű felszerelést használó félhez képest. Így a napjainkban egyre jelentősebbnek tekintett aszimmetrikus műveleteknek mintegy természetes módon válnak színtereivé a

1 <http://esa.un.org/unup> 2010-01-24

2 http://www.un.org/esa/population/publications/2007_PopDevt/Urban_2007.pdf 2010-01-24

városok. Ennek az első csecsen háborúban (1994-1995) számos példáját láthattuk, mint a Groznij-i harcok, illetve Bamut sikertelen ostroma esetében. A téma tudományos igényű kutatásának fő tárgyát képező 2008-as grúz-orosz konfliktus (Ötnapos háború) a dél-ozsét fővárosban, Csinvaliban folytatott harcai, pedig azt mutatják meg, hogy a hagyományos hadviselést folytató, nagyjából szimmetrikusnak mondható felek háborújában, napjainkban is elkerülhetetlenek a városok megszerzésért, megtartásáért folytatott műveletek.

A téma feldolgozásához számos hazai és külföldi szakirodalom állt rendelkezésre, de az ötnapos háborút elsősorban harcászati szempontok alapján elemző munkával nem találkoztunk. Éppen ez erősítette meg azt a feltételezésünket, hogy az ezzel kapcsolatos kérdések még feldolgozásra várnak és beillesztendőek a beépített területeken folytatott harctevékenységek fejlődésébe és nem utolsósorban az egyetemen, a hallgatók felkészítésének anyagaiba.

A konfliktus történelmi háttérének és politikai okainak megértéséhez nagyban hozzásegített minket Deák János és Szternák György a háborúról 2008 szeptemberében írott munkája, valamint az orosz geopolitikai gondolkodás megváltozásáról szóló „Az orosz geopolitikai gondolkodás megváltozásának tükröződése az új katonai doktrína tervezetében” című tanulmányuk. A téma biztonságpolitikai vonatkozásainak megismerésében hasznos volt még a „Foreign Affairs” folyóirat az Ötnapos háborúról szóló cikke Charles King tollából, valamint az Egyesült Királyság Védelmi Akadémiája által kiadott „Provocation, Deception, Entrapment: The Russo-Georgian Five Day War” (Provokáció, megtévesztés, csapdába ejtés: Az orosz-grúz Ötnapos háború) című tanulmánya. Ezekon kívül érdekes adatokkal szolgáltak a háború előtt az orosz hadsereg által lefolytatott nagyszabású hadgyakorlatról, a „Kavkaz-

2008”-ról fellelhető források anyagai, valamint az új orosz katonai bázisok telepítéséről Abháziában és Dél-Oszétiában a fellelhető források. A téma politikai háttérét feldolgozó irodalmat meglehetősen bővebbnek találtuk, mint a harcászati oldalával foglalkozókat.

Az egész kaukázusi régió biztonsági problémáinak eredetéről szóló ismereteinket egy orosz szerző, Pavel K. Baev angol nyelvű „Challenges and options in the Caucasus and Central Asia” (Kihívások és lehetőségek a Kaukázusban és Közép-Ázsiában) tanulmányából bővítettük. A vizsgált konfliktusok közül a legfontosabbak a csecsen háborúk és az Ötnapos háború a kaukázusi régióhoz kötődnek, ezért volt különösen fontos ezeknek a problémáknak a megértése, amelyekre a következő fejezetben fogunk kitérni. Ehhez illetve az első csecsen háború feldolgozásához igen hasznosnak találtuk Zicherman István „A csecsen háború” című könyvét, valamint Fodor József „Groznij 1994-1995” című tanulmányát elsősorban a harcászati kérdések elemzésekor.

A városharcászat általános kérdéseire, a dolgozat fő fonalához igazodva magyar nyelven is megjelent szovjet harcszabályzatokat elemeztünk, valamint az egyetemen készített a témával foglalkozó diplomamunkákat és doktori értekezéseket, amelyek közül a leghasznosabbnak Pozderka Zoltán: „A harcköcsök alkalmazása lakott területen” című 2007-ben írt diplomamunkáját találtuk.

Az Ötnapos háborúról vizsgált eseményeket főbb nemzetközi és orosz internetes hírportálokon (Der Spiegel,³ BBC,⁴ Al Jazeera,⁵

3 <http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,574812,00.html> 2010-01-23

4 <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7551576.stm> 2010-01-23

5 <http://english.aljazeera.net/news/europe/2008/08/200881073047511473.html> 2010-01-23

Ria Novosti,⁶ Time⁷) megjelent cikkek segítségével dolgoztuk fel. A háború valamennyi körülményének vizsgálatához hasznos forrás volt a konfliktusról az Európai Unió számára készített három részes jelentés, amely részletes információkkal szolgált a konfliktusban bevetett erőkről, elszenvedett veszteségekről és percre pontosan írja le a háború történéseit. A harmadik kötet tartalmazza a hadviselő felek hivatalos válaszait a vizsgálóbizottság által feltett kérdésekre, így jelenleg ez lehet a rendelkezésre álló leghitelesebb forrás a témával kapcsolatban. A „Timeline” (időrend) típusú félig nyers adatokat tartalmazó forrást használtunk fel a grúz külügyminisztérium honlapjáról (mfa.gov.ge), valamint a „civil.ge” grúz internetes hírlapról. A hadműveletek földrajzi környezetét valamint dolgozatban szóba kerülő városok felépítését, elhelyezkedését, ezeknek a műveletekre gyakorolt hatását orosz katonai térképek⁸ valamint a Google Earth program műholdfelvételeinek segítségével elemeztük.

Több, az orosz hadsereg műveleteit elemző rövidebb cikk közül a leghasznosabbnak Mikhail Barabanov „The August War between Russia and Georgia”⁹ (Az augusztusi háború Oroszország és Grúzia között), a Moscow Defense Brief angol nyelvű orosz folyóiratban megjelent értekezését találtuk a leghasznosabbnak.

Összefoglalva: a dolgozat megírása során a megfelelő mennyiségű és minőségű informá-

ció megszerzéséhez angol, orosz és magyar nyelvű forráskészletet használtunk fel.

A KAUKÁZUSI RÉGIÓ KONFLIKTUSAINAK HÁTTERE

Az Ötnapos háború kitörésének történelmi és biztonságpolitikai háttéréről már aligha lehet új információkat publikálni. Ezzel a rövid fejezettel is inkább az volt a célunk, hogy a hadműveletek elemzése előtt az eseményekre történő megfelelő rálátást biztosítsuk minden olvasónak.

Az Oroszországi Föderációnak az elmúlt húsz évben, a Szovjetunió felbomlása után is fennmaradtak a létfontosságú stratégiai érdekei a Kaukázus térségében. A Fekete- és a Kaszpi-tenger közötti régiót a Kaukázus 4-5 ezer méter magas csúcsokkal is rendelkező hegylánca szeli keresztül. Ezt a régiót Európa dél-keleti határának tekintjük. A hegység két különálló vonulata a Nagy-Kaukázus északon és a Kis-Kaukázus délen. A térség népek és kultúrák találkozóhelye, rengeteg különböző anyanyelvű etnikuma közül azonban csak Azerbajdzsán, Örményország és Grúzia rendelkezik nemzetközileg is elismert, önálló nemzetállammal. A különböző népek elhelyezkedése a régióban a Balkánhoz hasonlóan lehetetlenné teszi nemzetiségileg egynemű államok létrehozását, ami az előbb említett régióhoz hasonlóan etnikai feszültségek kialakulásához vezetett.

1922-től 1991-ig a térség a Szovjetunió része volt. Előbb, mint a Kaukázuson-túli Szovjet Szocialista Szövetségi Köztársaság, majd ez 1936-ban bomlott szét a három ma is fennálló nemzetállam elődjére.¹⁰ A Szovjetunió összeomlása előtti években már a régióban parázsló nemzetiségi ellentétek, Borisz Jelcin 1991. december 8-ai, a felbomlási fo-

6 <http://en.rian.ru/analysis/20080909/116657490.html> 2010-01-23

7 <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1831243,00.html?xid=rss-topstories> 2010-01-23

8 <http://maps.vlasenko.net/soviet-military-topographic-map/map200k.html> 2010-01-22

9 <http://www.webcitation.org/5fm4fGQ5j> 2010-01-17

10 DEÁK János-SZTERNÁK György: Grúzia, katonai és politikai események, 2008, p. 7.

lyamatot hivatalosan is elindító bejelentésének hatására törtek a felszínre. A régió konfliktusainak problémái főképp abból adódtak, hogy az említett államokon kívül még egy sor kisebb autonóm régió kísérelte meg saját állam létrehozását a '90-es években. A térségben felerősödő nacionalizmushoz fűződik a nagorno-karabakhi konfliktus is az azeri és örmény nép között, amelynek eredménye egy gyakorlatilag önálló köztársaság létrehozása lett Azerbajdzsán területén. A karabakhi konfliktusba katonai eszközökkel ugyan nem avatkozott be Oroszország, a háborút 1994 májusában lezáró békeszerződés megkötésében azonban fő közvetítő szerepet vállalt.¹¹ A Szovjetunió felbomlásának időszakában önállósági törekvésekkel jelentkező autonóm köztársaságok többsége (pl.: Tatarsztán, Baskíria) végül, az új orosz államalakulatot föderációs formában létrehozó szerződés aláírása után lettek függetlenedési terveikről.

Szeparatista törekvésekkel jelentkezett Csecsenföld is, ahol a '90-es években több ízben is bevetésre kerültek orosz csapatok. A Csecsen-Ingus Autonóm Köztársaság részét képező területen még 1991-ben tartottak választásokat, amit Dzsohar Dudajev, a Szovjet Légierő egyik nehézbombázó hadosztályának egykori parancsnoka¹² nyert meg. Dudajev programja minimumként határozta meg Csecsenföld függetlenségének kikiáltását és felkészítette népét az oroszok elleni elkövetkezendő háborúra. Dudajev és megerősödő ellenzékének harcába avatkozott be az orosz vezetés a hadsereg bevetésével 1994 decemberében.

A tervezett néhány napos művelet, és a főváros, Groznij gyors elfoglalása helyett a föderális haderő műveletei egészen 1996 te-

léig húzódtak. Az orosz hadsereg szereplése az első csecsen háborúban összességében kudarcként értékelhető. Jelcin elnök egy győztes és önbizalom növelő háborút akart vívni, ehelyett csak felerősítette az orosz hadsereg Afganisztán után is tovább kísértő „vereség-szindrómáját.”¹³ A háború katonai eseményeiről, harcászati tapasztalatairól a tanulmány következő fejezeteiben lesz szó.

A csecsenföldi konfliktus fontos körülménye, hogy a lakosság döntő többsége muzulmán vallású. Különböző vahabita csoportok teljes határozottsággal álltak ki a csecsenek függetlenségének ügye mellett, pénzzel és önkéntesek küldésével segítették a szeparatistákat.¹⁴ Rengeteg önkéntes mudzsaheddin érkezett Afganisztánból, ahol a '80-as években indult el mozgalmuk, éppen az ottani polgárháborúba beavatkozó szovjetek ellen. A háború késői szakaszában, amikor a csecsenek már csak a föderalisták ellen folytatott gerillatevékenységben reménykedhettek, sőt terrorista akciókat indítottak oroszországi célpontok ellen, (pl. Bugyonovszk, Kizljár-Pervomajskoje stb.) sok csecsen fundamentalistát afgán kiképzőtáborokban képeztek ki. Törökország kormánya anyagi segítséget és felszerelést biztosított a csecseneknek, Azerbajdzsán kapcsolatai is jelentősen megromlottak Oroszországgal a háború alatt.¹⁵

A balti államok és Lengyelország, akik az oroszok beavatkozásában a szovjet agresszió újraéledését látták, szimpátiájukról biztosították a szeparatistákat, nacionalista szervezetik több önkéntest is küldtek a konfliktusvezet-

11 BAEV, Pavel K.: Challenges and Opstions in the Caucasus and Central Asia, 1997, p. 5.

12 ZICHERMAN István: A csecsen háború, 2004, p. 20.

13 BAEV, Pavel K.: Challenges and Opstions in the Caucasus and Central Asia, 1997, p. 4.

14 JAKUS János-KÁLLÓ László: Egy háború újabb fejezete (Az orosz-csecsen fegyveres konfliktusok 1994-2000) 2000, 19-20. pp.

15 BAEV, Pavel K.: Challenges and Opstions in the Caucasus and Central Asia, 1997, p. 7.

be. Krakkóban pedig csecsen információs központ üzemelt.¹⁶

Oroszország egykori szovjet időkben fennálló érdekszféráját próbálta és próbálja újjáépíteni, ebbe a politikai elképzelésbe a Kaukázus térsége egyértelműen beletartozik. A régió stratégiai jelentőségét elsősorban a világ energia-felhasználásában kapott szerepe adja. Ezzel a térség nemcsak a geopolitikai, geostratégiai gondolkodás megváltozásának következtében újból birodalmi szerepre törvő Oroszország, hanem az egész világ figyelmét magára vonta. A Kaszpi-tenger mentén lévő olaj- és földgázmezőkben elsősorban Azerbajdzsán gazdag tartalékokkal rendelkezik, de Csecsenföldön is vannak készletek. A Kaukázus térsége pedig az Európa felé vezető megkerülhetetlen tranzit-útvonal fontos területe.

A térségen több jelentős csővezeték is keresztlhalad, amelyek kiindulópontja Baku, az azeri főváros. Innen egy 1330 km hosszú vezeték fut Csecsenföldön keresztül a fekete-tengeri orosz kikötőbe Novorosszijszkba, egy másik pedig a grúziai Supsába, ahol egy jelentős feldolgozó üzem található.¹⁷ A harmadik jelentős útvonal a Baku-Tbiliszi-Ceyhan (BTC) vezeték, aminek fő jelentősége, hogy egy Oroszországtól a lehető legnagyobb mértékben független útvonalat képezzen. Az Egyesült Államok Kaukázus-politikájának egyik sarokköve a vezeték és a működéséhez szükséges körülmények biztosítása.¹⁸ Egyesek szerint az orosz Gazprom az abháziai Okhamcsire kikötőben berendezett központból tervezi a Fekete-tenger olaj és földgáz

lelőhelyeinek kitermelését.¹⁹ Az Egyesült Államok számára egyértelműen a térség olajügyeibe történő nagyobb beleszólását szolgálja, a Pfp (Partnership for Peace – Partnerség a Békéért) tag és NATO csatlakozás felé tekintő²⁰ Grúziával kiépített jó kapcsolat is. Az ásványkincsek kereskedelme feletti hatalom tehát mind a csecsenföldi, mind a grúziai háborúban fontos szerepet játszott.

A legutóbbi konfliktus hátterében Grúzia a szovjet időszakban kialakított közigazgatása áll. A Szovjetunió felbomlása után önállósági szándékát jelezte a nemzetközileg elismert Grúzián belül három kisebb régió is. Abházia és Adzsária, amik előzőleg autonóm köztársaságok és Dél-Oszétia amely autonóm körzet (oblaszt) volt, amelyek összesen Grúzia területének mintegy egyötödét fedte le.²¹ A függetlenedés után hatalomra jutó grúz vezetés, ebben az időszakban Zviad Gamszahurdia elnökkel az élen erősen nacionalista politikát folytatott, semmiképpen nem volt hajlandó lemondani ezekről a területekről. Sőt Gamaszurdia programjában hangoztatta az abház és oszét kisebbségek elüldözését is.²² Az abházok egyébként a köztársaságuk területén is kisebbségben voltak, a lakosság mindössze 18 %-át adták. Dél-Oszétiában is jelentős, 29 %, grúz kisebbség élt,²³ ugyanakkor mind az oszétok, mind az abházok úgy gondolják,

16 ZICHERMAN István: A csecsen háború, 2004, p. 184.

17 http://www.azerbaijan.az/_Economy/OilStrategy/oilStrategy_05_e.html 2010-01-27

18 http://findarticles.com/p/articles/mi_m1584/is_n6_v8/ai_19715181 2010-01-27

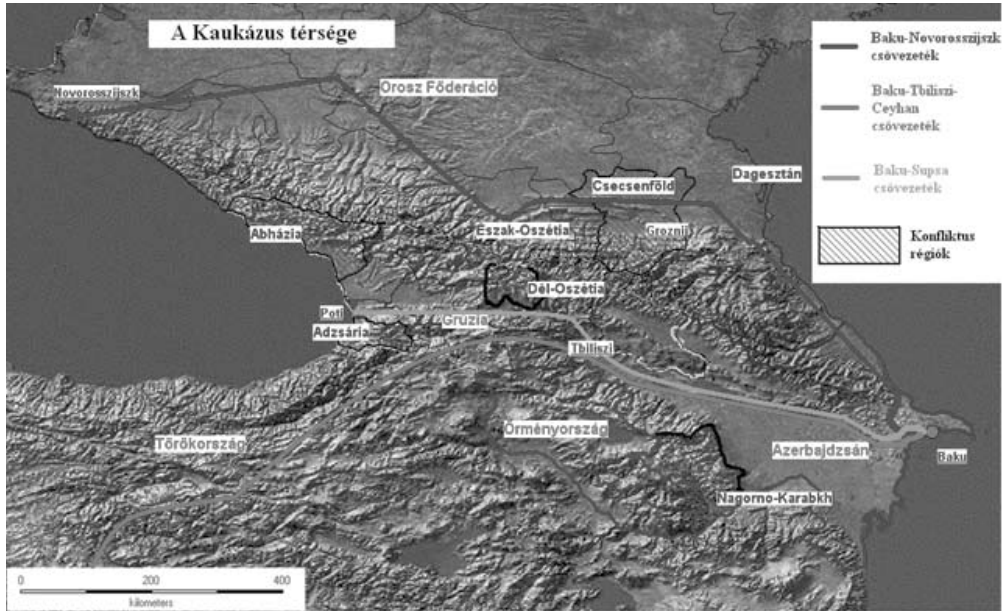
19 BLANDY C. W., Povocation, Deception, Entrapment: The Russo Georgian Five Day War, 2009, p. 4.

20 TAGLIAVINI, Heidi: International Independent Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, Vol. II., 2009, 37-38. pp.

21 U. o., p. 4.

22 DEÁK János-SZTERNÁK György: Grúzia, katonai és politikai események, 2008, p. 7.

23 TAGLIAVINI, Heidi: International Independent Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, Vol. II., 2009, p. 65. - (1989-es adatok)

*A Kaukázus régió: a konfliktusok és a csövezetek elhelyezkedése a térségben
(Szerkesztette: Fa Árpád)*

hogy évezredek óta az adott helyen élő népek leszármazottjai, akik jogos igényt formálnak önálló állami létre.

A szeparatista régiók megtartásáról Grúziában egyfajta nemzeti konszenzus alakult ki. Az 1992-ben hatalomra jutó egykori szovjet külügyminiszter Eduard Sevardnaze is az elszakadó régiók megtörését támogatta. 1991-ben és 1992-ben a grúz hadsereg és nacionalista milíciák támadások sorozatát intézték a szeparatista régiók megengülésére.²⁴ Így került sor a 14 hónapos kölcsönös kegyetlenkedéseiről elhíresült grúz-abház háborúra 1992-1993-ban, amely során a többségi grúz lakosság nagy része elmenekült.²⁵

24 KING, Charles: *The Five-Day War, Managing Moscow After the Georgia Crisis*, 2008, p. 4.

25 DEÁK János-SZTERNÁK György: *Grúzia, katonai és politikai események*, 2008, p. 8.

Az abházok és az oszétok 1991-ben tartott referendumokon a Szovjetunió fenntartására voksoltak, sőt az oszétok csatlakoztak volna a kialakuló föderációhoz is így egyesülve a Kaukázus északi lejtőin, orosz fennhatóság alatt élő észak-oszétiai oszétokkal. A Szovjetunió, majd az Oroszországi Föderáció így a kezdetektől fogva igyekezett beleszólni az elszakadó régiókban kialakuló konfliktusokba és békefenntartóként fellépni, így megőrizni befolyását a térségben. 1991-ben még szovjet csapatokat küldtek Dél-Oszétiába az egyes nemzetiségi milíciák közötti harcok megszüntetésére. 1992. június 24-én oszét képviselők, valamint Jelcin és Sevardnaze írták alá a békeszerződést, amely szerint Dél-Oszétiában orosz békefenntartók fognak állomásozni. Abháziával kapcsolatban pedig 1993. július 27-én írták alá a Szocsi Megállapodást a tűzszünetről. Az abházok azonban megszegték a megállapodást és támadást indítottak Grúzia

által ellenőrzött területek ellen. 1994-ben végül ENSZ és orosz közvetítés hatására írták alá a Moszkvai Egyezményt, amely Független Államok Közössége (FÁK) békefenntartó erő (CIS PKF) felállításáról rendelkezett Abházia és Grúzia határán. Az ENSZ UNOMIG nevű missziója keretében megfigyelőket küldött a térségbe.²⁶

Grúzia folyamatos problémája volt az ezt követő időszakban, hogy az orosz jelenlét nem felel meg a békefenntartás követelményeinek, mivel az oroszok nem pártatlanok, hanem a szeparatista régiók gyakorlatilag önálló vezetését támogatják. Érdekes tény, hogy gyakorlatilag Grúzia volt az egyetlen FÁK ország, amely nyíltan támogatta az Oroszországi Föderáció csecsenföldi fellépését, ugyanakkor folyamatosan az orosz katonai jelenlét csökkentését követelte a térségben.²⁷ Ennek oka lehetett, hogy Dudajev elnöksége idején a csecsenek szintén nyíltan kiálltak az abházok függetlenségének ügye mellett.²⁸ Az oroszok mindeközben állampolgárságot és útlevelet adtak a szeparatista területek lakóinak,²⁹ ezzel jogalapot biztosítva arra, hogy a későbbiekben saját polgáraik védelmében avatkozhasanak be bármilyen konfliktusba.

A 2003-ban lezajló Rózsás Forradalom során Miheil Szaakasvili, az Amerikában tanult ügyvéd jutott Grúzia elnöki székébe.³⁰ Az új

elnök fő célkitűzései között szerepelt Grúzia újraegyesítése, amelyet a NATO segítségével megerősített akaratérvényesítő erejű grúz hadsereg segítségével akart megoldani. Adzsáriát vérontás nélkül vissza tudta szerezni. Ennek egyik fő oka, hogy a terület lakói grúz anyanyelvűek, csak iszlám vallásukban különböznek a többségi lakosságtól. A Dél-Oszétiával szembeni próbálkozások azonban sikertelenek maradtak. Grúz egységek Csinvali körül fekvő magaslatokat próbáltak meg elfoglalni, de a szeparatistákkal szembeni összecsapásokban súlyos veszteségeket szenvedtek és visszavonultak.³¹

A politikai feszültségek megnövekedtek a két ország között, amelyet tovább súlyosbított egy 2006-os kémbotrány is. Az Egyesült Államoktól várt segítség nem is maradt el, amerikai és izraeli kiképzők képezték a grúz hadsereget, új egyenruhát és felszerelést kaptak. Grúzia közel 2000 fős könnyű-lövész dandárral járult hozzá a szövetség iraki műveleteihez. Mindez a 2004 végén született Önálló Partnerségi Akcióterv keretében történt.³² A háború előtti hónapban közös amerikai-grúz gyakorlatot tartottak Grúziában, a vaziani katonai bázison 600 amerikai illetve 1000 grúz katona részvételével. Ezzel párhuzamosan a Kaukázus északi oldalán az oroszok tartották meg főpróbájukat a közelgő konfliktusra a „Kavkaz 2008” gyakorlat keretében.³³ Az Ötnapos háborúban Grúzia újból vissza akarta csatolni Dél-Oszétiát saját területeihez. Oroszország pedig békefenntartói és állampolgárai sérelmére elkövetett atrocitásokkal indokolta belépését a háborúba.

26 TAGLIAVINI, Heidi: International Independent Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, Vol. II., 2009, 71-79. pp.

27 BAEV, Pavel K.: Challenges and Opstions in the Caucasus and Central Asia, 1997, p. 5.

28 ZICHERMAN István: A csecsen háború, 2004, p. 34.

29 KING, Charles: The Five-Day War, Managing Moscow After the Georgia Crisis, 2008, p. 5.

30 DEÁK János-SZTERNÁK György: Grúzia, katonai és politikai események, 2008, p. 9.

31 TAGLIAVINI, Heidi: International Independent Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, Vol. III., 2009, p. 504.

32 U.o., 41-42. pp.

33 BLANDY C. W., Povocation, Deception, Entrapment: The Russo Georgian Five Day War, 2009, p. 4.

A NATO európai tagjainak nagy része a 2008-as bukaresti csúcson elutasította Grúzia felvételét a Tagsági Akciótervbe (MAP), mivel kerülni akarták a konfrontációt energiafüggőségük legfőbb enyhítójével, Oroszországgal.³⁴ A szeparatista régiók helyzete új megvilágítást nyert Koszovó függetlenségének kinyilvánításakor 2008 februárjában. Ez a precedens tette lehetővé Oroszország számára, hogy az augusztusi győztes háború után elismerje Ahházia és Dél-Oszétia függetlenségét.³⁵

A BEÉPÍTETT TERÜLETEN VÍVOTT HARC JELLEMZŐI

A korlátozó tényezők

A városok a harc megvívása szempontjából az egyik legnehezebb környezetnek számítanak. A városok elfoglalása nagy idő és erőrafordítással jár, a veszteségek pedig jelentősek lehetnek. Mint már a bevezetőben említettük, városi környezetben a gyengébben felszerelt, kiképzetlenebb, kisebb létszámú erők ellenesúlyozni tudják hátrányukat az erők és eszközök tekintetében a túlerejű professzionális hadseregekkel szemben.

A háborúk történetében a támadó fél lehetőleg mindig kerülte, hogy beépített területeken kelljen harcolnia. Az ellenfelet igyekeztek még a városokon kívül bekeríteni, szétverni. Nyílt terepen ki lehet használni a nagy hatótávolságú fegyverek tüzeit és a harcászati-hadműveleti manőverek széles tárházának alkalmazásával gyorsan le lehet győzni az ellenséget, és elfoglalni a területét. Viszont a védő számára előnyös a városok bevonása a védelem rendszerébe, különösen a XX. szá-

zad közepe óta, mivel a korszerű háborúban a nagy harcászati-hadműveleti manőverező képességű páncélos és gépesített egységek, magasabb egységek nagy intenzitású, támadó műveleteinek ütemét jelentősen le lehet lassítani, ha arra kényszerítjük, hogy a helységek elfoglalásával vesztesse idejét (pl.: Sztálingrád, erődvárosok, Budapest, Bejrút).

A helységek korlátozzák a nagy lőtávolságú és nagy tűzerejű fegyverek hatékonyságát. A tagolt harctér (épületek, kanyargós utcák) miatt gyakori a közelharc, a támadók szárnyai nyíltak, a szomszédos alegységek közötti látó összeköttetés akadozik, hiányzik. A harckocsik, gyalogsági harcjárművek (GYHJ), páncélozott szállító harcjárművek (PSZH) sebezhetőbbek ilyen környezetben. Minden fegyvernem veszteségei magasabbak, mint nyílt harctéren folytatott harc során, ezért a támadó és a védő fél közötti létszám és eszköz aránynak nagyobb különbséget kell mutatni (minimálisan 5:1 arány).³⁶

Ezek a sajátosságok a támadót igen kedvetlenül harci körülmények elé állítják. A sűrűn beépített városi környezet sok lehetőséget ad lesállítások létesítésére és könnyebben lehet végrehajtani tűzrajtaütéseket. A támadó számára az épületekbe befészkelődött ellenség felderítése nagyon nehéz.³⁷ Ebből következik, hogy a városokban folytatandó harc sikeres megvívásához sajátos harcászati módszerek és formák alkalmazása szükséges.

A városban folytatott harc jellemzői:

- korlátozott a nehéz harci-technika manőverezése;
- harcászati manőverek alkalmazásának lehetősége korlátozott;
- a harcrend tömörül;
- a harcérintkezés távolsága lerövidül, gyakori a közelharc;

34 NICHOL, James: Russia-Georgia Conflict in South Ossetia: Context and Implication for U.S. interests, 2008, p. 30.

35 TAGLIAVINI, Heidi: International Independent Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, Vol. II., 2009, 27-29. pp.

36 ZICHERMAN István: A csecsen háború, 2004, p. 68.

37 Harckocsik és gépesített gyalogság harca helyiségekért, 1954, p. 41.

- a város különböző épületei, építményei kis időráfordítással szilárd támpontokká, védelmi csomópontokká alakíthatók át;
- megnehezül az összefüggő tűzrendszer megszervezése, az együttműködés és az összeköttetés folyamatos fenntartása;³⁸
- a harc a föld alatt is folyik;
- a támadó csapatok támadási üteme lassú, 0,8-1 km/h vagy lassabb;³⁹
- a harcterület átláthatósága csökken, a harc vezetése megnehezül;
- a felderítés hatékonysága csökken;
- a tűzérési – és légi tűzvezetés hatékonysága csökken;
- a tűzérési gránátjainak romboló hatása növekszik;
- az épületek-, épülettömbök széttagozják az alegységek, egységek által vívott harcot, a városarc sok kisebb elszigetelt összecsapásból áll;
- a harcterület tagoltsága miatt a „peremvonalak” átjárhatósága növekszik, a kis létszámú alegységek által végrehajtott rajtaütések sikeresek lehetnek;
- az összefegyvernemi harcban az együttműködés megszervezése nehézségekbe ütközik, egyes fegyvernemek szerepe megváltozik, így például a harckocsik feladata nem elsősorban a siker kifejlesztése, hanem a védelmi építmények rombolása és a nagy tűzerő biztosítása lesz a lövész alegységek támogatásában;
- a harc feladat mélysége kisebb, mint általános viszonyok között;
- a rádió adó-vevők hatótávolsága csökken;
- a lőszer felhasználás, az élő erő vesztesége magas;
- a fenyegetés minden irányból várható a védők részéről.

AZ ÉPÜLETEK JELLEMZŐI, A VÉDŐKÉPESSÉG ÉS ROMBOLHATÓSÁG TÜKRÉBEN

A harc sajátosságait egy sor különleges tényező befolyásolja a városarc során, mint a település kiterjedése, tartós építmények aránya, utcák, terek, parkok, földalatti építmények, közlekedési hálózat, hidak, illetve egyéb építmények száma, jellemzői.

A téglából készült épületek viszonylag jó természetes védőtulajdonságokkal rendelkeznek. Falaik vastagok, a felsőbb emeleteken viszont csökken vastagságuk. A régi építésűek sok faanyagot tartalmaznak (lépcső, korlát, tetőszerkezet) amelyeket el kell távolítani, mivel gyújtó fegyverek alkalmazása esetén gyúlékonyak. A köépületek hasonló falvastagsággal rendelkeznek, mint a téglá építmények. Rombolhatósági jellemzőik is hasonlóak.

A monolit jellegű vasbeton épületek öntött falas eljárással készülnek, tartófalai 15-20 cm vastagságúak. Nehezen rombolható, az épület-szintek teljes omlasztása majdnem lehetetlen. A XX. század második felében épített városokban jellemzőek az előre gyártott vasbeton panelekből épülő lakóházak, lakótelepek. Ezek könnyen rombolhatóak „kártyavárszerű” összeomlás a jellemző rájuk. Ezen kívül a vasbeton épületek a támadó erő útjába jelentős akadályt képeznek, természetesen a magasság és egymástól való távolság lényeges szempont lehet a harc megvívása tükrében.

Napjainkban a modern építészeten egyre inkább teret hódítanak a többnyire idomacélból hegesztéssel vagy szegeccseléssel készült teherhordó vázszerkezettel rendelkező vékony falú épületek. Védelmi támpontként nem célszerű megerősítésük, mivel a gyújtó fegyverekkel szembeni ellenálló képességük is alacsony, mert az acél tartóoszlopok deformálódnak magas hőmérséklet hatására.⁴⁰

38 JUHÁSZ József: A város elleni támadóharc alapjai és a gépesített lövész dandár támadása város ellen, 1997, p. 7.

39 U.o., 11.

40 STEFANCSIK Ferenc: A helység harcról, 1. rész,

A VÁROS ELFOGLALÁSÁNAK MÓDJAI

Kétféle módon lehet várost elfoglalni: menetből, vagy ostrommal. Mivel a városi környezet nem teszi lehetővé a csapatok arcvonalban történő szétbontakoztatását, a harcrend mindkét esetben, mélységben lépcsőzött.

Város menetből való elfoglalása:

Ha az ellenség erőit sikerül még a városon kívül, illetve a város előterében megsemmisíteni, vagy ha kis erőkkel védik a helységet, van lehetőség menetből, rövid idő alatt elfoglalni a települést. Ha a fent felsorolt feltételek adottak, zászlóalj harccsoport erősségű előrevetett osztag a város szegélyére mért rövid tüzérségi tűzcspást követően behatol a városba, ezzel egy időben helikopteres légi deszantot raknak ki a város fontosabb épületeinek, hidjainak elfoglalása céljából. Az előrevetett osztag a város központja felé a légideszant csapatokkal való kapcsolatfelvétellel, majd aztán a kivezető utak birtokba vétele céljából gyorsan nyomul előre.⁴¹ A főerők az előrevetett osztagot követve a főutakon, sugárutakon (hogy a harcokcsik ágyúik nagy lőtávolságát kihasználhassák) törnek előre, legtöbbször harc előtti alakzatban. A gépesített erők lövész alegységei a GYHJ-ben, és PSZH-ban tartózkodnak, kézfegyvereiket lőnyílásokon, búvónyílásokon, deszant ajtókon használják.

Város ostrommal, előkészítés után indított támadással való elfoglalása:

Ostrommal történő támadást akkor alkalmazunk, ha a menetből történő elfoglalással nem sikerült elfoglalni a helységet. Illetve akkor, ha a védelem szilárdságát csak ezzel a módszerrel lehet feltörni, mert a védő fél

időben elő tudta készíteni az adott település védelmét, az épületeket műszakilag megerősítették, a városban nagyobb létszámú erőket vontak össze. Az ostrom végrehajtása sajátos harcászatot igényel.

Ostrom megkezdése előtt be kell keríteni a várost, így elzárjuk az utánpótlástól. Meg kell akadályozni, hogy felmentsék az ostromlott erőket, illetve, hogy a várost a védő aktívan be tudja vonni a védelmi rendszerébe. Az ostrom műveletek biztosítása céljából a városba vezető útvonalakat el kell vágni, illetve a település távolabbi környezetében fekvő kulcsfontosságú terepszakaszokat el kell foglalni és az esetleges felmentő kísérletek esetén védeni kell. Erre a feladatra célszerű páncélos-gépesített egységeket, magasabb egységeket illetve légideszant erőket alkalmazni.

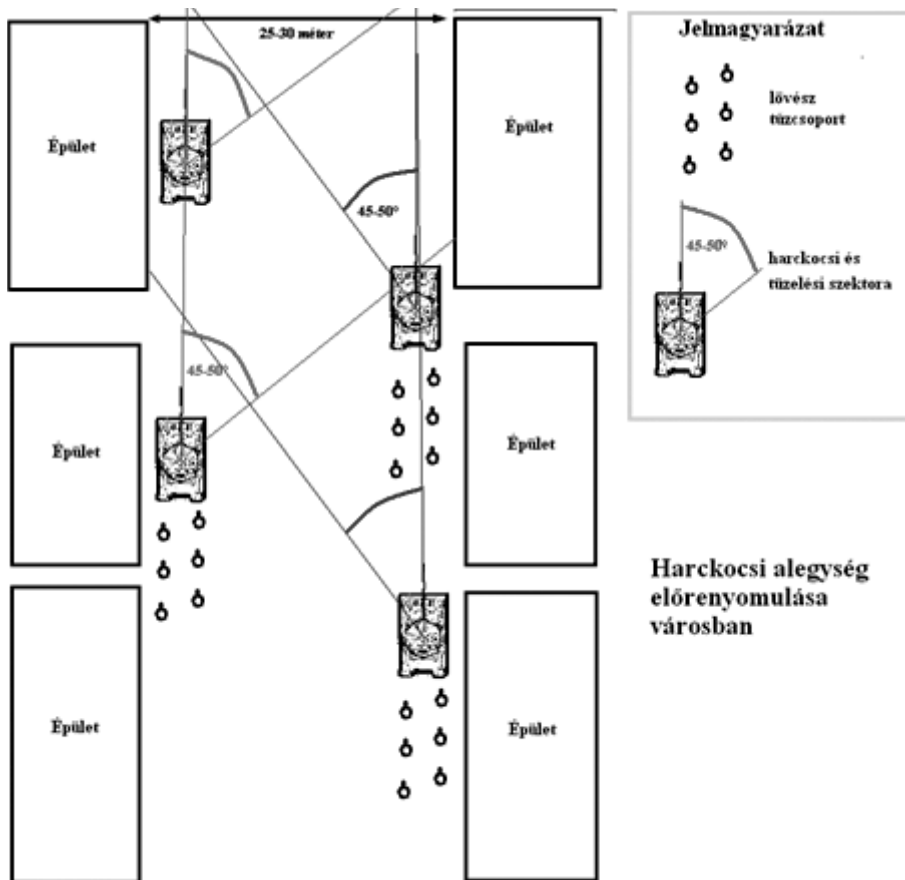
A település külvilágtól való elszigetelése után több irányból, erőteljes tüzérségi és légi csapások után kell a város szegélyét elfoglalni, majd a helység belső terepszakaszaira történő előrenyomulást ezután lehet megkezdni.

PÁNCÉLOZOTT JÁRMŰVEK MOZGÁSA A VÁROSBAN

A megfelelő lökőerő biztosításának és a lövész csapatok hatékony tűztámogatásának érdekében szükséges a páncélozott járművek bevetése a városban. Az utca szélességétől függően határozzuk meg a harcrendet és mélységben lépcsőzzük. Város menetből való elfoglalása esetén a széles (50-60 méter, vagy még szélesebb) utcákon az első vonalban egymás mellett 2-3 harcocsit is alkalmazhatunk, mögöttük 40-50 méterrel a további páncélosokat, GYHJ-kat és PSZH-kat osztunk be. Keskenyebb utcák esetén az utcák két oldalán manővereznek, a jobb oldalon levő harcójármű a bal oldalt tartja megfigyelés és tűz alatt, míg a bal oldali jármű

2006, p. 68.

41 JUHÁSZ József: A város elleni támadóharc alapjai és a gépesített lövész dandár támadása város ellen, 1997, p. 16.

A harcocsi alegység előrenyomulása beépített területen (Szerkesztették: a szerzők)

figyelési és tüzelési szektora az utca jobb oldala. Az éljárművek az épületek földszintjeit és az utcán levő torlaszokat rombolják, míg a mélységben lévők fedélzeti fegyvereikkel a felsőbb emeleket tartják tűz alatt és oldalbiztosítást látnak el.⁴² A PSZH-k kiegészítő szerepkörben utánpótlás szállítására is felhasználhatók.⁴³

42 Az utcai harc, 1949, p. 43.

43 STEFANCSIK Ferenc: A helységgharcról, 2. rész, 2006, p. 46.

ROHAMHARCÁSZAT

Ha várost ostrommal akarunk elfoglalni, a páncélozott eszközöket a rohamcsapatok tűztámogatása céljából a rohamcsoporthoz és rohamosztagok harcrendjébe integráljuk. Mivel a védelemre a műszakilag jól előkészített, valamint a szilárd, vastag falú vasbeton épületek teljes rombolása nehéz, ezért jól felszerelt, különlegesen felkészített lövész alegységekkel kell behatolni, és el kell foglalni ezeket a védelmi támpontokat. Ezeket az ideiglenes szervezeti egységeket nevezik rohamosztag-

nak vagy rohamcsoportnak. Létszámuk és összetételük a rohamozott objektum jellegétől függ. A dandár által felállított rohamosztag mérete századtól zászlóalj harcsoportig terjed és rohamcsoportokra van felosztva. Rohamcsoportot megerősített lövész szakasz, vagy század harcsoport alkot. Zászlóaljanként kettő-három ilyen rohamcsoportot állítanak fel.⁴⁴

A rohamosztag harcrendje a következő csoportokat foglalja magába: Az akadályelhárító csoport feladata a roham műszaki előkészítése átjárók nyitásával, a peremvonal, illetve ellenállási csomópontok előtti nem robbanó és robbanó műszaki záracon és törmelékkúpokon. Földalatti létesítmények előkészítése, amennyiben roham kiinduló terepszakaszként használják fel. Keskeny vízi akadályokon (10-40 m) és harcokosi árkokon az átkelés biztosítása, le- és feljárók létesítése.⁴⁵ Állománya állhat 1-2 nyújtott illetve összpontosított töltetekkel, KMT trállal (aknataposó) vagy tolólapal felszerelt, valamint hídvető berendezéssel ellátott harcokosikkal felszerelt műszaki szakaszból.⁴⁶

A fedező-támogató csoport „feladata, hogy közvetett, illetve közvetlen irányzású tüzzel biztosítsa az akadályelhárító csoport tevékenységét és a rohamcsoportok harcát”,⁴⁷ a védelmi támpontok tüzzel való lefogásával és rombolásával. Állományába beosztásra kerülhetnek: tüzér üteg, irányított páncéltörő rakétákkal felszerelt szakasz, aknavető szakasz,

légvédelmi tüzér szakasz, harcokosi szakasz, nem nagyobb, mint egy század, automata gránátvetők.

Ezen kívül a rohamosztag tartalmaz 7-8 rohamcsoportot, amit a későbbiek folyamán jellemzünk. A tartalék állománya 1-2 rohamcsoportból állhat, feladata az első lépcsőben veszteségeket szenvedett rohamcsoportok leváltása, az ellenség ellenlökéseinek elhárításában való részvétel, valamint visszamaradt ellenséges erők felszámolása.

Az egyes rohamcsoportok harcrendjébe tartozik egy akadálynyitó alcsoport, aminek feladata átjárók nyitása a védelmi támpontként megerősített épület előtt levő robbanó és nem robbanó műszaki záracon, törmelékkúpokon, valamint szükség esetén az épületek felrobbantása. Ez egy műszaki rajt jelent az akadályelhárító csoporthoz hasonló felszereléssel.⁴⁸

A tüztámogató-biztosító alcsoport feladata, hogy közvetett, illetve közvetlen irányzású tüzzel biztosítsa az akadálynyitó alcsoport tevékenységét és a rohamozó alcsoport kijutását a roham terepszakaszára majd rohamát az épület ellen. Az alcsoport nehézfegyver részlegét 2-3 harcokosi, 2-3 löveg,⁴⁹ akár közvetlen irányzású tüzzel is támogathatja a romboló-rohamozó alcsoportot, automata gránátvetők, GYHJ-k, PSZH-k. Az épületen belüli harc támogatására is képes könnyű fegyver részleg állományában: géppuskák, aknavetők, kézi páncéltörő gránátvetők, reaktív lángvetők, kézi gránátvetők, csőalatti gránátvetők találhatóak, illetve rombolópuskákat is érdemes beosztani, melyek alkalmasak fedezék, fal mögött védekező élőerő pusztítására. Az épületen belüli tüztámogatásra beosztott a könnyű géppuskákat páncéltörő löszrel érdemes használni a válaszfalak átütésére.

44 KOSZTIN, A. F.: A városban folytatott támadás néhány sajátossága, 1987, p. 10.

45 STEFANCSIK Ferenc: A helységharcról, 2. rész, 2006, p. 43

46 KOSZTIN, A. F.: A városban folytatott támadás néhány sajátossága, 1987, p. 11.

47 JUHÁSZ József: A város elleni támadóharc alapjai és a gépesített lövész dandár támadása város ellen, 1997, p. 14.

48 u.o.

49 KOSZTIN, A. F.: A városban folytatott támadás néhány sajátossága, 1987, p. 11.

A rohamozó-romboló alcsoport „*feladata a tüztámogató-biztosító alcsoport tüzének fedezete alatt több irányból betörni az objektumba, megsemmisíteni az ellenség életben maradt és feléledő erőit, birtokba venni és biztosítani az objektumokat.*”⁵⁰ Ennek az állománya lövész, gépesített lövész raj(ok) vagy szakasz és műszaki katonák.

A rohamcsoportok összetétele, felszerelése nagyban függ a helység szerkezetétől (kanyargós óvárosi utcák vagy széles, egyenes sugárutak), épületek műszaki jellemzőitől, a feladattól és az ellenséges erők létszámától, felszerelésétől és az általuk alkalmazott harcászattól.

Ilyen rohamharcászatot alkalmaztak az oroszok Groznij második ostromakor is 1999-ben. Az ostrom során a légierő és a tüzérség csapásainak fedezete alatt megkezdődik a rohamosztagok és rohamcsoportok előrevonása lehetőleg a házak közelében és a kerteken keresztül mozogva. Ez alatt kiérkeznek az épületek közelébe a roham egységek-alegységek fedező-támogató csoportjai, tüztámogató-biztosító alcsoportjai, melyek közvetlen irányzású tüzfeladatra bevont eszközeivel bekapcsolódnak az objektumok rombolásába.

Főleg a harcokosi ágyúk és kézi páncéltörő gránátvetők bevonásával a rohamozandó épület földszintjén lyukakat robbantanak, melyek betörési pontként szolgálnak. A tüzérség és az aknavetők ködlövedékeinek, ködagnáinak álcázó füstjét kihasználva a rohamcsapatok elérik a roham megindulási terepszakaszát. Az akadályelhárító csoportok és akadálynyitó alcsoportok megkezdik a tüzérség által előzőleg rombolt akadályokon való átjárók nyitását. A rohamozó-romboló alcsoportok igyekeznek a terepfedezet maximális kihasználásával a lehető legközelebb kerülni a roham objektumá-

hoz, aztán szétbontakoznak és felkészülnek a rohamra. A tüzérség áthelyezi a tüzét az ellenség mélységében felderített és feltételezett összpontosítási körletekre, valamint a roham objektumának megközelítési útjaira, hogy megakadályozza a tartalékok bevetését. Ezen felül a saját lövegek céljai között szerepel az ellenség tüzérségi útegeinek és aknavetőinek lefogása, pusztítása valamint tüzérségi és légi megfigyelőinek vakítása.

Miután a tüztámogató-biztosító alcsoport tüzét a felsőbb emeletekre és a szárnyakra helyezi át, a rohamozó-romboló alcsoport egyszerre több irányból megindítja a rohamot. A tüztámogatásba esetleg bevonhatók az akadálynyitó-alcsoport katonái is. A falakon a tűz előkészítés során keletkezett lyukakon illetve szükség esetén helyszíni robbantással létrehozott betörési pontokon keresztül törnek be a rohamozók az épületbe.

A lövészek elkezdik megsemmisíteni az objektum védőit. Minden szobába a behatolás előtt védő vagy láng kézigránátot dobnak aztán 2 vagy 3 főnyi erővel⁵¹ berontanak és megtisztítják. A folyosón és lépcsőfordulóknál egymást fedezve nyomulnak előre. Felszerelésük köteleket és rohamlétrákat is tartalmaz, az ajtók feltörésére pedig fejszét, tomahawkot, plasztikus robbanótöltetet és sörétes puskat használnak kovaköpor lövedékkel.

Az épületharc nagy intenzitású közelharc, a katonákat maximálisan igénybe veszi mind fizikailag, mind mentálisan. Előtérbe kerülnek a közelharc fegyverei: kézigránátok, szurony, gyalogsági ásó, csőalatti sörétes fegyver.⁵² A szűk tér miatt praktikusabbak a rövid csövű kézi fegyverek, például AMD-65, AK-74SU,

50 JUHÁSZ József: A város elleni támadóharc alapjai és a gépesített lövészdandár támadása város ellen, 1997, p. 15.

51 PORKOLÁB Imre: A gépesített lövészdandár támadása beépített terület ellen, (C melléklet), 2003, p. 4.

52 Kaliber, 2010, 2.sz, p. 8.

M-4 valamint a bullpup elrendezésű⁵³ gépkarabélyok (ld TAVOR, FAMAS, Steyr-AUG). Második egyéni kézfegyvernek géppisztoly és pisztoly is rendszeresíthető. Bár ennek a megoldásnak sok hátlütője van, a katona harc felszerelése nehezebb a plusz fegyver miatt és a lőszer utánpótlás bonyolultabbá válik. Így a logisztikának is célszerű a támadó csapatok mögött, azok ütemében továbbhaladni, felzárkózni. Szobák átfésülésére hatékony a kanyarlövő fegyverek alkalmazása.

Ha többszintes épületről van szó, az adott szint elfoglalása után megbeszélte jelre a tűztámogatást áthelyezik a következő emeletre. Az objektum elfoglalása után azonnal fel kell készülni annak megvédésére, valamint át kell kutatni rejtett időzített vagy távirányítású robbanó töltetek után. A tűztámogató-biztosító alcsoportot és akadálynyitó alcsoportot be kell vonni az épület védelmébe és műszakilag meg kell erősíteni (homokzsákokkal) hogy az ellenség ellenlökéseit fel tudják fogni. A támadás továbbfejlesztésekor érdemes biztosító erőket hátrahagyni, vagy ha szükséges felrobbantani a támpontot. Az idézett szerzőkkel egyetértve, igaz a város harc bonyolultsága és időigénye.

A HELYSÉGHARC MEGJELENÉSE A SZOVJET-OROSZ CSAPATOK A XX. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN VÍVOTT KONFLIKTUSAIBAN

A szovjet katonai vezetés sosem tartózkodott attól, hogy nagyszámú páncélost vessen be helységeken. A II. világháború város harcában a harckocsik tömeges alkalmazásával, nem törődve a veszteségekkel foglalták el Budapestet és Berlint.

A katonai szembenállás időszakában megmozdulások, felkelések leverésére minden

esetben alkalmazták a páncélos, gépesített egységeket erődemonstráció céljából. Mint ahogy történt ez a Berlinben 1949, 1953, Budapesten 1956-os forradalomban, a Prágai tavasz leverésekor 1968-ban, majd Moszkvában 1991-ben és 1993-ban.⁵⁴

Ami a berlini munkástüntetések feloszlatásakor működött, az hatástalan volt az '56-os forradalom idején az ellenállási gócpontok felszámolására tett első kísérletekkor. A legerősebb és legszervezettebb ellenállást tanúsító Corvin-köz körzetében a szovjet csapatok 23 db harckocsit, 2 db BTR-152-t és több teherautót vesztek, ráadásul a felkelők zsákmányoltak 2 db 76mm-es páncéltörő ágyút, 1 db 122mm-es löveget, 2 db légvédelmi gépágyút és több mint 10 db harckocsit.⁵⁵ A második szovjet általános támadás viszont az ostromharcászat jellemző jegeit hordozta magán. November 10-én nehéztüzérségi csapásmérést is intéztek a Corvin-köz ellen,⁵⁶ valamint IL-28-as frontbombázók kíséreltek meg alacsony bombatámadást.⁵⁷ 1968-ban Prágában, majd 1979-ben Kabul esetében a Spetsnatz és légideszant erők különleges műveleteit követően nyomultak be a nehéz gépesített menetoszlopok, majd 1991-ben és 1993-ban Moszkvában is a páncélosok megjelenésének pszichikai sokkhatását használták ki.

A korszerű katonai műveletekben kulcs szerepet szántak a légideszant alakulatoknak, melyek magas technikai ellátottsága lehetővé tette, hogy integrálják a harcászati légideszant műveleteket a helységr harc megvívására ké-

53 Olyan kézfegyver, amely elrendezésében a tár a hátsó markolat mögött van.

54 FODOR József: Groznij 1994-1995, 1995, p. 81.

55 PONGRÁTZ Gergely: Corvin köz, 1956, 1992, 58-84. pp.

56 U.o., p. 230.

57 VÁNDOR Károly: Légierő társbérletben, 2009, p. 81.

szült harcszabályzatokba. Feladatuk a város be-, illetve kivezető útvonalainak elfoglalása, ezen kívül a település kulcsfontosságú objektumainak elfoglalása és megtartása a főerők beérkezéséig.

ELSŐ CSECSÉN HÁBORÚ JELLEMZŐI 1994-1996-BAN

„A vezetés nem elhúzódó ostrommal óhajtotta birtokba venni a várost, hanem mint ahogy a végrehajtás során bebizonyosodott, a régi jól bevált módszert alkalmazva nagy erejű rohammal. A módszer lényege az, hogy a bekerítés befejezését követően a gépesített csapatok harcokcsi megerősítéssel menetből betörnek a városba, elfoglalják a stratégiai fontosságú objektumokat, elszigetelik és felszámolják a kis létszámú és kevés páncéltörő eszközzel rendelkező nem reguláris erőket, és rövid idő alatt birtokba veszik a várost.”⁵⁸ A csecsenek harc nélkül „beengedték” a biztosítás nélkül behatolt orosz gépesített menetszlopokat egészen a belvárosig. Miután tisztában lettek az ostromlók szándékairól, délután több irányból megtámadták, bekerítették és részekre szabdalták az oszlopokat. Az orosz veszteségek súlyosak voltak: 100-120 fő naponta,⁵⁹ december 31. és január 4. között 250 db páncélozott eszköz került veszteség listára⁶⁰, T-72-ből és T-80-ból összesen 62-t semmisítettek meg.

A csecsenek harcokcsivadász csoportokat (15-20 fő) alkalmaztak, melyeket „trojkákra” osztottak, állományuk 1 géppuskából, 1 mesterlövészből és 1 RPG páncéltörő gránátvető-

vel felszerelt harcosból állt, illetve még 1 fő, aki az RPG lőszerrel történő ellátásáért felelt.⁶¹ A géppuskás és mesterlövész leválasztotta a lövészeket a páncélosokról, aztán az RPG-s egy-egy harcokcsira, a reaktív páncélzattal fel nem szerelt helyekre (búvónyílások, motortér tetőpáncélja) célozva, több robbanófejet lőtt ki. Érthetetlen, hogy az orosz páncélosoknak csak egy része volt ellátva az olcsónak számító Kontakt típusú reaktív pótpáncéllal. A harcokcsik legénysége szükségmegoldásokat volt kénytelen alkalmazni, mint például szögesdrótháló kötegek rögzítése a páncélon. A T-80-asokon kívül T-72-seket és T-62-eseket is bevetettek. Nem világos az sem miért nem használták az afgán háborúban kipróbált és rendszerbe állított Drozd aktív páncélt. A gázturbinás meghajtású T-80 találat esetén könnyen kigyulladt, ráadásul alacsony üzemideje és műszaki problémái miatt harctéri hatékonysága alacsony volt. Az első csecsen háború után a T-80-ast és a később fejlesztett harcokcsikat dízelmotorral gyártották.

A felderítés alábecsülte a csecsenek létszámát és fegyverzetét. Vezetés és szervezésbeli hibák sorát vétették (fegyvernemi sovinizmus, hiányos kiképzettség; még alapkiképzést végrehajtó állományt is bevetettek). Négy irányból hatoltak be anélkül, hogy teljesen (a déli irány szabad volt) bekerítették volna a várost. A csecsenek nehézfegyverekkel is rendelkeztek (30 harcokcsi, 30 gyalogsági harcjármű/páncélozott szállító harcjármű, 100 ágyú).⁶² A „trojkák” nyugati gyártmányú rövid hatótávolságú kézi rádió adó-vevőkkel kommunikáltak, amiket az oroszok nem tudtak lehallgatni. Az ostromra 12,000 katonát szántak (csecsen szakadár erők létszáma kb.

58 FODOR József: Groznij 1994-1995, 1995, p. 80.

59 U.o., 83.

60 JAKUS János-KÁLLÓ László: Egy háború újabb fejezete (Az orosz-csecsen fegyveres konfliktusok 1994-2000) 2000, p. 13.

61 ZICHERMAN István: A csecsen háború, 2004, p. 203.

62 U.o., 69.

8-9 ezer fő tehát 1,3:1 arány).⁶³ A csecsenek megerősített védelmi támpontokat építettek ki: az épületek pincéiben és a 3. emeletig alakítottak ki tüzelőállásokat és sugártunneleket törtek a falakba, hogy RPG-eket lehessen alkalmazni.

Nem tisztázott, hogy miért a könnyű fegyverzetű légideszant erőket alkalmazták a menetoszlopok élén. Az afgán háborúban is hasonlóképpen a VDV (Vozdushno-Desantnye Vojska –Légideszant Csapatok) csapatok alkották a támadó éket a nagyobb hadműveletekben, a páncélos és gépesített erők pedig mögöttük a második-harmadik lépcsőbe voltak beosztva. Véleményünk szerint a szovjet/orosz tisztek „nem bíztak” a gyenge kiképzettségű, alacsony harci morállal rendelkező sorkatonák alkotta egységekben-magasabb egységekben, viszont a magas harcértékű VDV erőket feladat rendszerüktől idegen módon alkalmazták és emiatt súlyos veszteségeket szenvedtek. Sor került Spetsnaz egységek rohamcsoportokként való alkalmazására is.⁶⁴

Az újévi harcok után a megfogyatkozott légideszant alakulatokat leváltották a Balti, az Északi és a Csendes óceáni flotta tengerészgyalogos harccsoportjai.⁶⁵ A januári tapasztalatok alapján egyes páncélos csoportokat hoztak létre, melyekben megszervezték a harcokocsik, gyalogsági harcjárművek, páncélozott szállító harcjárművek és a gyalogság együttműködését. Minden páncélos csoport tüzérségi támogatást kapott, amely roham tüzelőkészítést hajtott végre, ezzel is biztosítva a csapatok előtti irányt. A egyes páncélos csoportokat a rohamharcászat elvei alapján alkalmazták.⁶⁶ Ezen módszerrel sikerült a

várost 1995. február elejére elfoglalni. A háború első 12 hónapjában a csapatok veszteségei 2000 halott, 600 eltűnt és 7000 sebesült voltak.⁶⁷ A grozniji harcok során az orosz katonák 20 %-a harcképtelenné vált alig egy hónap alatt a járványok és a hasmenést, kiszáradást okozó vírusfertőzések következtében. Az állomány 75 %-a szenvedett valamilyen pszichikai sérülést.⁶⁸ Az első csecsen háború későbbi időszakában például Bamut harmadik ostromakor az orosz erők szintén a rohamharcászat alkalmazásával érték el sikert. A roham csoportok fegyverzetében megjelent az RPO-Schmel kézi romboló (termobarikus) gránátvető.⁶⁹

A MÁSODIK CSECSEN HÁBORÚ JELLEMZŐI 1999-2000-BEN

Az 1999-ben kirobbant második csecsen háborúba az orosz haderő sokkal felkészültebben lépett be. A 20-25000 fős könnyű fegyverzetű csecsen lázadó ellen belügyi és határőr csapatokkal együtt, körülbelül 100,000 fős támadó csoportosítást vontak össze.⁷⁰

Egy hetes légi csapás sorozat után indult meg a szárazföldi hadművelet. Az előző háborúban tapasztaltakkal eltérően a tüzérség masszív tűzcsapásokkal támogatta a saját erőket. Groznij bevételére jól felkészültek mivel ezúttal nem menetből, hanem ostrommal tervezték elfoglalni. Ennek megfelelő-

63 ZICHERMAN István: A csecsen háború, 2004, p. 68.

64 U.o., p. 92.

65 FODOR, 1995, 83-84.

66 U.o.

67 JAKUS János-KÁLLÓ László: Egy háború újabb fejezete (Az orosz-csecsen fegyveres konfliktusok 1994-2000) 2000, p. 15.

68 POZDERKA Zoltán: Harckocsik alkalmazása lakott területen, 2007, p. 64.

69 ZICHERMAN István: A csecsen háború, 2004, p. 178.

70 JAKUS János-KÁLLÓ László: Egy háború újabb fejezete (Az orosz-csecsen fegyveres konfliktusok 1994-2000) 2000, 23-24.

Orosz katonák a széllőtt Groznijban

en rohamcsoportokat szerveztek melyeket lángszórós OT-55 harckocsik, GYHJ-k, műszaki járművek és TOSz-1 átjáró nyitó eszközök támogattak.⁷¹ A gépesített egységek magasabbegységek pedig a széles utakon kerültek alkalmazásra. Bevetettek termobarikus légibombákat (ODAB-500PM, ODAB-1500) melyek súlyos veszteségeket okoztak a lázadó erőknél.⁷²

A megfelelően előkészített és végrehajtott hadműveletnek köszönhetően a fővárost az oroszok jelentősebb veszteségek nélkül foglalták el. A szovjet-orosz katonai vezetés a politikai instabilitási problémákra, lázongásokra adott válasza a katonai technika teljes spektrumu bevetését tükrözte. A műveleteket viszont

csak fegyvertelen tömeg ellen volt célszerű alkalmazni, fegyveres ellenállás esetén a harcsszabályzatok szerint tevékenykedtek.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

BAEV, Pavel K.: *Challenges and Opstions in the Caucasus and Central Asia*, -Strategic Studies Institute, 1997

BARABANOV, Mikhail: *The August War between Russia and Georgia* – In: Moscow Defense Brief, 2009, 1. sz.

BLANDY, C. W.: *Provocation, Deception, Entrapment: The Russo-Georgian Five Day War* – Defence Academy of the United Kingdom, Caucasus Series 09/01, 2009

BRIDGES, Frank; EVANS Michael R.: *Though Bows and Iron Blades: Modifying the M1 for Urban Battle* – In: Armor Magazine, 2003, July-August, p. 11-16.

71 U.o., 27.

72 U.o., 30.

- DEÁK János – SZTERNÁK György: *Grúzia, katonai és politikai események – 2008*, – In.: Szakmai szemle, 2008, 3. sz., p. 5-35.
- ESHEL, David: *The Merkava Mk 4 – Israel's newest MBT enters service* – In: *Armor Magazine*, 2003, 1. sz., p. 45-47.
- FARKAS Tibor: *Szovjet légideszantlővegek II. rész* – In: *Haditechnika Magazin*, 2007., XLI. évf., 5. sz., pp. 50-54.
- FODOR József: *Groznij 1994-1995* 1995 In.: *Hallgatói közlemények* 1995, 45.sz, p. 73-86.
- GÁCSEI Zoltán: *Robotok a harcmezőn* -In.: *Haditechnika Magazin* 2004, XXXVIII évf., 5.sz, 46.
- GEIBEL, Adam: *The BTR-T: New Use for Old Tank Hulls* – In: *Infantry Magazine*, 2000, May-August, p. 16-18.
- TAGLIAVINI, Heidi (a szerk. bizottság vezetője): *Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia Volume II.* -2009
- TAGLIAVINI, Heidi (a szerk. bizottság vezetője): *Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia Volume III.* -2009
- JAKUS János, KÁLLÓ László: *Egy háború újabb fejezete (Az orosz-csecsen fegyveres konfliktusok 1994-2000 között)*- Bp.: ZMNE, 2000.
- JUHÁSZ József: *A város elleni támadóharc alapjai és a gépesített lövészdandár támadása város ellen* 1997 ZMNE jegyzet
- KING, Charles: *The Five-Day War, Managing Moscow After the Georgia Crisis* – In: *Foreign Affairs*, 2008, 87. évf. 6. sz.
- KOSZTIN A.F.: *A városban folytatott támadás néhány sajátossága* 1987 - In.: *Voennaia mysl'*: voenno-teoreticeskij zurnal, 1987, 6.sz., p 25-33.
- LIKLIKADZE, Koba: *Lessons and losses of Georgia's Five-Day War with Russia* – In: *Eurasia Daily Monitor*, 2008, 5. évf 185. sz.
- MAKIENKO, Konstantin: *The Russian Air Force didn't perform well during the conflict in South Ossetia* – In: *Russia & CIS Observer*, 2008, 4. sz.
- NICHOL, Jim: *Russia-Georgia Conflict in South Ossetia: Context and Implications for U.S. Interests* – CRS Report for Congress, 2008
- PONGRÁTZ Gergely: *Corvin köz, 1956*, 5. átd. kiad., Budapest, 1992
- PORKOLÁB Imre: *A gépesített lövészdandár támadása beépített terület ellen* 2003 diplomamunka
- POZDERKA Zoltán: *Harcokcsik alkalmazása lakott területen* 2007 diplomamunka
- PÉTER Zsolt: *T-72-es harckocsi a Magyar Honvédségben II.rész*-In: *Haditechnika Magazin*, 2003., XXXVII. évf., 3. sz.
- RUSZIN Romulusz: *Légirohám műveletek tervezésének sajátosságai beépített területen* – In: *Seregszemle*, 2010., VIII. évf., 1. szám, pp. 20-28.
- STEFANCSIK Ferenc: *A helységárcról* 2006 - In.: *Új honvédségi szemle*, 2006, 5.sz. és 2006, 6.sz. (cikk két részben)
- Harcokcsik és a gépesített gyalogság harca helységekért* – Honvéd Kiadó, 1954.
- Az utcai harc* – Honvéd Kiadó, 1949
- SZÜR Zoltán: *BMP-2 lövészzállító harcjármű II.rész* –In: *Haditechnika Magazin*, 2009., XLIII. évf, 6.sz.
- TÓTH Gergely: *Harcjárművek reaktív páncéltzatai és aktív védelme II.rész*-In.: *Haditechnika Magazin*, 2005., XXXIX.évf, 3. sz.
- VÁNDOR Károly: *Légierő társbérletben* – VPP Kiadó, 2009.
- ZICHERMAN István: *A csecsen háború*, - Bp.: Anno Kiadó, 2004

SUAV TAPASZTALATOK AFGANISZTÁN FELETT¹

TECHNIKAI ADOTTSÁGOK

A kis hatótávolságú pilóta nélküli repülőgép (short-range unmanned aerial vehicle – A továbbiakban: SUAV), illetve felderítő rendszer, elsősorban katonai feladatokra alkalmazott olyan repülőeszköz, mely valamilyen ön- vagy távirányítással (leggyakrabban a kettő kombinációjával) rendelkezik, emiatt fedélzetén nincsen szükség pilótára. Amennyiben katonai célokra használják, a harci robotok egyik fajtája. Ellentétben a robotrepülőgéppel, mely – lévén saját maga a fegyver – használatkor megsemmisül, a pilóta nélküli repülőgép többször felhasználható.

A pilóta nélküli repülőgépek mérete jelenleg a néhány kilogrammostól (ilyen például a Magyar Honvédség által Afganisztánban alkalmazott Skylarke I LE) a tíz tonnásig (RQ-4 Global Hawk) terjed. A közeli jövőben várható néhány grammos, sőt, rovarméretű eszközök rendszeresítése is. Meghajtó rendszerük sokféle lehet. A legkisebb ilyen eszközök akkumulátoros villanymotorral, vagy robbanómotorral (ez utóbbi a leggyakoribb meghajtó rendszer, amit néhány száz kilo-

grammos felszálló tömegig használnak). A nagyobb tömegűek légszűrős gázturbinával, vagy sugárhajtóművel rendelkeznek

LEHETŐSÉGEK

Ilyen repülőeszközöket a katonai repülésben az 1960-as évek óta alkalmaznak olyan feladatokra, amelyek túl veszélyesek ahhoz, hogy azok

teljesítése érdekében emberek életét kockáztassák, túl sokáig tartanak (esetleg több napig), így csak több pilóta lenne képes azt teljesíteni. A pilóta nélküli repülőgépeket a közeljövőben alkalmassá teszik légi utántöltésre is, így egy-egy bevetés hossza szinte korlátlanul növelhető, emellett olyan kevés eszközt igényelnek, hogy a pilóta és a kezelőszemélyzet önmagában többszöröse lenne a hasznos tehernek.

Ilyen feladatok tipikusan, a terület megfigyelés, ahol az adott művelet szempontjából

¹ Szerzők és egyben az MH PRT-9 SUAV kezelő állománya: Bevetés irányító: Márián Csaba főrm. Kezelők: 1-es operátor Nagy Sándor főrm., 2-es operátor Mirgai Róbert főrm.

fontos területeket a műveletek megkezdése előtt, a műveletek alatt állandó vizuális megfigyelés alatt kell tartani.

Mivel a legtöbb robotrepülőgép kisméretű és alacsony felderíthetőséggel rendelkezik, ezért tökéletesen alkalmas arra, hogy a csapatok előtt útvonal- és hadműveleti terület felderítésére alkalmazzák. A XXI. században a legtöbb fegyveres konfliktus egy erősebb és gyengébb fél között zajlik. Az asszimetrikus hadviselésnél gyakran nincs egyenruhát viselő ellenség, ezért amennyiben a műveleti területen gyanús személyek, gépjárművek jelentek meg, szükséges azok követése, megfigyelése, hogy megbizonyosodjunk arról: valóban az ellenségről van-e szó. Ezekre a megfigyelésekre, követésekre és adott esetben célmegjelölés végrehajtására is használhatóak ezek a repülőeszközök.

HAZAI FELKÉSZÜLÉS

2009 júliusában került beszerzésre az izraeli gyártmányú Skylarke I LE SUAV és ezzel egy új képességgel bővült a Magyar Honvédség (a továbbiakban: MH). A gyakorlati használhatóság érdekében 2009-ben az MH 5/24 Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóalj állományából 7 fő vett részt Izraelben 2 hetes SUAV kezelői tanfolyamon, majd később – 2010-ben – ebből 6 fő végezte el a 15 napos

oktatói tanfolyamot. Az elméleti képzés után a kezelő állomány közel egy évig hajtott végre repülési feladatokat Magyarországon, különböző terepviszonyok között. Mivel az Izraelben tartott tanfolyamokon csak elméleti oktatáson vehettek részt, ezért erre az egy év gyakorlásra szüksége volt a csapatnak, hogy a gép üzemeltetését készségi szinten elsajátítsa.

Az első hónapban a Magyarországon tartózkodó izraeli képzők mentorálásával folyt a feladatok végrehajtása, aminek az volt a fő célja, hogy a repülési feladatok közben felmerülő hibákra és hiba üzenetekre gyorsan és megfelelően tudjon reagálni az állomány. Később önállóan hajtottak végre különböző repülési feladatokra, mint a megfigyelés, veszélyes szállás, követési feladatok. Először a legkönnyebb terepen, a síkságon, később pedig hegyvidéki viszonyok között folytatódott a kiképzés, mind nappal, mind éjszaka. Természetesen az elméleti oktatások sem maradtak abba. A kezelők folyamatosan bővítették a repülésdinamikai és térképészeti ismereteiket. Először a pilótaképzésben használt repülőgép szimulátoron gyakorolták az elméletben elsajátított anyagokat, később ezeket az ismereteket ültették át a gyakorlatba a Skylarke I LE működtetésénél.

Az első éles bevetést Afganisztán hegyei között a Tartományi Újjáépítési Csoport (**Provincial Reconstruction Team**, a továbbiakban: PRT) 8. váltásával kiérkezett csapat hajtotta végre 2010 év elején.

PRT-9

A PRT-8 ideje alatt a PRT-9-be tervezett váltás folytatta hazai felkészülését a missziós felkészülés időszakában is. Ez idő alatt folyamatosan fenntartották a kapcsolatot a kint

lévő kezelői állománnyal, hogy célirányosan tudjanak felkészülni a rájuk váró feladatokra.

A PRT-9 SUAV csoportja 2010 augusztusában érkezett ki a hadműveleti területre, ahol már ismert és nem várt nehézségek vártak őket. Az előző csoporttól megtudták, hogy a kikerkezett három repülőeszközből már csak egy működőképes, aminek használatát már kikerkezésük előtt letiltották a földi irányító rendszer (GCS - ground control system) feltelezett vírusfertőzöttsége miatt.

Ameddig nem oldódott meg a gépek biztonságos működtetésének problémája, addig sem maradt feladat nélkül az állomány. Ez idő alatt segítették a felderítő részleg munkáját, valamint részt vettek biztosítási feladatokban. Sajnos az első két és fél hónapban ezek miatt a problémák miatt a SUAV kezelő állománya nem tudta speciális felderítő információkkal támogatni saját csapatait. A MH Vezérkari Főnök helyettesének látogatása pozitív fordulatot hozott. A megrendezett technikai bemutató után, és meghallgatott szakvélemények alapján engedélyezte a kért próbarepülés végrehajtását, amelyre hamarosan az írásos engedély is megérkezett.

Megindult a feladat tervezése és november elsején végrehajtásra került KHILAYGAY-i bázison az első próbarepülés. A próbarepülés sikeres volt, amiről írásos jelentés került felterjesztésre az MH Összhaderőnemi Parancsnokság parancsnokának. Egy úttal a PRT megkérte a megmaradt repülőeszköz hadműveleti területen való alkalmazására szóló állandó engedélyt, a letiltás feloldását. Az engedély megérkezett, így attól kezdve rendszeressé válhattak a repülések.

TAPASZTALATOK

Az engedélyeztetéssel párhuzamosan megkezdődött a fel-és leszállásra alkalmas területek jellemzőinek meghatározása, azok kiválasztása és szemrevételezése. Három olyan területet került kijelölésre, ahonnan a PRT parancsnok által tervezett feladatok végrehajthatóak. Ezek a területek a feladatok fajtájától függően különbözőek. Megfigyelhető Pol-E KHOMRI város, valamint a városban található három fő ellátási útvonal fontos szakaszai, illetve azok környéke.

Mielőtt az első repülések megtörténtek volna, ki kellett dolgozni a különböző repülé-

si zónákat, hogy az SUAV képesség beilleszthető legyen az Északi Regionális Parancsnokság (**Regional Command North – RCN**) műveleti tervébe. Ezt együttműködve a PRT-ban szolgáló JTAC-vel² dolgozta ki a kezelő állomány, majd az RCN airspace manager (légtérgazdálkodási főtiszt) jóváhagyta a ter-

2 JTAC: joint terminal attack controller – előretolt légiirányító

veket. Ezzel elhárult az utolsó akadály is a SUAV alkalmazására.

Egyik elsődleges feladat a tábor védelmében való részvétel. Közvetlen támadás veszélye esetén, illetve közvetett támadás esetén a lehető leggyorsabban készen kell állni azonnali valós idejű, vizuális felderítési információk továbbítására. A feltételezéssel ellentétben a gép gyakorlatban bizonyította, hogy a hatótávolságán belül alkalmas konvoj kíséresi feladatokra. Ilyen feladatok a fő ellátási útvonalakat ellenőrző jelenléti járőrök kiküldésekor hajt végre a SUAV csoport. A járőr elindulása előtt végigrepülük a tervezett útvonalat és az út melletti területet, ellenőrizve annak járhatóságát és az esetleges meg lévő veszélyforrásokat, majd a járőr előtt haladva 1,5-2 km-rel azonnali felderítési információkat biztosítunk számukra.

Abban az esetben, ha támadás érné a konvojt, felderítik az ellenséges erő létszámát, elhelyezkedését, ezzel is segítve a harcoló katonák túlélését. Ezeknek a járőrözési feladatoknak a biztosításához az szükséges, hogy a földi irányító rendszert, valamint az indítási- és leszállási pontot valamelyik magaslaton helyezték el, mert az afganisztáni viszonyokban csak így biztosítható a maximális repülési távolság. A repülőgéppel tartott rádiókapcsolat fenntartásában problémát okoznak a domborzati viszonyok és a hegyek magas vas tartalma, de a légköri viszonyok is.

A terület megfigyelési feladatok főleg akkor jelentkeznek, amikor a városban CIMIC³

3 CIMIC – civil-military cooperation – civil-katonai együttműködés

műveletek folynak, kiemelt személyek kísérése történik, vagy olyan esetekben, amikor a földi járőrt nem biztonságos kiküldeni az adott területre. Ilyen feladat is került már végrehajtásra.

Első esetben az egyik fő ellátási útvonalat a helyi békés tüntetők lezárták, és a kint tartózkodó konvojok biztonsága érdekében vizuális információkra volt szükség az út-lezárás és a kialakult forgalmi dugó mértékéről. A következő esetben pedig tartományi szintű vezetők találkozája került megrendezésre, ahová konvojjal szállították ki a vendégeket.

Ekkor mi, a konvoj indulása előtt ugyanúgy végrehajtottuk az útvonalfelderítést, ellenőrizve az útvonal biztonságosságát, majd a konvojt kísérve vizuális adatokat szolgáltatunk a parancsnoknak az általuk nem látott területekről. A helyszínre történő kitérés után a terület biztosításában vett részt az eszköz, ami magában foglalta a környező utcák és épületek légi megfigyelését és az esetleges veszélyforrások jelentését. Természetesen a légi felderítés csak akkor ért véget, amikor a konvoj biztonságban visszaérkezett a táborba.

Az eddigi tapasztalatok szerint a Skylarke I LE több feladatra alkalmas, mint amire az állomány otthon felkészült és maximálisan bizonyította gyakorlati alkalmazhatóságát. Bármilyen missziós környezetben szükséges a használata, mert nagyon sok feladatot megkönnyít és sok feladatot lehetővé, valamint biztonságosabbá tesz, ami egyébként nem lenne végrehajtható a földi csapatok számára. Mivel ilyen feladatokat az állomány korábban még nem hajtott végre ezzel a technikával, ezért az eltelt négy hónapban az általunk megszerzett tapasztalatok átadása nagyon fontos lesz annak érdekében, hogy az utánunk missziót teljesítő csoportok egy biztosabb alappal kezdhessék meg munkájukat.

Skylark-I LE Technikai Adatai

szárnyfesztávolság	290 cm
hossza	145 cm
tömeg	6.3 kg
sebesség	45-60-90 km/ó
repülési idő nappal ill. éjszaka	170-150 perc
hatótávolság	15 km

SÁRI GÁBOR ALEZREDES: A MŰVELETI TERÜLETEN VÉGREHAJTOTT LOGISZTIKAI MENTORÁLÁSRA TÖRTÉNŐ FELKÉSZÍTÉS BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐI

Mottó:

*„You better let them do their things
imperfectly themselves, than you yourself
do it perfectly for them, because it's their
country*

Your time is short.”

*„Jobb, ha hagyod őket a munkájukat hibával
végezni, mintsem helyettük tökéletesen meg-
csinálni, hiszen ez az ő országuk”.*

Sir Thomas Edward Lawrence

A kabuli MH 1. logisztikai mentorcsoport (Combat Service Support: **a továbbiakban: CSS**) iskola tevékenységi rendszere újszerű a missziós szerepvállalás logisztikai aspektusaiban: először fordult elő, hogy egy, alapvetően logisztikai szakállománnyal rendelkező csoport nem ellátási-biztosítási-támogatási, hanem konkrét szakfelkészítési-mentorálási feladatot hajtott végre. Felkészítésüket az „úttörő” jelleg mellett azonban több tényező is befolyásolta.

A feladat elrendelését megelőzően a HM Műveleti Központ kijelölt állománya feladategyeztető szemrevételezésen vett részt Kabulban, melynek tapasztalatairól az MH Összhaderőnemi Parancsnokság (**a továbbiakban: MH ÖHP**) logisztikai főnökség állománya – illetve a szakfelkészítésért felelős blokk irányítástje – tájékoztatást kapott, azonban az ismertetett adatok és tények – a szakterminológia helytelen értelmezése miatt (nem mindegy, hogy iskoláról és tanintézeti képzésről, vagy kiképző bázisról és kiképzésről-felkészítésről beszélünk) csak részben feleltek meg a valóságnak. Az előzetes

információk szerint a csoport feladatát egy logisztikai iskola alakuló tanszékének szervezeti egységében hajtotta volna végre, tervezetten tiszthelyettesek tanintézeti képzését mentorálva négy szakági területen és mintegy húsz szakcsoportban. Mivel sem az afgán katonai tanintézeti képzés személyi-jogszabályi feltételei, sem a képzési követelmények nem voltak ismertek, a misszióra történő személyi kiválasztás és felkészítés megkezdéséhez további pontosításra volt szükség.

A feladattisztázásban az MH ÖHP logisztikai főnökségének állományában lévő német irányítást, és az előkészítés időszakában Mazar-e Sharifben szolgálatot teljesítő, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem állományából vezényelt Regional Command-North logisztikai főnök helyettes meghatározó szerepet vállalt. Az adategyeztetések során elsősorban az alapfeladat jellegét, illetve a missziós csoport lokális szervezeti helyét és szakmai előljárói rendszerét próbáltuk tisztázni:

A csoport alapfeladata egy, német vezetői szerepvállalással működő mentorcsoport (German Armed Forces Technical Advisory Group, **a továbbiakban: GAFTAG**) keretében végrehajtott, a Kabulban települő CSS iskola kiképzői állományára vonatkozó mentorálási-képzési tevékenységi rendszer, ami a kiképzés tervezésétől a mentoráláson keresztül - és mint később kiderült - részbeni haderőtervezési feladatokat is magába foglalt.

a. A csoport feladata ugyan az említetteknek megfelelően a CSS iskolára irányul, ám

annak egy kiképző-bázis szervezeti egysége (tehát szó sem volt tanszékről), ahol logisztikai beosztásra tervezett **legénységi állományú katonák szakalapozó felkészítése/mentorálása**¹ tervezett. A kiképzendők nagy része analfabéta.

- b. A szakalapozói felkészítés tanfolyami rendszerben, tanfolyamonként hat hét időtartamban, 5 szakág keretében folyik, a misszió előkészítési fázisában még nem a CSS iskola, hanem a Kabuli Kiképzői Központ szervezésében. A mentorálandó kiképzők nagy része innen, a már több éve kiképzéssel foglalkozó kiképzői állományból kerül ki.

Az, hogy a német vezetéssel működő GAFTAG mit is ért a mentorálás alatt, nem volt ismert. Kiindulópontként a szintén mentori tevékenységet (is) folytató MH OMLT tapasztalatai szolgálhattak, más elméleti-módszertani forrás nem állt rendelkezésre. (A civil szférában folyó mentorálási tevékenység eltérő jellegű, mint amit az előzetes információ szerint várni lehetett, a honvédségben pedig csak az intézményi képzésben történtek kezdeményezések a mentorálási rendszer bevezetésére).

A misszió megalakítása előtti konkrét szemrevételezésre 2010. februárjában került sor, ami egyrészt a logisztikai, híradó, egészségügyi körülmények felmérésére, másrészt az alapfeladat pontosítására és a misszió létszámának, valamint a feladat megkezdése időpontjának meghatározására irányult. A német fél alapos és részletes tájékoztatást adott a GAFTAG feladat- és kapcsolati rendszeréről, melynek során a következő, a felkészülési folyamatot meghatározó tényezőket ismerhettük meg:

- A mentorálás egy, a települési tábortól mintegy 10 km-re lévő kiképző-bázison

fog folyni, miután a CSS iskola átvette a Kabuli Kiképző Központtól a feladatot, a technikai eszközöket és a parancsnoki/kiképzői állományt. A kiképző bázis telepítése még nem fejeződött be, de az őrzés-védelem már megoldott. A bázis megközelítése során a magyarok által használt Toyoták kiskötélékben, katonai mivoltukat álcázva közlekednek. Konvojkísérő-biztosító alegység nincs.

- A bázison folyó kiképzés egyéni szakalapozó kiképzés (Advance Combat Training, a **továbbiakban: ACT**). A kiképzés öt szakágra terjed ki: közlekedés, gépjárműkiképzés, raktározás, ételmezési ellátás (főzés, tábori ételmezési ismeretek), karbantartás - és a közlekedés néhány alapvető elemén kívül nem foglal magába kötelekkiképzési követelményeket.
- Afgán képez afgánt, a konkrét kiképzői tevékenységet a mentorok tanácsokkal, javaslatokkal és ellenőrzéssel segítik. Minden mentornak kijelölésre kerül a mentorált - afgán kiképző - párja, aki általában a szakág kiképzőinek a parancsnoka. A mentor a szakág kiképzőinek parancsnokán keresztül felelős az összes, szakági csoportban lévő kiképző munkájáért, a megfoglalmazott kiképzési célok eléréséért.
- A haditechnikai eszközök nagy része amerikai, amelyek a Magyar Honvédségben nincsenek rendszeresítve. Az alkalmazott logisztikai eljárások NATO, amerikai illetve afgán nemzeti szabványok szerint meghatározottak.
- A kiképzés pastu/dari nyelven folyik, ezért tolmács mindenképpen szükséges.
- A kiképzési követelményeket a mentoroknak kell meghatározni (!), az afgán kiképzési parancsnokság jóváhagyása előtt. A kiképzési programok elkészítése német követelmények szerint szintén a mentorok feladata, kiknek közreműködniük kell

1 Ebben az időszakban még nem volt tisztázott az alapfeladat jellege

a foglalkozási jegyek, szemléltető ábrák, különböző powerpointos előadások elkészítésében is.²

- A mentorálás nem csak a kiképzés konkrét folyamatára, hanem a táborüzemeltetés bizonyos feladataira, és az általános rend és fegyelem fenntartására is irányul. A mentori feladat nem foglalja magába a tábor működéséhez szükséges anyagok és eszközök beszerzését, a költségvetés tervezését, gazdálkodást, a károkból eredő hiányok pótlását, de az említett feladatokat tekintve a mentorok parancsnokának jelzési kötelezettsége van az ezekért felelős német összekötő tisztnek felé.
  - A kiképzőket érintő személyügyi döntésekbe a mentorok nem avatkozhatnak bele, a mentorok parancsnoka, és a szekciók mentorai azonban – megkérdezésük esetén – tehetnek javaslatot.
- A fentieket figyelembe véve a felkészítés három fő elemére kellett koncentrálni:
- Általános missziós felkészítésre, ami a hadszíntérismerettől a kulturális tudnivalókon keresztül a klasszikus általános katonai ismeretekig terjedt. A felkészítést az MH Béketámogató Kiképző Központ (**a továbbiakban: MH BTKK**) maradéktalanul végrehajtotta. A meghívott vendég-előadók és Az MH BTKK Afganisztánban már feladatot teljesített kiképzői állománya hasznos tanácsokkal segítettek a kiképzési módszerek, sajátosságok, a kiképzésben használatos eszközök prioritizálását.
  - Szakmai felkészítésre, ami elsősorban azokra az eljárásokra és haditechnikai eszközökre irányult, melyekre az ACT kiképzés folyik. A felkészülés irányított önképzés keretében lett meghatározva, a szükséges szabályzatokat, technikai leírá-

sokat a kijelölt mentorok az MH OMLT-től – illetve korábbi külföldi tanulmányaik által – be tudták szerezni.

- Nyelvi felkészítés. Mivel erre nem tudunk időt fordítani, a személyi kiválasztás fő szempontja a – leellenőrzött, nyelvtanár által felmért - nyelvi ismeret volt.

A misszió végrehajtása során a feladatra történő felkészülésből adódó hiányosságot nem tapasztaltam, melyben egyrészt az MH BTKK körültekintő felkészítése, másrészt a feladatra kiválasztott szakállomány szakmai, nyelvi ismeretei játszottak nagy szerepet. Természetesen voltak olyan körülmények, melyekre nem lehetett Magyarországon felkészülni – például a többnemzeti törzset alkotó összes nemzet nemzeti sajátosságának, katonai kultúrájának ismerete – de a csoport rugalmas, egyben fegyvelmezett hozzáállása segítette a szükséges ismeretek mihamarabbi adaptációjában és a misszió fő céljainak elérésben.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

CTAG-A pro-order 2010.

2 A kiképzés tervezési okmányainak elkészítése által a csoport tulajdonképpen szakkiképzői feladatokat is ellátott.

LISZNYAI LAJOS SZÁZADOS: BÉKEFENNTARTÓ/ BÉKEKIKÉNYSZERÍTŐ MŰVELETEK VÉGREHAJTÁSA EGY „BUKOTT ÁLLAMISÁGÚ” TERÜLETEN. AZ US ERŐK TAPASZTALATAI SZOMÁLIÁBAN (1992-94)

A cím olvasása után valószínűleg jogosan vetődhet fel a kérdés az olvasóban: mi értelme van a Magyar Honvédség missziós szerepvállalását közvetlenül nem érintő kérdésről írni?

Először is szeretném leszögezni, hogy tanulmányom egy komplex kutatási téma részét képezi, melynek célja a Magyar Honvédség missziós szerepvállalásban résztvevő erőinek tudományos – ám nem szakmaiatlan – háttérrel történő támogatása a feladat eredményes és sikeres végrehajtása érdekében.

Cikkemet egy cikk-sorozat első részének szánom, melynek vizsgálata során szeretném feltárni a hasonlóságokat Szomália, Libanon, Irak, és Afganisztán államai esetében az ún.: „failed states” hadszínterein.

Igen, ezek az országok mind HADSZÍNTEREK, attól függetlenül, hogy mennyire irányul rájuk a nemzetközi közösség figyelve. Irak és Afganisztán esetében „egyértelmű” a helyzet, azonban megállapításaim ugyanúgy igazak a másik két országra is.

Egy olyan folyamatot szeretnék ábrázolni, amely látszólag egymástól független államok hadtörténelmét vizsgálja, annak érdekében, hogy feldolgozásra kerüljenek a hasonlóságok, az ún. „lessons learned”¹ melyek segítségével a Magyar Honvédség missziós szerepvállalásra kijelölt erői még hatékonyabban tudnának felkészülni az előttük álló feladatra.

1 Tapasztalat feldolgozás

A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA

Szomália és az országban zajló események többé-kevésbé ismertek a téma iránt érdeklődők számára. A Magyar Külügyi Intézet elemzéseiben, a Kül-Világ vagy a Felderítő szemle című folyóiratok hasábjain a téma kutatásával foglalkozók rendszeresen jelentetnek meg cikkeket, melyek nemcsak a '90-es évek elején pusztító éhínség és az ENSZ missziók történetével foglalkoznak, hanem az azóta eltelt politikai, gazdasági eseményekkel is.

Cikkemet mégis hiánypótlónak szánom. A hazai szakirodalom máig nem dolgozta fel az 1992-94/95 közötti eseményeket, amelyek sajnálatos módon a legsikertelenebb ENSZ missziók közé tartoznak. Nem történt meg a téma katonai vonatkozásainak feldolgozása, mindazoknak a hibáknak a rögzítése, melyek elkerülésére vagy legalább is felismerésére meg kell tanítani a katonáinkat!

A téma feldolgozása során az alábbi szempontokat kívánom alkalmazni:

- az ún. „failed states”² jellemzői;
- a hadszíntér elemzése a COE³ alapján;
- az UNOSOM (OPERATION PROVIDE RELIEF) tevékenysége;

2 Bukott állam

3 COE: contemporary operational environment – napjaink (had)műveleti környezete - „(had)műveleti környezet, amely napjainkban és a belátható jövőben létezik”. FM 7-100 p.IV.

- az UNITAF (OPERATION RESTORE HOPE) tevékenysége;
- az UNOSOM II. (OPERATION CONTINUE HOPE) tevékenysége;
- a téma feldolgozásának tapasztalati.

A tanulmány összeállítása során felhasználtam a rendelkezésre álló hazai és nemzetközi szakirodalmat, melyben a fő szerepet – a megfelelő összehasonlító, kritikai elemzés után – az amerikai fegyveres erők különböző tapasztalati jelentései képezik. Véleményem szerint ezek azok az „első kézből” származó források, melyek leginkább a hasznunkra válhatnak, segíthetnek felkészíteni katonáinkat egy hasonló kondíciókkal rendelkező műveleti területen a feladatuk eredményes végrehajtására.

A BUKOTT ÁLLAMISÁG („FAILED STATES”) JELLEMZŐI

A Wagner Péter által átvett, illetve az általa hivatkozott Foreign Policy (továbbiakban: FP) meghatározása alapján bukott államon olyan államokat értünk „amelynek kormánya nem ellenőrzi hatékonyan az ország egész területét, amelynek legitimitását nem ismeri el a lakosság egy része; nem képes a közbiztonság vagy egyes közszolgáltatások (oktatás, egészségügy) biztosítására és nem birtokolja az erőszak monopóliumát”.⁴ A FP 2010-es elemzése alapján⁵ a Föld országai közül Szomáliában a legmagasabb a bukott államiség indexe. Ezek alapján a 2007-ben még harmadik helyezett ország 2008 óta folyamatosan a leginstabilabb és legveszélyesebb hely a Földön. Megelőzi Szudánt, Irakot

és Afganisztánt! Szomáliát 1991-től tekinthetjük bukott állammak.⁶

A HADSZÍNTÉR ELEMZÉSE A COE ALAPJÁN

Az amerikai FM 7-100-as szabályzat alapján a műveleti környezetet valamint az elleneséges erők (OPFOR) tevékenységét az alábbi szempontok alapján tudjuk leírni, értékelni:⁷

A *fizikai környezet (terep és időjárás)*⁸ nyújtotta lehetőségek kihasználása és alkalmazása a szomáliai erők részéről „ösztönösen” megtörtént. Mind a rivális klánok, mind a nemzetközi erők és a klánok közötti özszeütközések a lakott területekre, elsősorban a nagyvárosokra korlátozódtak. Ennek egyik oka, hogy a helyi fegyveres csoportok hagyományos értelemben (konvencionális háború) nem vehették fel a küzdelmet sem az amerikai, sem más ENSZ erőkkel. Ráadásul az ország korlátozott számú erőforrásai szintén a nagyobb települések környékén koncentráálódtak.

A másik befolyásoló tényező a lakosság felletti ellenőrzésért vívott harc. Mivel a lakosság döntő többsége a városokba, vagy a városok környékére menekült, ezért a lakosság olyan koncentrációja jött létre a nagyobb települések környékén, hogy döntő fontosságúvá vált a tömegek viselkedése, szimpátiája vagy közönye. A résztvevő erők a saját módszereik (pl.: PSYOPS, segélyosztás, oktatás ⇔ zsarolás, fizikai erőszak) segítségével mindent megtettek az ellenőrzés megszerzéséért.⁹

Tudatosan a lakott területekre „visszavonult” klánok és fegyveres csoportok kihasz-

4 WAGNER p.344.

5 http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/06/21/2010_failed_states_index_interactive_map_and_rankings
Letöltés ideje: 2011.01.22.

6 HEGEDŰS p.217. (a szerző szavaival: „összeomlott állam”)

7 FM 7-100 pp. V-VIII.

8 Physical environment - terrain and weather

9 STEWART – MONTGOMERY p.7.

nálták a városi környezet nyújtotta előnyöket. Az ártatlan helyi lakosság között történő elvegyülés, a nők, gyerekek élő pajzsként használása, mind az amerikai erők technológiai fölényét volt hivatott csökkenteni.

A résztvevő állam típusa és stabilitása¹⁰ segít meghatározni, hogy melyek az adott ország erősségei és gyengéi (pl.: politikai vezetés, rendelkezésre álló katonai-, rendőri-erők, gazdasági erőforrások, nyersanyagok). Az értékelés lehetővé teszi a saját erők alkalmazását az ellenség gyenge pontjai ellen, ezáltal gyorsabban és hatékonyabban elérhető a kívánt végállapot.

Szomália esetében az amerikai és szövetséges erők rosszul mérték fel a helyzetet. Mohammed Siad Barre¹¹ államfő hatalmának megdöntése után az ország hatalmi tényezőinek, erőszakszervezeteinek olyan méretű és gyors összeomlásának lehettünk a tanúi, amelyre senki sem számított. Az ENSZ erők 1992-es országba érkezésekor az egymással rivalizáló klánokat¹² két dolog kötötte össze: az erős, központi kormányzat valamint a külföldi erőkkel szembeni ellenszenv. Minden más tekintetben olyan szintű önállósággal rendelkeztek, amely „megkerülhetetlen” hatalmi tényezővé tette őket. A káosz, az emberrablások és az éhínség az állam széthullásának legbiztosabb jelei voltak. Szintén az állam gyengeségének jeleként értelmezhető,

hogy Szomaliföld¹³ és Puntföld¹⁴ különálló területté váltak, igaz függetlenségüket egyetlen más ország vagy nemzetközi szervezet sem ismeri el, de - helyi viszonylatban - lakosságuk viszonylagos békében él.

Szintén a bukott államiség jeleként értékelhető, hogy a Siad Barre elűzése óta eltelt időszakban több mint egy tucat hivatalos (!) kormány alakult, „melyek azonban nem bizonyultak képesnek arra, hogy visszaállítsák a központ erőszak-monopóliumot az országban.”¹⁵

A katonai képességek¹⁶ vizsgálata során csak a helyi erők esetében kívánom vizsgálni a feltételeket. Szomália függetlenné válása után a Szovjetunió által biztosított segítségnyújtás által nagy mennyiségű fegyverzeti anyagok érkeztek az országba. Az Ogadenért¹⁷ folytatott küzdelem során az etióp erőkkel szemben a szomáli és eritreai erők szövetséget kötöttek, melynek során kölcsönösen támogatták egymást hadianyagokkal (szintén szovjet típusú fegyverek).¹⁸ Ugyanakkor voltak olyan szomáli klánok (pl.: Rahenweye¹⁹ Ellenállási Hadsereg), amelyek etiópiai támogatással

10 Nature and stability of state

11 1969-ben szerezte meg a hatalmat Szomáliában a Szovjetunió támogatásával. Később, a két ország viszonya megromlott az Etiópia elleni háború miatt, ezért ezt követően Mohammed Siad Barre az Amerikai Egyesült Államokkal kötött szövetséget. 1990-ben lázadások törtek ki ellene, 1991-ben elmenekült az országból. Részletesen lásd: STEWART p.6.

12 A klánok felépítésére lásd: BAUMANN - YATES – WASHINGTON p.10.

13 A korábbi Brit Szomália

14 Szomália északkeleti részén fekvő terület, amely 1998. júliusban alakult meg azzal a céllal, hogy a területén élő lakosság számára viszonylagos nyugalmat és életkörülményeket biztosítson. Szomaliföld és Puntföld között is területi viták vannak, amely akadályozza a két „ország” együttműködését. Részletesen lásd: <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/puntland.htm> Letöltés ideje: 2011.01.22.

15 HEGEDŰS p.212.

16 Military capabilities

17 Etiópia keleti részén fekvő terület, ahol kb. 4-5 millió fő szomáli él. Részletesen lásd: HETTYEY p.106.

18 HETTYEY p.104.

19 A szomáliai lakosság kb. 1/5-ét alkotó klán.

harcoltak a többi klán ellen.²⁰ A polgárháború kezdetén a hadsereg fegyverraktárai és készletei szintén a helyi klánok ellenőrzése alá kerültek, melynek következtében különböző nehézfegyverek (gép- és harcjárművek, tüzérségi eszközök stb.) is a különböző fegyveres csoportok ellenőrzése alá kerültek.²¹

Ezek a fegyverzeti anyagok nem vehették fel ugyan a versenyt a korszerű amerikai és ENSZ erőkével, de nagy számuk és ellenőrizhetetlen kereskedelmük jelentősen hozzájárul a térség instabilitásához.

Nem szabad megfélemlenünk arról a hadtörténelmi tapasztalatról sem, hogy a katonailag (fegyverzetileg) gyengébb fél képes felismerni az erősebb fél gyengéit és amint lehetősége adódik kíméletlenül kihasználja azt (pl: Vietnám).

Az előzőekhez szorosan kapcsolódnak a *technológiai képességek*. Szomália esetében megállapítható, hogy a Szovjetunióval való szoros együttműködéshez kapcsolódó „baráti segítségnyújtás” során olyan fegyverek és fegyverzeti anyagok érkeztek az országba, melyek a kor színvonalán álltak. Az etióp-szovjet együttműködés ellensúlyozására létrehozott szomáli-eritreai együttműködés során szintén szovjet/kínai típusú fegyverek érkeztek az országba. Sajnos, az ENSZ fegyverembargója ellenére ez a folyamat még ma is tart. Nem szabad elfelejtenünk, hogy az afrikai határok őrzése, biztosítása nem az európai értékrend és elvek szerint történik.

Ezek a korábban még korszerű fegyverek a '90-es évekre már elavulttá váltak. Ugyanakkor a régi fegyverek tömeges – nem törődve az élőerő veszteséggel -, valamint új szerepkörben történő alkalmazása (például RPG-k alkalmazása helikopterek ellen) képes érzé-

keny anyagi és morális veszteséget okozni a katonailag erősebb félnek.

Az *információ*, mint a hatalom gyakorlásának/befolyásolásának eszköze egyre elterjedtebb jelenségnek tekinthető. Az információs technológia világában a harcoló felek igyekeznek kihasználni az ezzel járó előnyöket. Ez különösen igaz a gyengébb fél esetében. Az 1993. október 3-4-i összecsapások amerikai veszteségekről készült videói a hírcsatornák valamint az internet közvetítésével órák alatt eljutottak a világ szinte minden pontjára. A nyomásgyakorlás ezen eszköze valóban képes volt az amerikai közvélemény elkötelezettségének megváltoztatására. Ezeknek a „propaganda” videóknak fő célja a békefenntartó erők hibáinak előtérbe helyezése az eredményekkel szemben, valamint megkeresni mindazokat a „hajszálrepedéseket” melyek lehetővé teszik a koalíciós erők közötti ellentétek kiéleződését.²²

Vannak azonban előnyei is az információs hadviselésnek. A különböző eszközök képessége teszik a hadszíntéren tartózkodó parancsnokot az ellenállók helyének pontos meghatározására, kapcsolatrendszerük feltérképezésére vagy az összeköttetésüket biztosító híradó rendszerek zavarására.

A *külső (nemzetközi) szervezetek*²³ általában minden válsággyócban ott vannak. Gondoljunk csak az ENSZ, a Vöröskereszt vagy az U.S. AID tevékenységére.²⁴ Amellett, hogy ezek a szervezetek „önzetlenül” segítenek a háború vagy más katasztrófa sújtotta térség lakosságán és részt vesznek az újjáépítésben mindezzel közvetve is támogatják a béke-

20 BABOS – PAPP pp. 91-92.

21 HEGEDŰS p.225.

22 STEWART – MONTGOMERY p.30.

23 External organizations

24 Továbbiakban a különböző nemzetközi segítségnyújtó szervezeteket közkeletű elnevezésük alapján NGO-ként szerepelnek (non-governmental organizations – nem kormányzati szervezetek).

fenntartásban/békekikényszerítésben résztvevő erők tevékenységét.

Ugyanakkor a nemzetközi békefenntartó erők felelősséggel is tartoznak értük. A fizikai biztonságuk garantálását Szomáliában úgy sikerült megoldani, hogy a helyi törzsek/klánok fegyveres csoportjait felfogadták az alkalmazottaik védelme érdekében. Ezek a fegyveresek - az ún. „technikusok” - gyakorlatilag védelmi pénzt kaptak a nemzetközi szervezetektől, megbízhatóságuk pedig erősen kétséges volt...²⁵

A *szociális, geográfiai/földrajzi környezet*²⁶ vizsgálata alapján megállapítható, hogy az ország lakosságának 85%-a somáli (nem somáliai!) nemzetiségű. A maradék lakosságon belül magas a bantuk az arabok aránya. A lakosság döntő többsége a muszlim vallás szunnita irányzatához tartozik. Talán ez az egyetlen szempont, amely alapján egységesnek nevezhető az ország.

1992-ben az országba érkezett nemzetközi erőknek nem volt lehetőségük arra, hogy valamelyik vallási vagy etnikai csoport támogatásának megszerzésével kísérletet tegyenek az államiság helyreállítására.²⁷

Az ország megosztottsága leginkább a klánok mentén jelentkezett és jelentkezik napjainkban is. A klánok közötti alkalmi szövetségek csak arra alkalmasak, hogy megakadályozzák valamelyik csoport „túlhatalmát” és erősítsék az ország megosztottságát.²⁸

Mivel a szülőföldjéről (külföldre vagy az országon belülre) elmenekült több százezres lakosság szintén nem egységes, így a nemzet-

közi erők rájuk sem számíthatnak, mint a mindenkori hatalom ellensúlyára, sőt, helyzetük sokkal inkább függött/függ a helyi klánok/hadurak viszonyától, mint bármikor korábban.

A *regionális és globális kapcsolatok*²⁹ vizsgálata során megállapítható, hogy Szomália ellenséges viszonyt alakított ki minden szomszédjával, hiszen a Kenyában, Etiópiában és Dzszibutiban élő somáli kisebbség egyetlen országban történő egyesítését tűzte ki célul függetlenné válása óta majdnem minden kormány. Ez azonban magában hordozta/hordozza a szomszédos államok azon törekvését, mellyel igyekeznek megakadályozni, hogy egységes és erős Szomália jöjjön létre, ugyanis ekkor számolniuk kellene a megerősödött szomszédjuk határ módosítási törekvéseivel.³⁰ Ennek legjobb példái az 1964, 1977-78 valamint 1982-ben Etiópia Ogaden régiójáért folytatott háborúk.³¹ A szomszédos országok többé-kevésbé USA/nyugat politikája azonban nem jelent akkora elkötelezettséget, hogy megkockáztassák egy egységes és agresszív Szomália létrejöttét. (Csak utalásként: hasonló tendenciák – voltak - jellemzőek mind Libanon, mind Irak vagy akár Afganisztán esetében...)

Minden hadviselő fél szempontjából meghatározó a *nemzeti akarat*,³² hiszen ez az, ami meghatározza a háterszágot, amely lehetővé teszi a katona számára, hogy eredményesen, csak a feladatra koncentrálna hajtva végre a feladatát. A somáli lakosság esetében egyértelműnek tekinthető a hadurak által mesterségesen szított ellenségeskedés és kételkedés az idegenekben, melynek megváltoztatására az ENSZ erők CIMIC és PSYOPS tevékenység-

25 STEWART p.8.

26 Social demographics

27 Összehasonlítva Libanon, Irak vagy Afganisztán esetével, ahol a „vallási sokszínűség” az egyik indikátora a széthúzásnak és ellenzője az erős állam elképzelésének.

28 HEGEDŰS pp. 220-221.

29 Regional and global relationships

30 HETTYEY pp.94-95.

31 BABOS – PAPP pp.74-75 és 91-92.

32 National will

ge nem volt alkalmas. Ugyanakkor az amerikai közvélemény megváltozása az 1993. október 3-4-i események után meghatározta a szomáliai ENSZ missziók kimenetlét. A nemzetközi erők gerincét³³ alkotó amerikai erők mögül kihátrált a hazai közvélemény. Az US erők előre bejelentett kivonása a hadműveleti területről maga után vonta a többi szövetséges fokozott kivonulását is. (A vietnámi tapasztalatok mellett ez volt a másik olyan eset a modern kori hadtörténelemben, amikor a fegyverzetileg és technológiailag fejlettebb, erősebb hadsereg vereséget szenvedett a „gyengébb” ellenségtől, mert a hátszország, a nemzeti akarat nem biztosította a feltételeket a feladat további folytatásához.)

A rendelkezésre álló idő szempontjából vizsgálva az eseményeket a somáli klánoknak kezdetben érdekükben állt, hogy még azelőtt rendezzék az egymás közötti konfliktusukat, vagy valamelyikük szert tegyen a többiekhez képest döntő befolyásra, mielőtt az amerikai erők megérkeznének. Mivel ez a kísérletük nem járt sikerrel, ezért ezt követően már az állt az érdekükben, hogy a konfliktus elhúzódjon, az amerikai közvélemény vonja meg a támogatását és érje el az US erők hazatelepítését.

Gazdasági lehetőségek terén hatalmas szakadék tátongott a virágzó gazdasággal rendelkező USA és az éhínséggel küzdő Szomália szempontjából. A gazdasági lehetőségekkel – többnyire, de nem minden esetben (pl.: diktatúrák) – többnyire egyenes arányban van a gazdaság fejlettsége és a fegyveres erők létszáma, felszereltsége. A Szomáliába érkező amerikai erők technológiai fölénye – mint arra korábban is hivatkoztam – egyértelmű volt és a somáli lakosság is tisztában volt azzal, hogy gazdaságilag nem képesek akko-

ra veszteséget okozni, amely megrendíthetné egy szuperhatalom pozícióját.

Ugyanakkor, amint arra a nemzeti akarat tényeznél részben már utaltam, képesek lehetnek olyan veszteségek okozására, amely befolyásolhatja a hazai közvéleményt.

A gazdasági lehetőségek közötti különbségek azonban nem akadályozhatják meg, hogy a néhány dolláros RPG-k megsemmisítsenek több százezer dollár értékű MH-60 Black Hawk helikoptert.

Az UNOSOM - OPERATION PROVIDE RELIEF (1992. augusztus 14. – december 8.) tevékenysége

Az ENSZ Biztonsági Tanácsának (továbbiakban: ENSZ BT) 1992. április 24-én hozott 751-es határozata alapján állították fel az UNOSOM-ot.³⁴ A misszió felállításának oka a Szomáliában kialakult polgárháborús helyzet volt, melynek során több mint 1,5 millió ember kényszerült elmenekülni a szülőföldjéről, további százezrek haltak éhen.³⁵

34 United Nations Operations in Somalia – az ENSZ somáliai missziója

35 A polgárháború heveségeért és pusztításaiért a Habr Gidr és az Abgal klánok voltak a felelősek. A Habr Gidr klán vezetője Muhammed Farah Aideed volt, aki Siad Barre idejében tábornoki rendfokozatban szolgált a hadseregben, majd országa indiai nagykövete lett. A klánok közti háború során megalakította a Szomáli Nemzeti Szövetséget (Somali National Alliance – SNA), amely az egyik legszervezettebb katonai – politikai erő volt az országban. Aideed legjelentősebb ellenfele Ali Mahdí volt, aki korábban üzletemberként dolgozott és elsősorban mezőgazdasági termények kereskedelmével foglalkozott. Milíciája nem volt ugyan jól szervezett, de a Habr Gidr és Abgal klánok közötti harcokban 1991. november és 1992. február között csak Mogadishuban több ezer ártatlan áldozat vesztette életét. Részletesen lásd: STEWART p.10.

33 Ha nem is minden esetben a résztvevő erők létszámában, de katonai, logisztikai, vezetés és irányítás szempontjából mindenképpen az US erők alkották a misszió „gerincét”.

Az ENSZ BT tagok egyhangú támogatásával létrehozott misszió célja az ENSZ Alapokmányának VI. cikkelye alapján humanitárius segítségnyújtás volt, melyben a résztvevő nemzetközi erők szárazföldi konvojokkal szállították a nélkülözhetetlen élelmiszereket az éhező lakosságoknak.

Mivel mind az országon belül, mind a szomszédos országokból érkező élelmiszer szállítmányokat gyakran érte támadás, ezért döntés született egy légi szállítású művelet³⁶ végrehajtására, ahol az ENSZ ellenőrzés alatt álló repülőtereknek központi szerep jutott, hiszen azok voltak az ún. elosztó pontok. A szárazföldi konvojok ezt követően megszervezték a segélyanyagok szétosztását. Az amerikai részvétel a művelet ezen időszakában elsősorban a logisztikai-, felderítő- és nemzetközi támogatást foglalta magába.³⁷ A segélyszállítmányok kísérését és szétosztását más résztvevő nemzetek erői és az NGO-k végezték.

Összességében nézve az UNOSOM misszió sikertelennek tekinthető, hiszen nem volt képes érdemben javítani a Szomáliában élő lakosság életszínvonalán, csak a helyzet további romlását tudta megakadályozni.

36 A szállító kapacitás jelentős részét az USA légiereje biztosította. Részletesen lásd: STEWART p.8. és STEWART – MONTGOMERY p.5.

37 Uo.

Az UNITAF - OPERATION RESTORE HOPE (1992. december 4. – 1993. május 4.) tevékenysége

Az UNITAF³⁸ az 1992. december 3-án az ENSZ BT 794-es határozata alapján került megalakításra. Ennek értelmében a békefenntartó erőknek jogukban állt minden szükséges eszközt alkalmazniuk annak érdekében, hogy a lehető legrövidebb időn belül kialakítsák a humanitárius művelet végrehajtásához szükséges biztonságos környezetet.³⁹ Az ENSZ missziók történetében ez volt az első olyan eset, amikor az ENSZ Alapokmány VII. fejezete alapján hajtottak végre békekikényszerítő feladatot a résztvevő kontingens katonái.

Parancsnoknak Robert B. Johnston az amerikai tengerészgyalogság altábornagyát jelölték ki. Az UNITAF erők gerincét az 1. Tengerészgyalogság Expedíciós Erő (Marine Expeditionary Force - MEF) alkotta.

Mivel az ENSZ nem rendelkezett a művelet tervezéséhez, vezetéséhez és végrehajtásához szükséges háttérrel (logisztika, hírszerzés, vezetés és irányítás) és tapasztalatokkal, illetve az UNITAF erők döntő többségét az amerikai csapatok alkották, ezért a feladatban résztvevő nemzetközi erőket nem egy ENSZ által létrehozott nemzetközi parancsnokság irányította, hanem az amerikai hadszíntéri parancsnok.

Az 1. MEF erőkön kívül amerikai résztől (US Army) részt vett a Task Force MOUNTAIN, amely a 10. hegyi hadosztály

38 Unified Task Force – Egyesített harccsoport. A harccsoport létszáma kb. 38000 fő volt, ez magában foglalta az amerikai csapatok mellett a francia, olasz, belga, marokkói, ausztrál, pakisztáni, kanadai erőket is. Összesen 23 nemzet katonái vettek részt az UNITAF misszióban. Az amerikai erők létszámát a különböző források 26000-29000 főre becsülik.

39 http://www.globalsecurity.org/military/ops/restore_hope.htm Letöltés ideje: 2011.02.23.

alárendeltségébe tartozó 2 dandár kijelölt állományát foglalta magába.

Az UNITAF misszió során kiemelt figyelmet fordítottak a rivális kánok lefegyverzésére valamint a fegyverek begyűjtésére, annak érdekében, hogy a lakosság és különösen a fegyveres csoportok lefegyverzésével lehetővé váljon a biztonságos környezet kialakítása (safe and secure environment – SASE).

Az UNITAF tevékenysége alatt ugyan jelentősen javult az ország biztonsági helyzete, de ez elsősorban az UNITAF egységes vezetésének valamint a viszonylag magas számú amerikai csapatok hatékony alkalmazásának volt köszönhető. Az US erők mindezek ellenére sem tudták az ország egészére kiterjeszteni a tevékenységüket, ők is csak a kulcsfontosságú területek biztosítására koncentráltak.

Az UNOSOM II. - OPERATION CONTINUE HOPE (1993. május 4. – 1993. december) tevékenysége

1993. március 26-án az ENSZ BT 814-es határozata alapján megalakításra került az UNOSOM II. misszió, amely május 4-től látta el a hadszíntéren tevékenykedő nemzetközi erők műveleti irányítását. Parancsnoka Cevik Bir török altábornagy,⁴⁰ helyettese az amerikai Thomas Montgomery vezérőrnagy volt.

Mivel Montgomery vezérőrnagy a Szomáliában szolgáló amerikai erők (USFOR SOM) parancsnoka is volt, ezért a parancsnoki láncban olyan összefonódások jöttek létre, melyek nem minden esetben segítették a döntéshozatal eredményességét. Montgomery tábornok az amerikai erők parancsnokaként a

CENTCOM⁴¹ parancsnokának Joseph P. Hoar tábornoknak az alárendeltségébe tartozott. Mivel a CENTCOM, illetve az UNOSOM II. parancsnokának szándékai nem minden esetben egyeztek meg, így Montgomery tábornok gyakran a két előljáró közötti villámháritó szerepét töltötte be.

Az UNOSOM II. állományába 21 nemzet 16000 békefenntartó katonája tartozott. 1993. novemberre tervezték a létszám felemelését 29000 főre. A csapaterősítések jelentős részét az amerikai erők képezték. A misszióon belül az US csapatok 1100 fős kontingense látta el a QRF⁴² feladatokat.

A békefenntartó erők és a helyi klánok közötti ellentétek 1993. június 5-én változtak meg visszafordíthatatlanul, amikor a Mohammed Farah Aideed vezette SNA leszállásába futottak a járőröző pakisztáni katonák. A támadás során 24 pakisztáni katona halt meg, további 44 pedig megsebesült.⁴³ Másnap az ENSZ BT 837-es határozata alapján további békefenntartó erők Szomáliába vezénylését kérték a tagállamoktól valamint felhatalmazást adtak a hadszíntéren tartózkodó erőknek az Aideed elleni határozottabb

40 Bir tábornok 1993. február 22-én érkezett Mogadishuba, hogy megkezdje az átadás-átvételt. Csak emlékeztetőként: az ENSZ BT 814-es határozatát 1993. március 26-án fogadták el! STEWART – MONTGOMERY p.26.

41 A CENTCOM (Central Command) 1983-ban került felállításra az USA Védelmi Minisztériumának alárendeltségében. Feladata a Közel-Kelet, az öböl államok, Közép-Ázsia valamint Északkelet-Afrika térségében tevékenykedő saját erők irányítása. A CENTCOM felelősségi területéhez tartozó 27 tagország között olyan „válsággócok” vannak, mint Afganisztán, Irak, Irán, Libanon, Jemen.

<http://www.globalsecurity.org/military/agency/dod/centcom.htm> Letöltés ideje: 2011.01.25.

42 Quick reaction force – gyors reagálású (készenléti) erő

43 A STEWART – MONTGOMERY tanulmány (p.9.) 44 fő sebesültről ír, KARCHER tanulmányában (p.27.) 56 fő sebesültről tesz említést.

fellépésre. Ennek legfőbb jele a térségben tartózkodó négy AC-130-as június 11-12-i légitámadása két fegyver- és lőszerraktár,⁴⁴ illetve a Radio Mogadishu⁴⁵ ellen.

Az Aideed fejére kitűzött 25000 \$-os vérdíj, valamint az augusztus 8-án aknára futott amerikai MP járőr 4 tagjának halálát követően még inkább elmérgesedett a helyzet Mogadishuban.

1993. augusztus 22-én döntés született US különleges műveleti erők⁴⁶ Szomáliába küldéséről, melynek feladata Mohammed Farah Aideed és támogatóinak elfogása vagy megsemmisítése, a kialakult helyzet konszolidálása volt. A 450 fős TF Ranger parancsnoka William Garrison vezérőrnagy volt. Az új harccsoport semmilyen alá-fölérendeltségi viszonyban sem állt az UNOSOM II.-vel. Garrison vezérőrnagy csak koordinációs jelleggel tájékoztatta Montgomery tábornokot.

William Garrison tábornok három fázisban tervezte a TF Ranger feladatát végrehajtani. Az első fázis a különleges műveleti erők átcsoportosítása, akklimatizációja és a műveleti terület megismerése volt. Ennek során a TF Ranger és a QRF erői közösen hajtottak végre begyakorlásokat és kisebb feladatokat, annak érdekében, hogy az újonnan érkezettek megismerjék a felelősségi területüket.

A második fázisban Aideed elfogása volt a cél. Garrison tábornok helyzetértékelése alapján amennyiben 7 napon belül nem képesek lezárni a második fázist, akkor a célszemély elfogására később már nem lesz lehetőségük.

A harmadik fázisban a Habr Gidr klán inf-

rastruktúráját, támogatói bázisát kívánták felszámolni, Aideedot pedig bíróság elé akarták állítani.

1993. augusztus 30-án a TF Ranger kijelölt állománya rajtaütést hajtott végre a Lig Lagato nevű épületegyüttesen, melynek során letartóztattak 9 személyt. Később kiderült, hogy téves felderítési információk alapján teljesítették a küldetésüket, ráadásul a letartóztatott személyek az ENSZ alkalmazottai voltak.

A következő egy hónapban a harccsoport öt hasonló jellegű rajtaütést hajtott végre, melynek során nem sikerült Aideedot letartóztatniuk. Garrison tábornok ekkor úgy döntött, hogy a rendelkezésére álló korlátozott hírszerzési kapacitás és az idő rövidsége miatt átter a harmadik fázis megvalósítására, attól függetlenül, hogy a második fázis még nem fejeződött be/sikertelen volt. Az Aideedot támogató infrastruktúra leépítésére 1993. szeptember 21-én indított első akció során sikerült elfogniuk Osman Atto-t, aki a Habr Gidr klán fő anyagi támogatójaként vált ismertté.

1993. szeptember 8-án a Cigaretta gyár környékén az amerikai és pakisztáni erők közös konvoját megtámadta az SNA egyik csoportja. Az összecsapásban a milícia nem csak RPG-ket és kézfegyvereket, hanem 106 mm-es hátrasiklás nélküli páncéltörő ágyúkat is bevetettek. A szövetséges erőknek csak légi támogatás segítségével sikerült kezelniük a helyzetet. Még ugyanazon a napon a korábban említett közös járőrt ismét megtámadta egy másik fegyveres csoport, most azonban bonyolította a helyzetet, hogy a támadók egy kb. 1000 fős tömegeből támadtak rájuk, ezzel is megakadályozva a közel légi támogatás (CAS – close air support) lehetőségét.⁴⁷

44 STEWART – MONTGOMERY p.29.

45 Aideed „szócsöve”. Célja a lakosság dezinformálása, a nemzetközi erőkkel történő szembe fordítása.

46 A Task Force Ranger megalakításakor a légi-erő, a szárazföldi haderő és a haditengerészet különleges műveleti erői lettek kijelölve a feladat végrehajtására.

47 A fenti példa is igazolja, hogy akár egy napon belül is képes alkalmazkodni a helyi ellenálló csoport, amely a békefenntartók korlátozásait (pl.: arányosság elve) használja fel saját céljai-

A szomáliai események legismertebb része a Black hawk down című film által feldolgozott 1993. október 3-4-i események⁴⁸ terjedelmi okok miatt nem képezik e tanulmány részét, ugyanakkor hatásukra jelentősen megváltozott az amerikai adminisztráció hozzáállása.

Bill Clinton amerikai elnök 1993. október 5-én bejelentette az amerikai erők kivonását, melyet be kell fejezni nem később, mint 1994. márciusra.

Az US csapatok kivonásának megkezdése után már nem állt rendelkezésre sem a misszió logisztikai-, felderítő támogatása, sem az elégséges létszámú békefenntartó katona. Ráadásul a nemzetközi szinten – ENSZ BT – is háttérbe szorultak az UNOSOM támogatói.

Ezt követően minden résztvevő ország megkezdte a saját békefenntartói számának csökkentését, 1995. márciusra az utolsó kétszáz katona is elhagyta Szomáliát.

A TÉMA FELDOLGOZÁSÁNAK TAPASZTALATI

Amint arra a bevezető részben is utaltam, a tanulmány célja hadtörténelmi tapasztalatok feldolgozása, annak érdekében, hogy általános és konkrét példákon keresztül megismerjük mindazokat a „sarkalatos pontokat”, melyek biztosíthatják a tapasztalatok beépítését napjaink katonai feladataiba.

Minden feladatot végrehajtó parancsnok rémálma, hogy az ellenség képes meghatá-

rozni a következő lépését és ezzel nem várt veszteségeket okoz a saját erők számára. A TF Ranger hat egymást követő alkalommal, ugyanazzal a forgatókönyvvel hajtotta végre a feladatát. A külső biztosító gyűrű elemei földi szállítással (2,5 tonnás teherautók és HMMWV-k), a belső gyűrű, illetve a rohamozó/behatóló csoportok légi szállítással (MH-60, MH-6, AH-1 helikopterek) érkeztek a helyszínre. Az ún. „cordon & search” művelet során a helikopterek a célterület fölött köröztek és információt szolgáltattak a környéken folyó mozgásokról vagy közel légi támogatást biztosítottak a földi erőknek. A szomáli fél hamar felismerte, hogy mindig azonos sablon alapján hajtják végre feladatukat az amerikai erők és mindent megtettek a hibáik kihasználására. Anélkül, hogy vitatnám a *begyakorolt harceljárások* szükségszerűségét, ugyanez a *sablonosság egy katonai művelet* végrehajtása során már inkább hátránnyal jár – különösen, ha ugyanaz az ellenfél...

A megfelelő felderítés hiánya szintén sok esetben hátráltatta a saját erők harctámogatását. A HUMINT-ot⁴⁹ még ekkor kezdték el alkalmazni, harceljárásai, alkalmazási módjai még kidolgozás alatt álltak. A helyi lakosság soraiból származó fizetett informátorok megbízhatatlanok voltak. A felderítő rendszer sok esetben nem tudta a parancsnok számára biztosítani a pontos és megbízható információkat, ezért a feladatok megkezdése előtt a végrehajtó állomány nem mindig rendelkezett hiteles adatokkal a szembenálló erőkről.

Utólag az UNOSOM I-II., valamint az UNITAF misszióban szolgált magas rangú tisztek beismerték, hogy jelentősen alábecsülték az ellenség elszántságát, képességeit. Ez elsősorban a katonai és politikai felsővezetők szintjén volt igaz. Ezek a személyek általában arrogánsan, túlzott magabiztossággal és lekezelően bántak a helyi tárgyalópartnereikkel.

nak eredményesebb megvalósítása érdekében. STEWART – MONTGOMERY p.10.

48 A két nap eseményei amerikai részről „The battle of the Black sea, a szomáliaiak részéről „Day of the Rangers” címszó alatt vonult be a hadtörténelembe. (A nemzetközi erők a műveleti területet körzetekre osztották fel. Az Aideed befolyása alatt álló terület volt a Black sea körzet.)

49 Human intelligence

Harcászati szinten ez többnyire nem volt jellemző, de Scott Miller alezredes⁵⁰ beszámolója alapján a TF Ranger katonái meglepődtek a somáli erők gyors reagálásán, a tűzerejükön és szervezetségükön.

Amint, arra korábban is utaltam William Garrison tábornok még azelőtt áttért a harmadik fázisra, hogy az előzőt sikeresen befejezte volna. Utólag megítélve helyesebb lett volna, ha az egyes fázisok közötti váltást nem időpontokhoz, hanem bizonyos eseményekhez (pl.: változások a biztonsági helyzetben) kötik. A 2. és a 3. fázis külön-külön és együtt sem érte el a célját, ezért a feladat mindenképpen sikertelennek tekinthető. Az igazsághoz tartozik a következő tény elismerése: a hazai politikai vezetés folyamatosan nyomás alatt tartotta Hoar és Garrison tábornokokat,⁵¹ s ezek adott esetben elhamarkodott döntésekhez vezethettek.

Az 1993. október 3-i rajtaütés tervezésekor több hibát is elkövettek. Sem a tervezés, sem a végrehajtás ideje alatt nem készültek fel a váratlan eseményekre. Nem volt kutató-mentő csoport kijelölve, ezért már az első MH-60-as lezuhanása után improvizálni kellett az amúgy is kaotikus helyzetben. Elvesztették a kezdeményezést, amely a győzelem egyik meghatározó feltétele.

A TF Ranger a feladat megkezdése előtt nem hajtott végre koordinációt a UNOSOM II. szintén amerikai nemzetiségű QRF-vel, így amikor szükségessé vált az alkalmazásuk csak a TF Ranger HMMWV-kből álló könnyű technikával felszerelt erői próbálták meg a saját erők felmentését, ami nem járt sikerrel. A somáli erők mesterséges útkadályokkal megfosztották az UNOSOM II. erőket a mozgásszabadságuktól ezzel jelentősen csökkentették a fegyverzeti és technikai fölényüket.

Végül a bekerített erők felmentését végrehajtó nemzetközi erők Bill David alezredes irányítása alatt teljesítették a kapott feladatot, de csak a menetoszlop összeállítása, eligazítása stb. hosszú órákat vett igénybe. Különösen bonyolult feladatnak számított a többnemzetiségű QRF konvoj vezetésének és irányításának megszervezése egy olyan lakott területen, ahol az események gyors változásához mindenkinek azonnal alkalmazkodnia kellett. Gondoljunk csak a különböző nemzetiségű erők híradó eszközeinek összehangolásának szükségességére, a nyelvi nehézségekre vagy a kiképzettség terén jelentkező különbségekre! Lakott területen belül könnyen szétszakadhat a konvoj és az így elszeparálódott erőknek külön-külön kell felvenniük a harcot az ellenséggel. Ráadásul a különböző típusú híradó eszközök nem mindig működnek elég nagy teljesítménnyel, hogy összefogják a katonai oszlopokat vagy az elszakadt erők felvegyék a kapcsolatot az előljáróval.⁵²

Az ENSZ missziók további fontos tanulsga alapján a vezetés és irányítás rendszere nagyon lassú folyamatként zajlott. A résztvevő csapatok együttműködésének és alkalmazásának legnagyobb problémáját a nemzeti korlátozások jelentették. Mind harcászati, mind hadműveleti szinten előzetes egyeztetés és egyedi elbírálás alapján lehetett alkalmazni a nemzetközi erőket. Ez az eljárás az erők koncentrációja helyett a széttagoltságukhoz vezetett, illetve jelentősen növelte a döntéshozatal folyamatát.⁵³ Részben ezek miatt a tapasztala-

50 KARCHER p.42.

51 KARCHER p.40.

52 HORTON p.132.

53 Az ENSZ főtitkára speciális megbízottján keresztül tartotta a kapcsolatot az UNOSOM II. parancsnokával. A megalakított felelősségi területek a többnemzetiségű dandárok irányítása alatt álltak. A résztvevő nemzetek többsége azonban nem engedte át kontingensei harcászati és hadműveleti irányítását az előljáró dandár parancsnokának, ezért jelentősen csökkentette a hatékonyságot.

tok miatt hajtottak végre önálló műveleteket az US erők.

Az amerikai hadseregben ekkor rendszerített repeszálló mellény szintén problémák forrása volt. A katonai vezetők egy része túl nehéznek találta az új felszerelési tárgyat, ezért „elnézték” ha a katonáik csak a hátsó kerámiabetétet viselték. Az események utólagos elemzésekor a ballisztikai vizsgálatok megállapították, hogy a katonák testén áthatolt 7,62 mm-es lövedékek „visszapattantak” a kerámia betétről és még nagyobb sérülést okoztak a katonáknak.⁵⁴

A fent felsorolt hadtörténelmi tapasztalatok megismerése és gyakorlatban történő alkalmazása remélhetőleg növeli a hasonló műveleti környezetben szolgáló katonáink hatékonyságát.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BABOS László - PAPP Tamás: A modern kor háborúi és csatái - Budapest, Zrínyi Kiadó, 2009, p.288., ISBN 978-963-327-480-4

BAUMANN, Robert F. - YATES, Lawrence A. - WASHINGTON, Versalle F.: „My clan against the world” US and coalition forces in Somalia 1992-1994, Combat Studies Institute Press, Fort Leavenworth, Kansas, é.n., p.219.

BESENYŐ János: Az afrikai konfliktusok és kezelésük sajátosságai, a békefenntartó műveletek során szerzett tapasztalatok – In: Felderítő szemle, 2008. VII. évf. 3.sz. pp.5-15. ISSN 1588-242X

DAY, Clifford E.: Critical analysis on the defeat of Task Force Ranger, AU/ACSC/0364/97-03, 1997, p.41.

FM 7-100 Opposing force doctrinal framework and strategy, Headquarters,

Department of the Army, 2003, p.164. PIN: 080791-000

HEGEDŰS Kata: Szomália – a véget nem érő háború országa - In: Marton Péter (szerk.): Államok és államkudarok a globalizálódó világban (E-book), Teleki László Intézet, 2006, pp.212-241., ISBN 963 7081 119

HETTYEY András: Szomália története és a környező országok szerepvállalása 2004 óta - In: Külügyi Szemle, 2008. 4.sz. pp.94-118.

HORTON, Joanie (szerk.): Infantry in battle from Somalia to the global war on terror, US Army Infantry School, Fort Benning, Georgia, 2005, p.332.

KARCHER, Timothy: Understanding the „Victory Disease” from the Little Bighorn to Mogadishu and beyond, Combat Studies Institute Press, Fort Leavenworth, Kansas, é.n., p.64.

STEWART, Richard W.: The US Army in Somalia 1992-1994 (John S. BROWN Brigadier General, USA Chief of Military History előszavával) CMH Pub 70-81-1, PIN: 080256-000 é.n., p.27.

STEWART, Richard W. – MONTGOMERY, Thomas M.: United States Forces, Somalia After Action Report and historical overview the United States Army in Somalia 1992-1994, Center of Military History, Washington, D.C., 2003, p.276.

WAGNER Péter: A „bukott államiség” és Afganisztán in: Marton Péter (szerk.): Államok és államkudarok a globalizálódó világban (E-book), Teleki László Intézet, 2006, pp. 344-361. ISBN 963 7081 119

---

kent a hadszíntéren tartózkodó erők alkalmazhatósága.

54 DAY pp.32-33.

SZALAY ZOLTÁN EZREDES: ÁLLAMILAG ELISMERT ÉS/VAGY BELSŐ KÉPZÉS

BEVEZETÉS

A „SEREG SZEMLE” 2010/3. számában a „Képzés, képzettség, előmenetel” című cikkünkben¹ bemutatásra került a Magyar Honvédség összetett, államilag elismert katonai szakképzése és belső tiszthelyettes képzése, ami a tiszthelyettségé váló katonák egész szolgálati útját végig követi; ami beazonosítható az Európában új követelményeként megfogalmazott „tanulás életem át” alapelveivel.

A jogállási törvényünk² egyértelműen szabályozza a katonák előmenetelét. Az előmenetel feltételei között a magasabb beosztáshoz, valamint az ehhez kapcsolódó rendfokozathoz meghatározott iskolai végzettséget (szakképesítést) ír elő. A főtörzssászlósi rendfokozathoz kötött beosztás betöltéséhez legalább főiskolai (a 2010. októberi módosítási tervezet szerint felsőfokú szakképzettség), a többi tiszthelyettesi rendfokozathoz kötött beosztás betöltéséhez pedig legalább középiskolai végzettség szükséges. A Magyar Honvédség egyes beosztásaihoz kapcsolódó munkaköri követelményekről szóló hatályos 20/2002. HM rendelet határozza meg a konkrét végzettségi követelményeket, köztük azokat a tiszthelyettesi rendfokozathoz kötött beosztásokat, ahol elegendő a szakiskolai végzettség.

A rendelet a korábbi elveknek megfelelően egyértelműen meghatározza: „Az MH beosztásaiban végzendő feladatok ellátásához szükséges szakmai feltételek azon alapulnak, hogy az azt betöltő személy megfeleljen az ország fegyveres védelmére történő felkészítésen, valamint a rendeltetés szerinti alkalmazás sajátosságaiából következő, különleges ismereteken, jártasságokon, készségeken és képességeken, valamint szakmai gyakorlaton, tapasztalaton alapuló követelményeknek.”³ Tehát a katonai szakmai követelmények a meghatározóak, nem a polgári ismeretek.

A kilencvenes évek közepén született döntéseknek megfelelően a MH tiszthelyettes képzése államilag elfogadott iskolarendszerű katonai szakképzés keretében, valamint belső előmeneteli tanfolyami rendszerben valósul meg.

A szerződéses legénységi állomány tiszthelyettesi előmenetele 1999-ben a belső őrmesteri tanfolyami képzéssel kezdődött, az államilag elfogadott tiszthelyettes szakképzésben iskolarendszerű levelező munkarendű képzés bevezetésével folytatódott, majd 2008 szeptemberétől a felnőttképzési jogszabályok szerint történik.

Az alábbiakban azzal a felvetéssel elemzem a katonai szakképzés, ezen belül a felnőttképzési szabályok szerinti tiszthelyettes képzést, hogy szükséges-e államilag elismert szakképzés formájában képezni a tiszthelyetteseket, vagy az egyszerűbb belső képzés lenne a célszerű. Elemzem a katonai szakképzés rend-

1 Szalay Zoltán ezredes – Dr. Vartman György mk. őrnagy: Képzés, képzettség, előmenetel, Sereg Szemle 2010/3. pp. 59-67

2 Hjt. 78. § (1) Az előmenetel a szigorú alá-és fölérendeltségi viszonyon alapuló szervezeti hierarchiában történő emelkedés útján valósul meg.

3 R 4 §.(1)

szerét az államilag elismert szakképesítések tükrében, kiemelt figyelemmel a szerződéses legénység felnőttképzési szabályok szerinti tiszthelyettesi előmenetelét. Vizsgálom azt a folyamatot, amelynek eredményeként olyan államilag elfogadott szakképesítést kapnak a katonák, amely legtöbb esetben csak a hadsereg, /MH/ mint munkáltató tudja elismerni, miközben érvényesíteni kellene azt az elvet, hogy elősegítse a majdani rekonverziót, azaz a polgári életbe való visszailleszkedést.

A kutatás célja nem ok - okozati összefüggés keresése, hanem a tényfeltárás és ezek alapján következtetések és javaslatok megfogalmazása.

SZABÁLYOZÁS, MUNKAERŐPIAC, KÉPZÉS, ELŐMENETEL

A honvédség vezetői a kilencvenes évek elején az alap- és kiegészítő alapképzésben elkötelezték magukat az államilag elismert képzési rendszer mellett. 1993-ban 21 katonai szakképesítést vettek fel az Országos Képzési Jegyzékre. A katonai szakképzés 1995-re teljesen az államilag elismert szakképzés részévé vált, annak minden alapszabályát elfogadta és alkalmazza.

1993-ban a honvédelmi törvény⁴ a tovább-
szolgáloi jogviszony helyett (amit csak a feltöltetlen tiszt- tiszthelyettesi beosztások betöltésére alkalmaztak) bevezette a szerződéses katonai szolgálatot, ami lényegi változást hozott a szolgálati és létszámviszonyokban. Egyre jelentősebb létszámban vállaltak szerződéses legénységi (tiszthelyettesi és tiszt) szolgálatot a hadseregben.

Az 1996-ban elfogadott szolgálati törvény⁵ és végrehajtási rendeletei érettségire épülő,

államilag elismert tiszthelyettes képzést határozott meg. A tiszthelyettesek olyan katonai szakképesítést kaptak, ami a képzési szintje és tartalma alapján állami szakképesítésként elismert lett. A hatályos szabályok szerint a katonai szakképesítéssel betölthetők „további és rokon munkakörök, foglalkozások”⁶ (pl.: a katonai kiképző szakképesítéssel a 3419 FEOR számú *oktatástechnikus*), így a katonai képzés a polgári életben is hasznosíthatóvá válhatott.

A nappali, hivatásos képzés mellett a nem katonai oktatási intézményekben végzett, hivatásos, vagy szerződéses tts. állományba vettek tanfolyamrendszerű felkészítésével történhetett a kiegészítés.

1997-ben a 20.500 fős sorállomány mellett a szerződéses állomány létszáma 5330 fő volt.⁷ „A kezdeti évben, 1993. év végére a rendszeresített létszámhoz viszonyítva a szerződéses legénység feltöltöttsége alig érte el a 15 %-ot, az évek során ez fokozatosan emelkedett, és 1998-99-re elérte a 78 %-ot.” Ezekben az években sok ezer volt sorkatona és sok éve szolgáló továbbszolgáló vállalta a szerződéses legénységi szolgálatot, köztük már tiszthelyettesi rendfokozatú, érettségivel nem rendelkező, de szakképzett állampolgár, akik megfelelő motivációval és feltétellel rendelkeztek a tiszthelyettesi előmenetelhez és a hadsereg humán elvei szerint az előmenetelük tervezésével és biztosításával a honvédség nagy tapasztalatú, motivált munkaerőt kaphatott.

A szerződéses katonák egy jelentős része érettségizett, szakképzett munkavállaló volt, akik katonai szolgálatuk során emberileg, szakmailag bizonyítottak, akik egy idő után

4 1993. évi CX. törvény a honvédelemről;

5 A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény (a továbbiakban: Hszt.)

6 1/1997. számú honvédelmi miniszteri rendelet.

7 Szívós István alezredes: 5 éves az önkéntes haderő - szerződéses katonák. Sereg Szemle 2009/4 146-151. pp.

előrelépési igénnyel léptek fel, illetve a parancsnokok is felismerték a gyakorlattal rendelkezők előmenetelének előnyeit.⁸

A csapatparancsnokok kezdeményezésére, - az államilag elismert képzés mellet - 1999-től 2004-ig működött a csak a hadseregben elismert belső képzési forma.

A MH Szentendrei Katonai Szakképző Iskolában - az Altiszi Akadémia Előkészítő Törzs vezetésével - 1999-ben kidolgozásra került a 6 hónapos szerződéses tiszthelyettes képzés programja⁹ (örmesteriskola), és létrehozásra került a szerződéses katonákat felkészítő alosztály. A felkészítés olyan szerződéses katonákra irányult, akik katonai szolgálatuk alatt szerzett gyakorlati tapasztalataik, motivációjuk, fizikai-, pszichikai-, és kommunikációs képességeik alapján, parancsnokaik javaslatára, tervezhetőek voltak a jogszabályban engedélyezett, középiskolai végzettséghez nem kötött tiszthelyettesi beosztások ellátására. Emellett a nappali képzés beiskolázási létszáma az 1999-es 600 főről fokozatosan csökkentek. 2009-re 50 főre, míg a szerződéses légénység előmenetelét biztosító iskolarendszeren kívüli felnőtteképzési formájú képzés a 2002-es 69 főről 2009-re 173 főre.

A folyamat jobb megértése érdekében vizsgáljuk meg a múltat: Az 1970-es évek elején a hadseregben is felismerték, hogy a hivatásos

állomány utánpótlását csak úgy lehet biztosítani, ha a honvédség figyelembe veszi az oktatás fejlesztési folyamatait, alkalmazza az állami oktatás aktuális szabályait. A 20/1974. MŰMH számú rendelet alapján kezdték meg 1975-ben a gépjármű-technikai szakterületen (Szabadszálláson) a 3+1 éves, iskolarendszerű, a polgári szakmunkásképzésre alapozott szaktiszthelyettes-képzést. A képzésben a honvédség által igényelt szakmai tartalmat (1 év) beépítették az Országos Szakmunkásképzési Jegyzék szerinti (3 év) szakmunkásképzésbe. A végzősök az állami szakmunkásvizsgával együtt tettek tiszthelyettesi kibocsátó vizsgát, így egyszerre kaptak államilag elismert szakmai és a katonai pályára jogosító végzettséget. Az újabb fejlődési szakasz 1984-ben indult, amikor 4 éves¹⁰, a polgári értelmezésnek is megfelelő szakközépiskolai felkészítés kezdődött 8 szakon, illetve 8 helyőrségben. Ez már az utánpótlás minőségi fejlesztését szolgálta, hiszen a képzés állami rendszerű érettségi képesítő vizsgával és tiszthelyettesi kibocsátó vizsgával járt. Ugyanakkor a képzés csak a technikai területekre, a szaktiszthelyettesi utánpótlásra korlátozódott. A parancsnoki szakokon a képzés a kiképző központokban, 2 év időtartamban, de állami vizsgarendszerhez nem kötötten történt.

1995-től a tiszthelyettesek olyan katonai szakképesítést kapnak, ami a képzési szintje és tartalma alapján állami szakképesítésként elismert. Ez oktatáspolitikai szempontból nagyon pozitív volt, hisz oktatás-jogilag társadalmilag elismert képesítést adhattak a katonai szakképző iskolák. A képzés minőségét alapozta a bemeneti követelményként előírt érettség. Egy és két éves képzések után 1996-tól évente 3-500 fő hivatásos tiszthelyestest avattunk. A képzési tartalmat mindig a katonai szakmák illetékesei – a kamarai jogkört

8 Szükséges megjegyezni, hogy 1999-ben a rendszerben lévő tiszthelyettesek 35 %-a – több mint 3000 fő - nem rendelkezett érettséggel, ebből több mint 2000 fő elsősorban – a gerinchadhoz tartozó - főtörzsörmester és zászlós férfi, ugyanakkor a nők csaknem 100 %-a érettségizett volt. ALTISZT 2000 tudományos konferencián Dr. Tompa ddtbk. előadásában elhangzott adat

9 128/1999. sz. Honvéd Vezérkar Főnöki parancs, majd a 11/2003. sz. Honvéd Vezérkar Főnöki parancs

10 Major István: A négyéves tiszthelyettesképzés a jövő, Honvédelem 1980/5

gyakorlók – határozták meg, az oktatási szakemberek csak a kereteket szabták meg annak érdekében, hogy megfeleljünk a szakképzési szabályoknak.

Az oktatási tartalom kialakításánál elvárás volt, hogy a katonai szakmai tartalom mellett a **szakképesítéssel betölthetők legyenek további és rokon munkakörök, foglalkozások, pl.: a katonai kiképző szakképesítéssel a 3419 FEOR számú oktatástechnikus, így a polgári életben is hasznosíthatóvá vált a kiadott bizonyítvány.**

A tiszthelyettesi állománycsoportban szélsőséges végzettségi struktúra alakult ki, állandó probléma volt a létszámhiány, a nagyarányú fluktuáció, a permanens átszervezések miatti bizonytalanság, az anyagi elismertség hiánya. Az illetmények oldaláról vizsgálva megállapítható, hogy a 2002-es egyszeri jelentős emelés a katonai pályát vonzóvá tette. Az elmúlt években a helyzet már megváltozott. A tiszthelyettes és a legénységi állomány átlagkeresete az iparban és a szállítványozásban dolgozókéhoz képest (így érthető, miért nincs elegendő gépjárművezetőnk) az elmúlt években jelentősen elmaradt. (2000-ben a szerződéses őrzető bruttó 50 ezer forintot - míg egy kalauz 72 ezret keresett -, 2003-ban 83 ezret, 2008-ban 117 ezer forint illetményt kapott egy őrzető¹¹)

Tapasztalatom szerint a parancsnokok mindig katonailag képzett, beosztásuk ellátására felkészített tiszthelyetteseket vártak az oktatási rendszertől, a képzettség besorolása és a polgári alkalmazhatósága nem fontos szempont.

Az alkalmazás és az előmenetel vizsgálatakor abból kell kiindulni, hogy a szerződés-

ses katonák munkavállalók, akik határozott időre, a maguk választotta szervezethez, képzettségük szerint, adott beosztásra/feladatra kötnek szerződést a Magyar Honvédséggel, az alkalmazó parancsnok pedig katonai feladatra, fegyelmezett, megbízható, terhelhető, kiképzett, egészséges munkaerőt vár. A szakbeosztású legénységi és a tiszthelyettesi állománynak a beosztáshoz az általános katonai ismereteken túl a munkakör betöltéséhez előírt, megfelelő polgári képzettséggel is rendelkeznie kell (szakács, szerelő, stb.). A parancsnok a felvételkor csak olyan munkavállalót fogadhat, aki rendelkezik ezekkel a kompetenciákkal és nem azzal kell foglalkoznia, hogy a szolgálati viszony megszűnése után hogyan illeszkedik vissza a civil életbe a leszerelő katona. A társadalmi rendszernek viszont feladata és érdeke a visszailleszkedés elősegítése, a rekonverzió.

Benkő Tibor doktori disszertációjában így fogalmaz: *„A Magyar Honvédség kilépett az ország munkaerőpiacára és távlatait tekintve, annak szerves szereplőjévé vált. Méghozzá egy olyan speciális szereplővé, vagyis munkáltató szervezeté, amely nem csak munkaerő toborzás miatt van jelen a munkaerő piacán, hanem azért is, mert oda jelentős létszámban, folyamatosan, többségében tudatosan felkészített, lojális, jó szervező képességgel rendelkező, kiképzett, szervezett munkavégzéshez, fegyelemhez, pontossághoz, megbízhatósághoz, és nem utolsósorban engedelmességhez (utasításkövetéshez) szokott munkaerőt biztosít. Ennek folyamán tekintettel kell lenniünk arra, hogy a társadalomban állandó mozgás és átalakulás tapasztalható, - mint ahogy a haderő-átalakítás és modernizáció a hadseregben is állandó változást eredményez - amely nem csak kihat a munkaerőpiac helyzetére, de sokszor meg is határozza azt. Ebben a folyamatban a munkaerő kereslet és kínálat, a gazdaság átalakulásának és szükségletének megfelelően folyama-*

11 Görög István ezredes: A szárazföldi csapatok humánforrás-biztosítása és fejlesztése a hadsereg modernizációs időszakában, különös tekintettel a szerződéses legénységi állomány biztosítására. PhD értekezés, ZMNE, 2009. pp. 95.

tosan változik, ami jelentős hatást gyakorol a honvédség foglalkoztatáspolitikájára, és ezen belül elsősorban a toborzás és megtartás hatékonyságára. Éppen ezért elengedhetetlen a változások figyelemmel kísérése és a hozzá való alkalmazkodás, mert a szervezetszociológiai kutatásokból jól ismert jelenség az, miszerint csak azok a szervezetek maradnak fenn, illetve lesznek hatékonyak, amelyek képesek megfelelő rugalmassággal reagálni a gyorsan változó kihívásokra. Ehhez pedig - az emberi tényező kiválóságán túl - az egész szervezetnek képesnek kell lennie a gyors, esetenként szélsőséges változásokra. Ezen túlmenően, ahogy a piactudományban minden szervezet és intézmény a működéséhez és fejlődéséhez szükséges kompetenciákat, meggyőződéseket, attitűdöket megköveteli dolgozóitól, a honvédségnek ugyanígy kell eljárnia alkalmazottaival szemben, ezzel is elősegítve a polgári életbe történő visszatérésüket.”¹²

A fentiekből kitűnik, hogy erőteljes, kétirányú folyamatról beszélhetünk. Figyelembe kell venni azt a sajátos munkaerő foglalkoztatási körülményt, hogy a honvédség speciális munkáltató, mert kevés olyan beosztás van, mely teljesen megfelel a polgári életben szerzett képesítésnek. A szakképzett munkavállalók egy része a tanult szakmáját feladja, amikor a katonai pályára lép. Ez számukra a civil életbe történő visszailleszkedést nehezíti meg, mivel kiesnek a gyakorlatból. Krizbai ezredes szerint: „A honvédség minden más munkáltatótól eltérő, egyedi foglalkoztatáspolitikai jellemzőjévé válik, hogy sajátos feladatrendszere végrehajtásával járó igénybevétel miatt állományának jelentős része az aktív kora elején járó fiatal, akik többségének még viszonylag fiatalon vissza kell lépni a

civil munkaerőpiacra, mivel alkalmatlanná válnak a katonai szolgálattal járó terhelések elviselésére. Ez a folyamat azt jelenti, hogy évente mintegy 1000-1250 fő cserélődésével lehet számolni a rendszer beállítását követően.”¹³ 2004-ben 1864 fő, 2005-ben 1465 fő, 2006-ban 1424 fő, 2007-ben 1878 fő, míg 2008-ban 1097 fő távozott a honvédség kötelékéből. Ez ötéves viszonylatban átlagosan évi 1546 fő távozását jelentette.¹⁴ Az elmúlt évek során a „leszerelt” szerződésesek többsége a szerződése lejáratát ideje előtt vált ki az állományból, ezen belül közel 30% még a próbaidő alatt. A jogszabályok szerint a szerződés lejáratát előtt 6 hónappal vizsgálni kell a hosszabbítás lehetőségét. Amennyiben a szerződés nem kerül meghosszabbításra, akkor meg kell tervezni a polgári életbe vissza-illesztés, a rekonverzió folyamatát. Ez a munkaügyi központokkal közös tevékenység, ami tartalmazza a polgári munkahelyre irányítást, illetve a szükséges átképzések végrehajtását és annak finanszírozását.

A szolgálati törvény előírásai szerint a tisztesek csak maximum 15 évet, a tiszthelyettesek 20 évet szolgálhatnak. A maximális várakozási idő jogintézményével összevetve ez azt eredményezi, hogy egyes rendfokozatokban előmeneteli lehetőség hiányában kívának a rendszerből olyan tiszthelyettesek, akik még messze lennének a 20 éves maximális

12 Benkő Tibor altábornagy: A rekonverzió, mint a professzionális haderő humán erőforrás gazdálkodásának egyik stratégiai kérdése. PhD értekezés, ZMNE, 2010 p. 4-5.

13 Dr. Krizbai János ezredes: Javaslat a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény egyes rendelkezéseinek ágazati érdekből történő alkalmazása, valamint a Magyar Honvédség személyi állományának - egyes esetekben hozzátartozóinak - munkaerő-piaci pozícióját javító támogatások továbbfejlesztésére (HM. 2005) 5. p.

14 Benkő Tibor: Humán erőforrás-gazdálkodás 2007-ben a szervezeti átalakítás tükrében, Társadalom és Honvédelem 2009/2. pp. 7.

szerződési időtől (pl. őrmester max. 5 év). A tiszthelyettesek főtörzsőrmesteri rendfokozattól és tíz éves szolgálati idővel kerülhetnek hivatásos állományba és nem mindenki tud, vagy akar idáig eljutni.

Vizsgáztatóként rendszeresen konzultálok a tiszthelyettes képzésben résztvevő szerződéses katonákkal, akiket foglalkoztat az előmenetel, a hivatásos állományba vételi lehetőség, a nyugdíj, valamint a civil életbe való visszailleszkedés kérdése. Szeretném kiemelni, hogy nem új helyzetről és feladatról beszélek, hiszen évek óta foglalkoznak ezzel a szakemberek, léteznek jogszabályok, humánprogram és támogatás. A Magyar Honvédség Humánstratégiája 2008-2017 meghatározza „a Magyar Honvédség professzionálissá válása egy összetett folyamat, amiben egyszerre kell megoldani az új típusú képességek kialakítását és a haderő beillesztését a magyarországi munkaerő-piaci folyamatokba.” Mindezek mellett a 2003-ban kidolgozott új OKJ-s katonai szakképzettségknél már csak rokon szakképesítésként lehetett megjelölni a polgári szakképzettséget: (pl. a Honvéd tiszthelyettes I. hadtáp ágazati szakképesítésnél a *vegyipari gépészettechnikus, a töltőállomás-kezelő, eladó a rokon képesítés)* Az 1993-as OKJ-val ellentétben már nem használható a „szakképesítéssel betölthető további és rokon munkakörök, foglalkozások” megjelölés, így a polgári életben nem feltétlen elfogadott.

Azért mutattam be a helyzetet, mert az elmúlt évek tényei és tapasztalata alapján érdemben kell foglalkoznunk a honvédség oktatási/képzési/kiképzési rendszerével. A katonai képzést kialakításánál figyelemmel kell lenni a társadalmi munkaerő piaci folyamatokra.

Véleményem szerint a Hszt által előírt és azóta alkalmazott végzettségi előírásokat szinte teljesen érvényesíteni tudtuk az alkalmazáskor, szemben végrehajtási rendelet-

ben¹⁵ előírt szakképzettségi követelményekkel, amelyeket nem tudunk máig sem realizálni, sőt a hivatásos és szerződéses katonák át- és továbbképzésének megszervezéséről és végrehajtásáról szóló 17/2003. számú HM közigazgatási államtitkári és HM vezérkarfőnöki együttes intézkedés több ponton ellentmondásos a magasabb szintű rendelet előírásaival.

Kiemelem azt a tényt, hogy a kilencvenes évek vége óta folyik a vita és a kísérlet az érettségi követelményi előírásról, illetve az az alóli eltérés lehetőségének szélesítéséről. Czimmer István László ezredes a HM OTF főosztályvezetője így fogalmazott az Altiszt 2000 konferencián: „*Ma, az évtized végéhez közeledve, nagyon meg kell gondolni, hogy az érettségi mellőzésével és a néhány hónapos képzéssel visszatérjünk-e az 1950-es, 60-as évek tiszthelyettes képzéséhez, aminek hátrányait a mai napig szenved a Magyar Honvédség, miközben - hivatalos statisztikák szerint - a bevonuló sorállomány 80 %-a érettségizett.*” Ezzel a véleménnyel egyet lehet érteni, mert az elmúlt években szerződéses szolgálatot vállalók nagy százaléka érettségizett, viszont nem szakképzett és ez a nagy probléma. Az élet azt bizonyította az MH-ban is, hogy nagy szükség van/lenne a szakképzett munkaerőre, de az oktatáspolitikai döntések miatt társadalmi szinten jelentkezik a szakképzett munkaerő hiánya. Emellett a tiszthelyettesi kiválasztás során az a tapasztalat, hogy egyre több érettségivel nem rendelkező, de szakképzett katonáról bizonyosodik be, hogy alkalmasnak tartják tiszthelyettesi előmenetelre. Ezt az igényt szolgálta ki a 20/2002. HM rendelet, amely a Hjt. 79. § (1) és (2) bekezdésben foglaltakra figyelemmel, a 2. számú

15 Magyar Honvédség egyes beosztásaihoz kapcsolódó munkaköri követelményekről szóló 20/2002. HM rendelet

mellékletében határozza meg azokat a tiszthelyettesi munkakörök, amelyek feltöltése során a beosztás jellegének megfelelő szakképesítés vagy megfelelő katonai-szakmai előképzettség és felkészültség megléte esetén a középiskolai végzettségtől el lehet tekinteni. A Honvédelmi Minisztérium egyre több munkakörnél engedélyezte az alapfokú (AF) 32-es közép szintű szakképzettséget. Az 1999-ben engedélyezett „örmasteriskola”, majd a részszakképesítés beemelése az OKJ-s katonai szakképesítési rendszerbe is ezt a tendenciát erősítette. Saját tapasztalatom is azt mutatja, hogy érdemes ezzel a kérdéssel foglalkozni, de legalább közép-távú előmeneteli tervezésre lenne szükség, annak érdekében, hogy az érettségivel nem rendelkező tiszthelyettesek előmenetelét, megtartását biztosítani lehessen.

ÁLLAMILAG ELISMERT VAGY BELSŐ KÉPZÉS

A katonai tevékenységek szervesen beletartoznak a társadalmi tevékenységek és folyamatok rendszerébe, számos területen kapcsolódva a civil fogalomkörű tevékenységekhez, sőt sok helyen a civil munkakörökkel azonos szakmai tartalmakat és követelményeket is jelentenek. Például az egészségügy, a gazdálkodás, a beszerzés, a gépjárművezetés, javítás, stb. területén egyértelműen csak a polgári szabályzók alkalmazásával lehet működtetni a hadsereget, a polgári életben elismert képesítéssel lehet beosztást betölteni, tehát nem szükséges külön katonai oktatást fenntartani, egyszerűbb készen „megvenni” az alkalmas munkavállalót, aki a civil végzettségével vissza tud illeszkedni a polgári életbe. Jól bevált rendszert alakítottunk ki a polgári életből tiszti, tiszthelyettesi állományba vettek beillesztésével. Évente ma is több tiszt és tiszthelyettes kerül állományba a polgári

életből, mint a katonai oktatási rendszerből.¹⁶

A szakmunkás követelményű beosztásoknál is érvényes a fenti okfejtés. Csak a civil autószerelő végzettséggel lehet katonai gépjárműszerelő szerződéses beosztást betölteni, ezzel szemben, ha katonai gépjárműszerelőt képezünk, azt úgy kell tennünk, hogy szükség esetén autószerelői munkakörben is képes legyen elhelyezkedni.

Ehhez kapcsolódik a Hszt előírásai szerint maximalizált szerződéses szolgálati idő. A tiszthelyettesek főtörzsörmaster rendfokozattól és tíz éves szolgálati idővel kerülhetnek hivatásos állományba és nem mindenki tud, vagy akar időig eljutni.

Évtized óta nagy kérdés, hogy miért probléma az, ha egy speciális képzettségű és beosztású katona, pl. különleges gép-, harcjármű vezető, szerelő, szakács, híradó-, informatikus, egészségügyi, fegyveres, stb., aki igazi szakember, akár nyugdíjig, 20-40 évet is szolgál az adott beosztásban, ha minden követelménynek - legyen az szakmai, fizikai, egészségügyi- megfelel? A civil cégeknél sem küldik el a gépkocsivezetőt, az esztergályost, a szakácsot azért, mert évekig dolgozik ugyanott, nem lett belőle brigádvezető, sőt nagyon megbecsülik az igazi „szakikat”. Hasonlóan kellene előírni ezt a Magyar Honvédségnél is, mert véleményem szerint nagyon sok katona szívesen szolgálna szakaszvezetőként, vagy tiszthelyettesként is – akár nyugdíjig – tisztességgel, jellemzően lakóhelyük vonzáskörében, csak legyen megfelelő jövedelme, kiszámítható munkahelye és becsüljék meg, mint szakembert. Ez nem csak igazságosabb és humánusabb megoldás lenne, hanem költségkímélőbb is, mert a kiképzés az

16 A MH KKB évente átlagosan 100-150 fő polgári életből tiszthelyettes állományba vett személy KVNR képzését hajtja végre, a ZMNE-n 80-100 fő a tiszti KVNR létszám.

egyik legköltségesebb elem. Ezek lennének az igazi speciális szakbeosztások.

TAPASZTALATOK, LEHETŐSÉGEK

Iskolai végzettséget tekintve a legénységi állomány összetétele elvileg folyamatosan javuló képet mutat, sőt talán a vártnál is kedvezőbb. A tiszthelyettesi utánpótlás szempontjából az érettségivel, szakképzettséggel rendelkezők nagy aránya megfelelő alapot nyújt a minőségi kiválasztásra. A 2010-ben alapképzésre bevonult állomány képzettségi adatai alátámasztják ezt. Az MH KKB-hoz bevonult 577 főből főiskolát végzett 17, gimnáziumot 87, szakközépiskolát 259, szakmunkásképzőt 155, általános iskolát 59 fő.

A szerződéses katonák egy jelentős része érettségizet, illetve szakképzett munkavállaló, aki emberileg, szakmailag bizonyított, a parancsnok saját jogkörében kiválasztotta, abból lesz jó tiszthelyettes. Ennek tükrében törvényszerű, hogy a csapatok részéről drasztikusan csökkent a nappali, iskolarendszerű képzési igény, a **parancsnoki értékitélet szerint a katonai előmenetel döntően a már rendszerben lévő, gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező szerződéses legénységi katonákra épült, akik minden jellemvonásukban csak a felnőttképzés szabályai szerint oktathatók.**

Az állomány egy részét komolyan foglalkoztatja a tanulás, fejlődés lehetőségének kérdése. A szabályozási, képzési, előmeneteli problémák hozzájárulnak ahhoz, hogy tapasztalatom szerint a szerződéses legénységi állomány egy részének csak rövid távú célkitűzése van, elsősorban a külszolgálatlal megteremthető pénzkereseti lehetőség.

Ugyanakkor – saját tapasztalatom és a korábbi felmérések is azt mutatják – a katonák nagy százaléka hajlandó célirányos, elsősorban rövidebb idejű, akár távoktatási formájú továbbképzésekben részt venni a megmar-

dásuk, illetve az előmenetel érdekében, ami egybeesik a kötelezően előírt át- és továbbképzési követelménnyel. Hajlandóak új szakmát is tanulni. A civil életbe való visszailleszkedés érdekében a polgári szakképzettséget adó képzések iránt motiváltak. Az oktatási szakemberek dilemmája az, hogy mikor és milyen területen biztosítsa a képzési rendszer a lehetőséget a tanulásra, ami a Honvédségnek és a polgári életbe visszailleszkedni kívánó állampolgárnak is jó. Például előnyös-e biztonsági őri képesítést finanszírozni, ami elsődlegesen csak a civil szférához ad alkalmazható ismereteket.

A felnőttképzési-, valamint a szakképzési törvény¹⁷ előírásai szerint lehetőség és kötelezettség a honvédségre érvényes speciális szabályok alkalmazása „*A törvény előírásait a fegyveres erők és a rendvédelmi szervek keretében folyó szakképzés, ... tekintetében az eltérő sajátosságok figyelembevételével kell alkalmazni. A fegyveres erők és a rendvédelmi szervek keretében munkakör betöltésére jogosító szakképesítésre irányuló szakképzés megkezdéséhez a szakképesítésért felelős miniszter engedélye szükséges.*”

A honvédelmi vezetés külső kényszer nélkül maga írta elő a beosztásokhoz az államilag elismert szakképzettséget, az előmenetelnél a szolgálati időhöz előírt képzési rendszert, a szolgálati viszonynál a felfele, vagy kifele elvét.

Nem azzal akarok vitatkozni, hogy jó-e az államilag elismert katonai képesítési rendszer, inkább azt vitatom, hogy a jogszabály alapján előírt katonai követelményeknek minden munkakörben csak államilag elismert végzettséggel lehet megfelelni. „*Az MH beosztásaiban végzendő feladatok ellátásához szükséges szakmai feltételek azon alapulnak, hogy az azt betöltő személy*

17 A Szakképzésről szóló 1993. évi LXXVI. Tv. 55.§(4)

megfeleljen az ország fegyveres védelmére történő felkészítésen, valamint a rendeltetés szerinti alkalmazás sajátosságaiból következő, különleges ismereteken, jártasságokon, készségeken és képességeken, valamint szakmai gyakorlaton, tapasztalaton alapuló követelményeknek.”¹⁸ Egyértelmű a szabályozás. A hadseregben a katonai szakmai követelmények a meghatározóak, nem a polgári ismeretek. Véleményem szerint a katonai alapszakmát az általános katonai kiképzési ág ismeretei adják, azaz az egységes alapkiképzés és az arra épülő általános katonai és vezetői képzés ismeretanyaga. Erre építve kapja meg minden katona a munkaköréhez előírt speciális szakmai ismereteket. Egy polgári szakképzettség megfelelő alapot ad a katonai szakképzéshez, de nem helyettesíti azt. Ezért problémás például az, hogy 2004 óta a KVNR¹⁹ tanfolyam csak egy 6 hetes rövidített alapkiképzés, amit általában nem követ a beosztásához szükséges szakképzés, padig a Hjt. előírja azt.²⁰

Mivel a kutatás célja a tényfeltárás és ezek alapján következtetések, és javaslatok megfo-

galmazása az alábbiakban összegyűjtöttem a korábbi időszak tapasztalatait:

A nem államilag elismert tiszthelyettes képzés tapasztalatai a 70'-es 90'-es években:

- A tiszthelyettes képzés mindig csak a katonai-szakmai igények kielégítését szolgálta, döntően csak katonai, a hadseregen belül felhasználható képesítést biztosított.
  - A hivatásos tiszthelyettes képzés rangjának, polgári elismertségének megteremtését is szolgálta a 4 éves szakmunkásképzéssel egybekötött, majd a szakközépiskolai szintű képzés bevezetése, a honvéd szakközépiskolai hálózat kiépítése az 1980-as évek első felétől. A technikus tiszthelyettes képzés keretében volt a polgári életben felhasználható képzés.
  - A jelentős létszámihiányokat elsősorban mennyiségi oldalról igyekeztek pótolni, a minőségi követelmények rendszeresen háttérbe szorultak mind az iskolai felvételi követelmények, mind pedig a tanulmányi követelmények teljesítése terén.
  - A szakközépiskolai képzési idő túl hosszú volt, a képzés ennek megfelelően drága, a kibocsátott kis létszám miatt pedig nem kellően hatékony.
  - Az 1990-es évek közepéig az ideiglenesség, a bizonytalanság jellemezte a középfokú katonai intézményrendszert, az új tiszthelyettesi modell kialakítása érdekében számos elképzelés látott napvilágot. A képzési rendszer gyakori alakíthatósága miatt szinte egy rendszer sem futotta ki az idejét, így értékelhető tapasztalatokkal nem tudott szolgálni.
  - Tiszthelyettesi pályakép hiánya miatt a képzési, illetve iskolarendszer nem tudta az alkalmazók igényeit kiszolgálni.
- Az államilag elismert katonai szakképzési rendszer működéséből levonható következtetések:**
- A tiszthelyettes képzés a kilencvenes évek közepére teljesen betagozódott az állami

18 20/2002. HM rendelet 4. § (1)

19 A nem katonai oktatási intézetben végzett, tiszti, tiszthelyettesi állományba vett személyek tanfolyama köznyelvben katonai végzettséggel nem rendelkezők (KVNR) tanfolyama

20 Hjt. 43§.(7) Az állományba felvett személy részére - a katonai alapképzésben részesültek kivételével - a szolgálat jellegének megfelelő általános katonai, illetve a beosztásához szükséges tanfolyam, szakiskola, szaktanfolyam (a továbbiakban együtt: tanfolyam) elvégzését és vizsga letételét kell előírni. Az állományilletékes parancsnoknak biztosítania kell, hogy a tanfolyami kötelezettség teljesítését az állomány tagja egy éven belül megkezdhesse. Ha az állomány tagja a tanfolyamot önhibájából nem kezdte meg, a meghatározott időn belül nem fejezte be, vagy eredményes vizsgát nem tett, a szolgálati viszonya megszűnik.

- szakképzés rendszerébe, annak minden alapszabályát elfogadta és alkalmazza.
- Az OKJ-s rendszerű képzés elismertséget jelentett a hadseregnek a demokratikus társadalmi rendbe való beilleszkedés szempontjából;
  - Az 1995-2003 között kiadott szakképesítéssel betölthetők voltak további és rokon munkakörök, foglalkozások pl.: a katonai kiképző szakképesítéssel a 3419 FEOR számú oktatástechnikus, így a katonai képzés a polgári életben is hasznosítható.
  - Az OKJ 2003-as átalakítása során a honvédelmi miniszter, mint szakképesítésért felelős miniszter a felelősségi körében háromféle szakképesítést: a Honvéd tiszthelyettes I., II. és a Honvéd zászlós határoztak meg, ezeknek már csak rokon civil szakképesítéseik voltak, emiatt a polgári életben nehezen hasznosíthatóak. A képzést modulrendszerben valósították meg, ezzel biztosították a képzések közötti átjárhatóság, az egymásra épültség és a kompetencia-alapú beiskolázás és képzés feltételeit.
  - Az egy éves nappali tiszthelyettes képzés nem tudja minden esetben teljesíteni az alkalmazók elvárásait. Azt elméletiesnek tartják, nem kap megfelelő hangsúlyt a gyakorlatias tiszthelyettes képzés, a "katonai vezetővé" nevelés. A csapatgyakoroltatás rendszere nem készíti elő kellően a pályakezdést;
  - A szervezeti átalakítások miatt a valós igényeknek nem megfelelő képzési szakok indítása konfliktusokat okozott a beosztásba helyezésnél, sok végzős ezért nem a katonai szakképesítésének megfelelő beosztásba került;
  - A katonai szakképzésben az iskolarendszerű képzés követelményei a meghatározóak, emiatt az oktató beosztásban lévőknek pedagógiai végzettséggel kell rendelkeznie. Ennek következménye a viszonylag magas tiszti létszám, a kevés szakoktató, kiképző. Azok a tiszthelyettesek, akik főiskolai végzettséget szereztek zömmel tiszti beosztásba kerültek;
  - Az oktatás tárgyi feltételei terén sok hiányosság tapasztalható. A kiképzési és oktatástechnikai felszerelések, eszközök, tanműhelyek, gyakorló pályák részben elhasználdottak, megfelelő karbantartásukra nincs pénz;
  - 2003-tól a még mindig iskolarendszerű, levelező munkarendű képzésben kezdődött meg a szerződéses legénységi állományú, érettségivel rendelkezők katonai szakképzése, pedig már hatályos volt a felnőttképzési törvény és 23 éves kor felett nem lehetett volna iskolarendszerű képzés folytatni. Levelező rendszerű szakképzés keretében tipikus felnőttképzési feladatokat kapott a MH Kinizsi Pál Tiszthelyettes Szakképző Iskola, de ezek a feladatok az alapító okiratában nem jelentek meg.
  - 2007-ben javasoltuk az egy objektumban, azonos kiképzési erőforrásokat használó MH KPTSZI és a MH Központi Kiképző Bázis felnőttképzési regisztráción alapuló közös erőforrás gazdálkodását.
  - A tiszthelyettes iskolán 2008. szeptembertől megteremtődött a jogi feltétele az iskolarendszeren kívüli, felnőttképzési rendszerű oktatásnak.
  - Tendencia, hogy a nappali beiskolázási igény alacsony, míg a rövid idejű szerződéses tiszthelyettes képzés iránt magas az igény.
  - 2009 szeptemberétől megkezdtek az érettségizettek mellett az azzal nem, de polgári szakképzettséggel rendelkező szerződéses katonák szakképzését, amelynek során rész szakképesítés megszerzésével tiszthelyettes beosztásba kerülhetnek. A munkatapasztalatra építő, azt elismerő, 6-8 hetes kontakt képzéssel, a parancsnokok elvárásának megfelelően, hatékonyan biztosítják

a szerződéses tiszthelyettesi beosztások feltöltését.

- Véleményem szerint a szerződéses légénységi állományú katonák előmenetelére épülő tiszthelyettes képzés bizonyította eredményességét.

Tircsi alezredes asszony a Honvédségi Szemle 2009/4 számában, a „Vitaindító gondolatok az új át- és továbbképzési rendszer kialakításához.” című cikkében már felvetette: államilag elismert, vagy belső képzés legyen. Elemzi ezek előnyeit-hátrányait. Megállapítja: *„A professzionális haderő személyi feltételrendszerének biztosítása és stabil fenntartása olyan képzési rendszer kialakítását követeli meg, amely alkalmas arra, hogy egyrésztől biztosítsa a személyi állomány képességeinek, tudásának és kompetenciáinak fejlesztését, másrésztől tegye lehetővé a szervezeti tudás magasabb szintre emelését.... A tanfolyami rendszer felépítésénél a hangsúlyt a konkrét beosztásra történő felkészítésre kell helyezni. Az új rendszernek biztosítania kell az egymásra épülést, a már megszerzett tudás elismerését, megalapozva ezzel egy modern, az uniós elvárásoknak is megfelelő, kompetenciaalapú és fejlesztésközpontú, moduláris szerkezetű rendszer megvalósítását.... Új elemként meg kell jelenjen a rendszerben a munkatapasztalat mint elismert érték. A munkatapasztalat beszámításával többek között lehetőség nyílik a missziós tapasztalatok elismerésére is. Fontos elem a külföldi képzések, tanfolyamok beazonosítása, a rendszerbe történő integrálása”*

A fenti folyamat kiteljesedését jól mutatják a honvédelmi miniszter humánpolitikai irányelvei a 2009–2010. személyügyi évre, amelyben meghatározta: **„A tiszthelyettesi állomány utánpótlása elsősorban a légénységi állományból belső toborzással, amelynek során a kiválasztás alapja a nyújtott teljesítmény, a megszerzett szakmai tudás és tapasztalat.”** Elgondolkodtató, hogy

2003-ban 364 fő nappalin végzett mellett 69 szerződéses tisztes végzett levelező képzésben²¹, míg 2010-ben 98 fővel szemben 242 fő szerződéses végzett a felnőtt képzésben, valamint azon, hogy 2004-ben 302, 2005-ben 196, 2006-ban 89, 2007-ben 109, és 2008-ban 55 fő légénységi állományúból lett tiszthelyettes²². Az irányelv egyértelmű állásfoglalás minden katonai vezető számára, de az adatok vegyes képet mutatnak.

Az oktatási/kiképzési szakembereknek egyértelmű állásfoglalásként a 2008-ban végrehajtott kiképzési felülvizsgálat jegyzőkönyve és a HVKF éves kiképzési intézkedései is rögzítik a MH fejlesztésének fő irányai között: „a haderő felhasználói igényeihez jobban igazodó katonai oktatási-képzési rendszer kialakítása” feladatát.

Teljes mértékben egyetértek azzal az elgondolással, hogy felnőttképzési regisztrációval rendelkező MH szervezet végezze a katonai szakképzést, kilépve az iskolarendszerű képzési formából. Nem vagyok iskolaellenes, de a közoktatási törvényre épülő iskolarendszerű szakképzéssel szemben a felnőttképzési előírások szerinti képzés jobban igazítható a haderő felhasználói igényeihez, alkalmasabb a munkatapasztalat elismerésén alapuló képzéshez.

Megítélésem szerint azonban az oktatás/kiképzés korszerűsítése, átalakítása csak a jelenlegi rendszer működtetésével párhuzamosan történhet. Nem szabad feladni az OKJ-s katonai szakképzést, sok olyan beosztás van, ahol előírás az államilag elismert, illetve a hatósági képesítés, ez alól nem lehet kitérni. Véleményem szerint a tiszthelyettes képzés terén az elmúlt időszakban -az igények tükrében - nem jó irányba tett lépés volt a katonai szakképesítések képzési idejének

21 MH KPTSZI tanulmányi adattár

22 HM TKF 2008. szeptemberi HM kollégiumi előterjesztésben szereplő adatok

egységes két évre növelésének terve, abban a helyzetben, amikor több, mint ezer feltöltetlen beosztás van, valamint azt a tény, hogy a tiszthelyettesi előmenetel lehetőségeit kihasználva a parancsnokok a rövid idejű rész szakképesítésre való beiskolázást preferálják. 2010-ben 242 fő kapott részszakképesítést, ezzel lehetőséget a tiszthelyettesi előmenetelre. A két éves képzést - szerintem is - indokoltan, régóta igényelték a technikai ágazatok (pl. repülő sárkányhajtómű szerelő), mert magasan képzett, szakaszolgálati engedéllyel rendelkező szakembereket igényelnek, ezekre a speciális képzésekre viszont minimális a beiskolázási igény.

Azon érdemes elgondolkodni, hogy az kifejezetten katonai (lövész, felderítő, harcokszó, stb.) képességeket igénylő tiszthelyettesi beosztások betöltéséhez „csak” **katonai belső képzést** írjanak elő. A honvéd tiszthelyettes lövész ágazat szakképesítéssel csak katonai munkakör tölthető be, civil nem, valamint bizonyított tény, hogy a tapasztalt, érett szerződéses tisztesből jobb parancsnok képezhető, mint a fiatal, iskola-padból kikerülő őrmesterből. Véleményem szerint az 1999 óta végrehajtott belső képzések tapasztalatai is bizonyítják a fenti javaslatot. A rekonverzió érdekében a német mintájú, kiválás előtti, a szolgálathosszától függő képzési támogatás nyújtását tartom jó megoldásnak.

Kiemelt fontosságúnak tartom - a zökkenőmentes átalakítás érdekében - a kiképzési, oktatási rendszer átalakításával kapcsolatos mielőbbi vezetői döntések meghozatalát. Az anyagi erőforrások biztosításán túl, az átalakítás több éves személyügyi előrelátást is igényel. Ez az új nyilvántartási rendszer segítségével támogatható, ha egyértelműek az elvárások az oktatási rendszer - ha nem is teljes körűen -, de jól tudja kezelni.

A vizsgált témával kapcsolatban megítélésem szerint a figyelem középpontjába a **meg-**

tartó képességet, mint a honvédség alapvető érdekét kell állítani, mert egyrészt igen költséges a kiképzés, másrészt a tapasztalt, elégedett munkaerő értékesebb, miközben természetes, hogy a képzési rendszerben kezelni kell a határozott idejű szolgálatot vállalók kiváláskori, egyéni érdekeit is.

A haderő alkalmazhatósága és a munkaerőpiac változása miatt szükségszerűnek látom a képzési szerkezet részeként a tiszthelyettes képzés felülvizsgálatát, és számukra az alkalmazó által támasztott új követelményeknek megfelelő képzési rendszer kialakítását, ahol **egy más mellet működik a belső és az államilag elismert képzés.**

FOGALOMTISZTÁZÁS

A) Iskolarendszerű nappali képzések = ISKOLA kell az oktatáshoz:

- 1) Honvéd tiszthelyettesi államilag elismert katonai szakképzés
  - a) 31 863 02 0000 00 00 OKJ számú Honvéd tiszthelyettes II. (az ágazat megjelölésével)
    - aa) 31 863 02 0100 31 01 Alapfokú katonai vezetőhelyettes II. = részszakképesítés
  - b) 52 863 01 1000 00 00 Honvéd tiszthelyettes I. (az ágazat megjelölésével)
    - ba) 52 863 01 0100 31 01 Alapfokú katonai vezetőhelyettes I. = részszakképesítés

B) Iskolarendszeren kívüli felnőtt képzésben államilag elismert katonai szakképzés = FELNŐTTKÉPZÉSI jogú intézmény kell az oktatáshoz:

- a) 54 863 01 0000 00 00 Honvéd zászlós (az ágazat megjelölésével)
- b) 31 863 02 0000 00 00 Honvéd tiszthelyettes II. (az ágazat megjelölésével)
  - ba) 31 863 02 0100 31 01 Alapfokú katonai vezetőhelyettes II. = részszakképesítés

- c) 52 863 01 1000 00 00 Honvéd tiszthelyettes I. (az ágazat megjelölésével)
- ca) 52 863 01 0100 31 01 Alapfokú katonai vezetőhelyettes I.= részszakképzés
- C) Tanfolyamrendszerű felkészítések = BELSŐ képzés: (hazai és külföldi)
- Általános katonai és vezetői felkészítés
  - Szakmai tanfolyamok
  - Átképzések
  - Nyelvi felkészítés

1993. évi LXXVI. Törvény a szakképzésről:

Iskolai rendszerű szakképzés: a közoktatás keretében a közoktatási és a szakképzési törvényben meghatározott szakképző iskolában, illetőleg a felsőoktatási törvényben meghatározott felsőoktatási intézményben folyó szakképzés. Résztvevői a szakképzést folytató intézménnyel tanulói, illetőleg hallgatói jogviszonyban állnak;

Iskolarendszeren kívüli képzés: olyan képzés, amelynek résztvevői nem állnak a képző intézménnyel tanulói vagy hallgatói jogviszonyban.

Az állam által elismert szakképzéseket az Országos Képzési Jegyzék (a továbbiakban: OKJ) tartalmazza.

A törvény előírásait a fegyveres erők és a rendvédelmi szervek keretében folyó szakképzés, ... tekintetében az eltérő sajátosságok figyelembevételével kell alkalmazni. A fegyveres erők és a rendvédelmi szervek keretében munkakör betöltésére jogosító szakképzésre irányuló szakképzés megkezdéséhez a szakképzésért felelős miniszter engedélyre van szükség.

2001. évi CI. Törvény a felnőttképzésről:

3. § (2) E törvény alkalmazásában felnőttképzési tevékenység

a) az (1) bekezdés b) pontjában meghatározott jogalanyok e törvénynek megfelelő,

saját képzési programja alapján megvalósuló iskolarendszeren kívüli olyan képzése, amely célja szerint meghatározott képzettség megszerzésére, kompetencia elsajátítására irányuló általános, nyelvi vagy szakmai képzés, továbbá b) a felnőttképzéshez kapcsolódó szolgáltatás.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BENKŐ Tibor altábornagy: A rekonverzió, mint a professzionális haderő humánerőforrás gazdálkodásának egyik stratégiai kérdése. PhD értekezés, ZMNE, 2010 p. 4-5

GÖRÖG István ezredes: A szárazföldi csapatok humánerőforrás-biztosítása és fejlesztése a hadsereg modernizációs időszakában, különös tekintettel a szerződéses légénységi állomány biztosítására. PhD értekezés, ZMNE, 2009.

KRIZBAI János ezredes: Javaslat a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény egyes rendelkezéseinek ágazati érdekből történő alkalmazása, valamint a Magyar Honvédség személyi állományának - egyes esetekben hozzátartozóinak - munkaerő-piaci pozícióját javító támogatások továbbfejlesztésére (HM. 2005) 5. p.

SZÍVÓS István alezredes: 5 éves az önkéntes haderő - szerződéses katonák. Sereg Szemle 2009/4. p.146-151

TOMPA János- KOVÁCS Zoltán: A tiszthelyettesi kar múltja, jelene és jövője SVKI Védelmi Tanulmányok, No. 29. Budapest, 1999. ISSN 1216-4704. p. 66-74

VARTMAN György mk. őrnagy: A magyar honvédség tiszthelyettes szakképzés átalakításának megalapozása a minőségi követelmények és a hazai polgári szakképzés korszerűsítésének tükrében. PhD értekezés, ZMNE, Budapest, 2007.

VARGA ANDRÁS: KITÖRÉSI PONT? A MAGYAR HONVÉDSÉG KÜLSŐ KOMMUNIKÁCIÓJÁNAK LEHETSÉGES SZÍNTEREI

A Magyar Honvédségről az állampolgárok által kialakított társadalmi kép a rendszerváltás óta eltelt évtizedekben alaposan megváltozott. Ennek a változási folyamatnak több összetevője van, amelyek természetesen nem ugyanolyan mértékben befolyásolják a társadalom védelmi szektorral szembeni attitűdjét. Előfordulnak olyan aktuálpolitikai események, amelyek időszakosan nagyobb hatást gyakorolnak a közvéleményre, de ezeknél talán fontosabbak a hosszabban ható változási folyamatok feltérképezése, és a válaszok megfogalmazása, a gyakorlatba történő átültetése.

Prof. Dr. Szabó János szerint, a magyar lakosság alapvető attitűdjei megváltoztak a Magyar Honvédséggel szemben, a haderő önkéntessé válásának eredményeként. Véleménye szerint a haderő átalakításának megítélésében az a helyes út, ha nem hagyjuk figyelmen kívül, hogy maga a társadalom is átalakult, sőt, részben, ez az átalakuló társadalom indította el a Magyar Honvédség át-szervezési folyamatát is.¹

Jelen tanulmányban nem térnek ki az összes – Magyar Honvédséggel kapcsolatos-gazdasági, társadalmi, szociológiai jellegű változásra, hiszen ezt már számos tanulmányban megtették. Munkámban továbbfűzném

azt a gondolatot, amelyet dr. Földesi Ferenc egyik tanulmányában az alábbi módon fogalmazott meg: „...a jelenlegi munkaerő- piaci helyzetben, a munkaerő feleslegből még felvehető a haderő számára a hiányzó létszám. E hamari kiegészítés mellett azonban érdekesebb a potenciális szerződéses katonák egy másik szegmensét megelőzni: a fiatalokat, a jelenleg még iskolai tanulmányokat folytatókat. Így zárul be a kör, amely a sikeres toborzást eredményezné”.²

A katonai szolgálattal kapcsolatos elképzelések és egyéni stratégiák is alapvetően megváltoztak akkor, amikor a Magyar Honvédség áttért az önkéntességen alapuló haderőre.³ Ez a történelmi pillanat alapos előkészítést követően zajlott le, mégis –mivel hazai tapasztalatok nem segítették a folyamat zökkenőmentes lebonyolítását- számos új kihívást eredményezett. Ezek közül most nem térnek ki a hadsereg technikai-technológiai háttér szintentartásának, esetleg fejlesztésének kérdésére, vagy a NATO által támasztott köve-

1 Prof. Dr. Szabó János: A társadalom megváltozott viszonya az önkéntes haderőhöz Humán Szemle: 2005/4 p. 96. a munka megemlíti, hogy az önkéntes haderő változásainak elemzését három szinten érdemes elvégezni: mikro;-mezo; és makro szinteken.

2 Dr. Földesi Ferenc: Értékek és kérdések- A toborzás irányelveiről, Hadtudomány 2010/1-2 p. 122

3 Az önkéntes haderő bevezetését megelőző években egyre nagyobb volt a társadalmi ellenállás a kötelező sorkatonai szolgálattal szemben. Ennek egyik kézzel fogható eredménye volt az a weblap, amely nyíltan adott tanácsokat a sorkötelesek számára, hogyan lehet megtagadni a (fegyveres) katonai szolgálatot, mint állampolgári kötelezettséget. Honlap: <http://www.tam.hu/poliszoli.html>

telményeknek való megfelelés specifikumaira. Témám szempontjából releváns azonban a humánerőforrás-tervezés, illetve az ezzel összefüggő feladatrendszer, és az itt generálódó kihívások, problémák.

A fiatal korosztályokkal kapcsolatban talán az egyik legnehezebb feladat a kapcsolat kialakítása, annak elmélyítése.

A kommunikációs folyamatot az elkülönültség foka szerint három csoportba lehet osztani:

- primer forma: az üzenet kibocsátója és a befogadó között nem kell szükségszerűen technikai eszközt használni. Minden szervezet esetében ez a leggyakrabban használt interperszonális kommunikáció, üzenetsere. Ez a forma elsősorban a szervezet belső kommunikációját szolgálja.
- Szekunder: a kibocsátónak szükséges egy technikai eszköz az üzenet közvetítéséhez, viszont a befogadásnál nincs erre szükség. Tipikus példája a nyomtatott sajtó, a legismertebbek: Honvéd Altiszti Folyóirat, Honvédségi Szemle, Hadtudomány, Sereg Szemle stb. Kiadványok, plakátok, brossurák, tanintézményekbe eljuttatott figyelemfelhívó, vagy tájékoztató anyagok.
- Tercier forma: mind a kibocsátó, mind a befogadó technikai eszközt használ. A 21. század kommunikációs szükségleteit ez határozza meg az Inter- és Intranet fogalmaival.

Legfontosabb honlapok, illetve a fórumok, katonai játékok.

Napjainkban a harmadik forma alkalmazása, a használatának ismerete egyrészt kikerülhetetlen, másrészt –véleményem szerint– ebben rejlik a legtöbb lehetőség. Gyakorló középiskolai tanárként napi rendszerességgel tapasztalom, hogy azokat a projektmunkákat, házi feladatokat, amelyeket Internet segítségével kell elvégezni, mennyivel szívesebben veszik a diákok, mint a könyvtáras, „utánajárós” feladatokat. A legtöbb esetben mindez

magas szakmai minőséggel is párosul. A továbbiakban arra a kérdésre szeretnék orientálni, *hogyan szolgálhatja az Internet a Magyar Honvédség toborzási stratégiáját, annak kialakítását, és hosszú távú tudatos tervezését?*

Bemutatom azokat az elérhetőségeket, weblap- címekeket amelyek erre lehetőséget adnak. Témám szempontjából röviden érintem a kommunikációs folyamat szekunder csatornáját, de nagyobb terjedelemben foglalkoznék a tercier csatornával.

A védelmi szektor megváltozott feladatait egy új társadalmi és informatikai környezetben kellett, kell megoldani. A cél egyértelmű, és világos: megnyerni azokat a fiatalokat, akik pályaválasztás előtt állnak, motiváltak, alkalmasak és képesek is a katonai szolgálatra. Mindemellett biztosítani kell egy hosszú távú, siker és eredményorientált jövőképet, előmeneteli lehetőséget, illetve a sikeres rekonverzió lehetőségeit. A lefektetett célok jól megfogalmazhatóak, azonban megvalósításuk korántsem tűnik egyszerű feladatnak. A meggyőzésnek, befolyásolásnak, információ továbbításának számtalan csatornája létezik a kommunikáció elméletével foglalkozók szerint. Ezek közül most egy szegmensen érintenék, amely talán a legfontosabbak közé növi ki magát a közeljövőben, – ha már nem az – ez az Internet.

Napjainkban megállapítható, az Internet a legfontosabb olyan kommunikációs csatorna, ahol gyorsan, hatékonyan nagy mennyiségben, olcsón juttathatóak el az információk az arra érdeklődők számára. Szakemberek felhívják azonban arra is a figyelmet, hogy az Internet egyik nagy hátránya, hogy a rengeteg információ nagy része lektorálatlanul kerül fel a világhálóra, így szükségszerűen kevésbé megbízható hírforrások.

A munkaerő-piaci kereslet és igények folyamatos és gyors változásait is az Internet segítségével a legkönnyebb követni. Ha elfogadjuk a régi megállapítást, mely szerint

az információ hatalom és az alapja a sikerességnek, akkor azt is látnunk kell: a mai gyors, változó világban a Magyar Honvédség munkaerő-piacon való megjelenésének és sikerességének elsődleges feltétele az Internet, illetve annak hatékony használata.

A hazai Internet elterjedésével kapcsolatban évek óta történnek felmérések, kutatások. A World Internet Project (WIP) az Internet társadalmi hatásainak széles körű vizsgálatára szerveződött nemzetközi kutatási program, amelyhez 2001-ben Magyarország is csatlakozott. A WIP kutatói egyetértenek abban, hogy az Internet alapvetően fogja átalakítani társadalmi, kulturális, gazdasági életünket, jelentőségében pedig felülmúlhatja az utóbbi ötven év legnagyobb hatású médiumát, a televíziót. A szervezet legfrissebb publikált kutatásai szerint (2007) a háztartások közel felében (49%) volt számítógép, és több mint harmadukban (35%) volt internet kapcsolat. Ez egyben azt is jelenti, hogy a számítógéppel felszerelt háztartások 71%-ában internetelőfizetés is található. A hozzáférés módja is változóban van, a szélessáv mellett egyre nagyobb szerephez jut a nyilvános helyen elérhető vezeték nélküli elérési pontok, és egyéb wireless megoldások, a modemes hozzáférés mindössze 5 %.⁴ Ugyanakkor megmaradtak azok a hagyományos eltérések, amelyek kezdetektől jellemzik a magyar netező társadalmat. Regionális, településszerkezeti, anyagi, kulturális jellemzők mentén is szegmentálódik a nethez hozzáférők- nem férfók csoportja. Ezen csoportok tényleges nagyságának, előfordulásának ismerete azért szükséges, mert a toborzó munka hatékony-

ságát nagyban befolyásol(hat)ja, hogy a megfelelő kulturális (digitális kompetencia) tulajdonságokkal rendelkező csoportot sikerül-e megcélozni egy jövőbeni kampánnyal.

A fiatal korosztályok esetében teljesen másképpen alakulnak az arányok, mint a társadalom egészének tekintetében. Az országos felmérés adatai szerint a 14-17 évesek 94-98%-a rendelkezik saját számítógéppel és használja az Internetet.

Úgy gondolom a fenti adatok elég megygyőzőek ahhoz, hogy alaposabban megvizsgáljuk, milyen lehetőségek állnak a potenciális munkavállaló előtt, hogy a Magyar Honvédség, vagy általában a védelmi szektorról, illetve az ezekhez kapcsolódó ismeretekből minél többet szerezzen meg magának. Ma már teljesen természetes dolog, hogy a munkaerőpiac állást kereső szegmense előzetesen tájékozódik a potenciális elhelyezkedési lehetőségekről, az adott szervezetnél tervezett rövid, vagy hosszú távú tervekről. Épp ezért, illetve a hadsereg feletti civil kontroll megléte miatt is fontos az, hogy a Magyar Honvédség mindig naprakész, aktuális, sokszínű információval lássa el a közvéleményt. Vonatkozik ez azokra is, akik aktívan érdeklődnek a szektorban jelentkező munkahelyekről, de azok számára is biztosítani kell a betekintést, akik munkavállalás szempontjából inaktívak, de koruknál, fizikai- szellemi adottságaiknál fogva érintettek lehetnek. Ez a sokrétű, és dinamikus változó marketing munka helyszíne leginkább az Internet. Egyrészt biztosítani tudja a naprakészséget, a gyorsaságot, másrészt olcsóbb, mint a hagyományos kommunikációs csatornák, harmadrészt jellegéből adódóan különböző tartalmakkal tud megjeleníteni, amely minden korosztályt, és minden érdeklődőt képes megszólítani.

A fiatal korosztályokban, amelyeket a szervezet személyi állományának rekrutációja szempontjából meg kell célozni, magas az Internet hozzáféréssel rendelkezők aránya.

4 A szélessáv segítségével nemcsak a gyorsabb internetezésre van lehetőség, hanem ennek segítségével videók, nagyobb tárhelyet foglaló anyagok is gyorsan letölthetőek, továbbíthatóak, ezzel nem rontva a netezés élményét: pl: www.katonasuli.hu letölthető videó.

Különösen igaz ez azokra a fiatalokra, akik részt vesznek az iskolarendszerű képzés valamelyik fokán, hiszen a kormányzati elképzeléseknek megfelelően sikerült azt elérni, hogy ma Magyarországon minden oktatási intézmény rendelkezik Internet hozzáféréssel. A legkedveltebb otthoni időtöltési formának az internetezés bizonyult a legfrissebb kutatásban, amit középiskolások közt végeztem.⁵ Arra a kérdésre, hogy milyen gyakran használja az internetet, elsöprő többséggel a „naponta” válaszlehetőséget jelölték be (90%). Az Internet elterjedését és mindennaposá válását mi sem bizonyítja jobban, hogy a válaszadók közül senki nem válaszolta azt, hogy soha nem használ internetet. Természetesen a lehetőségek nem mindenhol ugyanolyanok, de mégis, érdemi előrelépés azoknak a diákoknak a számára, akik nem rendelkeznek otthoni Internettel. Ugyanakkor vannak olyan tényezők, amelyek a felhasználás dinamikájának növekedése ellen hatnak. Az „új” technológia formális alkalmazását nem kis mértékben nehezíti az is, hogy a figyelemfelhívásban élenjáró tanárok egy része is idegenkedik az internettől. Ennek a problémának az áthidalása viszonylag egyszerűnek tűnik, hiszen a most szocializálódó korosztályoknak mindennapi használati eszköze az Internet, így annak megértéséhez nincs szüksége különösebb közvetítő jelenlétére. Ugyanakkor az említett korcsoport vonatkoztatási személyei egyre kevésbé a tanárok közül választódnak ki. Ennél sokkal jellemzőbb a kortárs csoportok szerepének hangsúlyozása a példaképválasztásban, illetve a követendő viselkedési minták kiválasztásában. A kortárs csoport meghatározó tagjai szinte biztosan rendelkeznek Internettel és használják

is azt. Ennek megfelelően olyan csoportok alakulhatnak ki, amelyek térbeli korlátokkal nem rendelkeznek. Ez óriási előnyt jelenthet, hiszen olyan kapcsolati hálók alakulhatnak ki, amelyeknek általában csak a nyelvtudás hiánya szab határt. Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy ezek virtuális csoportok, és az esetek többségében személyes kommunikációra a legritkább esetben kerül sor. Ez az a tényező, ami miatt mégis szükség van egy olyan vezetőre, aki mindezt, illetve a virtuális kapcsolatban rejlő problémákra felhívja a figyelmet.

Írásom további részében megpróbálom ráirányítani a figyelmet arra, hogy ez az eddig, talán még kevésbé használt kommunikációs csatorna milyen sokféleképpen képes megközelíteni a Magyar Honvédséggel kapcsolatos elméleti, gyakorlati gondolatokat, kérdéseket. Kiemelten kezelem azokat az információforrásokat, ahonnan eltérő tartalmak érhetőek el. A felsorolás tagolása egyben azt is jelenti, hogy eltérő társadalmi- szociográfiai jellemzőkkel bíró egyének látogatják azokat az oldalakat. Az Internet természetéből eredően, a cikk megírásának pillanatában máris elavultnak tűnhet, hiszen naponta jelennek meg új weboldalak, új fórumok, amelyek az általam felvázolt gondolatokat járják körbe más oldalról, más megközelítésben. Azt is hozzáténném, hogy az általam bemutatott, illetve felsorolt weboldalak szubjektív választás eredményei. Ugyanakkor mégis fontosnak tartom a lehetőséget, hiszen ma az Internet és az általa közvetített aktuális tudásanyag, és információ halmaz nagy segítségére lehet bárkinek. Az Internet tudatos használata segíthet a Magyar Honvédség, mint szervezet, pozitív imázsának kialakításában, a gyors információáramlás pedig a hiteles ismeretközlésben játszhat szerepet. Mivel a széles-sávú Internet-hozzáférés lehetővé teszi a nagyobb állományok élvezhető letöltését, egyre látványosabb tartalmak feltöltésére van lehetőség a védelmi szféra népszerűsítésén, és a ka-

5 Az adatfelvételtre 2009 február hónapban került sor, egy fővárosi szakközépiskola (II. Rákóczi Ferenc Fővárosi Gyakorló Közgazdasági Szakközépiskola) 372 tanulóival.

tonaélet mint vonzó jövő kialakításán fáradozó szakembereknek is. Olyan újszerű megoldások születhetnek, amelyek elősegíthetik, hogy az eddig csak propagandafilmelekben látható – a katonaelet szépségeit bemutató anyagok – felkerülve az Internetre, annak segítségével hatványozottan nagyobb közönséghez jussanak el, ezzel a toborzó munka hatékonyságát is növelve. Mindez szintén hozzájárulhat a fiatalok érdeklődésének felkeltéséhez, hiszen mára bebizonyosodott: a hagyományosnak nevezhető nyomdaipari termékek, legyenek azok bármilyen színesek, igényesek és figyelemfelkeltőek, nem tudják felvenni a versenyt az Internet által közölt anyagokkal. Egyrészt ezek a kiadványok drágák és nagyon kétséges, hogy valóban azokhoz a célcsoportokhoz jutnak el, amelyeknek szánták azokat. Az Interneten megjelenő fizetett hirdetések ugyanakkor mindenki számára láthatóvá válnak (aki a világhálón barangol). Másrészt a mai középiskolás korosztály olvasási szokásai alapvetően eltérnek az idősebb korosztályoktól, így számukra a könyv, vagy a nyomtatott sajtó olvasása helyett nagyobb élményt jelent, egy vizuálisabb, mozgókép technikáján alapuló reklám. Természetesen a hagyományos adatközlési módszereket sem lehet elfelejteni, hiszen nem mindenki tagja az információs társadalomnak.

Az Interneten fellelhető anyagok jellegük, tartalmuk, stílusuk szerint rendkívül sokrétűek lehetnek, és nehezen csoportosíthatóak. Ennek ellenére megpróbálók felállítani bizonyos szubjektív- kategóriákat, melyek nagyobb egységet képezve, talán átláthatóbbá teszik ezt, – a kevésbé gyakorlott felhasználó számára – eleinte kaotikus „világot”.⁶

Hivatalos- tudományos oldalak:

- www.zmne.hu a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem honlapja. Elsősorban az egyetemi étellel, a tudományos munkával összefüggő dolgokra fókuszál, próbálja a tanuláshoz szükséges alapvető adatokat összefoglalni. A honlap inkább technikai segítséget jelent, semmint figyelemfelhívást.
- www.hm.gov.hu: a Honvédelmi Minisztérium hivatalos Internetes oldala;
- www.honvedelem.hu: rendkívül sokoldalú, széleskörűen informáló weblap, tele aktualitásokkal. Az általános hírek mellett olyan érdekességeket is megtalálhatunk az oldalon, mint a vonatkozó sportesemények, a katonai meteorológia, vagy a miszsiók ismertetése. Külön felületet kapott a honlapon a média szegmens, amely az érdeklődők nagy örömeire szolgálhat;
- <http://www.nato.int>: széleskörű információt nyújt a szervezetről, működésének mindennapjairól, elsősorban angol nyelven. Tájékoztat a NATO aktuális, illetve befejezett szerepvállalásairól a világban, a partnerségi együttműködés részletei is megtalálhatóak. Külön figyelmet érdemel az „e-library” rovat, mely az elektronikus formában hozzáférhető publikációk egész sorát vonultatja fel. A közvélemény számára a legérdekesebb, leginkább szórakoztató része a honlapnak a „multimédia” részleg. Ezen belül találhatóak fotókat, videókat, hangfelvételeket, térképeket, képernyőkímélőket, természetesen mind a NATO-ra utal valamilyen formában. Korlátozott mértékben, de tartalmaz magyar nyelvű dokumentumokat is a honlap, ilyen – többek közt – az Észak Atlanti Szerződés szövege, vagy a negyedévente frissülő NATO-Tükör nevű hírmagazin;
- www.beosz.hu: a Beosz célja, hogy az Internet adta kommunikációs lehetőségeket kihasználva eleget tegyenek küldetésnyi-

6 A válogatás szubjektív, nem törekszik arra, hogy az Interneten fellelhető valamennyi vonatkozó portált megjelenítse- ebből eredően természetesen maradhatnak ki olyan elemek, amelyek szintén említésre méltóak lennének.

latkozatukban megfogalmazott gondolatnak: „A Bajtársi Egyesületek képviselői arra a közös elhatározásra jutottak, hogy tevékenységük összehangolására, érdekeik országos szintű képviseletére és védelmére létrehozzák a Bajtársi Egyesületek Országos Szövetségét. A Magyar Köztársaság Alkotmánya és törvényeit betartva, szellemét megőrizve kívánják segíteni a nemzeti függetlenség megőrzését, a hazaszeretet ápolását, a köztársaság védelmét szolgáló állami és társadalmi erőfeszítések megvalósítását.”;

- www.hadkiegeszites.hu: a Magyar Honvédség Katonai Igazgatási és Adatfeldolgozó Központ weboldala. A szervezet feladata, a honvédelmi tárca központi személynegy nyilvántartásának és központi hadköteles nyilvántartásának kezelése, a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény és a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény előírásainak megfelelése;
  - www.hososz.mil.hu: a Honvéd Sportegyesületek Országos Szövetségének honlapja, amely jelenleg nem elérhető;
  - www.mhevi.hu/index.php: a Magyar Honvédség Egészségvédelmi Intézetének honlapja. Feladatuk szerint: A Magyar Honvédség (a továbbiakban: MH) katonai, egészségügyi szervezeteként a MH EVI - a Honvédelmi Minisztérium (a továbbiakban: HM) és a MH valamennyi szervezetét, illetve a teljes személyi állományukat érintően az egészségi, pszichikai és fizikai-alkalmasság elbírálásával; a foglalkozás-egészségügyi szakszűréssel; a veszélyes munkakörök minősítésével; az egészségnevelési (az egészségmegőrzési, a mentálhigiénés és az egészségfejlesztési)
- tevékenységgel, valamint ennek szakmai felügyeletével; az igazságügyi orvos-szakértői tevékenységgel; a katonai orvosi és katasztrófa-orvosi alkalmazott kutatásokkal, tudományszervezői tevékenységgel; az orvostudományi szakkönyvtári szolgáltatással; a MH egészségügyi biztosítás prevenciósi szakmai felügyeletével; az állategészségügyi biztosítással; a közegészségügyi-járványügyi és környezet-higiéne biztosítással, a nukleáris, biológiai és vegyi védelmi feladatok egészségügyi biztosításával, továbbá az ezekhez kapcsolódó oktatással (posztgraduális képzés, kiképzés, preventív medicina), a MH Egészségügyi Szolgálat informatikai vezetési rendszerének fejlesztésével, működtetésével, az egészségügyi biztosítással és végrehajtással kapcsolatos feladatokat hajtja végre NATO elvek szerint;
- <http://www.bevetes.hu>: jelenleg csak azok kaphatnak mélyszántó információt a professzionális seregről, akik kifejezetten érdeklődnek utána. Ebben a megváltozott kommunikációs közegben az eddigieknél is nagyobb szerepe lehet egy, a Honvédelmi tárca által támogatott fórumnak (Bevetés Klub), amely elsősorban a fiatalokat, s a katonai szolgálat, – mint hivatás és életre szóló kihívás – iránt érdeklődőket célozza meg. A Klub a honvédelmi nevelés egyik alapértékeket közvetítő szervezetévé válhatott volna a jövőben, amely sok egyéb tényező mellett segíthetett volna hozzásegíteni az átalakuló haderőt a megfelelő személyi állomány utánpótlásához. Az általános iskolai és középiskolai diákok felé fókuszáló Bevetés Klub célja volt, hogy a fiatalok elméleti és gyakorlati ismereteket egyaránt elsajátíthassanak, átéljék a játékok, versenyek szellemi és fizikai erőpróbaiban történő megmérettetést és ezek által megismerjék ezt az életformát. A Klub célja volt továbbá az is, hogy olyan ismer-

retanyagokkal bővítsék a célcsoport látókörét, amely segít a társadalmi problémák közötti eligazodásban. Ilyen témakörök voltak a továbbtanulás, az egészségvédelem és környezetünk védelme, valamint a szabadidő hasznos eltöltése. A Klubban az ismeretek megszerzése élményszerűen történt, s mindeközben elősegítette az iskolán kívüli nevelést, hozzájárult a fiatalok szellemi és fizikai épüléséhez, és természetesen honvédelmi élet irányába történő orientációhoz;⁸

- www.katonasuli.hu: a legfrissebb kezdeményezés, amely elsősorban a középiskolai korosztályhoz kapcsolódik. Az oldalon megtalálható „Katonai alapismeretek” című tankönyv előszava szerint: „*Fontos társadalmi érdek hazánk lakosságának honvédelmi felkészítése. Különösen fontos az ifjúság, ezen belül a középiskolás korosztály honvédelmi nevelése, a honvédelem ügyéhez történő pozitív hozzáállásának kialakítása és folyamatos fejlesztése.*”⁹

Fórumok:

A legközvetlenebb formában itt találkozunk egymással a közvélemény, és a Magyar Honvédség, mint társadalmi kérdés.¹⁰ A résztvevőknek lehetőségük van megosztani a gondolataikat, és azokra azonnal reagálni is lehet.

A véleménycsere leggyorsabb formája, ahol a tér és idő sem jelenthet akadályt. A fórumok olyan internetes oldalak, ahol általában azonos érdeklődésű emberek osztják meg gondolataikat egy megadott témában. Természetesen ezek a vélemények inkább az adott témával kapcsolatos, általában laikus, néha szakmai érdeklődést jelenítenek meg. Ilyen ismert és, nagyszámú bejegyzést tartalmazó, az INDEX internetes portálon nyitott és a honvédelemmel, a Magyar Honvédséggel is kapcsolatba hozható fórumok:

- „a Magyar Honvédség megsemmisült” címmel 2003-ban nyitott fórum, amely a legnépszerűbbek, közé tartozik (63384 hozzászólás)¹¹
- „idegenlégio” (34919 hozzászólás)¹²
- „katonai” (31739 hozzászólás)¹³
- „nem akarok katona lenni” (5852 hozzászólás)¹⁴

A hozzászólások magas száma, illetve az, hogy ezek a fórumok általában több éve élő kommunikációs találkozóhelyek, alátámasztják az Internet, mint kapcsolatépítő, kialakító közeg fontos szerepét. Természetesen a hozzászólások mellé rendelt számadatok nem azt jelentik, hogy egy fórumba ennyin írnának, hisz vannak sokat író, akár több fórumban is véleményt nyilvánítók. Ennek ismeretében is kijelenthető, hogy a számok csalók, méghozzá lefelé, vagyis ál-

8 Ez a kezdeményezés mára elhalt, illetve beolvadt a Katonasuli programba, netes elérhetősége is megszűnt.

9 <http://www.katonasuli.hu/cikk/59/eloszo>

10 Ennek lett „áldozata” a www.hm.gov.hu oldal egykori fóruma, amely rövid idő alatt jelentős ismertségre tett szert, azonban egy idő után „túlnötte” önmagát, néhány alkalommal kezelhetetlen bejegyzések is megjelentek a fórumon. Az akkori katonai vezetés egy, a katona állomány biztonságát is veszélyeztető bejegyzés miatt beszüntette a fórumot. Helyettesítésére indította el a Párbeszéd fórumot, amely jelenleg is üzemel.

11 Elérhetősége: <http://forum.index.hu/Article/showArticle?t=9098576>

12 Elérhetősége: <http://forum.index.hu/Article/showArticle?t=9007801>

13 Elérhetősége: <http://forum.index.hu/Article/showArticle?t=9081361>

14 Elérhetősége: <http://forum.index.hu/Article/showArticle?t=9006425> A Magyar Hadsereg-gel kapcsolatos topicoc további listája megtalálható az alábbi webcímen: <http://forum.index.hu/Topic/showTopicList?t=43>

talában többen olvassák a fórumokat, mint amennyin írnak bele.

Külön említeném a www.hm.gov.hu oldalról elérhető a Párbeszéd lapot, amely lehetőséget teremt a fórumozásra, azonban csak regisztrált honvédségi alkalmazottak használhatják. Mindez azt is jelenti egyben, hogy a fórumozók száma korlátozott, a beírássok fentiekhez képest meglehetősen csekély számúak.

Játékok:

A katonaelet, a katonasággal kapcsolatos történések feldolgozása rendkívül népszerű. A játékok nagy része ma már törekszik a valós katonaelemény, a reális tapasztalatok mind pontosabb visszaadására, de ma még ez természetesen nem lehet teljes. A csoportosítás ebben az esetben is szubjektív, hisz ma már olyan nagyszámú vonatkozó játék áll rendelkezésre, hogy mindegyikkel nem lehet foglalkozni.¹⁵

KÜLFÖLDI FEJLESZTÉSŰ JÁTÉKOK

A játékok sokszínűsége és megszámlálhatatlansága miatt, törekedtem egy egyszerű kategorizálásra. Egyrészt megemlítem a két legnépszerűbbet, másrészt próbáltam azokat kiválasztani, amelyekben lehetőség nyílik magyarként harcolni.

- **America's Army:** Az amerikai hadsereg által kifejlesztett egyik legsikeresebb játék. On-line formában játszható, több tízmillió rajongó táborral rendelkezik.
- **Medal of Honor:** A II. világháborút bemutató legismertebb, legtöbb kiegészítővel ellátott játéka. (szinte biztosra vehető, hogy

az a fiatal, aki fogékony az ilyen jellegű játékokra, a sorozat valamelyik darabjával már találkozott). (on-line formában is játszható)

- **Medieval II Total War:** A játék a XI. századtól a XV. századig teszi lehetővé a nagyobb európai országok történetének némileg leegyszerűsített formában való végigjátszását, és mivel ebben az időszakban a Magyar Királyság is meghatározó szereplője volt az európai erőviszonyoknak, fontos szereppel bír a játékban.
- **Europa Universalis III:** A játék a világ több mint 100 államát felvonultatja a Török Birodalomtól az utolsó német fejedelemségig, amelyek az 1453 és 1789 közötti időszakban számítottak, így, bár ez az időszak már nem számított a nemzeti önállóságunk legdicsőbb időszakának, a Magyar Királyságot, Erdélyt vagy az Osztrák Császárságot is játszhatóvá teszi azok számára, akik hazai nézőpontból szeretnék átélni a kor igen csak mozgalmas eseményeit.

HAZAI FEJLESZTÉSŰ JÁTÉKOK

Sajnos, ilyen játékokból elég csekély a kínálat, emellett el is maradnak a kor számítógépes játékok irányában támasztott követelményeitől, elsősorban játszhatóság, megjelenés, élvezhetőség tekintetében. Félő, hogy ezek miatt nem is lesznek soha olyan népszerűek, mint a külföldi témákat feldolgozó társaik. Ennek ellenére fontos, hisz a magyar történelem kiemelkedő eseményeit dolgozza fel, ezek megismertetése a fiatalokkal lehetőséget biztosít egy elmélyültebb tudás megszerzésére.

- **Hunyadi hadai:** A Hunyadi hadai egy körökre osztott stratégiai játék, amelynek célja, hogy a szórakoztatás mellett segítse a felhasználóknak átélni és megérteni a magyar történelemnek ezt a fényes, de sötét árnyakkal terhelt korszakát. A Sulinet

15 2009-ben a www.lup.com munkatársai szerint: A II. világháborúval kapcsolatban 183 játékot számoltak össze. Érdekes dolog, hogy a Koreai háborút egyetlen egy játék dolgozza fel, úgy, ahogy a második iraki háborút is. 4 játék foglalkozik az első iraki háborúval, 16 a vietnámi háborúval, és 18 az első világháborúval

kiadásában megjelent játékban az 1442 és 56 körüli időszakban kalandozhat, azaz a hosszú hadjáratról a nándorfehérvári diadalig harcolhat végig majdnem másfél évtizedet. A Hunyadi hadai azt ígéri a játékosnak, hogy megváltoztathatja a történelem menetét. „*A világtörténelem súlypontja itt volt valahol Nándorfehérvár, Konstantinápoly, Várna és Rigómező között*” - írja a játék ajánlójában Limpár Péter történész. A gamernek lehetősége van legyőzni az Oszmán Birodalmat, megelőzni a mohácsi vészt, létrehozni egy olyan világot, amiben sosem szakadt három részre Magyarország. Elérhetősége: <http://www.sulinet.hu/tart/kat/Sbl>

- **Pro libertate:** A Rákóczi-szabadságharcot, illetve az amerikai gyarmatok függetlenségi harcait lehet lemodellezni, bőséges tudásanyaggal segítve a játékos. A támogatók közt szintén ott találhatjuk az Oktatási Minisztériumot. A Pro Libertatében a játékos saját seregeit vezetve tapasztalhatja meg, hogy a szabályozatlan folyók, a sok mocsár és ártér, a kialakulatlan úthálózat milyen hatással volt a Rákóczi szabadságharcban résztvevő csapatokra. És persze azt is megtanulhatják közben a játékosok, hogy mennyi esélye volt a magyaroknak megnyerni a háborút. A csatákat nem kell végigjátszania a hadseregek vezérének: az ütközetek végeredményét abból számolja ki a program, hogy milyen erős a sereg, mennyire vannak jól felszerelve, és mennyire tapasztaltak. Az összesen hat változót tartalmazó modell kellően részletesen írja le a korabeli hadi körülményeket. A játékos mindkét oldalon kipróbálhatja magát a Pro Libertate!-ban, a kurucok mellett, a labancok hadak élére is állhat. Így aki megunta a haza megmentését, azzal is megpróbálkozhat, hogy mennyi idő alatt lehet letörni a magyarok ellenállását. Elérhetősége: <http://www.prolibertate.hu/>

- Az **1848** című stratégiai játék az 1848-1849-es magyar szabadságharc katonai eseményeit dolgozza fel. A játék folyamán a játékos fő feladata a hadseregek irányítása a teljes hadszíntéren, amelyet megjelenésekor az akkori Oktatási Miniszter is ajánlott: „*A diákság számára - tizenéves korban - különösen vonzó az a lehetőség, hogy mindezt egy számítógépes stratégiai játék teszi lehetővé. A történelemtanítás szempontjából kedvező, ha ez nem csupán egy fikción alapuló, öncélúan erőszakos játék, hanem a magyar nemzet történetének fontos része. A korrajz szempontjából fontos, hogy hitelesen ábrázolt helyszínek, felszerelések, egyenruhák jelenjenek meg. A játék éppen ezért lehet érdekes az idősebb korosztályok, a tanárok, a szülők számára is. A résztvevőknek kitörölhetetlen, személyes élményei is lesznek a magyar nemzet függetlenségéért vívott szabadságharcáról. Ezért az Oktatási Minisztérium mindenki számára ingyenesen teszi elérhetővé a játékot.*”¹⁶ Elérhetősége: <http://www.48.hu/>
- **Dongó század:** a játék egy valós, történelmi szituációba helyezi a játékot, de a játék kezdetétől kezdve virtuális játékmenet jellemzi. A Virtuális Keleti Front (VEF) egy online háborús játék. A VEF nem képviseli sem a volt Szovjetunió sem a náci párt ideológiáját. Minden azért van, hogy kialakítsunk egy online közösséget, ami sok örömet szerez nekünk. A VEF tiszteli a múltat, és tiszteletet fejez ki minden háborúban elesettnek, nemzetiségtől függetlenül, legyenek a győztes vagy vesztes oldalon. A játék elején olvashatunk a Dongó század történetéről, s 1941-ben bekapcsolódhatunk a második világháború eseményeibe, természetesen a tengelyhatalmak oldalán. Elérhetősége: <http://www.dongo.hu/>

16 Magyar Bálint Oktatási Miniszter ajánlása: <http://www.48.sulinet.hu/bemutato.html>

A fent felsorolt, egymástól nagyon eltérő tartalmak rövid ismertetésével, illetve az Interneten való fellelhetőségükkel is szerettem volna ráirányítani a figyelmet arra, hogy a magyar védelmi szektor világhálón történő megjelenési lehetősége szinte kimeríthetetlen. Korosztálytól, iskolai végzettségtől függetlenül mindenki megtalálhatja azt a pontot, ami miatt érdekessé válik számára az adott témában való elmélyülés. Ez a sokoldalúság megfordítva viszont azt is jelenti, hogy a Magyar Honvédség, humánerőforrás stratégiájának tervezésekor nem hagyhatja figyelmen kívül az Internetet, mint kommunikációs eszközt. Megfelelő fejlesztések eredményeként hatékony toborzó lehetőséggé válhat. A hagyományos elemek, kommunikációs platformok mellett, nagyobb hangsúlyt kell fektetni a világhálón való aktívabb megjelenésre, mert meggyőződésem, hogy ez lehet az egyik kulcsa a katonaeletről kialakított kép fenntartásának, a pozitív imázs kialakításának. Amennyiben ez sikerül, a látványos kommunikációs elemeket kihasználva nagyobb eséllyel veheti fel a versenyt a Magyar Honvédség a munkaerőpiaci vetélkedésben.

A folyamat részben megkezdődött, hiszen a „Katonasuli- program” keretein belül számos interaktív tartalommal gazdagodott a honvédség reklámozó felület látványvilága, ugyanakkor számos lehetőség még nem kihasznált. A fiatalok figyelemfelkeltésében szükség lenne pörgő, izgalmas, eredményes játékmenetet ígérő játékok megalkotására, amely a dicsőséges magyar múltat helyezi előtérbe. Olyan játékokra lenne szükség, amelyekben a játékos újra átélheti az adott korszak nehézségeit, azonosulhat a magyarságot veszélyeztető háborúk terhével. Ugyanakkor azt is be kell látni, hogy mindez természetesen befektetést, és időt igényel, amelyre a mai világban csekély lehetőség nyílik.

ÖSSZEGZÉS:

Az ezredforduló időszakában felgyorsuló tudományos technológiai forradalom új kihívások és lehetőségek elé állította a Magyar Honvédséget. Az önkéntes haderőre való áttérés számos változást eredményezett, amelynek alapját a tudás alapú katonaság adja. A változó gazdasági- társadalmi környezetbe kerülő védelmi szférának az egyik legfontosabb feladata a megfelelő minőségű és mennyiségű munkavállaló biztosítása. A Magyar Honvédség a munkaerőpiaci versenyre kikerülve versenytársakat kapott a civil szférából. Napjainkban még fontosabb a katonaságról kialakított társadalmi kép javítása, amely csak hosszú folyamat, átgondolt marketing stratégia segítségével lehet sikeres.

A katonasággal összefüggésbe hozható potenciális munkavállalók korosztályi értelemben jól meghatározhatók. Úgy vélem a 14-25 éves korcsoport tagjai a társadalom átlagánál nagyobb mértékben használják a mindennapokban az Internetet. Határozott meggyőződésem, hogy ezt a korosztályt az Internet segítségével lehet a leghatékonyabban megcélolni. Ennek néhány lehetséges formáját foglaltam össze, ismertetve a magyar nyelvű, legfontosabb katonai tartalommal rendelkező honlapokat. Az Internet jellegéből adódóan a válogatás szubjektív, és az oldalak folyamatos változáson mennek keresztül. A munka figyelemfelhívó, egy hatékony kommunikációs csatorna lehetőségeinek használatára hívja fel a figyelmet.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. Dr. Földesi Ferenc: Értékek és kérdések - A toborzás irányelveiről Hadtudomány 2010/1-2 111-123. o.
2. Hajós Dezső: A védelmi szektor kommunikációjának megváltozott kihívásai és lehetséges válaszai az önkéntes haderőre történő áttérés időszakában (phd-értekezés, 2005)

3. Prof. Dr. Szabó János: A társadalom megváltozott viszonya az önkéntes haderőhöz Humán Szemle: 2005/4
4. Szabóné Szabó Andrea: A Magyar Honvédség arculati elemei Hadtudomány X. évfolyam 3 szám in: http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2000/3_12.html
5. <http://www.tam.hu/poliszoli.html>
6. <http://katonaihagyomany.lap.hu/>
7. http://www.ittk.hu/web/docs/WIP_2005.pdf
8. <http://www.zmne.hu>
9. <http://www.honvedelem.hu>
10. <http://www.nato.int/>
11. <http://www.beosz.hu>
12. <http://www.hadkiegeszites.hu>
13. <http://www.hososz.mil.hu/>
14. <http://www.regiment.hu>
15. <http://www.mhevi.hu/index.php>
16. <http://www.bevetes.hu>
17. <http://forum.index.hu/Topic/showTopicList?t=43>
18. <http://www.americasarmy.com/>
19. <http://www.48.hu/>
20. <http://www.prolibertate.hu/>
21. <http://www.dongo.hu/>
22. http://www.sg.hu/cikkek/28031/haborus_jatekok/1
23. <http://wargamer.hu/wg.cgi?modul=article;page=39>
<http://www.ithaka.hu/Kutatas/wip>

BESENYŐ JÁNOS ŐRNAGY RECENZIO J. NAGY LÁSZLÓ AZ ALGÉRIAI HÁBORÚ 1954-1962 CÍMŰ KÖNYVÉRŐL

Az elmúlt években egyre több könyv jelent meg Afrikáról, a kontinens országairól többfajta megközelítésben, ami jelzi a magyar olvasók növekvő érdeklődését is a fekete földrész irányába. A könyvek nagy része útleírás, élménybeszámoló vagy az igényesebb fotóalbum. Ritkább és épp ezért üdvözlendő, olyan könyv kerül az olvasó kezébe, mint J. Nagy László professzor könyve az algériai háborúról.

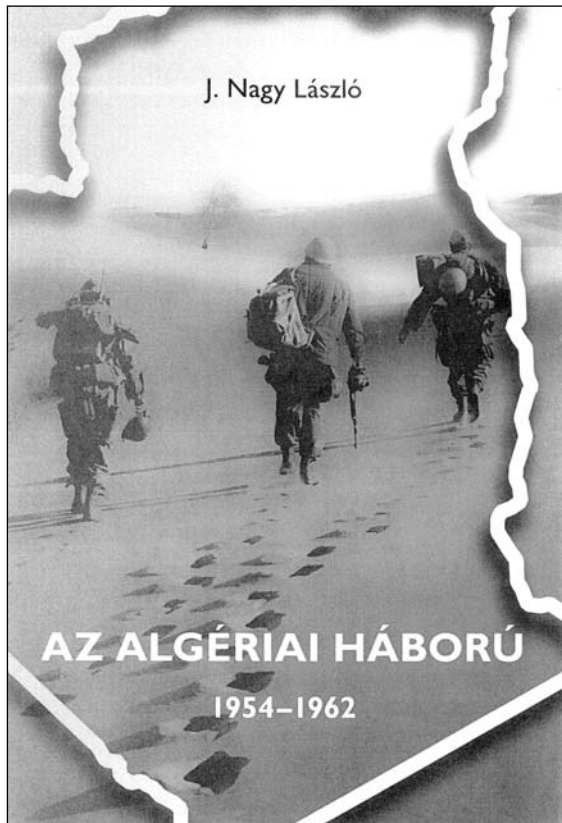
A Szegedi Tudományegyetemen tanító történész, a gyarmati elnyomás ellen harcoló nemzeti mozgalmak és a Maghreb országok (Tunézia, Algéria és Marokkó) legújabb kori történelmének kutatója. Tágabb kutatási területe az arab-mediterrán térség és Franciaország a 19-20. században, a magyar-arab kapcsolatok és az euro-mediterrán partnerség. a szerző közel

40 éve foglalkozik a térség történelmével, erről magyar, francia és olasz nyelven publikált könyveket, tanulmányokat. Alapítója a Mediterráneum Történelmi Nemzetközi Társaságnak (SIHMED), külső tagja a Charles de Gaulle Alapítvány tanácsának.

Az Algériai Háború 1954-1962 címet viselő kötet, amelyet az Universitas Szeged Kiadó jelentetett meg, az első átfogó munka, amely magyar nyelven részletesen bemutatja az algériai háború előzményeit, történelmét és annak máig tartó hatásait a Maghreb-régió országaira, illetve Algéria és Franciaország kapcsolatára.

Az első fejezetben nyomon követhető a Maghreb térség történelme a 16-18. században, Algéria katonai

megszállása, majd a gyarmatosító franciák által megvalósított politika (első, másodrendű

állampolgárok, gazdaság, termőföld kérdése, stb.).

A második fejezetben a szerző bemutatja az algériai nemzeti mozgalom történetét a két világháború között, majd a háború után öntudatra ébredő algériaiak felkeléseit, hogyan válik az egyének által végrehajtott elszigetelt akciókból „össznépi” felkelés.

A harmadik fejezetben az 1956-os év eseményei kerülnek górcső alá. Itt már magyar vonatkozású dokumentációk és események vizsgálata is megtörténik nemzetközi, francia és algériai szemszögből is. Akik nem tudták azok most információkat szerezhetnek Magyarországra és Algériára korai kapcsolatáról, arról hogyan működhetett az algériai felkelők rádióállomása Budapesten és az milyen következményekkel járt. Ebben a fejezetben olvashatunk az Algériai Nemzeti Felszabadító Front (Front de Libération National – FLN) megalakulásáról, szervezeti felépítéséről és az első konferenciájáról. Emellett a többi algériai pártokról és szervezetről is átfogó információkhoz juthatunk.

A negyedik fejezetben láthatjuk a hírhedt „Algíri csata” előzményeit, majd annak eseményeit és következményeit. Katonaként imponáló volt számomra, ahogyan egy „civil” történész ír a francia hadsereg Algériában szolgáló egységeiről (főként az ejtőernyősök és a bennszülött katonák –harkik- tevékenységéről). Nyomon követhető a konfliktus eszkalálódása és annak kihatásai Algéria és Franciaország relációjában.

Az ötödik fejezetben a szerző bemutatja, hogyan vált nemzetközivé egy „helyi” konfliktus (a háborút a franciák több mint 37 éven keresztül csak „rendfenntartásnak” vagy „pacifikációnak” nevezték), hogyan próbálta azt a francia politikai és katonai vezetés kezelni. A hatodik fejezetben a francia hadsereg algériai tevékenységét és katonai sikereit látjuk, amelyek ennek ellenére nem hoztak

politikai sikereket, így Franciaország kénytelen volt az algériaiak önrendelkezési jogát elismerni.

A hetedik fejezet az 1960-as évek történéseit dolgozza fel, az Algírban kirobbant belviszályokat a feketelébú franciák (Algériában született és élő francia állampolgárok) és az anyaország vezetői, a hatalom képviselői között. Látható hogyan változik meg mind az algériaiak, mind pedig a franciák hozzáállása a konfliktushoz, vagy éppen „Papa Algériájához”, hogyan szereznek támogatókat az algériai szabadságharcosok a francia társadalom szinte minden csoportjából, és hogy kényszerül a kormányzat tárgyalásztalhoz ülni a korábban terrorista csoportnak nyilvánított FLN szervezettel.

A nyolcadik fejezetben olvashatunk az 1961-ben történt algériai-francia titkos tárgyalásokról, a francia elnök, Charles de Gaulle elleni merényletkísérletről, a „gyarmati Algéria” fennmaradásához ragaszkodó csoportok fegyveres felkelését („az áruló tábornokokat, akik becsapták hazájukat”), a Titkos Katonai Szervezet (Organisation Armée Secrète – OAS) létrehozását majd átokfutását. Láthatjuk az eviani tárgyalások kezdetéhez vezető utat, majd azok menetét, hatását Franciaországra és Algériára. ekkor történik meg az algériai ideiglenes kormány és az **Algériai** Nemzeti Felszabadítási Hadsereg (ALN) szembefordulása, egyre durvábbá váló harca a hatalom megszerzéséhez.

Az utolsó fejezetben a szembeálló felek végül megállapodnak, békét kötnek egymással, így az algériaiak nyolc éves harc után megszerzik a várva vált függetlenségüket. Az átmeneti időszak, majd az algériai franciák meneküléséhez vezető események bemutatása, az új állam megszületésének körülményei, majd a korábban egységes FLN széthullása, a belső hatalmi harcok mind jól szemléltetik az akkori történéseket.

Könyv erőssége annak jól megszerkesztettsége, a hatalmas mennyiségű felhasznált irodalom, a szerző átfogó látásmódja, amelyvel a konfliktus történetét megírta, amelyben nem csak a szembenálló felek, hanem a nemzetközi közösség szempontjából is bemutatja az eseményeket. a könyv értékét növeli a magyar „kapcsolatok” bemutatása és értékelése is, hiszen nagyon kevesen ismerik az Algériai Háború magyar vonatkozásait.

Éppen ezért J. Nagy László Az Algériai Háború 1954-1962 című könyvét mindazok-

nak jó szívvel tudom ajánlani, akik kíváncsiak az európai térség „előkertjének” tartott Mediterrán-régió történelmére, a közelmúlt eseményeire, amelynek ismerete nélkül nehezen érthetőek meg a térség politikai és gazdasági folyamatai.

J. Nagy László: Az Algériai Háború 1954-1962

Universitas Szeged Kiadó, Szeged 2010, 1990 Ft

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Horváth Csaba alezredes, egyetemi docens, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest

Prof. Dr. Szternák György nyá. ezredes, egyetemi tanár, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest

Sótér Andrea alezredes, osztályvezető, MH Dr. Radó György Honvéd Egészségügyi Központ, Preventív Igazgatóság, Egészségvédelmi és rekreációs Osztály

Hornyák Beatrix százados, főtitest, MH Dr. Radó György Honvéd Egészségügyi Központ, Preventív Igazgatóság, Egészségvédelmi és rekreációs Osztály

Dr. Szilágyi Zsuzsanna orvos ezredes, parancsnokhelyettes (preventív igazgató), MH Dr. Radó György Honvéd Egészségügyi Központ

Dr. Németh András orvos dandártábornok, parancsnok (MH egészségügyi főnök), MH Dr. Radó György Honvéd Egészségügyi Központ

Bene Viktória főhadnagy, szakaszzparancsnok, MH 54. Veszprém Radarezred, Veszprém

Kiss Álmos Péter, PhD hallgató, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest

Harangozó Milán sz. hadnagy, MH Civil-Katonai Együttműködési és Lélektani Műveleti Központ, Budapest,

Fa Árpád hallgató, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest

Nagy Imre hallgató, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest

Márián Csaba főtörzsőrmester, bevetés irányító, MH PRT 9. váltás

Nagy Sándor törzsőrmester, 1-es operátor, MH PRT 9. váltás

Mirgai Róbert törzsőrmester, 2-es operátor MH PRT 9. váltás

Sári Gábor alezredes, MH Összhaderőnemi Parancsnokság, logisztikai műveleti főnökség, Székesfehérvár, kiemelt főtitest

Lisznyai Lajos százados, MH 5. Bocskai István Lövészandár, Debrecen, tervező titest

Szalay Zoltán ezredes, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, polgári felsőfokú tanfolyam, parancsnok, PhD hallgató

Varga András középiskolai tanár, II. Rákóczi Ferenc Fővárosi Közgazdasági Szakközépiskola, Budapest

Besenyő János őrnagy, PhD hallgató, Zinyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest,

AZ MH ÖSSZHADERŐNEMI PARANCSNOKSÁG PARANCSNOKÁNAK PÁLYÁZATI FELHÍVÁSA A 2011. ÉVRE

Az MH Összhaderőnemi Parancsnokság (**a továbbiakban: MH ÖHP**) parancsnoka – az MH ÖHP Tudományos Kutatóhely (**a továbbiakban: TKH**) jóváhagyott éves munka- és költségvetési tervével összhangban – pályázatot hirdet tanulmányok, elemzések megírására.

- 1) A pályázat meghirdetésének elsődleges célja az MH ÖHP és katonai szervezetei személyi állományának aktivizálása, a tudományos tevékenység és mindenekelőtt a kutatás ösztönzése, publikálásra alkalmas, és elsősorban a gyakorlatban is hasznosítható anyagok készítése, a tagság önmegvalósítási lehetőségeinek bővítése.
- 2) A pályázat keretében az MH ÖHP TKH nem jelöl meg feldolgozási területeket. Azonban a benyújtott pályamunkának illeszkednie kell az MH ÖHP alarendeltetéséből eredő, a katonaelet profiljába tartozó feladatokhoz.
- 3) A pályázaton – egyénileg, vagy csoportosan – elsősorban az MH ÖHP és az alárendelt katonai szervezetek állományába tartozók vehetnek részt. Azonban 2011-ben a TKH az MH ÖHP szervezeti alárendeltségén kívüli, más katonai, valamint rendvédelmi szervezet állományába tartozóktól, továbbá a már szolgálati nyugállományú egyénektől is elfogad pályamunkákat, amennyiben azok megfelelnek a 2. pontban meghatározott feltételeknek.
- 4) **Pályázni kifejezetten ezen pályázati kiírásra készített, eredeti, ebben a formában más helyre be nem nyújtott tanulmányokkal lehet.**
- 5) **A pályamunkák beadási határideje: 2011. szeptember 1.**
- 6) Formai követelmények:

A pályaművek terjedelme ne haladja meg a négy szerzői ívet (~ 160.000 leütés), de érje el az egy szerzői ív terjedelmet (~ 40.000 leütés).

A pályamű szövegének formai követelményei:

  - betűtípus: Times New Roman;
  - betűstílus: Normál;
  - betűméret: 12 pont;
  - sorközök távolsága: 1,5

A pályamunkákat, tudományos dolgozatokat két nyomtatott (gépelt) példányban és elektronikus formában (CD-n), kell benyújtani az MH ÖHP TKH-nek (*Cím: Nagy Norbert őrnagy, 8000 Székesfehérvár, Zámolyi út 2-6., vagy 8001 Székesfehérvár, Pf. 151*).
- 7) A benyújtott pályaműveket két egymástól független – az MH ÖHP TKH által felkért – szakértő bírálja el alapvetően a következő szempontok figyelembe vételével kialakított pontszámok alapján:
  - a téma feldolgozási színvonala;
  - a választott téma időszerűsége, fontossága;
  - a dolgozat szerkesztése, stílusa;
  - az eredmények, ajánlások/javaslatok megfogalmazása;

- alkalmazhatóság az MH, az MH ÖHP rendszerében;
  - a téma irodalmában való jártasság, az irodalom felhasználása.
- 8) A pályázat elbírálásánál előnyt élveznek az újszerű megközelítéseket felvállaló, a gyakorlati vizsgálatokra alapozott, a gyakorlatban bevezethető eredményeket hozó pályázatok. Külön előnyt jelent, ha a pályázók egy-egy nagyobb témakört esetleg több pályázó összefogásában dolgoznak ki, ha a kutatás várható eredményeinek hasznosítására, valamint a rövid és hosszú távú hatásának, hatékonyságának objektív kimutatására szolgáló eljárásokra is tartalmaz javaslatot.
- 9) A pályamunkák díjazása a tudományos munkára megállapított és a vonatkozó HM utasításban szabályozott módon és rendben, az alkotóközösségek díjazása a társszerzői nyilatkozatban megjelölt arányban történik.
- 10) Az arra alkalmas pályamunkák – függetlenül a díjazástól – esetleges átdolgozás után a **Sereg Szemle** című folyóiratban is közlésre kerülhetnek. Minden pályamunka – a szerzővel való előzetes egyeztetés után – átadásra kerülhet a hasznosításában érdekelt szervek részére.

Cikkek, tanulmányok közlési feltételei (technikai információk a kézirat elkészítéséhez)

A szerzők a cikkek szövegét A4-es lapokra, azok egy oldalára gépeljék (30 sor, egy sorban 62 leütés), másfeles sortávolsággal. A kézirat terjedelme lehetőleg ne haladja meg a 20-22 gépelt oldalt (max. 40 ezer karakter). A cikkek alap betűtípusa a Times New Roman, mentési formátuma pedig .rtf vagy .doc legyen. Amennyiben tanulmányukat fotókkal, ábrákkal kívánják illusztrálni, azokat ne a szövegbe beágyazva, hanem mellékelve küldjék be, formátuma pedig .jpg legyen. Kérjük, hogy a szövegszerkesztés során törekedjenek a helykímélésre, a szöveg szétesésének elkerülésére és a tipográfiai visszafogottságra.

A szerzők a beküldött cikkhez, tanulmányhoz készítsenek 10-12 soros annotációt, amely hűen tükrözi az írása tartalmát. Külön mellékelt lapon (vagy a kézirat végén a hivatkozások után) tüntessék fel teljes nevüket, katonai rendfokozatukat (amennyiben van), valamint irányítószámmal ellátott lakcímüket, munkahelyi címüket, esetleg telefonszámukat.

A cikkeket, tanulmányokat, véleményeket, javaslatokat és olvasói leveleket közvetlenül a Sereg Szemle folyóirat szerkesztőségének címére (8000, Székesfehérvár, Zámolyi út 2-6. Postacím: 8001 Pf.: 151.), vagy Dr. Földesi Ferenc felelős szerkesztő belső levelező (INTRANET: FFOGAVBB@hunmil.local), illetve e-mail címére (seregszemle@regiment.hu) küldjék el.

A szerkesztőség a kéziratokról – folyóiratunk szakmai színvonalának emelése érdekében – véleményt kér egy vagy két, a témában jártas szakembertől.

A cikk elfogadása esetén a kézirat közlési ideje 3-6 hónap, tekintettel a folyóirat negyedévenkénti megjelenésére. A beérkezett írások megjelenési idejének, sorrendjének meghatározása a felelős szerkesztő illetékességi körébe tartozik.

Szerkesztőség

AZ MHTT PÁLYÁZATI FELHÍVÁSA A 2011. ÉVRE

A Magyar Hadtudományi Társaság elnöksége - a küldöttgyűlés határozata értelmében, a jóváhagyott éves munkatervvel és költségvetési tervvel összhangban - pályázatot hirdet tanulmányok, elemzések megírására.

A pályázat meghirdetésének célja a Társaság tagságának aktivizálása, a tudományos tevékenység és mindenekelőtt a kutatás ösztönzése, publikálásra alkalmas, és elsősorban a gyakorlatban is használható anyagok készítése, a tagság önmegvalósítási lehetőségeinek bővítése.

A pályázat keretében a következő tudományos illetve kutatási témaköröket tartjuk célszerűnek feldolgozni:

- a hadtudomány fogalmában, tartalmában bekövetkezett változások, a hadtudomány aktuális problémái;
- a biztonság modern értelmezése és aktuális problémái;
- a haderőfejlesztés időszerű kérdései és azok megoldásának lehetőségei;
- az önkéntes tartalékos és a védelmi tartalékos rendszer kialakításának, működésének kérdései;
- a védelmi, illetve stratégiai tervezés, és ezen belül a haderőtervezés aktuális kérdései;
- a missziós küldetések tapasztalatai, jogi feltételrendszere, logisztikai kérdései;
- a háborúval kapcsolatos elméletek változásai a jelenlegi kihívások fényében és ezek gyakorlati megvalósításának kérdései;
- a terrorizmus, a gerilla-hadviselés és az ellenük vívott küzdelemben alkalmazható eljárások, módszerek, eszközök;
- a katonai vezetés időszerű kérdései és eljárásai;
- a logisztika előtt álló feladatok és azok lehetséges megoldásai;
- a haditechnikai és technológiai fejlesztés szükségessége, egyes területek legégetőbb problémái és javaslatok azok megoldására;
- informatika a védelmi szférában;
- a rendvédelem, a katasztrófavédelem és más speciális terület fejlesztésének kérdései;
- a humán erőforrás-gazdálkodás napjainkban és a közeli jövőben;
- a társadalom és a hadsereg – a fegyveres erők demokratikus ellenőrzése;
- az optimális állományarányok paraméterei a Magyar Honvédségben.

A pályázaton kizárólag a Társaság tagjai vehetnek részt, egyénileg, vagy csoportosan, kifejezetten

ezen pályázat céljára készített, eredeti, ebben a formában más helyre be nem nyújtott tanulmányokkal.

A pályázat elsősorban a kiírásban szereplő (esetleg önálló kezdeményezés alapján választott, de a Hadtudományi Társaság illetve szakosztályai profiljába tartozó) téma kidolgozására irányuljon. Lehet komplex jellegű, de foglalkozhat a téma egy-egy részterületével is. A pályázat jelíges, ily módon megőrzi a pályázó személyiségének anonimitását a pályamunka elbírálásának befejezéséig.

Elnyerhető díjak (bruttó):

- egy I. díj - 80 ezer Ft.;
- egy II. díj -60 ezer Ft.,
- egy III. díj - 40 ezer Ft.

A beérkezettek pályamunkáknak legfeljebb fele díjazható, továbbá a díjak megoszthatóak. Az elnökség az egyes szakmai területek kiemelkedő alkotásait különdíjban részesítheti.

A pályaművek terjedelme ne haladja meg a három szerzői ívet.

A pályamunkák beadási határideje (postabélyegző alapján): 2011. október 14-e.

A jelígyével ellátott pályamunkákat két nyomtatott (gépelt) példányban és egy elektronikus adathordozón (lemezen, vagy CD-n) kell postai úton beküldeni, vagy benyújtani a Társaság titkárságára. Csatolni kell hozzá egy zárt borítékot, amelyen kívül fel kell tüntetni a jelígyét, belül pedig a szerzőre vonatkozó adatokat (név, szül. hely, idő, anyja neve, lakcíme vagy szolgálati helyének postacíme, adószáma, TAJ száma, nyugdíjas törzsszáma, átutalási számla száma).

A pályaműveket az elnökség által felkért szakértők bírálják el.

A díjazott pályázatok hasznosításáról a Társaság dönt a szerzők egyetértésével. Az arra alkalmas pályázatok – függetlenül a díjazás tényétől – esetleges átdolgozás után a Hadtudomány című folyóiratban is közzétre kerülhetnek. Minden pályamunka – a szerzővel való előzetes egyeztetés után – átadásra kerülhet a hasznosításában érdekelt szervek részére.

A pályázat kiírásának feltételeit, a pályázati rendszer célját, az alkalmazott eljárásokat és más szükséges tudnivalókat az MHTT Elnöksége által jóváhagyott szabályozó (a Magyar Hadtudományi Társaság Pályázati rendszere) tartalmazza.

Budapest, 2011. február

A Magyar Hadtudományi Társaság Elnöksége